

TANÁRI
ÉLETUTAK
A 20. SZÁZAD
MÁSODIK
FELÉBEN

VINCZE
BEATRIX

Tanári életutak a 20. század második felében

Vincze Beatrix

Tanári életutak
a 20. század második felében

Lektorálta:

Boreczky Ágnes és Németh András

Budapest, 2018

A kötet az Eötvös Loránd Tudományegyetem tankönyv- és jegyzettámogatási pályázatán elnyert forrás felhasználásával jelent meg.

© Vincze Beatrix

ISBN 978-963-284-964-5

www.eotvoskiado.hu

Felelős kiadó: az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar dékánja

Kiadói szerkesztő: Brunner Ákos

Projektvezető: Sándor Júlia

Tördelés: Manzana Bt.

Borítóterv: Csele Kmotrik Ildikó

Nyomdai kivitelezés: Pátria Nyomda Zrt.

Tartalomjegyzék

Előszó	7
A TANÁRKÉPZÉS FŐBB VÁLTOZÁSAI MAGYARORSZÁGON	
1945–1990 KÖZÖTT	9
Az 1945 utáni korszak	11
Az 1945 előtti tanárképzést alakító főbb törvények és rendeletek	13
Oktatáspolitikai változások 1945 és 1949 között	17
Tanárhiány és tanárpótlás 1949 és 1956 között	21
A tanárképzés reformjai a Kádár-korszakban 1956–1990 között	25
A rendszerváltás után	29
TANÁRI ÉLETÚT-INTERJÚK	33
Barotai Barnabás (1932)	37
Bíró Károlyné (1934)	45
Garas Kálmán (1932)	54
Giba István (1944)	62
Göz Sándor (1945)	70
Dr. Kürti György (1950)	84
Mészáros Ágnes (1941)	95
Soltészné Lédeczi Judit (1944)	104
Szabó Sándor (1933)	114
Tompá Tibor (1944)	122
Tóth Czifra Mihályné (1935)	131

TANÁRI ÉLETUTAK AZ 1945 UTÁNI MAGYARORSZÁGON	141
Kortárs emlékezők	143
Történetírás és a hétköznapi emlékezők	145
Az iskolapadtól a katedráig	148
Tanári feladatok és szerepek	156
Karrier és presztízs	160
Összegzés	163
Irodalom	165
Köszönetnyilvánítás	168

Előszó

A kötet azzal a szándékkal készült el, hogy személyes életutakon keresztül mutassa be a tanári hivatást, annak jellemzőit, kihívásait, sikereit, nehézségeit. A szerző az alföldi kisvárosban, Cegléden 1899 óta működő Kossuth Lajos Gimnázium nyugalmazott tanárait kereste fel: interjút készített velük, és pályájukról kérdezte őket. A viszonylag nagyszámú nyugdíjas pedagógusok köréből azokat kérdezte meg, akik többségükben a 70-ik életévüket már betöltötték, így a hetven és nyolcvan év fölötti generáció megnyilatkozásai szolgálnak a kötet alapjául. Eredetileg tizennégy interjúalannal számoltunk, nagy öröm, hogy végül tizenegyükkel sikerült teljes interjút készítenünk.

A megkérdezettek válaszaiból a 20. századi magyar történelem három nagy korszakához kapcsolódva vártam információkat. Gyermekkorukban és a szüleik értékrendjének kialakításában a Horthy-korszak konzervatív-keresztény eszmevilága volt meghatározó, fiatalságukat és felnőttkoruk legnagyobb részét a szocializmus időszaka, a Rákosi-, majd a Kádár-korszak fémjelezte. Az 1950-es és 1990-es évek közötti időszak közé esett tanulmányaik nagyobb része és szakmai pályájuk, majd az 1990-es évek körül vonultak nyugdíjba.

Az 1945 utáni időszak gyökeres átalakulásokat hozott a magyar oktatás területén, amelyek meghatározták az interjúkban nyilatkozó pedagógusok szakmai életútját. Közük olyan jelentős változások, mint a kötelező nyolcosztályos általános iskola, az oktatási intézmények államosítása, a középiskolai oktatás (négyosztályos gimnáziumi oktatás), a szakképzés, (szakközépiskolák, technikusi képzés, szakmunkásképzés) reformjai, mellette a felsőoktatás és a tanárképzés átalakítása. A II. világháborút követően kibontakozó demokratikus átalakulás az esélyegyenlőség elvére építve kezdte meg az oktatás átszervezését, azzal a céllal, hogy mindenki számára biztosítsa a művelődés lehetőségét. A következő években bekövetkező politikai fordulatok jelentős változásokat hoztak az oktatás területén, értelemszerűen a tanárok életében is. A visszaemlékezők a jelen perspektívájából idézték fel életpályájuk fontosabb eseményeit, főként személyes szakmai életútjukra fókuszáltak, miközben reflektáltak a tanulmányaikat és munkájukat érintő fontosabb oktatáspolitikai eseményekre is.

A kötet három részből áll. Az elsőben az 1945 utáni tanárképzés főbb változásait tekintjük át annak érdekében, hogy a tanárinterjúkban említésre kerülő változások

jobban nyomon követhetőek legyenek. A második részben az interjúk olvashatók, a beszélgetésekben elhangzott formában. Csak néhány, a szöveg értését segítő kisebb (néhány szavas) módosításra került sor. Az interjúkban szereplő személyek, események mélyebb megértését lábjegyzetek is segítik. A harmadik részben kerül sor az interjúkban kibontakozó életutak elemzésére. Ennek főbb szempontjai a gyermekkor és a pálya-, illetve szakválasztás, tanulmányok, munkába állás, munkahelyválasztás, tanári tevékenységek (szerepek, feladatok) voltak.

Az interjúkban nem jelentek meg markánsan az életút során bekövetkezett társadalmi, politikai változások és korszakok, de a megkérdezettek a mozgalmi életről, az úttörőmozgalomról, a KISZ-ről, az orosz nyelv, a szovjet kultúra szerepéről is beszéltek. Az interjúalanyok kerültek a politikai megnyilvánulásokat, leginkább szakmai kérdésekre tértek ki. Az interjúk csak kisebb mértékben érintik a gyermekkort és a középiskolai tanulmányok időszakát, de részletesebben szólnak az főiskolai/egyetemi évekről, majd a munkába állásról. A megnyilatkozások információgazdagok a szakok, illetve a képzőintézmények megválasztása kapcsán, az egyetemi tanulmányokra és a munkahelyre vonatkozóan. Kirajzolódnak a sikerforrások, képet kapunk a tanári munka szépségeiről és nehézségeiről, a leginkább kedvelt és alkalmazott módszerekről.

Az előzetes adatok alapján megállapítható volt, hogy a gimnázium nyugdíjas tanárainak többsége egyazon városhoz, Ceglédhez kötődött, életük nagy részét itt vagy a város környékén töltötték. Általában egy, legfeljebb két munkahelyen dolgoztak, hosszú szolgálati idő után a ceglédi Kossuth Gimnáziumból vonultak nyugállományba. Az alföldi kisváros tantestületére egyébként jellemző viszonylag kis mobilitás az interjúalanyok többségéről is elmondható.

A beszélgetések során egy új szempont is felmerült. Interjúalanyaink életük visszavonulás utáni időszakáról is számos fontos információval szolgáltak. Aktivitásuk és vitalitásuk, fizikai és mentális egészségük, kreativitásuk figyelemreméltó. Nemcsak pedagógiai szaktudásuk, hanem időskori pozitív életszemléletük, erőnlétüket biztosító rekreációs technikáik is példaértékűek.

Az interjúkban kibontakozó életutak hozzájárulnak a neveléstörténeti kutatások részét képező élettörténeti kutatásokhoz, amelyek a személyes és a társadalmi, a nemzedéki váltások és az emlékezet közötti kapcsolatokra keresnek választ, képviselve azt az álláspontot is, hogy identitásunk is az emlékezés, az élmények felidézése során, az emlékezésre méltatás gestusaiban keletkezik.

Budapest, 2017. december 15.

A TANÁRKÉPZÉS FŐBB
VÁLTOZÁSAI MAGYARORSZÁGON
1945–1990 KÖZÖTT

AZ 1945 UTÁNI KORSZAK

A rövid áttekintés célja, hogy a tanárképzés fontosabb változásainak csomópontjait kiemelve, különös tekintettel a képzési struktúrát, a képzés tartalmát, intézményes rendszerét érintő reformokra. A II. világháborút követő politikai változások gyökeresen átalakították a magyar gazdaság és társadalom fejlődésének alapjait, így az oktatás, a tudomány és a kultúra területét. A feudális maradványok felszámolása, a társadalmi mobilitás felgyorsításának elősegítése és a demokratikus közoktatás kiépítése sajátos útra tért, amelyet negyven éven keresztül a kelet-közép-európai kommunista¹ gazdasági és társadalmi berendezkedés határozott meg.

A közel fél évszázad oktatásának vizsgálatakor szükséges a korszak történeti szakaszait áttekinteni, mivel az 1945 és az 1990 közötti időszak nem egy „vegytiszta”, homogén korszak. Az 1945 utáni magyar történelem négy alperiódusra tagolható: az első korszak az 1944 és 1949 közötti átmeneti korszak (ROMSICS 1999: 271),² a második (1949–1956³ közötti) időszak a kommunista diktatúra kiépülése, a harmadik szakasz 1956–1988 (ROMSICS 1999: 538)⁴ között a Kádár-korszak, amely után a negyedik szakasz jön, a rendszerváltozást követő plurális demokrácia korszaka (ROMSICS 1999: 548–549).⁵

Az 1945 utáni oktatáspolitikában bekövetkező főbb változások szorosan követték a politikai változások főbb trendjét. A háborút követően az oktatásban és a kultúrában rövid ideig érvényre jutó korlátozott pluralizmus után megtörtént az iskola és a kultúra államosítása. A kommunista párturalmi rendszer (szocializmus) fontosnak tartotta, hogy a művelődés egész területét saját hatalmi érdekeinek és ideológiájának szolgálatába állítsa. A változásoknak az oktatásban megnyilvánuló jellemzői: a szovjet modell életre hívását szolgáló strukturális és tartalmi átalakítások, a marxista-leninista ideológia érvényre juttatása, a centralizálás (államosítás) és a homogenizálás (az egyházi intézmények kiszorításával) voltak (ROMSICS 1999: 218; 357).

1 A magyar szóhasználat inkább a szocializmus/szocialista kifejezést használja, a történeti irodalom a kommunizmus szót részesíti előnyben a közép-európai korszakok jelölésénél.

2 Az 1945 utáni korszakoknál alapul szolgálnak Romsics Ignác történész megállapításai, melyeket a történelemoktatás is hivatalosan elfogadott. Romsics az 1944 és 1949 közötti időszak korábbi elnevezéseit: „koalíciós évek”, „népi demokrácia” félrevezetőnek tartja, és a szovjetizálás korszakának tekinti, amely 1948-ban, a fordulat évében a többpártrendszer felszámolását és egypártrendszeren alapuló diktatúrát teremtette meg.

3 Az 1948-as évvel bekövetkezett diktatórikus változások 1949-ben az alkotmány elfogadásával zárultak.

4 A rendszerváltás kezdetének tekinthető az MSZMP 1988. május 20–22-i pártértekezlete, amely elmozdítja Kádár Jánost a főtitkári pozícióból; az 1989-es politikai polarizálódás és a rendszerváltás előkészítése az úgynevezett „tárgyalós forradalom” formájában ment végbe.

5 A korszak egyik lehetséges kezdetének tekinthető: az 1990-es tavaszi szabad parlamenti választások után az Antall-kormány megalakulása.

A korszak oktatáspolitikai döntései átalakították a közoktatás egészét, a pedagógusképzést és ezen belül a középiskolai tanárképzést, a tanári szakma funkcióját, presztízsét. Az oktatásban végbemenő változások alapvetően politikai döntéseként születtek meg, amelyeket a szűk pártelit érdekei szabtak meg, így többnyire párt-határozatok formájában öltöttek testet. A közoktatás átalakításának két fontos célja volt: egyrészt jelen volt egy szakmai törekvés, egy egységes és megbízható oktatási rendszer kialakításának az igényével, másrészt egy politikai szándék arra vonatkozóan, hogy a rendszer saját hatalmát sikeresen kiépítse és konszolidálja (HALÁSZ 1984).

A közoktatás irányítása három fontos hatalmi szervén keresztül érvényesült a gyakorlatban: a pártállam (szűk pártvezetés és kormány), a minisztérium (Vallás- és Közoktatási Minisztérium, később Közoktatásügyi, Oktatási, Művelődésügyi, Művelődési Minisztérium) és az 1950-től kiépülő tanácsok (Tanács Hivatalok) apparátusán át (HALÁSZ 1984).

A legjelentősebb rendelkezések közé tartoztak a következők: 1945-ben a nyolcosztályos általános iskola bevezetése, az 1948-as államosítás, az új tantervek bevezetése 1950-ben, 1961-ban a munkaiskola, az 5+1 oktatás bevezetése, majd 1963-ban (általános iskolai) és 1965-ben (középiskolai) korszerűsített tantervek bevezetése, illetve számos rendelet, amely a hatvanas és hetvenes években számos ponton korrigálta a korábbi rendelkezéseket. Fontos változást jelzett az oktatáspolitikában az 1972-es MSZMP PB határozat, amely után, 1978-ban a szocializmus szellemét megerősítő, az oktatás és nevelés egységét hirdető tantervek jelentek meg. A rendszerváltozás előtti utolsó fontos állomás az 1980-as évek elejétől kibontakozó iskolareformok eredményeként az 1985-ös oktatási törvény volt, amely az iskolai autonómia és a decentralizálás mellett kötelezte el magát (PUKÁNSZKY–NÉMETH 1996).

Az „oktatási reform” fogalma a döntési mechanizmus működésétől függetlenül folyamatosan jelen volt a kor retorikájában, és végigkísérte azt. A reformok és hatásuk megítélésében mérvadónak tekinthető Kelemen Elemér áttekintése, aki az 1945 és 1948 közötti időszakot „félbemaradt és kisajátított reformként” definiálja. Felhívja a figyelmet arra, hogy a koalíciós pártok világos elképzeléssel rendelkeztek az oktatásra vonatkozóan, számos más sürgető társadalmi és szociális reform mellett. Az MKP politikai szándékából ugyanakkor jól látható volt a szovjet elköteleződés, míg a feszült légkörben az egyházak merev szembenállása nem kedvezett az esetleges kompromisszumoknak (KELEMEN 2003: 25–26). A szerző az 1961-es oktatási törvényt a konszolidáció jegyében születő álreform törekvésnek tartja, amely az 1956-os eseményeket követően a magyar állam fontos legitimációs eszköze is egyben (KELEMEN 2003: 26–27), mind a nyugat, mind a Szovjetunió felé. A művelődéspolitikai irányelvek megújításán dolgozó pártvezetés többször állított fel reformbizottságokat, sőt az irányelvek társadalmi megvitatásának látszatát

is biztosították (KOVÁCS 1995: 17–18).⁶ Az 1968-as gazdasági reform lefékezése után megszülető 1972-es párthatározat célja a párt meghatározó szerepének tovább erősítése volt. De nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy közben az oktatási intézmények, szakmai körök is kezdeményeztek reformokat (például az egységes pedagógusképzés kérdésében). A Kádár-korszak puha diktatúrájában olyan egyéni reformerek is megjelentek, mint Gáspár László vagy Zsolnai József. Jelentős változást hozott az 1985-ös törvény, amely „*egy reform értékű kitörési kísérletnek*” tekinthető, ám legfőbb gátja maga a pártállam volt (KELEMEN 2003: 26–27). A törvény legfőbb motívuma az iskolai (kollektív) és a tanári autonómia volt. Az iskolák nem egyforma lelkesedéssel éltek meg az önállósodás lehetőségét. Páratlan jelentőségű, hogy a törvény teret adott a helyi döntéseknek, az alternatív kísérleteknek, így egyre nagyobb esélyt kaptak az alulról jövő kezdeményezések. A törvény az oktatás decentralizációjának előmozdítója volt, és egyben a párthatározatokkal történő irányítás végének is tekinthető. A magyar nevelésügyben újra megjelent a pedagógiai pluralizmus, az 1980-as évek végére legális utat kaptak az alternatív intézmények (BÁTHORY 2000).

A pedagógusképzés tartalmi elemeit tekintve a pedagógiai és pszichológiai tárgyak arányát politikai (és kevésbé szakmai) döntések szabták meg, a sematikus szovjet modelltől a korszak végére sikerült jelentősen elmozdulni és erősíteni a szakmódszertant.

A pedagógusok szakmai gyakorlatának (időtartam, mód) jövőbeni alakításában kezdetben a politikai döntések, majd a szakmai érvek és a történelmi hagyományok is érvényre juthattak. A tanárképzés reformjának igénye folyamatosan jelen volt a szakmai vitákban, az egységes tanárképzés bevezetésének lehetősége végigkísérte a 20. századi törekvéseket, majd a nyolcvanas évek egyik új kísérleteként kipróbálást nyert a magyar felsőoktatásban.⁷

AZ 1945 ELŐTTI TANÁRKÉPZÉST ALAKÍTÓ FŐBB TÖRVÉNYEK ÉS RENDELETEK

A 20. századi tanárképzés kapcsán érdemes röviden kitérni a tanárképzés hazai modelljének kialakulására, és megvilágítani az 1945 utáni átmeneti korszak eseményeit. A hazai tanárképzés gyökerei visszanyúlnak a 18. századtól párhuzamosan fejlődő

⁶ 1958-ban az MSZMP PB 14 tagú reformbizottságot állított fel, az irányelvek megvitatásában igyekezett tömeges (több százazres) részvételt felmutatni.

⁷ A kísérlet a pécsi modell néven vált ismertté, (lásd később), illetve a rendszerváltás után, 2006-tól a Bologna-rendszerű tanárképzés bevezetésével vehetett újabb lendületet.

magyar és osztrák iskolaügy modelljéhez. A pedagógusképzés duális modelljének egyik pillére a 18. században kialakuló néptanítóképzés volt, amelynek intézményszerűsége a *Ratio Educationis* nyomán megszervezett normaiskolák kialakulásával kezdődött.⁸ Mária Terézia 1774-ben rendelte el az első magyarországi mintanépiskola- vagy normaiskola-együttes felállítását. A felvilágosult abszolutizmus jegyében uralkodók az iskola elsődleges feladatának a hasznos (és engedelmes) állampolgárok (alattvalók) képzését látták. Így a néptanítók szakmászodása a 18. századdal kezdetét veszi (NÉMETH 2005, 2007).

A 19. században formálódó nemzetállamok szükségesnek tartották az általános tankötelezettség bevezetését, az állam szerepének növelését az iskoláztatásban és az államapparátushoz nélkülözhetetlen hivatalnoki elit képzését, azaz a középiskolák reformját. A középiskolai tanárképzés hagyományai a jezsuiták által (először a 16. század végén) szervezett úgynevezett *repetens* kollégiumokhoz vezethetők vissza, amelyek a középiskolai tárgyak ismétlését-elmélyítését és a hozzájuk kapcsolódó szakmódszertani képzést végezték. Az 1770-es évektől a felsőbb iskolák tanárai többségében a bölcsészkarhoz kapcsolódó *repetens* kollégiumból (*collegium repetentium*) kerültek ki. Németföldön a 19. század első felében került sor a felsőbb iskolai tanárok világi képzésének korai egyetemi intézményesülésére, az első világi „tanférfiúk” megjelenésére (PUTTKAMER 2003; NÉMETH 2002).

A porosz reformereknek köszönhetően, a hagyományos latin nyelvű középiskolákból fejlődött ki a neohumanista gimnázium, amelynek adaptációja Magyarországon a Habsburg-adminisztráción keresztül történt meg. A magyar közvélemény az 1848–1849-es szabadságharc bukása utáni időszakban bevezetett intézkedéseket inkább elutasítóan fogadta, mintsem üdvözölte. Leo Thun osztrák miniszter oktatási koncepciójában leginkább a germanizálás szándékát látták. Az oktatás modernizációját szolgáló intézkedések kétségkívül a birodalom egységesítését szolgálták, ám hosszú távon a magyar polgárosodást segítették elő. Az 1849 nyarán kiadott *Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich* című miniszteri rendelet teremtette meg a magyar, általánosan képző, nyolcosztályos középiskolát.⁹ 1851-ben vezették be az érettségi vizsgát, 1856-ban törvény szabályozta a később bevezetésre kerülő tanári képesítő vizsgát. A humboldti neohumanista elvek alapján kialakított porosz gimnáziumi koncepció szabta meg a magyar középiskola fejlődését, amely tehát osztrák közvetítéssel vált a hazai oktatás integráns részévé.

⁸ Az intézménytípus előzményei Ignaz Felbiger iskolareformjában gyökeredznek, amely mintául szolgált az osztrák tanügyet szabályzó 1774-ben megjelenő *Allgemeine Schulordnung* számára is.

⁹ A rendelet a pedagógiai szakirodalomban *Entwurf* illetve *Organisationsentwurf* néven vált ismertté. Az *Entwurf* tartalmazta a gimnázium és reálgimnázium szervezeti felépítését, működési szabályait, tantervét és a tantervhez fűzött utasításokat.

A kiegyezés utáni polgári oktatásügy megszervezésében kiemelkedő szerepet játszó Eötvös József oktatási koncepciója a kötelező népiskola bevezetése és a nemzetiségek oktatásának rendezésén túl kiterjedt a középfokú oktatás és a tanárképzés átszervezésre is. Eötvös reformelképzeléseiben szerepelt a középiskolai tanárképző intézetnek (tanárképezdének) a „tudományegyetem bölcsészeti karának kebelében” történő felállítása.

Kármán Mór nevéhez fűződik – Stoy jénai és Ziller lipcsei tanárképzőjének mintájára – az 1872-től működő tanárképző és gyakorlógimnázium felállítása, amely a középiskolai tanárképzésben a tudósképzés mellett immár a tanítási gyakorlatra is felkészítette a tanárjelöleteket.¹⁰

Az 1883-ban kibocsátott középiskolai törvény Trefort Ágoston minisztersége alatt megőrizte a korábbi két középiskola-típust, a felsőfokú tanulmányokra előkészítő klasszikus gimnáziumot és az 1875-ben nyolcosztályossá fejlesztett reáliskolát. A középiskolai törvény intézkedett a tanári képesítés feltételeiről is, előírta a képesítő vizsga letételét az állami tanárvizsgáló bizottság előtt (MÉSZÁROS–NÉMET–PUKÁNSZKY 2003).

A magyar modernizációs folyamatban kiemelt figyelmet kapott az oktatás, amely egyben a korábbi polgári fejlődés hiányosságait is ellensúlyozni kívánta. Az iskolázottság, azaz a műveltség révén való polgárosodás lehetőséget adott a társadalmi felemelkedésre. Az érettségi presztízt jelentett, mivel a kiegyezéstől kezdődően választójogot biztosított, és a hivatalnokká, valamint a tisztté válás előfeltétele volt. A Horthy-korszakban belépőt jelentett az úri középosztályba.

A két világháború közötti időszakban kiemelkedő szerepet kapott Klebelsberg Kunó kultuszminiszter 1922 és 1931 közötti tevékenysége, aki a kultúrnacionalizmus eszméjének jegyében az oktatás és a művelődés kiemelt fejlesztésében látta a Kárpát-medencei magyarság összetartásának lehetőségét (LADÁNYI 2000). A vidéki egyetemek fejlesztésével (Debrecen, Szeged, Pécs), majd 1924–1926-tól a középiskolák korszerűsítésével, 1926–1928-ban pedig az analfabetizmus felszámolására irányuló tanyaiskola-építési programjával jelentős lépéseket tett a magyar kultúráért.

A középiskolai tanárképzés legfontosabb változását az 1924. évi XI. törvénycikk vezette be, amely egységes középiskola helyett a differenciált, úgynevezett trifurkációs középiskolát hozta létre: a humán gimnázium és a reáliskola közé beillesztette a reálgimnáziumot. A reálgimnázium diákjai a latin és a német nyelv mellett egy modern nyelvet (angolt, franciát vagy olaszt) is tanulhattak. Ezzel véglegesen megszűnt

¹⁰ Az egyetemtől független, a minisztérium közvetlen felügyelete alá tartozó – tanárképző és az annak pedagógiai szakosztályának irányításával működő – gyakorló gimnázium 1895-ig működött ebben a formában.

a humán gimnázium „*minősítési monopóliuma*” (KLEBELSBERG 1924),¹¹ mivel mindhárom középiskola-típus érettségi vizsgája egyformán feljogosította a végzősöket arra, hogy bármely felsőoktatási intézményben továbbtanulhassanak. Említést érdemel, hogy a lányok középiskoláit az 1926. évi 24. tc. alakította ki.¹² A tanárrá válás feltétele az alapvizsga, a szakvizsga és a pedagógiai vizsga letétele, illetve az egyéves gyakorlat teljesítése volt. A törvény kötelezővé tette a Tanárképző Intézet látogatását (PUKÁNSZKY–NÉMETH 1996).

A 20. század közepére a nagyobb múlttal rendelkező tanítóképzés széles körű, a 18. század végétől kiépülő intézményes háttér birtokában követte az európai trendeket, nyitott volt a reformpedagógiai eszmékre és a kor tudományos kihívásaira. A középiskolai tanárság professzionalizálódása a 19. században, tehát később bontakozott ki, a tanárképzés intézményesülése az 1924-es törvénnyel teljesült be. A középiskolai tanárság elkülönült szakmai elitet képezett, amelynek társadalmi presztízse jóval magasabb volt a néptanítókénál (PUKÁNSZKY 2012).

A korszak oktatását és a magyar pedagógia, tágabb értelemben a magyar szellemi élet alakulását jelentősen befolyásolta a Horthy-korszak zsidóellenes politikája, amelynek első jelentős állomása a *numerus clausus* életbe léptetése volt 1920-ban. Európában elsőként az egyetemi felvételnél korlátozták a zsidó származású hallgatók felvételét. 1938-ban az I. zsidótörvény 20%-ban maximalizálta a zsidó vallásúak arányát egyes pályákon. A korlátozásokat tovább növelte az 1939-es II. zsidótörvény, amely a zsidó származású magyar állampolgárok „közéleti és gazdasági” térfoglalását csökkentette. Az 1941-es III. zsidótörvény pedig megtiltotta a zsidók és nem zsidók törvényes házasságát. A szellemi élet térképe „faji alapon” rendeződött át.

A hivatalos oktatáspolitikai a magyarság megmentését a nép gyermekében látta, a tehetséges szegény paraszti sorsból származó gyerekek támogatása és a népoktatás kérdése kiemelt figyelmet kapott. Az 1938-ban megszületett nyolcosztályos általános iskola tervzetét 1940-ben törvénybe iktatták, de bevezetésére a háború miatt nem került sor. A középiskola átalakítását is felölelő koncepció célként jelölte meg, hogy a nevelés legyen általános, kötelező, ingyenes, egységes és felelős, azaz kiemelt fontosságú szociális tevékenység (PUKÁNSZKY–NÉMETH 1996). A Horthy-korszak szellemi életében a népi írók és az urbánusok között kibontakozó sajátos irodalmi vita a vidék Magyarország felé fordította a figyelmet. A parasztság, a szegény paraszti származású fiatalok művelődésének biztosításában látták a nemzet megmentését. A „népnevelésen”

11 A középiskolákról szóló törvényjavaslat tárgyalása a nemzetgyűlésen. Klebelsberg Kunó gróf vallás- és közoktatásügyi miniszternek az általános vitát bevezető beszéde. *Néptanítók Lapja*, (56) 13–14. 15.

12 Az érettségivel záruló leánygimnáziumokban elsősorban latint, valamint modern nyelveket oktattak. A leánylíceum főként a modern nyelvek és irodalmak oktatására törekedett, a leánykollégium pedig gyakorlatias jellegű leányiskola volt.

kiemelkedő szerepet tulajdonítottak a néptanítónak, és jelentős szerepet kaptak a nép-főiskolák (VINCZE 2010).

Az 1945-ben induló kezdeti átalakítások visszanyúltak a háború előtti reformokhoz. 1945-ben két reformkoncepció állt a közéleti viták gyújtópontjában. Az egyiket, amely a 6 és 18 éves kor közötti fiatalok tankötelezettségén alapult, a Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt vázolta. A kisgazdák szakértői már 1943-ban kidolgozták új nevelési reformjavaslataikat.

A párt nevében *Ortutay Gyula* (később vallás- és közoktatási miniszter) képviselte a javaslatot. Az elképzelés szerint az általános középiskola 10 éves korban kezdődik, az egységes oktatás 14 éves kortól elágazik, szellemi, ipari és mezőgazdasági irányokba. Az iskolatípus kiválasztását az egyéni döntés mellett az osztályfőnök és a körzeti nevelés-lélektani intézet véleménye dönti el.

A másik jelentős tervet az orvos, író és pedagógus, *Németh László* fejtette ki 1945-ben.¹³ Németh a hatosztályos elemi híve volt, főként biológiai érvek alapján, mely szerint a serdülőkor változásaihoz ez az iskolatípus illeszkedik a leginkább. *Németh* a tehetségesebb tanulókat hat éven át „értelmiségi”, adminisztratív, ipari és mezőgazdasági középiskolában kívánta oktatni integrált, komplex tantárgycsoportos formában. A tanulmányi eredményeket vizsgálva azzal érvelt, hogy hatodik osztály után kezdődik el a tanulók legnagyobb lemorzsolódása. Társadalmi érve, hogy a csak nyolc osztályt végzett tanulók hátráltatják a továbbtanulókat.¹⁴

Az 1945 utáni pedagógusképzés reformgondolatainak központi kérdései visszavezethetők voltak a korábbi reformok során felmerült vitákhoz és javaslatokhoz, amelyekben ismétlődni látszódtak olyan problémák, mint a tudóstanár és a tömegképzés ellentmondása, a pedagógiai, pszichológiai tárgyak aránya, a szakmódszertan súlya, a gyakorlati képzés formájának kérdése. Alapvetően a politikai változások dominanciája érvényesült, amely új útra terelte a magyar oktatásügyet.

OKTATÁSPOLITIKAI VÁLTOZÁSOK 1945 ÉS 1949 KÖZÖTT

A korszak oktatáspolitikai változásai mélyrehatóak, sokszor fájdalmasak voltak: noha az előző kor képviselőit nagyrészt kizárták a műveltségéből, ugyanakkor a társadalom széles rétegeinek a felemelkedést hozták. Az iskolarendszer új struktúrájának

¹³ Ebben az évben jelent meg „A tanügy rendezése” című írása.

¹⁴ Németh László mint a népiesek szellemi atyja számos korábbi írásában foglalkozott a szellemi élet fel-emelkedésének, európai helyének, identitásának megtalálásával. Pedagógiai szempontból meghatározó az 1940-ben megjelent „Minőség forradalma” című írása.

megfelelően sor került a tanárképzés átalakítására, a korábbi háromszintű képzést (tanító, polgári iskolai oktató, középiskolai tanár) kétszintű (duális) modell váltotta fel. A pedagógiai főiskolákon az általános iskolai szaktanárok képzése történt, az egyetemeken – a német hagyományokat folytatva – a középiskolai tanároké.

A pedagógusképzés tömegképzéssé vált. Feladata volt az elitcsere és a kádereképzés igényeinek a kielégítése is. Főként az általános iskolai tanárok száma emelkedett, ezen belül is jelentős volt a nők arányának növekedése a pályán. A pedagógusok az új értelmiség meghatározó és megbízható társadalmi bázisát adták, egy részük fontos feladatot kapott az államirányításban is. A pedagógusképzés ideológiailag a marxista-leninista elvek kötelező érvényesítését volt hivatott megvalósítani: a pedagógusok kiemelt felelősséget kaptak a társadalom ideológiai áthangszerelésében.

A pedagógusképzésben is érvényre jutott a szovjet modell másolása, mind ideológiai, mind pedig szervezeti és tartalmi tekintetben. Az átalakítás ugyanakkor kiegészült a nemzeti sajátosságokkal is, így a képzés megőrzött a korábbi hagyományokból néhány átmenthető elemet.

1945 és 1947 között az erősödő szovjet befolyás kiiktatta a kezdetben még jelen lévő vitákat, a plurális elképzeléseket. E rövid idő mégis a nevelés demokratizálásának és az esélyegyenlőség érvényre juttatásának reményében telt el. A hazai szellemi elit maradéka hitt a háború utáni újrakezdés reményében, egy demokratikus Magyarország megteremtésében. Nagy lépés volt a kötelező és ingyenes közoktatás bevezetése, amelynek igénye már a háború előtt megfogalmazódott. Az esélyegyenlőség elvének érvényesítése céljából 1945 augusztusában bevezették a nyolcosztályos (4+4) általános iskolát, amely azon túl, hogy kötelező és ingyenes, kibővült szerepköre révén a továbbtanulásra készített elő.¹⁵ Ez a strukturális reform tekinthető a 20. század legnagyobb horderejű (máig érvényben lévő) hazai iskolareformjának, amely a hat-tizen-négy éves és a tíz-tizennégy éves tanulók számára közös alapozó iskola létrehozását teremtette meg. Egyben megszüntette a közel százéves múltra visszatekintő nyolcosztályos gimnáziumot, és egységesítette a középiskolát a tizennégy és tizennyolc évesek számára. Az intézkedést tekinthetjük az 1930-as évek végétől kibontakozó iskolapolitikai és szociálpolitikai kezdeményezések betetőződésének, amelyek több párt programjában is jelen voltak és támogatásra találtak. A felső tagozat tanítása egyben komoly gondot is jelentett, hiszen gondoskodni kellett a megfelelő szaktanárokról (LADÁNYI 1986; PUKÁNSZKY–NÉMETH 1996).

Az oktatók biztosításához felszámolták 1947–1948-ban a tanárképzés korábbi hagyományait, bevezették a gimnáziumra épülő hároméves nevelő főiskolákat, amelyek Budapesten, Debrecenben, Szegeden és Pécsen megkezdték a működésüket (ROMSICS 1999: 320; LADÁNYI 1986: 12). A tanárhiányt növelte a politikailag nem

¹⁵ 1945.08.18. 6650/1945. M. E. sz.

kívánatos konzervatív polgári tanárok félreállítása, a kényszernyugdíjazás, a B-listázás és a kitelepítés.

Az elitcsere gyorsításának jegyében növelték a középiskolába felvetteket, könnyítették az érettségit, növelték a munkás-, parasztszármazású gyermekek arányát, hogy növeljék számukat a felsőoktatásban. A népi kollégium mozgalom (1945–1949)¹⁶ hatására 20% fölé emelkedett az arányuk, a népi kollégisták száma ez idő alatt elérte a 15 000 főt (PUKÁNSZKY–NÉMETH 1996). Esti munkástanfolyamokkal segítettek a munkások hatékony képzését, továbbtanulását. Szükség is volt a megbízható káderekre, az egységes műveltségi eszménnyel bíró új generáció kiművelésére. Új helyzetet teremtett az oktatás területén a nők egyenjogúsítása, 1946 augusztusában a XXII. törvény lehetővé tette a nők megkülönböztetés nélküli főiskolai és egyetemi felvételét.

A politikai pluralizmus felszámolása párosult az egyházi iskolák és szervezetek elleni támadással, amely már 1946-ban elkezdődött. A felekezeti ifjúsági szervezetek és sajtóorgánumok betiltásával, a cserkészszövetség átszervezésével, majd a Magyar Úttörők Szövetségének megalakításával kiszorultak az egyházak az iskolákból.

Az 1948. évi 33. törvénycikk kimondta az iskolák (így az egyházi iskolák) államosítását is (PUKÁNSZKY–NÉMETH 1996). Ortutay Gyula kultuszminiszter kijelentette, hogy az iskola elsőrendű politikai és hatalmi ügy: *„...az iskolaügyön keresztül az állami apparátusnak módja van, ha teszik, bármiféle eszmét begyakoroltatni, beidegeztetni...”* (ORTUTAY 1949: 291–292).

Az iskolaszervezeti reformok mellett megkezdődött az oktatás tartalmi átalakítása, a kötelező marxista-leninista világnézetnek megfelelően átírták a tankönyveket, a tanterveket, egészében átalakították a nemzeti műveltségi tartalmakat. A középiskolai tanárképző intézeteket és a tanárvizsgáló bizottságokat megszüntették, a gyakorló gimnáziumok kikerültek a képző intézmények felügyelete alól és a tankerületek főigazgatói alá rendelték őket (LADÁNYI 2008: 83).

A tanárképzés átszervezése kapcsán élénk vita folyt arról, hogy a szakképzés és a tudósképzés szétváljon-e, legyen-e egységes a tanárképzés, illetve miként változzon a gyakorlati képzés tartalmi és formai követelményrendszere. Szent-Györgyi Albert a tudományos és a szakképzés szétválasztását pártolta, míg Szekfű Gyula a tanárképzés és a szakképzés éles szétválasztása ellen foglalt állást (LADÁNYI 2008: 76). A Kisgazdapárt köznevelési programja¹⁷ a szétválasztás mellett voksolt, a tudományos képzést az egyetemek az Eötvös Collegium hálózatának kiépítésével kívánták megvalósítani (LADÁNYI 2008: 76–77). Sokan úgy vélték, hogy az általános és a középiskolai

16 A NÉKOSZ, a Népi Kollégiumok Országos Szervezetének célja a tehetséges, főként vidéki, munkás és paraszti származású fiatalok felkarolása volt.

17 A program körvonalazását még 1943-ban kezdték meg Ortutay Gyula vezetésével, aki 1945-től a Kommunista Párt titkos tagja is volt.

tanárképzésnek egyaránt az egyetemen kell történni. Keresztury Dezső vallás- és közoktatási miniszter, Karácsony Sándor és Kiss Árpád is ezen a véleményen voltak. Faragó László 1947. februári javaslatában a nevelőképző főiskolák felállításában látta a megoldást, amely elképzelés szoros összefüggést mutatott az MKP három éves tervjavaslatával. Célja a nevelőképzés egységesítése volt, és a három éves főiskolák felállításával kívánta ezt megvalósítani (LADÁNYI 2008: 77).

A későbbiekben a felállított tanárképző főiskolák nem befolyásolták a középiskolai tanárképzést, de annak hiányosságait, problémáit változatlanul nem oldották meg. 1947-ben Ortutay Gyula is sürgeti a szakképzés kérdésének tisztázását, aki az „egységes iskola, egységes nevelés” koncepciójának fő képviselője. Többen a tanárképzés színvonalának emelését sürgették (LADÁNYI 2008: 80).¹⁸ A felsőoktatási reform (1948) célul tűzte ki a felsőoktatásnak a népi demokrácia szolgálatába állítását: 1. a haladó szellemű, magas tudományos színvonalú tanári kar biztosítását, 2. a tudományos kutatás és a szakképzés pontos körülhatárolását, 3. a társadalomtudományi szempont és gondolkodás érvényesítését, 4. a hallgatóság összetételének gyökeres átalakítását, 5. kötött tanulmányi rend bevezetését, megfelelő egyéni mozgáster biztosításával.

Az 1948–1949-es középiskolai tanárképzés reformja (ugyan csak egy évig volt érvényben) számos hiányosságot és torzulást rejtett magában. A képzés racionalizálásának igénye csak részben valósult meg, nagyfokú túlterhelést hozott (heti 40 óra). Kettéválasztották a bölcsész- és a természettudományos képzést, az előadások tárgyát pontosan meg kellett határozni (a részvételt kötelezővé tették mind az előadásokon, mind a szemináriumokon), két idegen nyelv elsajátításáról kellett gondoskodni, új vizsgarendszert (fél-évente kollokviumok, a II. év végén alapvizsga, a IV. év végén szakvizsga, az V. év végén képesítő vizsga) kellett bevezetni. Meghatározták a tanári szakcsoportokat, a pedagógiai és pszichológiai képzés tárgyait (melyet igen nagy óraszámokban tartottak),¹⁹ a gyakorlati képzés kereteit a IV. és V. évben (LADÁNYI 2008: 84–85).

A szaktárgyak mellett a kötelező tárgyak közé tartozott a társadalomtudomány és a filozófia (világnézetünk alapjai, társadalomismeret), az ideológiai képzés megalapozása céljából (LADÁNYI 2008: 85).²⁰ A felerősödő kommunista befolyás hatására a szovjet modell másolása paradigmaváltást hozott a magyar oktatásügyben. A korábbi porosz iskolamodell, amely a tanóra, tantárgy, tanár merev hozzárendelésére épült, átmentette magát és új tartalommal egészült ki. Az iskola szervezeti és működési me-

18 Karácsony Sándor a tanárok képzését változatlanul egyetemi feladatnak tartotta, szerinte nincs szükség külön tanárképző intézetre és tanárvizsgáló bizottságra.

19 4 félév neveléstörténet, 2-2 félév általános neveléstan, illetve didaktika, 2-2 félév általános lélektan, fejlődéslélektan, gyermektanulmány, neveléslélektan, ismeretek az iskola szervezetről és életéről. VKM 1949. január 24-i miniszteri rendelete a karok tanulmányi és vizsgarendjéről.

20 A szakok tantervei is átalakultak, amely változások sok esetben pozitív változásokat hoztak, nagyobb teret kapott az újkori és legújabb kori ismeretek oktatása.

chanizmusában, a tanulásszervezés és a tanítás terén sok régi elem élt tovább (többek között számos régi intézmény, a régi, polgári tanárképzés örökségén felnőtt tanárnemzedék), sajátosan összefonódva a szocialista iskolával. A fiatalok erkölcsi nevelésének, személyiségének formálása a szocialista/kommunista ember típus kimunkálásának a jegyében történik.

TANÁRHIÁNY ÉS TANÁRPÓTLÁS 1949 ÉS 1956 KÖZÖTT

Az iskola elsőrendű politikai és hatalmi ügy volt, a politikai hatalmat kezében tartó MDP 1948-tól, a fordulat évétől a többpártrendszer felszámolásával, az egyház kapcsolásával, az oktatás egészét központilag, felülről irányította. A Horthy-korszak konzervatív-keresztény nemzeti eszméjét felváltja a szocialista embereszmény: a dolgozó nép szolgálatában álló hűséges, fegyelmezett, megbízható állampolgár nevelésének igénye.

A vallásos ideológiák háttérbe szorításával, a katolikus egyház és az állam között létrejött külön megállapodás értelmében az állam megvonta a szerzetesek működésének engedélyezését (kivételt képeztek a ferencesek, piaristák és a bencések, akik egyes középiskoláikban továbbra is taníthattak) (ROMSICS 1999: 358).

A diktatúra számára kiemelten fontos volt a marxizmus-leninizmus államideológia szintjére történő emelése, így az 1950–1951. tanévtől kiterjesztették minden évfolyamra a marxizmus-leninizmus oktatását, kötelezővé tették az orosz nyelv tanulását, férfiaknak a katonai képzést. A hallgatók felkészültségének segítése érdekében csökkentették a tananyagot, anyagkövető szemináriumokat, tanulópárokat, kötelező konzultációkat szerveztek. A legfőbb gondot a tanárhiány, a nagyfokú lemorzsolódás jelentette, mindezekért a Magyar Dolgozók Pártja a reakció aknamunkáját okolta.

A középiskolai tanárképzést jelentősen érintette, hogy a tanárhiány enyhítése érdekében az egyetemeken a tanulmányi időt ötről négy évre csökkentették, liberalizálták a vizsgarendszert, a kétszagos képzést egyszakossá, illetve fő- és mellékszakossá alakították át. Ezen intézkedés a képzés minőségét is jelentősen gyengítette.

Az 1948–1949-es egyetemi reform a népi demokrácia szakképzési igényeinek megfelelően lényegesen módosította a hallgatók szociális összetételét a munkás-paraszt fiatalok arányának növelésével. Az oktatás szellemét, tartalmát az új ideológiai alapnak megfelelően kívánták átalakítani (LADÁNYI 1986: 11).

1949-től minden középiskolát gimnáziumnak neveztek át: ezek humán- és reáltagozattal működtek. Az 1950–1951-es tanévtől megalakultak a pedagógiai (a tanító és óvónőképző helyett), a közgazdasági, az ipari és mezőgazdasági szakgimnáziumok.

A következő év őszén a pedagógiai gimnáziumok megszűntek, helyettük hároméves óvónő-képzőket és négyéves tanítóképzőket hoztak létre. Az ipari, mezőgazdasági és közgazdasági középiskolákból technikum lett (ROMSICS 1999: 360).²¹

1950 szeptemberétől a gimnáziumokban új tantervet vezettek be, amely célul tűzte ki, hogy a tanulók alkalmasak legyenek a megfelelő munkakörök betöltésére, illetve a továbbtanulásra (PUKÁNSZKY–NÉMETH 1996). A szovjet munkaiskola jegyében a gimnázium feladata volt, hogy az általános iskolára építve és azt kiegészítve érvényesítse a marxista-leninista világnézetet, harcoljon a reakciós, idealista tanok ellen. A gimnáziumi oktatásban kiemelt szerepet kaptak az úgynevezett ideológiai tárgyak (magyar, történelem, földrajz), amelyek óraszámát növelik. De a gimnázium változatlanul megőrizte azt a feladatát, hogy előkészítsen a továbbtanulásra (ROMSICS 1999: 359).

A szovjet kultúra erősebb jelenléte, a szovjet tankönyvek fordításainak mechanikus alkalmazása (ROMSICS 1999: 360),²² a gyakorlati képzés arányának növelése, egyes szakok megszűnése (társadalomtudomány, élettan, kétszakos modern idegen nyelv), a pedagógiai-pszichológiai tárgyak csökkentése nem kedvezett a felsőoktatás színvonalának. Sematizmus, dogmatizmus, vulgarizmus²³ uralta az oktatást (LADÁNYI 2008: 90-95). Az ötvenes évek elejének változásai főként mennyiségi mutatók alapján ítéltethők meg, a tömegkultúra területén rohamos fejlődés volt tapasztalható. A sajtó, a rádió, a mozi a tömegek nevelésében meghatározóvá vált és a szórakoztatás új eszközei lettek.

A legtöbb nehézséget az iskolai gyakorlatok megszervezése jelentette, végül a gyakorló évet 1953-ban megszüntetik. A hiányzó orosz tanárokat, fordítókat, tolmácsokat az 1949-től felállított Lenin Intézet képezte, az Idegen Nyelvek Főiskoláját pedig 1951-ben alapították. A tanárképzés gondjait ugyan nem sikerült megoldani, mégis vannak figyelemreméltó kezdeményezések (például ilyen volt a később írónként híressé vált Janikovszky Éva tervezete) (LADÁNYI 2008: 94).²⁴

A változások eredményeként a középiskolákban tanuló diákok 67%-a munkás- vagy parasztcsaládból származott. A gimnazisták száma „csak” megduplázódott, feltehetően a magasabb tanulmányi elvárások miatt, míg a technikumokban tanulók

21 1951-től a pedagógiai gimnáziumok megszűntek, helyettük hároméves óvónőképzőket és négyéves tanítóképzőket létesítettek. Az ipari, mezőgazdasági és közgazdasági középiskolákból technikum lett.

22 Az 1950 és 1952 között megjelenő új egyetemi tankönyvek közül 86 volt szovjet tankönyv fordítása.

23 Berend T. Iván, az MTA későbbi elnökének visszaemlékezése alapján „...egyetemes történeti tankönyveink a Szikra Könyvkiadó által publikált, felületes, hibáktól hemzsegő, üresen propagandisztikus világoskék szovjet párfőiskolai füzetek voltak”.

24 Janikovszky 1951-ben javasolja a szaktárgyi előadások és a gimnáziumi tananyag kapcsolatának vizsgálatát, a tanárképzés szempontjainak érvényesülését a szemináriumokon, illetve a szemináriumok szakdidaktikai, módszertani felülvizsgálatát.

száma 3-400%-kal nőtt. Jelentősen nagyobb lett a nők aránya. Az ötvenes évek közepére tehát a nappali tagozaton tanulók létszáma megháromszorozódott.

1952. májustól elrendelték a kötelező felvételi vizsga bevezetését, amely mind a tanulók és tanárok, mind a felsőoktatási intézmények számára új helyzetet teremtett. Az írásbeli és a szóbeli vizsga feladata az volt, hogy a jelentkezők tárgyi tudása mellett tájékozódjon azok világnézetéről, jelleméről, társadalmi helyzetéről, felmérje pszichológiai adottságaikat, testi alkalmasságukat. A felsőoktatásban még két új tendencia figyelhető meg: egyrészt a hallgatói létszám gyors növekedésnek indult, kb. duplájára nőtt. Másrészt a szociális összetétel tekintetében: az alsóbb néprétegek (munkás-paraszt) javára tolódtak el az arányok. A növekvő szakmberszükséglet a hallgatói létszámok jelentős emelését igényelte, ennek függvényében a hallgató létszámot az ötéves terv (illetve az egyéves tervek) szabták meg. A munkába állást központi elosztás alapján oldották meg (LADÁNYI 1999: 81–82).²⁵

A felsőoktatás korábbi hagyományait megszüntetve visszaszorították a jogászképzést,²⁶ a műszaki területen történő képzést pedig, a népgazdaság érdekeit szem előtt tartva, radikálisan megerősítették (ROMSICS 1999: 361). A felsőoktatási intézmények száma 19-ről 36-ra emelkedett. A főiskolák és egyetemek szakirányonként elkülönülő profilú intézményekké váltak (ROMSICS 1999: 361).²⁷

Az 1950-es évek elején jelentősen átalakul az egyetemi oktatás napi rutinja is. Kötelezővé tették az előírt előadások és szemináriumok látogatását, a vizsgakövetelményeket a párt vizsgálta felül, a nem kívánatos oktatókat folyamatosan eltávolították, köztük olyan nagy múltú társadalomtudósokat is, mint például Bibó Istvánt, Dománovszky Sándort, Hajnal Istvánt, Kosáry Domokost. Az oktatás színvonala elsősorban a társadalomtudományok körében csökkent, ahol a tudományosságot felülírta az ideológia. Az oktatásban használt tankönyvek között túlsúlyban voltak az orosz szerzők művei, a polgári származású alkotók munkái és a nyugati folyóiratok, szakkönyvek az oktatási intézményekben és a könyvtárakban nem voltak hozzáférhetőek, esetleg engedéllyel lehetett őket olvasni. A hallgatók számára kötelező volt a marxista tantárgyak tanulása.

A középiskolai tanárképzés helyzete ebben az átmeneti korszakban rendkívül mostohán alakult. A képzési idő csökkentése, a marxista-leninista tárgyak és az orosz nyelv tanításának kötelező volta jelentősen átalakította a képzést. A természettudományos szakokon ugyan nőtt a gyakorlati oktatás, de a szovjet dogmatikus koncepciók kötelező átvétele gátolta a tudományos kutatómunkát. Némely tudományok, így például a genetika, a szociológia, a pszichológia megkérdőjeleződtek,

25 Az 1949-ben elfogadott első ötéves terv 8000 fővel növelte a hallgatói létszámot, de az 1951-es módosítás értelmében már 30 000 fővel kellett növelni.

26 1947–1948-ra 19%-ra, 1954–1955-re pedig 5%-ra.

27 Kb. 40%-a az összes hallgatónak műszaki területen tanult.

vagy csak sajátos „marxista” kontextusban voltak értelmezhetők. A pszichológiai tárgyak oktatása szinte teljesen kimaradt, azzal az indoklással, hogy nincsenek marxista pszichológusok. Az imperializmus és a kozmopolitizmus elleni harc arra ösztökölte a döntéshozókat, hogy a nyugati nyelvek oktatását jelentősen korlátozzák. A bölcsészkarokon a pedagógiai és pszichológiai tárgyak oktatása körülbelül harmadára csökkent, a természettudományi karon pedig teljesen szünetelt, ám itt viszont fennmaradt a szakmódszertan, míg a bölcsészkarokon az maradt ki (LADÁNYI 1999; PUKÁNSZKY–NÉMETH 1996).

1951-től ugyan előírták bizonyos pedagógiai kurzusok oktatását, és a szakmódszertant kötelezővé tették, ám a szovjet tankönyvek sematikus ismeretanyaga nem sokat emelt a képzés minőségén. A gyakorló év biztosítása és a képesítő vizsga vitás pont volt a BTK és a TTK között. A gyakorló iskolák mintaóráit is egyre inkább lebecsülték. A gyakorló év a tanárhiány miatt egyrészt formálissá vált, odakerült a hallgató, ahol szükség volt rá, másrészt praktikussá, a végzős a négyéves képzés befejeztével egy évet „tanítva gyakorolt”, majd utána tette le a képesítő vizsgát. A képző intézmények, a minisztériumi bizottságok egyetértettek abban, hogy a tanárképzés reformja égető probléma, így javaslatok sora született – kiemelve a tanárképzés és a szakképzés szétválasztásának szükségességét, a pedagógia oktatásának, a gyakorlat és a szakmódszertan helyzetének tisztázását (LADÁNYI 2008).

A megbízható káderek képzését a Pártfőiskola látta el, ahol a kiemelt vezetők ideológiai felkészítése folyt, néhány hónapos vagy egy-két éves tanfolyamok keretében. A tananyagot az SZKP és a magyar párttörténet, marxista közgazdaságtan, dialektikus és történelmi materializmus képezte.

Sztálin halála olvadást hozott a világpolitikában, és egyben az oktatáspolitikai korekcióját is jelentette. 1954–1955-ös évtől visszaállították a kétszakos képzést, 1957-től pedig újra 5 éves lett a középiskolai tanárképzés. 1958-tól ismét a képzés részévé váltak az egyetemi gyakorló iskolák, visszanyerték funkciójukat, és megalakultak a Tanárképző Tanácsok, amelyeknek jelentős szerepe volt a gyakorló iskolák irányításában, szervezésében. 1963-ban megszüntették őket (LADÁNYI 1999; PUKÁNSZKY–NÉMETH 1996).

A korszak eddigi és későbbi megítéléséhez szorosan hozzátartozott, hogy a diktatúra kinevelte saját „ellenségeit”. 1955-től szaporodtak az oktatás hiányosságaira, a rendszer működésének problémáira utaló jelek: türelmetlenség, pesszimizmus, sőt szabotázsok (PUKÁNSZKY–NÉMETH 1996).

A háború után felnőtt egy új generáció, amely az 1956-os forradalmi napok kezdeményezője lett. A fiatalok az egyetemi autonómia, a tanulás és a tanítás szabadságának a védelmében léptek fel, az 1948 előtti viszonyok visszaállítását, a marxista tárgyak beszüntetését, a felvételi vizsga eltörlését, az elbocsátott professzorok visszavételét követelték. Páratlan hőstettük kivívta Európa és a világ elismerését, ám a megtorlások elől közel 211 ezren külföldre távoztak, és 170 ezren nem is tértek

többé vissza (ROMSICS 1999: 404). Az ország számára igazi veszteség volt, míg a befogadó országok számára páratlan nyereség; egyben a magyar oktatás érdeme, hogy sokan tudásukat, szakképzettségüket, szellemi tőkájüket más országokban sikeresen tudták kamatoztatni.

A TANÁRKÉPZÉS REFORMJAI A KÁDÁR-KORSZAKBAN 1956–1990 KÖZÖTT

Az 1956 és az 1990-es korszak iskolareformjait alapjaiban meghatározta az 1961-es oktatási törvény (1961. évi III. tv.), az 1972-es MSZMP KB oktatáspolitikai határozata és az 1985-ös oktatási törvény (1985. évi I. tv.). Az 1945 után végrehajtott oktatási változások korrekciójára került sor, illetve megpróbáltak alkalmazkodni az időközben végbemenő modernizációs folyamatokhoz. Az 1961-ben elfogadott *új oktatási törvény célja* az ötvenes évek torzulásainak és a túlképzésnek a kompenzálása, illetve a népgazdaság érdekeinek hatékonyabb szolgálata volt. (MÉSZÁROS–PUKÁNSZKY–NÉMETH 2003).

Az 1957. február 21-i OM rendelet lehetővé tette, hogy a tudományegyetemek tanterveik készítésénél jelentős önállóságot kapjanak. De a minisztérium fenntartotta a jogot a képzés kereteinek szabályozására: a képzési idő, a szakok, szakcsoportok, a szigorlati tárgyak és követelmények, az általánosan kötelező tárgyak (marxizmus-leninizmus, idegen nyelv), a szakmai gyakorlat, a tanár szakosok pedagógiai követelményeinek meghatározására. A gyakorlati képzésről eltérő álláspontok születtek: megoszlottak a vélemények, hogy fél- vagy egyéves legyen. Végül az egyéves gyakorlati képzés mellett döntöttek. A gyakorló jellegű középiskolák megszervezése és a megfelelő vezető tanárok képzése újabb megoldatlan problémákat vetett fel, sok kérdés nyitva maradt. A tanárképzés jelentőségének elismerését mutatja, hogy 1959-ben megalakult a Tanárképzési Bizottság, 1958 őszén pedig megkezdte tevékenységét az ELTE Eötvös József Szakkollégiuma, hogy a tudóstanár-utánpótlást biztosítsa (LADÁNYI 2008).

A hatvanas évek elejére megerősödtek a pedagógiai és pszichológiai tanszékek, ismét oktatták a neveléslélektant és a neveléstörténetet, a szaktanszékek mellett kiépültek a szakmetodikai csoportok. A tanárképzés hatékonyságát azonban rombolta az együttműködés esetlegessége (KARDOS 1996).

A felsőoktatásban több tantervmódosításra került sor, fejlesztették a szakmódszertani oktatást, szakmetodikus-hálózat kialakítását kezdték el, a tanárképzés egyetemi irányítását átszervezték. Az 1961–1962. tanév tantervmódosítása, ellentétben a korábbi szemlélettel, amely a hospitálás elsődlegességét hangsúlyozta az iskolai gyakorlaton, most a tanulói aktivitásra fókuszált. Kiemelte, hogy fontos szerepet kell kapnia

a tanárjelölt nevelési feladatokra való felkészítésének, az újjal, a „haladóval”, a legjobb gyakorlattal kell a hallgatókat megismertetni.

1960 őszén az oktatás átfogó reformjának társadalmi vitájában látványosan nagy tömegeket regisztráltak. Az „Írányelvek” címet viselő dokumentumról ugyan 70 ezren nyilatkoztak véleményt, a vitába pedig 900 000 főt vontak be, de a felsőoktatás valós helyzetéről kevés szó esett. Változások mégis történtek. A hatvanas évek elejétől jóval nagyobb teret kapott a tanulók életkori sajátosságainak a figyelembevétele, a természettudományos tárgyak szerepének növelése, a második idegen nyelv bevezetésének fakultatív lehetősége (LADÁNYI 2008: 112–120).

Az iskolakörzetesítéssel – a kisiskolák felszámolásával és a nagyobb települések iskoláinak fejlesztésével – jobb feltételeket teremtettek az általános iskolások számára, igaz, hogy ezzel együtt jelentősen nőtt az ingázó diákok száma is. Elmondható, hogy az általános iskolák fejlesztése jóval kiegyensúlyozottabban történt, mint a középiskoláké.

A középiskolai oktatásban több felemás, majd később megszüntetésre is kerülő kezdeményezés jelent meg. Az 1961-es törvény célul tűzte ki a 18 éves korig tartó tankötelezettség bevezetését. Ehhez viszont a középiskolák számának radikális növelésére volt szükség, amelyre csak 1960 után kerül sor. 1950 és 1960 között kb. 50%-kal nőtt, azaz mintegy 600-ra emelkedett a középiskolák száma. Számos kisvárosban, községben épült középiskola, ám a tárgyi és a személyi feltételek hiányoztak a megfelelő, színvonalas oktatáshoz. Nehezítette a helyzetet, hogy a középiskolában tanulók száma éppen ebben az időszakban, azaz 1955 és 1965 között duplázódott meg, és emelkedett 119 ezerről 236 ezerre. A párt Politikai Bizottsága is felismerte tévedését, így 1965-ben visszavonták a középfokú oktatás általánossá tételének érvényesítését. A középiskolások száma majd 1975 és 1985 után mutat folyamatos csökkenést, tükrözve a demográfiai változásokat, hiszen a hatvanas évek elején jóval kevesebb gyermek született az országban.

A gimnáziumi oktatás feltételei az 1960-as években javultak: csökkent az osztályokban tanulók létszáma (28–32 volt az átlagos létszám), az egy pedagógusra jutó tanulói létszám pedig 18-ról 13-ra csökkent (ROMSICS 1999: 458).

A középfokú, különösen a gimnáziumi oktatás eltömegesedésével a magyar gimnazisták teljesítményének színvonala ugyan csökkent, de a felvételi szelektáló hatásának eredményeként elérte vagy meghaladta a nyugat-európai diákok tudásszintjét.

A középiskolákban az 5 nap tanulás + 1 nap gyakorlat bevezetésével az iskola és az élet szorosabb kapcsolatát, a hatodik napon a tanulók termelőmunkára történő felkészítését kívánták elérni. A szovjet munkaiskola modelljének meghonosítása a termelő munkát kívánta népszerűsíteni, a szakmák felé kívánta terelni a fiatalokat. E szándékot azonban nem sikerült hatékonyan megvalósítani. 1965-ben megszüntették a szakgimnáziumokat és tagozatokat (nyelvi, természettudományos vagy ének-zenei) hoztak létre helyettük, illetve új iskolatípusként

a szakközépiskolákat.²⁸ A specializáció sajátos formájaként a hetvenes évek végétől pedig bevezették a fakultációt, amely célja a továbbtanulás megalapozott előkészítése volt. Ebben az időben sajátos specializálódás alakult ki az intézmények között és az intézményeken belül. Valójában a két világháború közötti specializálódás tért vissza. A nagy múltú intézmények (például a budapesti gyakorló gimnáziumok) egyre jobb tanulmányi eredményeket értek el, az enyhébb politikai légkör is kedvezett a helyi iskolai kísérletek, reformok kipróbálásának.

A szakközépiskolák, 1965-től pedig főként a szakmunkásképző iskolák szívták fel a tanulók nagy részét, mivel az érettségizetteknek csak kb. egynegyede kerülhetett főiskolára, egyetemre (ROMSICS 1999: 457; PUKÁNSZKY–NÉMETH 2004).

Az intézményes nevelés kereteinek kitágításával, (az óvodák számának növelése, a kisiskolák körzetesítése, a napközis ellátás javulása), a szaktanári ellátottság biztosításával, 1978-tól új tankönyvek, tantervek, majd a fakultációk bevezetésével javultak az oktatási feltételek.

Az 1960-as évektől vidéken növekedett a tanárképzés súlya, de a középiskolai tanárképzés területén átfogó reform nem történt, ám mind a szaktárgyi képzés, mind a szakmódszertan színvonalát sikerült emelni. Az egy főre jutó hallgatói arány kedvezően alakult (5 fő oktatónként), ám az oktatók felkészültsége nem érte el a világszínvonalat (ROMSICS 1999: 455–465).

A felsőoktatásban a hetvenes évek strukturális kérdéseket vetettek fel. Az egyszakos képzés, illetve a kétszintű képzés és a posztgraduális képzés rendszerének reformjavaslatai jelentek meg (LADÁNYI 1992: 54–66). A pedagógusképzésben az 1969. évi tantervi korszerűsítés volt hivatott megvalósítani az 1968. augusztusi MSZMP PB kezdeményezéseit. A heti óraszámot 22–26-ban határozták meg, a testnevelés és az idegen nyelv nélkül. Az órának 50%-a lehetett előadás, maximum 35 vizsga előírását engedélyezték. Az ideológiai órák számát 252-ben szabták meg, a pedagógiai-pszichológiai tárgyaké 526 lehetett. A pszichológia 70 órát kapott, a pedagógiai tárgyak 56-t, az iskolai nevelési gyakorlat 316-t. Ez némileg alacsonyabb volt, mint a korábbi gyakorlat. A szigorlati követelmények között megjelent a több félévet átfogó komplex államvizsga igénye. Ekkor látott napvilágot az egyetemi jellegű főiskolákról szóló kormányrendelet, a vele együtt megjelenő miniszteri rendelet pedig az intézmények önállóságát növelte meg (a kari tanács határozta meg a tanterveket, az egyetemi tanács pedig jóváhagyta) (LADÁNYI 2008: 130–140).

A felsőoktatási intézmények száma többször változott: 1975-ben 92-ről 56-ra csökkent (kb. fele minősült egyetemi vagy egyetemi jellegű főiskolai képzésnek). A pedagógusképzésről a négy tudományegyetem mellett 4 tanárképző főiskola, 9 tanítóképző

²⁸ Az 1961-es új oktatási törvény 1965-ös korrekciójaként születtek meg a középiskola átalakítását hozó intézkedések. Céljuk az iskola és az élet egymáshoz közelítése, a szakképzés fejlesztése volt.

főiskola, 4 óvónőképző és a Politikai Főiskola (1968-tól) gondoskodott (PUKÁNSZKY–NÉMETH 1996).

A nyolcvanas évek elején ismét kiemelt helyet foglalt el a tanárképzés reformja: az egységes (esetleg több lépcsős) tanárképzés kialakításának újra felvetése. Napirenden volt a tanárképző intézmények integrációja is. 1982-ben startolt a pécsi modell a kétlépcsős tanárképzés sajátos formájaként, amelyben a főiskolai képzés beletorkollt az egyetemi képzésbe, így ezt az egységes tanárképzés lehetséges modelljének²⁹ tekinthetjük (LADÁNYI 2008: 143). A képzés neveléstudományi vonatkozása több szempontból érdekes. A pedagógiai és pszichológiai tárgyak oktatásában több új tárgy szerepelt: nevelésfilozófia, nevelés- és ifjúságszociológia, szociálpszichológia, kommunikációelmélet. A határozott tantárgyi modernizációt jelezte, hogy az egyes szakok tantervében is számos új kurzus jelent meg. Történelem szakon politológiát, közgazdasági és jogtörténeti ismereteket, művelődéstörténetet is oktattak, magyar nyelv szakon pedig pszicholingvisztikát. A képzést értékelő minisztériumi szakértő bizottság 1988-as jelentésében értékelte a képzés eredményeit, de főként a hiányosságokat emelte ki, és nem javasolta a modell bevezetését (LADÁNYI 2008: 144).

A középiskolai képzésben a tudóstanár/szaktanár vagy tudóstanár/pedagógustanár preferálásának dilemmája folyamatosan jelen volt és van, az egyetemi képzés elsősorban mindvégig a szaktudást preferálta, a pedagógiai képzést másodlagosnak tekintette (PUKÁNSZKY 2012, 2014). A trójai falónak tekintett tanárképzés minden évtizedben módosult, a középiskolai tanárképzés elméleti és gyakorlati részének folyamatos foltozgatásával történtek előremutató változások. Az erősen dogmatikus hatásokat a hetvenes évektől folyamatosan sikerült enyhíteni, a szakképzés minőségét részben javítani, ám a tanárok szakmai tudásának pedagógiai megalapozását és a gyakorlati képzést nem sikerült összehangolni. A minisztérium 1984-ben készített: *A pedagógusképzés fejlesztésének irányelvei* című dokumentuma kiemeli a szaktudományi oktatás tanárképzési orientáltságának erősítését, a pszichológiai-pedagógiai oktatás színvonalának és a gyakorlati képzés fontosságát (LADÁNYI 2008: 145).

Az 1985-ös új oktatási törvény, megelőzve a rendszerváltást, nagyfokú liberalizmust hozott a közoktatásba. A pedagógiai intézmények széles körű autonómiát kaptak, amely biztosította számukra a tantervi irányelvek szem előtt tartásával a tananyag és a módszerek szabad megválasztását; ettől kezdve a tantestületek szavazhattak igazgatóválasztás esetén. A két tanítási nyelvű gimnáziumok nyitásával, a hat- és a nyolcosztályos gimnáziumi osztályok szervezésével, új tárgyak bevezetésével lehetőség nyílt a helyi innovációs programok megfogalmazására, az identitáskeresésre, sokszor a túlélésre.

²⁹ A modell hat bölcsészettudományi szakcsoporton belül indult meg az integrált műveltségi köröknek megfelelően, kvadrizmeszteres rendszerben.

A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN

Az 1990 utáni időszak átalakulásaiban érdemes vázlatosan összegezni, milyen minőséget, mennyiségi mutatókat hagyott hátra a Kádár-korszak. A mennyiségi mutatók alapján jelentősen átalakult az oktatás a középfokú végzettségek tekintetében. A középiskolai végzettséget szerzők aránya jelzi a változások mértékét.

1. táblázat: Középiskolát végzettek száma 1960–1986 között (NAGY P. 1999)³⁰

	1960	1970	1980	1986
Gimnázium	27 367	50 414	43 247	105 194
Szakközépiskola	13 706	30 898	39 436	131 787
Összesen	41 073	33 733	82 683	236 981

A középiskolát végzettek arányának változását többek között befolyásolták a már fentiekben említett oktatáspolitikai célkitűzéseken túl a demográfiai tényezők. Az 1950-es évek családpolitikáját meghatározó abortuszellenes stratégiának (Ratkó-korszak) köszönhetően a nyolcvanas évekre jelentős tanulói többlet érte el a közoktatást. A fiúk aránya jelentősen csökkent a gimnáziumokban és nőtt a szakközépiskolákban. Míg 1960-ban a gimnáziumi tanulók 64%-a volt fiú, 1980-ban ez már csak 44%. A lányok aránya folyamatosan nőtt, majd valamelyest megtorpant (1960-ban 58%, 1970-ben 70%, majd 1980-ban 58%). A változások mögött megfigyelhető, hogy a középfokú végzettség (érettségi) úgy tömegesedett, hogy nem a klasszikus gimnáziumi osztályokban tanulók száma nőtt, hanem a szakközépiskolákban lett jelentős a növekedés, ami 1975-ben meg is haladta a gimnáziumban tanulók arányát. A gimnáziumi végzettség növekedése pedig elsősorban a lányok tömeges megjelenéséből adódott. A középiskolát végzők esetében ki kell emelni az évenként olykor több tízezres nagyságrendben levelező tagozaton érettségizőket. A csúcspontot a hetvenes évek közepére érte el, a nappali tagozaton végzők száma meghaladta a hatvan-hetvenezer főt, a levelezőké pedig elérte a 20–25 ezer főt, ezután azonban folyamatossá vált a visszaesés a kilencvenes évek elejéig (NAGY P. 1999).

A diplomások száma még 1960-ban alig haladta meg az ötezer főt, ez a szám 1978-ban 27 573 volt, ez a szám egyben a csúcst is jelentette. A különböző képzési területek aránya jelentősen átalakult a háború előtti viszonyokhoz képest, másrészt a korszakon belül is. A jogászképzést visszaszorult, nőtt a műszaki értelmiség aránya. A pedagógusképzés, a főiskolai szintre emelt óvó- és tanítóképzéssel együtt

30 A szerző cikkében a Központi Statisztikai Hivatal és a népszámlálások adatait használja. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsi001b.html (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

a hatvanas években nagy vonzerőt jelentett, kb. a továbbtanulók 10%-a tanult pedagógusnak (Kiss 2014).

2. táblázat: A hallgatók megoszlása a pedagógusképzésben a tanulmányi ágak alapján %-ban (Kiss 2014)

	1955–1956	1968–1969	1985–1986
Bölcsészettudomány	10,2	6,5	6,5
Természettudomány	5,9	6,2	4,6
Tanárképző főiskola	7,0	8,4	14,4
Tanító- és óvóképző	0,0 ³¹	4,7	13,4

1988 őszén megindult az államszocialista rendszer felbomlása, a „tárgyalásos forradalom” eredményeként 1989 januárjától kezdetét vette a felsőoktatásban a társadalomtudományok oktatásának az átalakítása, 1990. március elsejétől megszüntették a kötelező tantárgyi irányelveket.

A kilencvenes évektől kibontakozó reformok egyrészt az új képesítési követelmények megfogalmazását, másrészt a tanárképzés megújítását tűzték ki célul, visszatekintve az elmúlt negyven évre, számos tapasztalattal és koncepcióval láthattak e munkának.

Az egyházak visszakapták korábbi iskoláikat, a magánszféra kezdeményezései (a reform- és alternatív iskolák) és a külföldi iskolafenntartók is lehetőséget kaptak az intézményeik megnyitására (1990, 1991).

Az 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról a művelődési jogot az esélyegyenlőség alapján biztosította az ország állampolgárainak. A felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény visszaállította az intézmények autonómiáját, a tanulás és tanítás szabadságát.

A magyar kormány elkötelezte magát az euroharmonizációs folyamat mellett,³² 2002-ben megalakult a Magyar Rektori Konferencia Bologna Bizottsága.³³ A tanárképzés kétszintű modelljét rögzítette a 2004-es kormányrendelet (kiegészítette a 2005-ös)³⁴; a tanári szakképzettség a második, mesterfokozatot nyújtó képzési ciklusban szerezhető meg.³⁵ (A tanítóképzés megőrizte korábbi, osztatlan formáját.)

31 1959-től lesz felsőfokú a képzés.

32 1999-ben aláírta Magyarország a Bologna Nyilatkozatot, amely célul tűzte ki 2010-re az egységes felsőoktatási térség létrehozását az EU-ban.

33 2003-tól bevezették a magyar felsőoktatásban az egységes kreditárviteli rendszert (ECTS). 1991-ben kezdte működését a Tempus Közalapítvány, 1998-tól indultak az Erasmus-ösztöndíjak.

34 381/2004. (XII. 28.) Kormányrendelet a többciklusú felsőoktatási képzési szerkezet bevezetésének egyes szabályairól; 289/2005. (XII. 22.) Kormányrendelet a felsőoktatási alap- és mesterképzésről, valamint a szakindítás eljárási rendjéről.

35 2004-ben kísérleti jelleggel, 2006-tól általánosan indult a kétszintű képzés a felsőoktatásban, kivéve az orvos-, gyógyszerész-, építész- és jogászképzést. 2009-ben végzett az első BA/BSC képzés.

2005-ben bevezették a kétszintű érettségit, és ennek megfelelően módosították a főiskolai, egyetemi felvételi rendszert. A 2006 áprilisában kiadott OM rendelet deklarálta az alap- és mesterszakok képzési és kimeneti követelményeit, amelynek jegyében, a nemzetközi trendnek megfelelően, 2007-ben elkészült a kompetenciaalapú tanárképzés követelményeinek kidolgozása. Az egységesülő képzés mellett egy differenciálódó tanártársadalom képe bontakozott ki (NAGY 2009).

A Bologna típusú tanárképzés előnyeiről és hátrányairól kevés gyakorlati tapasztalatot szerezhetett a magyar felsőoktatás, 2013-tól újra átalakult a tanárképzés, vizsztatért az osztatlan képzés modelljéhez. Az átalakulás kiemelt szempontjai a kompetenciaalapú oktatás előtérbe helyezése és a releváns munkaerőpiaci igények kielégítése voltak. A hazai tanárképzők műhelyei kimunkálták a képzés tartalmi és szervezeti elemeit. Kirajzolódott egy új tanármodell: a szociális problémákra nyitott, empatikus, segítőkész, toleráns, együttműködő, gazdag tevékenységi repertoárral rendelkező, reflektív pedagógus ideája: mindez a tanári szakma képviselőitől élethosszig tartó tanulást, valamint mobilitást és partnerséget várt el (PUKÁNSZKY 2014: 42–44).

A rendszerváltás óta eltelt kb. huszonhét évet a tanárképzés területén átmeneti korszaknak tekinthetjük, amely a korábban már megkezdett reformok folytatását, a felsőoktatás modernizációját, az állampárti rendszer ideológiai és politikailag felülről irányított oktatási rendszerének megszüntetését jelentette. Az útkeresések nyitottságot mutattak az Európai Unió oktatáspolitikai harmonizációs törekvései felé, reflexiók születtek a globális és lokális kihívásokra, a folyamatosan változó technikai háttérre, kísérletek születtek a korábbi és az új jó gyakorlatok alkalmazására. Az idő rövidsége még ad okot azon optimizmusra, hogy a nemzeti hagyományokból és az európai értékekből táplálkozó, önmagát kereső és folyamatosan újradefiniáló magyar oktatásügy, illetve a szélesebb értelemben vett művelődés legitimációs törekvései megőrzik a pluralizmust.

TANÁRI ÉLETÚT-INTERJÚK

Az interjúk felvételére 2014-ben és 2015-ben került sor, az átlagosan 1,5–2 órás beszélgetések többnyire az interjúalanyok otthonaiban zajlottak, amelyekről hangfelvétel is készült. Azok előkészítésében, a személyes kapcsolatfelvételben sok segítséget nyújtott a Kossuth Gimnázium jelenlegi vezetője, Gulyás Zoltán, illetve a tantestületre vonatkozó általános információk tekintetében az iskola volt igazgatója, dr. Kürti György. Emellett a személyes ismeretség is segített abban, hogy a megkérdezettek szívesen és közvetlen hangnemben beszéltek életútjukról.

Az élettörténet-kutatáshoz felvett, félig strukturált interjúkat nem csupán adatgyűjtésre használtuk, hanem azok elemzésére is sor került. A visszaemlékezők által megélt életutak így teret biztosítanak a közelmúlt megismeréséhez, azaz a középiskolai tanári szakma és a tanári identitás változásainak feltárásához. Ebben az értelemben az élettörténet, az emlékezet és az identitás szorosan összefüggő fogalmak. Az ok-okozati viszonyok megvilágításában sajátosan új szempont a kortárs szereplők reflexiója. Az egyes változások következményeit, hatását nem a nagy összefüggések, a számok, a statisztikák tükrében látjuk.

A generáció tevékenységét ezeken a személyes történeteken keresztül mutatjuk be, elsősorban az egyéni szubjektív tapasztalatokat, élményeket és a hozzájuk fűzött reflexióikat állítva a középpontba. Az interpretatív, kvalitatív kutatási módszer megújuló formája az élettörténet-kutatás, amelyben a félig strukturált interjú, mintegy kvázi életrajzi elbeszélés, lehetőséget ad az elbeszélőnek, hogy maga konstruálja és interpretálja a felidézett társadalmi valóságot. A kérdező feladata, hogy az így kapott szöveg, az életrajzi rekonstrukció ne legyen véletlenszerű és önkényes. Ugyanakkor a szöveg (a benne rejlő struktúra és jelentéstartalmak) hermeneutikai értelmezése a jelen szemszögéből történik, egy új valóságon át (MASON 2001/2005, OEVERMANN 1983, ROSENTHAL 1995, SCHÜTZE 1983). Ezeknek a – bár nem teljes – élettörténeti visszaemlékezéseknek alapján képet kapunk a középiskolai tanárok (jelen esetben: vidéki tanárok) individuális reprezentációjáról, valamint részleges információkat a személyes és csoportidentitásukról is.³⁶

A kvalitatív kutatási módszerek közül a biográfiakutatás a közép-kelet-európai térségben a rendszerváltás utáni időszakban alkalmasnak mutatkozik arra, hogy a politikai és társadalmi átmenet(ek)et az élettörténetek segítségével feltárja. Az egyéni emlékezők a társadalmi emlékezetet, annak kutatását ösztönzik. A kisszámú visszaemlékező által elmondottak ahhoz nyújtanak segítséget, hogy azokat az irányokat, motívumokat kiemelhessük, amelyek egy későbbi kutatás alapjául szolgálhatnak. A tanároknak mint a nevelési folyamatok fontos kulcsszereplőinek életútja olyan forrás, amelynek narratív eszközökkel történő vizsgálata a neveléstudományos kutatások fontos és elengedhetetlen területe (FALUS 2001; KOVÁCS 2007).

³⁶ http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszett/mmi.elte.hu/szabadbolcseszett/indexfb1a.html?option=com_tanelem&id_tanelem=847&tip=0 (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

Az interjúk közreadása az elhangzottaknak megfelelően történik, a szövegeken végrehajtott csekély változtatással. Az interjúalanyok kommunikáció közbeni reflexióját, metakommunikációját nem tartottuk szükségesnek jelölni. A könnyebb olvashatóság érdekében a szövegen minimális strukturális és stiláris beavatkozás történt. A leírt szöveget az interjúalanyok valamennyien újból elolvasták, aki szükségesnek tartotta, módosított rajta. A beszélgetések abc sorrendben következnek. A kérdező (szerző) valamennyi interjúalanyt személyesen előzetesen ismerte, a velük való beszélgetést ez részben könnyítette. Egy kivétellel (Barotai Barna) tegező viszonyban került sor a beszélgetésekre. Így a Barotai Barnának feltett kérdések magázódó formában vannak. A közvetlen kapcsolat annyiban nehezítette az interjúkat, hogy a kérdezőként kerülni kellett a reflexiókat. A nyilatkozók készültek a beszélgetésekre, jól strukturáltan, átgondoltan válaszoltak. A kérdésekkel csak mederben kellett tartani a beszélgetést. Nagy öröm, hogy vállalták ezeket az interjúkat, és bepillantást engedtek életútjukba. Tisztelet és köszönet azért, hogy nevükkel vállalták a szakmai életútjuk bemutatását.

BAROTAI BARNABÁS (1932)

Hogyan és miért választotta tanár úr a pedagógusi pályát?

Az általános iskola, azaz negyedik után a ceglédi gimnáziumba mentem, ami akkor még nyolcosztályos volt. 1942-ben kézen fogva kísért az édesanyám. A gimnáziumba nem volt könnyű bejutni, mindenki tudta, hogy nehéz elvégezni, hiába voltam jó tanuló. A szüleim sem voltak fiatalok. Édesapám 1889-ben született, megjárta az I. világháborút, édesanyám tíz évvel volt fiatalabb nála. Kecskeméten ismerkedtek meg, az apám a távírdában dolgozott, az édesanyám a postán. 1938-ban költöztek át Ceglédre, mivel itt laktak a szülők. Az első elemi még Kecskeméten végeztem, az év végén hibátlanul tudtam olvasni, számolni. A második elemi a Széchenyi úti Kálvária temetővel szemben épületben végeztem. A Surányi hadiárvaotthonban volt a harmadik és a negyedik osztály. Itt Benke Andorné, Juci néni tanított. A gimnáziumi felvételi előtt szüleim még korrepetáltattak is.

A gimnáziumban nehezen tudtam az új környezetembe beilleszkedni, és az a szigor, amellyel az én drága tanáraink neveltek bennünket, nagyon szokatlan volt. Én az elemi iskolában színkitűnő voltam, el is szomorított, hogy nem mindig kaptam ötöst, nem mindig úgy sikerültek a dolgok, ahogy szerettem volna. Elsősorban a latin okozott mindenkinek problémát. A latin kötelező volt elsőtől nyolcadikig. De az 1945-ös tanévtől, az úgynevezett „felszabadulás után” alternatív nyelv lett, a diákok választhattak más idegen nyelvet a latin helyett. Emlékszem, hogy Baranyi Tibi barátom, amikor ezt megtudta, a latin óra kellős közepén a nagyon szigorú (talán túl szigorú is, ma talán fel is jelentenék) tanárunk, dr. Tímár Gyula megrökönyödésére kiballagott a teremből, jelezve azt, hogy dehogyis akar ő az életben többet latint tanulni.

Nemcsak a latin, hanem az egyenruha is kötelező volt, zöld egyensapka, elején címerrel és az osztály jelölésével. Bármely különösnek tűnik is manapság, mindenki büszkén viselte. Az első négy osztályt négy ezüst szalagocska jelölte, ötödikben egy arany, nyolcadikban négy arany V alakú csík. Nekem különös élményem fűződik

egyébként az éppen csak elkezdett latintanuláshoz. 1943-ban, tehát csak két éve tanultam latint, amikor a pékhez menet találkoztam az utcán Dr. Oppel Jenő³⁷ tanár úrral. Megszólított, rögtön megismert. Latinul kérdezte meg, hogy *hová mész barátom?* Folyt a víz rajtam, de kicsikarta belőlem a választ, sőt másnap megdicsért a latintanáromnál. Én hálás vagyok érte, hogy nyolc éven át tanultam latint, később nagy hasznát vettem, amikor az ELTE-re kerültem, és növény- és állattant tanultam. Latinul is tudni kellett mindent, hogy én akkor milyen előnyt élveztem azokkal az évfolyamtársaimmal szemben, akik latint nem tanultak, az kimondhatatlan. Későbbi egyetemi tanulmányaim alatt áldottam az én szigorú latintanórait. A latin műveltség mindenre kisu-gárzott, könnyebben tanultam meg franciául.

A francia nyelvet második idegen nyelvként családi hatásra választottam. Az apám a II. világháborúból hazatérve, perfekt beszélt németül is és oroszul. Megjárta az orosz frontot, tolmácsolt is. Kurszkban, a legnagyobb páncélos csatában is ott volt, onnan jött haza, gyalog. Egy német teherautóra akarta fölkérni magát, amikor a németek iszkoltak kifelé. Hiába szólította meg őket németül, ráverték a kezére puskatussal. Akkor meggyűlölte a németet. „*Fiam, ha lehet választani, akkor válaszd a franciát!*” – mondta. Egy nagyon aranyos franciatanárunk volt, nyugdíjas, a főigazgató, dr. Simon László. Utána jött a Z. Nagy Margit és a Dr. Bosnyák Andorné. Mind ragyogó nyelvészek voltak. A Tóth Jani bácsi is elég jól beszélt franciául, de ő fő szakja a német volt. Eljártam korrepetálásra, hogy az egyetemen minél jobb legyen franciából, Szepesi Brúnó bácsihoz, aki nyugdíjas gimnáziumi tanárként úgy tanított meg a franciára engem, hogy elkezdett vicceket mesélni. Először egyszerű mondatokat, és ezeket nekem vissza kellett mondanom. Elkezdett érdekelni, rájöttem, hogy a latinnal sok megegyezés van. Később kialakítottam kapcsolatokat, ébren tartom a nyelvet. Véletlenül a ceglédi benzinkútnál megismerkedtem egy ott tankoló franciával, akivel a mai napig tart a kapcsolat. Például, ha valami a magyar lexikonokban nincs benne, akkor előveszem a Larousse lexikont. A gimnáziumban Garas Kálmán kollégámmal tudtunk franciául beszélni. Ő előtte általános iskolában tanított, amikor odakerült a gimnáziumba, örültem, hogy valakivel tudok beszélni.

Hova tovább?

A gimnáziumot 1950-ben fejeztem be, miután bizonyos okok miatt nem tudtam jelentkezni azonnal az egyetemre, ami ezekben az években nagyon másként zajlott,

³⁷ Dr. Oppel Jenő 1906–1939 között a Kossuth Gimnázium latin–történelem szakos tanára volt.
<http://www.cklg.hu/index.php?t=hirek1&id=190&kszo=oppel> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

mint manapság.³⁸ Elmentem a vasúthoz dolgozni, ahol sínaláverést végeztem, ezt úgy hívják krampácsolás, hét kilós csákányt kellett emelgetnem egész nap. Ez egy hónapi munka volt, ehhez kellett még valamit felmutatni, hogy egyetemre mehessek. Ekkor az édesanyám beprotezsált a kecskeméti postához, ahol én lettem a „takarítónő”. Itt volt egy ifjúsági szervezet, a SZIT, a Szocialista Ifjúságért Társaság, amelytől kaptam egy igazolást, ami nekem hiányzott (a mozgalmi életről), és ezzel elmentem a pót-felvételire.

Itt szerencsémre nemcsak azt nézték meg, van-e papírom, hanem kérdezgettek, én meg tudogattam is. Jó bizottságba kerültem, felvettek rögtön. Szerettem volna orvos-sira menni, de ez akkor hatéves volt, a tanári szak pedig négy, miután szüleim idősek voltak, nyugdíjba kerültek, így a rövidebb, négyéves képzést választottam.

Milyen volt az egyetemi oktatás?

Erdei-Grúz Tibor³⁹ volt a dékán akkor, amikor én odakerültem, csupa nagy-nevű tudós ember tanított: dr. Groh Gyula⁴⁰ kémikus, dr. Lengyel Béla⁴¹ és dr. Dudich Endre,⁴² akiktől az ember nagy tudásanyagot tudott felhalmozni. A Bolyai

38 Barotai Barnabás jelezte, hogy csak szép dolgokra kíván emlékezni, a továbbtanulást akadályozó bizonyos okokra nem tért ki.

39 Erdei-Grúz Tibor (1902–1976): Kossuth díjas kémikus, egyetemi tanár, akadémikus volt. 1970–1976 között az MTA elnöke, 1952–1956 között felsőoktatási, majd oktatási miniszter volt. 1940-től szerkesztője és vezetője volt, sok más munkája mellett, *A Természet világa* sorozatnak, 1945 után a *Természettudományi Lexikon*nak és az *A magyar kémiai elnevezés és helyesírás szabályai* című munkának. Fő kutatási területe az elektrokémia volt. <http://mek.oszk.hu/02000/02060/html/erdeg.htm> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

40 Groh Gyula (1886–1952): kémikus, egyetemi tanár, az MTA tagja volt. Fő kutatási területei a fizikai kémia, a reakció-kinetika és a radiokémia voltak. Hevesi Györggyel együtt először alkalmazták először a radioaktív indukció módszerét. Számos tankönyvét fordították le idegen nyelvekre, köztük: a *Be-pillantás a kémiába*, *Általános kémia*, *Szervetlen kémia*, *Szerves kémia* című munkáit. <http://mek.oszk.hu/02000/02060/html/groh.htm> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

41 Lengyel Béla (1903–1990): Kossuth-díjas kémikus, vegyészmérnök, az MTA tagja volt. A Kémiai Közlemények alapítója és szerkesztője volt (1964–1977). Fő kutatási területe az üvegek elektrokémiája és kémiai termodinamikája volt. MARKÓ László (főszerk.) (2002): *Új magyar életrajzi lexikon IV. (L–Ö)*. Magyar Könyvklub, Budapest. 185.

42 Dudich Endre (1895–1971): Kossuth-díjas zoológus, barlangkutató, egyetemi tanár, akadémikus volt. Fő kutatási területe a rovarok (variációs vizsgálata) volt. Nevéhez fűződött többek között az MTA Dunakutató Állomásának megszervezése, a Baradla-barlang élővilágának a kutatása, valamint a máig használt, Dudich–Loksa állatrendszertan-könyv megírása. http://epa.oszk.hu/01600/01635/00198/pdf/EPA01635_foldtani_kozlony_1971_101_4_363-366.pdf (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

Kollégiumban a Rózsadombon laktunk, onnan jártunk az egyetemre, a Zeneakadémiára és operába.

Hogyan került a tanár úr vissza Ceglédre?

1954-ben már négy évem megvolt, de az államvizsgát még nem tettem le, két évet a Pásztói Általános Iskolában és gimnáziumban tanítottam, majd kértem az áthelyezésemet Pest megyébe. Ekkor már, 1956-ban a megszerezve diplomámat, egy évet Albertirsán tanítottam, majd 1957 augusztusában a Kossuth Lajos Gimnáziumba kerültem, és egészen 1992-ig, nyugdíjazásomig ott is tanítottam. Diákként és tanárként is sok időt töltöttem le a gimnáziumban (35 év tanítás és 8 év tanulás). Az ötvenes évek után összehasonlíthatatlanul jobb lett. Amikor Ceglédre kerültem, a dr. Halász Gyula volt az igazgató, majd Ócsai István, majd dr. Vámosi Nándor, Németh Ferenc, Radványi József és 1976-tól Cifra Tóth Mihály. Aztán a Kürti Gyuri kollégám és most a Gulyás Zoltán.

Milyen értékek voltak a legfontosabbak a tanulásban-tanításban?

A tanárokat mind nagyon szerettem, a testnevelő tanártól a latintanáron át a matematika tanárig. A testnevelő nem csak tornatanár volt, hanem értett a labdajátékokhoz, az úszásoktatáshoz, értett a gyerekneveléshez, és ő tanított meg viselkedni. Hogy kell tisztelni, és az valóban tiszteletadás volt, hogy tiszteljük egymást, előre kellett tisztelegni a fölöttünk járóknak. Ez most is így van, ha a Farkas Gyuri jön velem szembe az utcán, én köszönök előre, mert akkor kettővel fölöttem járt.

A tanáraink nem voltak szakbarbárok. Szeleccki Miska bácsi matematika–fizika szakos volt, tankerületi főigazgató, végtelenül jó szándékú, segítőkész tanár. Például egyik osztálytársunk, Feri barátom rendkívül haszontalan volt és megbukott matematikából, azt hiszem, ötödikben. Aztán eljárt a Miska bácsihoz, órákat adott neki, korrepetálta. Később matematika–fizika szakos tanár lett belőle. A latintanáromról csak jót tudok mondani, nagyon szigorú ember volt, de ez rászorított minket a komoly munkára.

Ugyanezeket tudom elmondani az egyetemi tanárainkról is. Végtelenül nagy tudású emberek voltak, közlékenyek, jószívűek, önzetlenül segítettek.

Harmadikos egyetemisták voltunk, amikor gyakorlatra kihelyeztek bennünket a Tihanyi Kutató Intézetbe Janisch Miklós⁴³ komámmal együtt, aki kigyókkal foglalkozott. Ekkor lejött dr. Dudich Endre, és szenzációsan jól éreztük magunkat, ott egész más embert ismertünk meg a professzorban. Például jött egy román küldöttség, és senki nem tudott velük beszélni. Én gagyogtam valamit franciául, rögtön elkezdtem beszélni velük. *Jól van, akkor fordítsd le ezt is*, mondta a professzor úr. De mondtam neki, hogy annyira nem tudom a nyelvet, hogy a szakirodalmat is le tudjam fordítani. Segítőkészek voltak, jószívűek, tényleg csak szépet és jót tudok mondani róluk, még arról a tanáromról is, aki nagy pofont adott, mert megérdemeltem. Nem mentem el a pártba feljelenteni, majd volt később, aki feljelentette szegény tanárt. Akkor más megoldás nem kínálkozott, mint a fenytetés, áldja meg az isten a kezét, hogy akkor megbüntettetett. Akkor se, most se gondoltam ezt másképp.

A gyerekek szeretete és a megszerzett tudás átadása megszerettette velem ezt a pályát, így soha nem gondoltam arra, hogy a jobb kereset érdekében elhagyjam a pályát. Szüleim is büszkéek voltak arra, hogy a fiuk középiskolai tanár lett. Mindig törekedtem arra, hogy az óráimon minden gyerek figyelmét lekössem, hogy a megszerzett tudást a későbbiekben hasznosítani tudják. Vittem őket kirándulni, kíséreteket végeztem, bemutattam azt, amit elmondtam. A hidrogénről nem csak elmondtam, hogy gyúlékony, hanem meggyújtottam, a durranógázt szemléltettem, hogy durran. Békát, nyulat, galambot boncoltam nekik. Budapestre vittem a szakkörös gyerekeket, így Dudich Endre előadására is felvittem öt gyereket, ami nagy élmény volt nekik. Az Orvostörténeti Intézetbe vittem őket, amikor a tanítványom bekerült a SOTE-ra. Agitáltam, hogy szeretnék egy kis csoporttal bemenni, így aztán sikerült. A diákjaimtól is kaptam nagyon sok kedves dolgot. A Juhász Pista felhívta azt a Molnár Gábort⁴⁴, aki Dél-Amerikában kutatott, rovarokat gyűjtött a Tudományos Akadémiának, később szerencsétlenül járt ott (1932-ben megvakult). Mint szakember híres könyveket írt. Például *Az én Amazóniám* címmel. A biológia szakkörösökkel együtt meglátogattuk, nagyon-nagy élmény volt. A hatvanas években nem sok minden volt még az atomokról a tankönyvekben, ezért könyv nélkül, jegyzetekből tanítottam az atomszerkezetet.

43 Dr. Janisch Miklós (1922–2002): parazitológus, herpetológus, Magyarország egyetlen „állami mérgekigó-szakértője” volt. Főként a viperákkal foglalkozott. Bejárta Kanadát, Tanzániát. Az Állatorvosi Egyetemen oktatott, akadémiai kutatói státuszban. A fegyvertan, a vadegészség- és vadgazdálkodás-tan és az egzotikus hüllők betegségei című tantárgyak előadója (1974–1997) volt. A népszerű Búvár Zsebkönyvek közül társszerzője az *Egzotikus hüllők* (1987) és a *Kigyók, békák* (1976) köteteknek, továbbá a *Mérgező állatok* (1991) kiadványnak. <http://konyvtar.univet.hu/Biographia/janischmiklos.pdf> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

44 Molnár Gábor (1908–1980): utazó, útleíró, Brazília-kutató volt. Legismertebb könyve: *Én kedves Amazóniám* (1975). A Természettudományi Múzeumban található 13,6 cm hosszú óriászcincér (Titanus Giganteus), mely a Föld legnagyobb bogárfajtájához tartozik, Molnár gyűjtéséből származik, feltehetően az 1930-as évből. http://magyarmuzeumok.hu/targy/342_molnar_gabor_es_az_oriascincer (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

Néha zenét vittem be, hogy jobban megértsék a diákok az összefüggéseket. Fontosnak tartottam, hogy az órán lekössem őket.

Melyek voltak a legszebb élmények? Melyik volt a favorit: a kémia vagy a biológia?

Kettős volt a dolog: élményt adtak a gyerekek számomra és élményt kaptak a gyerekek. Egy tanárembernek is állandóan tovább kellett képeznie magát az újdonságokkal, hogy a diákjai ne tudjanak olyat kérdezni, amire nem tudja a választ. A pálya azért is vonzó az ember számára, mert látja, hogy a gyerekből hogyan lesz felnőtt. A legszebb életkor a 14-18 év, amikor növekszik, értelme kinyílik, és ezt a tanár figyelemmel kísérheti, ezt nem lehet pótolni semmivel. És az is fontos, hogy nem csak én szeretem a gyerekeket, hanem többségében ők is szeretnek engem.

Bár a kémia nem volt olyan vonzó, nagyon sokan félték is tőle. De azt is lehetett tanítani úgy, hogy több érdekességet találjanak benne. Talán a biológia érdekesebb. De milyen is az ember? Volt olyan tanítványom, aki elsőben, ahol növénytan volt, azt mondta, őt érdekli a biológia, amikor becsúszott az első hármaskör, akkor azt mondta, hogy az állatok jobban érdeklik. Másodikban, amikor állattannal, illetve harmadikban, az embertannal ugyanez volt a helyzet. Negyedikben, amikor megkérdeztem, hogyan is állunk most ezzel a tantárggyal, azt mondta, rá kellett jönnöm, hogy engem a biológia egyáltalán nem érdekel.

Mire a legbüszkébb a tanár úr?

Itt a városban sok olyan tanítványom van, akik orvosok, állatorvosok, gyógyszerészek (Pusztai Dezső, Káposztás Mari, Banai Irma, Marosi Anna, Gráf Zsuzsa) és tanárok (Gál Mari, Nagy Ilonka, Telek Erika) lettek. A sok-sok tanítvány közül csak néhányat említek, a teljesség igénye nélkül. Jó érzés, ha hallok róluk.

Hobbi, kedvenc időtöltés?

Nagy motoros voltam, szerettem utazni, nagy élmény a francia kultúra, a sport, régebben a kert. A Magyar Rovartani Társaság tagja voltam.

Hogyan telnek a nyugdíjas napok?

Körülbelül 20 éve nem tanítok. Volt még egy-két magántanítványom néhány éve, jöttek, hogy segítsék. Van egy 1200 kötetes könyvtáram, gondoltam, majd ha nyugdíjas leszek, olvasgatok, aztán itt van, meg kellene csináltatni egy szaruhártyaműtétet, de nem vállalkozom rá.

Kényszerítő erő az embernek a megélhetés. Minél kevesebből tudjak minél jobban gazdálkodni. Ha mi hozatnánk a reggelit, ebédet, vacsorát, az sokkal többbe kerülne. Kevésbé lenne élvezhető, mint amit az ember maga csinál. Ezért járom a piacot, hogy a legjobb és legtermészetesebb árut vegyem meg. Ha van lehetőség, hamisítatlan hazai tejet, vaját venni. Azt gondolom, addig él az ember, amíg tud mozogni. Sok segítséget jelent a feleségem, pátyolgat engem, meg mondja, mit csinálok rosszul, ezt sokszor, és hogy mit csinálok jól, ezt ritkábban. Neki sokat köszönhetek, hogy ilyen állapotban vagyok. Van a famnál kettő unoka, a nagyobb unokámnak most lesz az esküvője, a kisebb unokám ment leghamarabb férjhez, ott már van egy dédunoka is, egy kislánya. A harmadik lány unokám is Pesten lakik, egy erdélyi fiúhoz ment férjhez.

Hogy frissen tartsam a memóriám, vetélkedő műsorokat szoktuk nézni, mert érdekes. Nézzük filmeket, és én a sportot is szeretem. Minden sportot szívesen nézek, valamikor futballoztam. A fiam szokott meglátogatni minket, azon sajnálkozunk a nejemmel, hogy kirepül mindenki, ugyanis mi nem csak a gyerekeinket neveltük fel, hanem a Peti fiam gyerekei is nálunk voltak 10-12 évig. Akkor mindennap itt volt a két gyerek, most meg a két öreg egyedül maradt. Most már kell segítség a kerthez is, a takarításhoz, sajnos már öregek vagyunk. Lányom, Annamária a balettintézetben zongorázik.

Hogyan látja tanár úr pályáját a változások tükrében?

Az idő változik és mi is változunk benne, de az értékek valahogy régen maradan-dóbbnak tünnek nekem. Jelenleg, szerintem, túlságosan liberális az oktatás, nem lehet mindent rábízni a gyerekekre. Odaadják neki az internetet, a gyerek nem azt nézi, amit kellene. Más az, ha egy könyvet vesz kezébe, elolvassa, vagy rákattint az interneten, mondjuk az Ember tragédiájára. Az internetnek is megvan a maga jelentősége, mert például a franciaországi barátom kapacitált, hogy ne írjak neki levelet, mert ő az interneten fenn van. És jellemző, hogy nem énelem vette fel a kapcsolatot először, hanem a kis unokámmal. A Google meg lefordította.

Próbálkoztam az internettel. Bementem a könyvtárba, hogy tanítsatok meg, de reszket is a kezem, nem is látok jól. A középiskolának régen óriási előnye volt abban, hogy az önművelésre felkészített. Sugallta a diáknak: vegyen a kezébe egy könyvet, menjen el a színházba. Ez a legegyszerűbb dolgok közé tartozik, és ezt az iskolában tanulta az ember. Van egy dolog, amiről nem nagyon szeretnek ma beszélni, például a globalizáció mindig az első, nem a hazaszeretet. A hazaszeretetet a szülői házban (talán az anyaméhben) kell elkezdni kialakítani. Képletesen, azzal, amikor a kicsi gyereknek a kezébe egy zászlót adnak, hogy ez a magyar zászló, meg azzal, hogy ki volt Kossuth Lajos. Manapság másfelé mennek ezek a dolgok. Voltak eddig is világpolgárok, de hazajöttek. Márait Kassán jobban ismerik, mint idehaza.

A kémia és a biológia tiszta tudomány, a politikai korszakok nem tudtak rajtuk változtatni. A tantárgyak ismeretanyaga bővül, jól lehet a politikai élet változik. De a víz képlete ma is H_2O , a kommunizmus ideje alatt is ez volt, az egérnek van lába, farka. Itt nem lehet politizálni. Marxizmust mindenki tanult, de legjobban azt a rugalmasságot jegyezte meg, ami lehetővé teszi a dolgoknak a különböző beállítását. A tudomány fejlődött, a politika nem tudta befolyásolni.

BÍRÓ KÁROLYNÉ (1934)

Hogyan lettél tanár, miért választottad ezt a pályát?

Budapesten nőttem fel, a Práter utcai Zrínyi Ilona Leánygimnáziumban⁴⁵ érettségiztem. (Ma már nincs meg az iskola, helyén egyházi iskola működik.)

Katonai Főiskolára jelentkeztem, a sport miatt, mert a Honvéd Sportegyesületben sportlövő voltam. 1953-ban a főiskolára járó lányok mesélték, hogy ott a sportot támogatják. Ám szeptemberben kiderült, hogy lányokat már nem vesznek fel. Az iskolaigazgató segítségét kértem, matematika-fizika szak érdekelt, versenyekre is jártam. Nem volt hely ezen a szakon, a történelem is jó lett volna, de arra sem lehetett már menni. Ekkor a Lenin Intézetet⁴⁶ ajánlották, amely akkor kezdte működését. Marxista-leninista szakon kaptam helyet (ezt „male”-nak hívták). Sokan ott kezdtek el oroszul tanulni, én jól megéltem a gimnáziumban tanultakból. De a „male” nem feküdt nekem, félévkor azt tanácsolták, hogy menjek át orosz szakra. A második év félévkor pedig az egész évfolyam felvette a magyar szakot, így lettem magyar–orosz szakos.

⁴⁵ Budapest Székesfővárosi VIII. Kerületi Községi Zrínyi Ilona Leánygimnázium iratai (VIII. Práter u. 15.): „Az iskola 1917-ben nyílt meg. 1923-ban Zrínyi Ilonáról nevezték el. 1927-től leánylíceummá alakult, majd 1934-től ismét leánygimnáziummá. Az iskola a VIII. Práter u. 15. sz. községi polgári leányiskola helyiségeiben kezdte meg működését. 1952-ben a VIII. Csobánc u. 1–3. sz. iskolaépületbe költözött. Az iskola ügyviteli iratanyagának jelentős része a második világháború harci cselekményei következtében elpusztult”. http://bparchiv.hu/index.php?action=regisztrum®isztrum_action=show_fond&fond_id=1662 (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

⁴⁶ Lenin Intézet: a Lenin Intézet 1952-ben jött létre az Eötvös Loránd Tudományegyetem Orosz Intézetéből. 1954-ben az Intézet levált a Bölcsészstudományi Karról és önállóvá vált (egyetemi rangra emelték). Feladata volt az ideológiai képzés, a marxista-leninista és a nyelvi képzés. Orosz nyelv és irodalom szakos tanárokat és egyetemi oktatókat képeztek. 1956. október 23-án, a felvonuláson az intézet diákjainak nagy része részt vett. 1956-tól az orosz szakos tanárképzés visszakerült az ELTE BTK-ra. A Lenin Intézet 1957-ben elvesztette önállóságát, 1958-ig állt fenn. http://leveltar.elte.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=257 (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

A tanulásban sok kevésbé érdekes dolog volt, a magyar igazából távol állt tőlem. Nem az olvasás, azt mindig is szerettem, hanem a műelemzések, azok egyáltalán nem kötöttek le.

Sajnos a sportot abba kellett hagyni, a tanulás mellett, amiben nem sok örömöm volt, otthon is kellett segíteni.

1956 nyarán a Lenin Intézet vezetői eldöntötték, hogy az évfolyamot áthelyezik az ELTE-re. Csak a „male” maradt az Intézetben, ők felvették a történelem szakot. Mi, a tanár szakosok, több mint százan, az egyetem Pesti Barnabás utcai épületébe kerültünk át. Idegen volt az ELTE, az épület is, sok vizsga elmaradt. (Még ma is van egy vizsgánk, amit nem teljesítettünk, de ez már valószínű, hogy így marad.)

Az októberi események miatt a tanítás szünetelt, 1957 tavaszáig nem jártunk be az egyetemre. Korábban a Parlamenti Könyvtárba jártunk, de 1956 októberétől 1957 nyaráig ez is zárva volt.

A tanítás viszont tetszett, 1956 tavaszán került sor a tanítási gyakorlatra a Szilágyi Erzsébet Gimnáziumban, majd 1957-ben egy általános iskolában. Ötödikeseket kellett tanítanom oroszra, de voltak problémák. A forradalom nem múlt el nyom nélkül, voltak olyan osztályok, mint a nyolcadikosok (Karcsi tanította őket),⁴⁷ akik protestáltak, mert nem akartak oroszul beszélni. Egész órán nem válaszoltak egyetlen kérdésre sem, felálltak és nem beszéltek. Volt arra is példa, hogy kitettek a padra egy kézigránátot.

Hol ismerkedtetek meg? Hogyan sikerült elhelyezkedni? Hogyan kerültetek Ceglédre?

Még az egyetemen ismerkedtünk meg, egy csoportba kerültünk, 1957-ben házasodtunk össze. Nem volt egyszerű a munkába állás. A megyénél sikerült elintézni, hogy Ceglédbercelre⁴⁸ kerüljön Karcsi (aki egyébként a ceglédi Kossuth Gimnáziumban érettségizett), én pedig az albertirsai általános iskolába. Én egy évig tanítottam itt, a következő évben pedig átkerültem Bercelre. Közben a ceglédi Gimnáziumban halál-

47 Bíró Károly magyar–orosz szakos tanár, a későbbi férj, aki ceglédi származású. A KLG-ban tanított 1958 és 1978 között. <http://www.oregdiak.ckg.hu/?t=tanarok> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

48 Ceglédbercel: Budapesttől 60 kilométerre, Albertirsa és Cegléd között fekvő, mezőgazdasággal foglalkozó község. A középkorban Alberti pusztája (?), a török kiűzése után II. József hannoveri németeket telepített be. Később kolera tizedelte meg a falut, ekkor Pest környéki németek és magyarok költöztek be. 1945 után a kényszermunka és a kitelepítés miatt megfogyatkozott a lakosság, ekkor a szlovákiai lakosságcserével érkeztek új lakosok, valamint a Tiszántúlról (utóbbiak elköltöztek, nem tudtak beilleszkedni). Az 1847-ben épített vasútvonal bekötötte az országos vérkeringésbe, sokan utaznak ma is vonattal. <http://www.cegledbercel.hu/> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

eset miatt Karcsinak felajánlották, hogy 1958 novemberétől bekerülhet. Én még négy évig maradtam Bercelen.

Hol laktatok? Hogyan oldottátok meg?

Bercelen, albérletben, egy kamrában, aminek ablaka sem volt. Eleinte kijártunk Pestről vonattal, naponta. Szombaton marhavagonban utaztunk, mert nem volt más. Sok időt vett el az utazás. Megtanultam például, biciklizni is, mint városi lány nem tudtam, így gyorsabban tudtam közlekedni, Karcsi pedig bejárt vonattal Ceglédre.

1961-ben beköltöztünk Ceglédre, ebben az évben született Ági. Érdekes, hogy a gimnáziumban későbbi kollégám, Szabó Sándor helyettesített Bercelen, aki egyébként Irsán tanított.

Radványi József⁴⁹ igazgató segítségével sikerült Cegléden, a Citrom-házban⁵⁰ egy lakást szerezni, ami nagy előrelépés volt.

1962-ben megígérték, hogy mehetek a gimnáziumba tanítani, de a megyétől egy másik férfit küldtek. Így a Hámán Kató Általános Iskolába kerültem, ahol két évig tanítottam, közben megszületett a második lányunk, Edit.

1964-ben kerültem a gimnáziumba. Nem lett könnyebb. Korábban sem Bercelen, sem Irsán nem voltam osztályfőnök, de a Hámán Katóban igen. Az akkori szakfelügyelő, a történelemtanár, Pataki Feri bácsi megállapította, hogy „nem vagyok osztályfőnök szakos”. Igaza volt, bár nagyon kedves tanítványoknak voltam az osztályfőnöke, például a későbbi Közgazdasági Szakközépiskola kiemelkedő tanárainak, vezetőinek – Szabics Katinak, Sipos Marikának.

A gimnáziumba kerüléskor az év elején a tanév kezdete előtt megyei eligazítás volt. Az igazgatóhelyettes, Czinege Imre közölte, hogy egy negyedik osztályos tagozatos osztályt fogok kapni. Az én belépésemmel vált ugyanis lehetővé a csoportbontás, így kaptam meg a fél osztályt. Rémálom volt, hét év általános iskola után tagozatos negyedikesekkel, de szerencsére sokat segítettek. Látták, hogy pánikban vagyok, hibát hibára halmozok, mindent pont úgy csinállok, ahogyan azt nem szabad.

De hálásak voltak, mert így kiscsoportban tanulhattak, sőt visszakerülhetett a korábban fegyelmi miatt párhuzamos osztályba áthelyezett Kártieszi Miska. Az osztályt

49 Radványi József történelem–latin szakos középiskolai tanár, 1945 és 1976 között az iskola tanára, igazgatója. <http://www.oregdiak.cklg.hu/index.php?t=tanarok> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

50 Nevét sárga színéről kapta.

tanító Virrasztó Jolán⁵¹ tanárnő összekülönbözött a fiúval, aki emiatt fegyelmi büntetésként azt kapta, hogy áthelyezték egy másik osztályba. Viszont így visszajöhetett az osztály nagy örömére.

Az iskolában korábban nem volt csoportbontás, most lehetővé vált, Joli vitte a másik csoportot. Négy évig tanítottunk így. De meg kell mondanom, nem szerettem tanítani. Nem tudtam ahhoz eleget, hogy jól csináljam, nem is tettem érte eleget, hogy jobban menjen, a hangot sem találtam a diákokkal.

1965-ben osztályt kaptam, 44 gyerek, német tagozatosak, orosz nyelvből nem volt bontás (csak németből), tehát oroszórán 44-en voltak.

Milyenek voltak a diákok?

Fegyelmeztettek, jók. Bár néha sztrájkoltak, ez azt jelentette, hogy nem jelentkeztek. Feltehetően azért, mert kölcsönösen nem szerettük egymást. Ha felszólítottam valakit, akkor válaszolt, tudták az anyagot, tanultak. A főszervező egy később újságíróvá, tévéssé vált fiú volt, Hortobágyi Zoltán.

Sok „problémás” gyerek volt, és én nem tudtam mit kezdeni velük. Nehezen éltem meg. A munka egyáltalán nem volt könnyű, két műszakban dolgoztunk. A gimnázium és a közgazdasági szakközépiskola (1963-tól) ebben az időben egy intézményben működött (a KÖZGÁZ épülete még nem volt kész, így ment ez 1968 januárjáig). Párhuzamosan folyt a tanítás 7-8 osztályban, volt, aki csak délelőtt, volt, aki csak délután járt. Az óráink összevissza voltak, néha reggel is, majd csak délután. És ott volt még a két kisgyerek is, a sajátjaim is.

Hogyan lettél könyvtáros?

Az igazi változást az hozta az életemben, amikor 1972-ben könyvtáros lettem. Már korábban is Lénárd Béla⁵² bácsi mellett besegítettem. Elkezdődött közben a gimnázium felújítása, ami a födémcserével indult. Ám ez kalandos fordulatot hozott.

51 Virrasztó Jolán magyar–orosz szakos középiskolai tanár, 1961 és 1976, illetve 1978 és 1988 között tanított a ceglédi Kossuth Lajos Gimnáziumban. <http://www.oregdiak.cklg.hu/index.php?t=tanarok> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

52 Nagy tiszteletben álló történelem szakos tanár, aki óráin építve a szemléltetésre (vetítés) a történelmet művelődéstörténeti összefüggésrendszerben értelmezte.

A felújítás miatt a könyvtárat át kellett költöztetni,⁵³ csak a kötelező olvasmányok kiadására volt lehetőség. Ám a földemcsere közben leesett egy nagy betongerenda, ami átszakította a két szintet és végül a könyvtár feletti tanteremben landolt. Az átalakítás nagy vívmánya volt, hogy egy új könyvtárat alakítottak ki a tornaterem fölötti légtérben, és ezzel a munkával már majdnem készen voltak. Az életveszélyessé vált régi könyvtárból viszont ki kellett a könyveket hozni, és át kellett szállítani az új részbe. Egyedül csak én mehettem be a veszélyesnek nyilvánított terembe, tehát saját kezűleg kellett az akkor tizennyolcezer könyvet bedobozolni és kihozni. A sürgős költöztetésben a gyerekek segítettek, akik felhordták a romos könyvtár ajtajából a könyveket az új részbe.

Erre akkor büszke vagy?

Igen, de most jött az igazi feladat, ebből a könyvhalomból⁵⁴ könyvtárat csinálni, igazi könyvtárat. Ezt nagyon élveztem, ez volt a mennyország. Nagyon büszke vagyok rá, rendes, szabályos könyvtárat csináltam. Katalógussal, ETO-rendszerrel. Korábban a könyvtárosok német minta szerint dolgoztak, nem volt követhető az álmány. Gyakoriak voltak az újrarendelések, mert nem volt átlátható és jól nyilvántartott.

A ceglédi Városi Könyvtár segítségével sikerült a szabályos katalogizálást és rendszerezést megcsinálnom. Illetve közben egy könyvtárkezelői és egy könyvtár szakos tanfolyamot is elvégeztem. A régi könyveket is sikerült katalogizálni.

Elejétől kezdve ez lett volna a jó munka számomra. Ezt nagyon szívesen csináltam, és minden olyat, ahol rendszert, rendet kellett alkotni, ahol statisztikával kellett foglalkozni. Hosszú évekig én voltam a menzafelelős is például.

53 A könyvtár eredetileg a gimnázium jobb szárnyában volt, ahol a tanári és a gazdasági iroda is. A bal szárnyán volt eredetileg az igazgatói lakás, amit a háború után felszabdaltak, és helyén négy szolgálati lakást alakítottak ki. Többen laktak itt a tantestületből.

54 A gimnázium könyvtára többtízezres nagyságrendű volt már ebben az időben is. Bár a II. világháború alatt, a könyvek biztonságba helyezésekor, egy légiriadó miatt a felügyelet nélkül hagyott művekből jó néhány példány eltűnt, így is értékes gyűjtemény, amely folyamatosan bővül.

Milyen más munkába kapcsolódtál még be?

Sokat dolgoztam érettségi jegyzőként is. Nagyon kedveltem ezt a munkát is. 1969-től kezdtem el. Általában az osztályfőnökök csinálták, de mindig volt olyan osztályfőnök, aki nem tudta, vagy nem akarta ellátni ezt a feladatot. Motollai Katika iskolatitkárral csináltuk együtt ketten. A kézzel írandó részeket én csináltam, a gépelést Kati. Sokáig volt levelező tagozat, annak is az adminisztrációját. A levelezős vezetők, Imre bácsi, Kiss Lajos nem arról voltak híresek, hogy az papírmunkát szívesen csinálják. De tanulószoba-felelős is voltam nagyon sokáig. Meglepő lehet, de minden olyan munkát szerettem, ami nem a neveléssel volt kapcsolatos. Élveztem, ahol számolni kellett, nem véletlen, hogy eredetileg a matematika vonzott a leginkább. Gimnazista koromban matematika versenyekre jártam, tovább is jutottam néhányon.

Sokáig dolgoztál itt. Mikor mentél nyugdíjba?

Szerettem a könyvtárat, alig akartam otthagyni ezt a munkát. Akkoriban 55 évesen mentek a kolléganők nyugdíjba. Mondta is az igazgató (Tóth Mihály),⁵⁵ hogy mehetnék. Nem akartam, szerencsére a főnököm is nagyon szerette a könyvtárat, fontosnak tartotta. Támogatta azt, hogy mindenképpen egy megfelelő könyvtárost kell találni, hogy valaki kellően gondját viselje. Abban állapotunk meg, ha sikerül találni utánpótlást, akkor elmegyek nyugdíjba.

Végül az új könyvtárost, akit nem volt könnyű találni, én csábítottam ide. A Bem Ipari Szakmunkásképzőbe jártam menzára, Terikével⁵⁶ ott ismerkedtem meg, közben sokat beszélgettünk, kiderült, hogy neki tetszene a munka. Fontos volt, hogy számítógépre tudja vinni a könyvtár adatbázisát, és ő erre alkalmas volt. Személyes okok is végül arra késztették, hogy váltson, így 1997-től átjött a gimnáziumba. Még két évig kisegítőként mellette dolgoztam.

Én végül 60 évesen mentem nyugdíjba és három évig még maradtam, változatlan munkakörben. 1999-ben jöttem el véglegesen.

⁵⁵ Tóth Mihály matematika–fizika szakos tanár (1958 és 1996 között), 1976-tól a ceglédi Kossuth Lajos Gimnázium igazgatója volt. <http://www.oregdiak.cklg.hu/?t=tanarok> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

⁵⁶ Mezeiné Kónya Terézia vette át a könyvtárat és írta meg a könyvtár történetét. MEZEINÉ KÓNYA Terézia (1999): *A ceglédi Kossuth Lajos Gimnázium könyvtárának története*. Cegléd. 110. (Centenáriumi füzetek 4.) http://www.cklg.hu/?t=centenariumi_fuzetek (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

Hogyan került a Pedagógus Kórus az életedbe?

1972-ben. Béres Karcsi⁵⁷ ekkor a gimnáziumban tanított, énektanárként, tőle származik az ötlet. Még néhányan, például Szabó Alfréd,⁵⁸ Kovács Bandi⁵⁹ szorgalmazták egy pedagógus énekkar létrehozását. A gimnáziumból ketten mentünk, a férjem, Karcsi és én.

Korábban is énekeltem az iskolai és az egyetemi kórusokban. Nemrégiben a Zeneakadémián járva örömmel idéztem fel, hogy 68 évvel korábban, általános iskolásként ott énekeltem. A háború után sok külföldi segílyt kapott az ország Dániától, Svédországtól. A köszönet jeleként született meg egy ilyen koncert, ahol elénekeltük a dán és a svéd himnuszt.

Gimnazistaként pedig a nyolcadik kerületi Ifjúsági Kórusban énekeltem, ahol szintén egészen komoly darabokat adtunk elő.

Tehát a ceglédi Pedagógus Kórusban⁶⁰ alapító tagok voltunk, olyannyira, hogy még 2004-ben Debrecenbe kerülve is vállaltam a visszajárást a próbákra.

Voltak külföldi fellépéseitek is?

Utaztunk többfelé, eleinte Olaszországba, 1986-ban, aztán Norvégiába, Finnországba, és volt, amelyiken a férjem betegsége miatt nem tudtam részt venni, Cipruson, Spanyolországban.

57 Béres Károly ének-zene és történelem szakos tanár, Békés-Tarhoson, a Gulyás György vezette zenei intézményben érettségizett, majd a Szegedi Tanárképző Főiskolán tanult. 1962-től 2000-ig, 38 éven át a ceglédi Erkel Ferenc Zeneiskola igazgatója volt. A Vasutas Énekkar, a Városi Vegyeskar, a Pedagógus Énekkar és a Kossuth Gimnázium Énekkarának vezetője volt. A zeneoktatás 1949-ben kezdődött Cegléden, 1951-ben alakult meg az Állami Zeneiskola, a jelenlegi Kút utcai épületet 1969-ben adták át. Fontosabb tevékenységek: zenei óvoda, Zenei hetek (1955–1962), hangversenyek, 1955-től zenei általános iskolai képzés beindítása a Táncsics Mihály Általános Iskolában. <http://erkelamicegled.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=1035899&http://erkelamicegled.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=786701> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

58 dr. Szabó Alfréd, a ceglédi Művelődési Osztály vezetője.

59 Kovács András, a ceglédi Földváry Károly Általános Iskola igazgatója.

60 Ceglédi Pedagógus Énekkar: 1972-ben alakult, alapítója és karnagya Béres Károly volt, továbbá 20 évig elnöke Nagy Imre, 23 évig titkára Bálint Lászlóné, 30 évig zongorakísérője dr. Kis Mihályné voltak. A 2012-es negyvenéves jubileumi koncerten a kórus tagjai között jelen voltak az alapító tagok közül: Bíró Károlyné, Ivanics Bertalan, Palatinus Andor, Pintér Istvánné, dr. Szabó Alfrédné, Szeleczky Zita. http://www.cegledinfo.hu/?t=24&id=1971&p_t=1&anch=tobbbhir (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

Szeretsz utazni?

Utazni szeretek. Amikor a gyerekek kicsik voltak, akkor is sokat utaztunk, főleg az országon belül. Két pedagógus-fizetésből lehetett annyit összespórolni, hogy egy kétéhetes nyaralásra el tudjunk menni. Általában csillagtúraszerűen oldottuk meg, egy nagyobb városban kivettünk szobát, Veszprémben, Pécsen, Miskolcon, és aztán onnan bejártuk a környéket.

Mikor nagyobbak lettek, akkor mentünk külföldre is, az IBUSZ-szal, Lengyelországba, Csehországba. A gyerekek nélkül voltunk a Kaukázusban. Ez egy kétéhetes út volt, jártunk Kijevben, Tbiliszi, Jerevánban, Bakuban. De Karcsi halála után is mentem, egyrészt a kórossal, másrészt IBUSZ-utakkal eljutottam Párizsba, Ausztriába, és a Városi Könyvtár révén, Vida Anna szervezésében is voltak tematikus kirándulások, ilyenek voltak például a Madách nyomában, Mikszáth nyomában utak.

És itt Debrecenben? Hogyan telnek napjaid?

Féltem tőle, hogy mi lesz itt. Nem ismerek senkit. A gyerekekkel hétvégén találkozom, ők zenészek, ez egy nehéz és furcsa életmód, a fellépések rendszertelenek.

De megoldódott a dolog. Találtam egy társaságot, a Széchenyi Kaszinót,⁶¹ amelynek tagjai rendszeresen kirándulnak. Minden hónapban tartanak összejövetelt és évente 6-8 kirándulást szerveznek, vannak több napos utak is. Csatlakoztam hozzájuk. Bejártuk Erdélyt (most Torockó környékén voltunk, de eljutottunk a moldvai csángókhoz is), a Délvidéket, Szlovákiát. Az utóbbi időben pedig a Debrecen környéki hajdúvárosokat keressük fel.

És lett egy új időtöltésem. Vettem egy fényképezőgépet. Korábban Karcsi fotózott,⁶² hiányoztak a képek, az utazásokat szerettem volna megörökíteni. Sokat sétálok a városban is, szívesen fényképezgetek. Sokszor, akik itt laknak, azok sem ismernek fel egy-egy szobrot, házat.

Egyébként minden nap útra kelek, mindig csak egy-két dolgot vásárolok, hogy ki kelljen mozdulni. Főzök is, mert amíg menni tudok, addig egy rendszeres program a vásárlás, főzés. Kisebb-nagyobb betegségeken, operációkon túl vagyok, a hangom

61 A Debreceni Széchenyi Casinót 1998-ban alapították tanárok, művészek, lelkesek és újságírók elsősorban hagyományápolási és művelődési célokkal. <http://www.haon.hu/tag/debreceni-szechenyi-casino> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

62 Fotószakkört is vezetett éveken át a gimnáziumban.

sajnos elment, így a kórust abba kellett hagynom. De járok hangversenyekre, rendezvényekre, sokat olvasok, keresztretjtvényt fejték.

Nem sok emberrel volt Ceglédén közeli kapcsolat, nem jártunk össze senkivel. Miután elköltöztem Debrecenbe, kiderült, hogy két jó barátnőm van, iskolatitkárunk, Motollai Kati a gimnáziumból és Selmecziné Jutka az énekkarból. Néha hiányoznak, ilyenkor vonatra ülök és hazamegyek. Szívesen megyek Ceglédre, különösen, ha valamilyen eseményre hívnak. Nagy öröm, hogy a gimnáziumban az *„Éneklő Osztályok versenye”* még mindig rendszeresen megrendezésre kerül.

Négy unokám van, felnőttek, már csak egy tanul, Ági lányom fia az egyetemen. A többiek dolgoznak. Ebben a családban mindenkinek van köze a zenéhez. Ági (és a lánya is) a százhalombattai kórusban énekel, Edit lányom zenetanár, férje a Szimfonikus Zenekarban játszik.

GARAS KÁLMÁN (1932)

Hol kezdődött? Miért leszel tanár?

Egy régió-központú településen, Kiskunmajsán születtem, amely annak idején puszták központja volt.

Őseim földművelő parasztemberek, nagyapám és szüleim közös gazdasága szülővárosomtól hét kilométerre, Kömpöcpusztán volt. A „Kömpöc” szó az oszmán hódoltság idejéből való, állítólag egy török vezér neve. A falucska akkor mindössze két utca, két iskolaépülettel, egy újabb az alsóé, egy régi a felsősöké (ismétlősök számára). A családi ház a gazdasági épületekkel, kis akácerdővel, a tisztásain gyümölcsfákkal, szőlőskerttel, rendezett, gondozott környezettel hívta fel magára a kövezett úton járókelők figyelmét.

Apró emberként ebben a természetközeli világban nevelkedtem. A távolság a földbirtok és az iskola között másfél kilométernyi volt. Innen igyekeztem naponta gyalogosan, hogy elsajátítsam a művelődés, az írás, olvasás, számolás-mérés alapismereteit. Télidőben, sokszor fél lábszárig érő hóban kellett megtenni az oda-vissza utat. A leghidegebb évszakot akkortájt hosszúra méretezte a Teremtő. Általában december elejétől február közepéig tartott a zord, fagyos időszak kellemetlenségekkel és örömökkal együtt. Öt-hatéves önmagam, akkor tanult meg hegyet mászni az alföldi síkon, afféle 3-4 méteres hófúvásokon. Mintegy félévszázad múltán, az Úr 1987. évében megindító érzés volt visszanézni a Mont Blanc magasságából oda, arra a hajdani világra. Hátitáskám tartalma: olvasókönyv, palatábla, palavessző, szivacs, majd két füzet (vonalas és kockás). Mennyi sajátos emlék abból a messzi időből! A közös hangos olvasás, az egyszeregykórus, a tanérvázár vizsga a tankerületi igazgató és a szülők jelenlétével, az óraközi szünetek régmúltba vesző színes kavalkádja az udvaron: „adsz-e király katonát”, „benn a bárány, künn a farkas”, vagy a lányok páros-ugrálás, táncos-énekes „hapapolkája”...

Azt hiszem, a hivatásválasztás kezdete, lappangó állapota, első jelenléte erre az időszakra datálható. Ezt igazolandó két mozzanatra utalok. Az egyik: Pethő tanító úr tanóra közben, az ablakon keresztül meglátta a boltba igyekvő nagyapámat. Így szólt hozzám: „Fuss, hívd be!” Felálltam, kórusban köszöntöttük a vendéget az akkor szokásos mó-

don „Laudeturral” (Dicsértessék). A mester a katedra mellé, a dobogóra ültette. Előttem a kép: a nagyapám keresztbe tette a lábát, kalapját a térdére illesztette, és hallgatta a diák-produkciókat. Verseket mondtunk. A „ludimagister” engem szólított elsőnek. Pósa Lajos versét, *A kis honfit* szavaltam. Így kezdődik: „*Mi leszel te, hogyha megnősz, drága fiacskám! Beállok majd katonának, aranymentés gyöngyhuszárnak/ édes jó anyám...*”. Az „egyszemélyes közönség” megdicsért bennünket. Jó érzés volt az osztály előtt állni.

A másik eset: Nem sokkal ezután ugyanabban a tanévben a tanító urat valamilyen hivatalos ügyben kiszóltították a tereméből, és rám testálta az olvasásgyakorlás folytatását. Nyolc évesen álltam a padsorok előtt, szólítottam, irányítottam, javítottam életem első „próbatanítási óráján”. A két eset kapcsán azt éreztem meg, hogy fontos lehetek az iskola számára. Így nekem is az lett az alma mater. Azt hiszem, kettőnk szimbiózisra ekkor kötetett meg egy életre.

Az elemi iskola negyedik osztályának elvégzése után, 1943-ban, édesanyám a kiskunmajsai római katolikus polgári fiúiskolába íratott. Ebben az intézetben olyan tanárok tanítottak, már a megjelenésükkel is neveltek, mintát mutattak. Itt tudatosult bennem a korábbi intuitív, ösztönös érzés: Én is olyan szeretnék lenni, mint ők. A középiskola, a kiskunfélegyházi, utána a bajai tanítóképző tovább erősítette bennem azt a tudatot, a szinte költői magasságba emelt vágyat, a közismert Ady-frazeológiát: „*De, jaj, nem tudok így maradni,/ Szeretném magam megmutatni,/ Hogy látva lássanak.*”

Milyen diák voltál?

Eminens. Minden iskolatípusban. A tanulás nekem nem volt teher. Felkészületlenül soha nem mentem órára. Tanáraim szerettek, meg a társaim is. Gyakran szerepeltettek a különböző rendezvényeken (verselés, alkalmi beszédek, köszöntések). A bizonyítványom jeles rendűsége egyetlen tanévben módosult jó rendűre, a harmadik évfolyamon, a kényszerű intézetváltás után. Ezt követően újfent kitűnő lettem. (A kényszerű intézetváltás oka az volt, hogy Kiskunfélegyházáról Bajára helyeztek hat társammal együtt, mivel a félegyházi internátus csak a sportgimnazistáknak biztosított ellátást a továbbiakban.)

Milyen szakot választottál? Miért?

A könyv kisgyermekkoromtól kezdve jó barátom volt. Szerettem olvasni, különösen kedveltem Móra Ferenc munkáit. Az első nagyobb terjedelmű olvasmány-élményem, 11 évesen, Sienkiewicz, lengyel író műve volt: a *Quo vadis?* Annyira a hatása alá kerültem, hogy alig tudtam letenni a regényt.

A betűszeretet talán nagyapai örökség. Ő bölcs, sok mindenhez értő gazdaemberként volt híres messzi határokon túl. Az előfizetett újságot is elsőként lapozta át rendszeresen.

Diákéveim alatt inkább a humán jellegű tantárgyak érdekelték. Fogalmazásaim mindig felolvasásra kerültek magyartanáraim értékelései alapján, mind a polgári, mind a középiskolában. Az érettségihez közeledve immár azzal a konkrét igénnyel készültem a továbbtanulásra, hogy vállalom majd a szépirodalom interpretálását az egyre inkább „próza” mindennapos közegben.

A felvételi beszélgetéskor a szegedi Pedagógiai Főiskolán⁶³ (a kitűnően érettségizőknek akkor nem kellett belépő vizsgát tenni a felsőoktatásba) a bizottság orosz szakra próbált irányítani. Korábban tanultam németül, franciául. Amikor a nyugati nyelveket eltörölték a tantervből az orosz lett általánosan kötelező. Jó barátságban voltam a szláv nyelvvel is. Megszerettem az orosz, annál is inkább, mert az én osztályomnak az a kivételes szerencse adatott meg, hogy nem tanfolyamon, gyorsiramban átképzett oktató tanított bennünket, hanem diplomás nyelvtanár, Nyina Kolokolnyikova, aki még az I. világháború idején jött Magyarországra, mint a kiskunfélegyházi orvos felesége. Noha megfelelő szinten birtokoltam a középiskolai tananyagot (hála orosz tanárnőmnek), megmaradtam az eredeti döntésem mellett. Magyar–francia szakos lettem.

Milyen volt a képzés?

Tanáraim – hogy is mondjam – a szó nemes értelmében igazi úriemberek voltak, akikben a felkészültség a hivatástudattal párosult. Többségüknél mindehhez társult a bátor véleménynyilvánítás olyan időkben, amikor ez nem volt veszélytelen. Nagyon sok emléket őrzök róluk. Emlékeim gazdag tárházából, a teljesség igénye nélkül, szívesen felidézek néhányat. Somkúti tanár úr, amikor elkezdte oktatni a gallok nyelvét, figyelemzetően a tábla fölött elhelyezett keresztire mutatva, az első szó, amit megtanított, a „croix” volt. Illési tanár úr, remek színészi kvalitással, órákig szavalta Babits *Jónás könyvét*, meg Petőfi népdalszerű verseit. Áhítattal hallgattuk. Krix tanár úr, még Baján, a fizikai törvényszerűségek kísérleti bemutatása közben olyan egyszerű gyakorlati teendőre is felhívta a figyelmet, hogy a forró ételt-italt nem egy irányba kell kavarni,

⁶³ A szegedi Pedagógiai Főiskola 1948-ban jött létre a polgári iskolák és a négy éves polgári iskolai tanárképzés felszámolása után, amit korábban, 1928-ban Klebelsberg Kunó telepített a városba. Juhász Gyula, a költő nevét 1973-ban vette fel a főiskola, jelenleg a Szegedi Egyetem Főiskolai Karának része. <http://www.u-szeged.hu/sztemagazin/jgytfk/foiskola-tortenete>; <http://www.gyak.jgytpk.u-szeged.hu/oldweb/iskola/tortenet.html> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

hanem oda-vissza, mert így a molekulák ütköznek, a párolgás felgyorsul, és hamarabb kihűl a folyadék.

Életem nagy ajándékának tartom, hogy főiskolás éveim alatt Vajda László professzor úr előadásait hallgathattam. Akkoriban, amikor a hivatalos kurzus már ideológiai-politikai brosúrává silányította a szépirodalmat. Ő magas színvonalú, sokrétű műelemzéseivel olyan rátekintést adott a magyar és a világirodalomra, ami felejtethetlen. Megkapta ugyan érte az ellentábor ítéletét: idealista. Az egyetemen az egyik vizsgáztatóm meg is jegyezte: „*Ugye Vajda professzor tanította?*”. Szóbeli szerepléseimre és írásbeli munkáimra minden esetben a legjobb minősítést kaptam tőle. Kitüntetésnek éreztem, hogy – segítségként tanársegédeknek – többször elkérte előadásain rögzített jegyzeteimet a kollokviumi tételek összeállítására.

Hogyan jöttél Ceglédre?

A szakmai államvizsga után egy tiszántúli kisvárosba, Mezőberénybe helyezett gyakorlóéves tanárjelöltként az oktatási miniszter, Erdey Grúz Tibor. Csak annyit tudtam a településről, hogy Petőfi itt írta a *Járnak, kelnek, sokan zöld erdőben...* és a *Szörnyű idő* című verseit, és innen indult utolsó útjára a *Szabadság, szerelem* költője.

A záró államvizsga (pszichológia, pedagógiai, módszertan) után, immár a diploma birtokában továbbra is a Körös menti iskolában maradtam egy évtizedig, és próbálgattam magam a pedagógia soha nem könnyű terepén, ami abban az időben különösen nehéz volt. Lényegében jól éreztem magam. Érdekes időszak volt ez, a jellegzetes lódenkabáttal és bőrrönddel. Szünidőben katonaság, mozgalmi világ, a keresztől a mozgalmi dalokig vitt az út. A tanítás mellett az igazi sikereket a színdarabok betanítása jelentette, nagy örömet jelentett, hogy rendezői adottságaimat tudtam kamatoztatni. Távozásomkor sok feledhetetlen ismerőst hagytam ott. A többnemzetiségű (magyar, német, szlovák) Mezőberény örökre beépült az életembe, ifjúságom egy darabja lett. Időnként vissza-visszajártam az osztálytalálkozókra, az egykori tanítványaim szíves invitálására. „Hűtlenségemben” is így maradtam hűséges Orlai Petrics Soma⁶⁴ városához.

64 Orlai Petrics Soma (1822–1880) Mezőberény szülötte, felvidéki evangélikus családból származott. Tanulóéveit Jókaiival és Petőfivel (akinek másodunokatestvére volt) töltötte, Mezőberényben, Szarvason, majd Sopronban tanult, majd Pápán jogot: később író akart lenni. 1846-ban Bécsbe ment, F. Waldmüllernél festeni tanult, majd a müncheni akadémián folytatta tanulmányait. Kiemelkedő alkotásai a történelmi festészet területén születtek. In: *Pallas Nagy Lexikona*. XIII. kötet. Budapest, 1897. 482. http://church.lutheran.hu/reformatio/ppanteon/pp_ev_orlay_petricks_soma.htm (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

Miért jöttem el? Vágytam vissza a Kiskunságba. Özvegy édesanyám kívánsága is az volt, hogy közelebb kerüljek hozzá, az egykori családi otthonhoz. Ez idő tájt nem volt könnyű megyét váltani. Elég nagy procedúrával járt. Legalább is az én esetemben igen. Meg a fogadókészséget sem kínálták tálcán.

Hogyan sikerült? Véletlenszerűen. Kecskeméten jártam a tavaszi szünetben állás-keresési szándékkal. Visszaútban, a vasútállomás felé igyekezve találkoztam egy régi ismerőssel, Dankovszky Sándornéval, aki azelőtt a békési járás oktatási osztályának a vezetője volt, így nekem is felettesem. Amikor megtudta a problémámat, azonnal felajánlotta, hogy készséggel fogad bármikor, elintéz mindent a hivatallal. Ő ekkor már ez egyik ceglédi általános iskola igazgatója volt. Így lettem tanára elég hosszú időre a ceglédi Széchenyi úti iskolának, majd az igazgatónő tragikus halála (autóbaleset) után, Tóth Mihály igazgató úr hívására a Kossuth Gimnáziumba kerültem.

Megítélésed szerint hogyan alakult tanári életutad?

Arany János szóhasználatával: „Öröm és bánat osztozának rajta” (részlet a Toldiból).

Örömök: a szakfelügyelői jegyzőkönyvek minősítései; a négy francia tanulmányi ösztöndíj (Dijon, Montpellier, Párizs, Grenoble); a kollégák elismerő megjegyzései („... nagyon tisztelünk...”), régi tanítványok máig kísérő szeretete.

Ürömök: nehezen viseltem a hatalmi arroganciát; a különféle pozíciókban pöffeszkedők, intelligenciában és emberségben is alultápláltak dirigálását; a különféle társadalmi munkákkal terhelő, oktató-nevelő munkát végzőket; tanítókat; tanárokat; például az olyan megalázó feladatokat, mint a vasárnapi tsz-szervező munka, agitálás, mozgalmi feladatok Mezőberényben.

Válaszom summa summarum, a Kazinczy epigrammagyűjteményének a címe: *Tövisek és virágok*. Az előbbieket okozta karcolások rövidebb vagy hosszabb idő alatt behegedtek, az utóbbiak mindig illatoznak.

Mely értékeket tartod a legfontosabbnak? Milyen módszert követtél?

Munkáltatás: a tanulói aktivitás állandó igénylése az anyag feldolgozásában. Következetesség: a korosztálynak és a csoportnak értelmi adottságának megfelelő szinten a maximumot nyújtani és azt számon kérni minden órán. A teljesítmény értékelése: inspiráló jelleggel – lett legyen az dicsérő vagy inkább elmarasztaló. Közvetlenség: némi távolságtartással.

Miként ügyelsz szellemi és testi kondíciódra?

Immáron tizennyolc éve nem jelez nekem az iskolacsengő. Felváltotta szerepét a lakáscsengő, a csoportot pedig a személyes osztály. Eleddig félszáznál is több magántanítványom volt. Küzdeni a feledékenység ellen, búvárkodni a nyelvtani fordulatok kimeríthetetlen gazdagságában, és abból továbbítani valamit, nem lebecsülendő intellektuális lehetőség. Ezt kiegészítendő a fizikum karbantartása: a memorizálással is összekapcsolt napi gyaloglások a Gerje (a ceglédi Szajna) partján. Heti 50–55 kilométert teljesítek. Egyelőre ennyire még képes vagyok.

Mi lettél volna, ha nem leszel tanár?

„Lehettem volna oktató/ nem töltőtoll koptató...” írja József Attila az egyetem „fura ura” verdiktjére. A költő feltételes módja nálam kijelentő: lettem oktató.

Mi lehettem volna még? Talán pap?

Amikor 1948 májusában hazafelé menet az iskolából a Templom téren találkoztam Réthey⁶⁵ apát úrral, aki nekünk negyedikes polgári iskolásoknak a hittanórakon egyháztörténetet tanított, megkérdezte, szeretnék-e pap lenni. Azt válaszoltam, hogy tanító akarok lenni. Az apát úr bizonyára úgy látta, hogy alkalmas lennék a liturgia méltó szolgálatára, és van bennem némi szónoki adottság is. Azt hiszem, tévedett. De papnak lenni, akkor, amikor gyilkos támadás indult az egyház ellen? Korai, tragikus végzet.

65 Réthey Gyula apátplébános, Kiskunmajsa 1956-ig teljesített szolgálatot, majd Csécsére helyezik át. Jelentős szerepet kapott a település életében a II. világháború és az azt követő gyors politikai átalakulás időszakában, kiemelkedett emberségével és az egyház védelmében tanúsított magatartásával. A hittanoktatást a Rákosi-korszak legkíméletlenebb időszakában is sikerült mindvégig fenntartania. 1948-ban a Nemzeti Bizottsághoz fordult, hogy a katolikus lelkek megnyugtatóhoz segítségért kérjen. Az államosítás komoly veszteség volt Majsa, ugyanis valamennyi iskola egyházi (római katolikus) iskola volt. Réthey nem írta alá azt a nyilatkozatot, amelyben Mindszenty József bíboros demokráciaellenes magatartását kellett volna igazolni: „A kiskunmajsai Nemzeti Bizottság kérésére kijelentem, hogy Mindszenty József bíboros hercegprímás demokráciaellenes tevékenysége miatt a Köztársaság Kormányának tett intézkedését helyesnek tartom, a hatóság által megállapított és adatokkal alátámasztott bűncselekményeivel magamat semmi szín alatt nem azonosítom. A népi demokrácia számtalanszor bebizonyította, hogy nem vallásellenes, az egyháznak tőle telhetőleg támogatást nyújtott, és ez igazolja, hogy a vallásszabadságot biztosítja és támogatja.” http://www.doza-kkmsa.sulinet.hu/oasis-cd/kiskunmajsa_tortenete/f.1.3.5.html; http://www.doza-kkmsa.sulinet.hu/oasis-cd/kiskunmajsa_tortenete/f.1.3.6.6.html (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

Talán műfordító, tolmács vagy valamiféle külügyi alkalmazott? Ugyanis még a főiskolai államvizsga előtt azzal az ajánlattal kerestek meg olyan miniszteriális-féle emberek, hogy vállalnám-e a továbbtanulást a Külügyi Akadémián. Micsoda lehetőség? Intenzíven nyelveket tanulni! Hajlottam volna az invitálásra olyan feltétellel, hogy előbb megszerezhessem a tanári diplomát. Ez azonban nem lehetett alku tárgya. Később némileg kompenzálta az elmulasztott lehetőséget, hogy 1956 után, amikor már újra lehetett tanulni nyugati nyelveket az egyetemen, megszereztem a franciatanári képesítést, és vizsgálódhatok az új latin nyelv szövevényes labirintusában mind a mai napig.

Talán színházi rendező? Szorult belém valamiféle szcenikai képesség, szereplők mozgatása, gesztikuláció, mimika, hangerő, hangszín adekvát variációi a szöveggel, a különféle helyzetekkel. Mezőberényben többször tanítottam be színdarabokat, kiváltva a „nagyérdemű” tetszésnyilvánítását és a kollégák gratulációját. Majd Cegléden a „legnagyobb magyarról” elnevezett, a még bazaltköves út szomszédságában (Széchenyi úti, később Várkonyi István Általános Iskola) irodalmi színpadi előadásokat szerkesztettem az iskola nagyobb dicsőségére.

Nem lettem sem ez, sem az, sem amaz, „aranymentés gyöngyhuszár” sem. Maradtam, mint jó suszter a kaptafánál, az eredeti forrásnál.

Mit éltél meg tetőpontként a tanári pályán?

Volt egy rendkívülinek mondható esetem. 2005-ben, a tanári diploma megszerzésének az 50. évfordulóján kaptam egy aranyoklevelet. Megtudta ezt egy régi kedves tanítványom, és az egykori társaival meg családjának a segítségével egy csodálatos, úgynevezett „Titokzatos francia estet” szervezett. Erről én semmit sem tudtam előre, mert más jellegű értesítést kaptam, mint a többiek. Csak a helyszínen döbbsentem rá, hogy én vagyok a központ. 116-an regisztráltatták magukat a gimnázium dísztermében rendezett esti összejövetelre. (Köztük a két öcsém, unokahúgom és családja, egykori tanítványok, szülők, kedves ismerősök, kollégák, sokan helybeliek, de jöttek Szegedről, Szolnokról, Soltvadkertről, Budapestről, Balatonkeneséről.) Aztán telefonos kapcsolással lélekben ott volt Mezőberény is, sőt Kecskemétről a legelső, egykori polgári iskolai osztályfőnököm is, aki a személyes jelenlétet már nem tudta vállalni. De a hangját hallatta, üzent egykori tanítványának.

A műsor, a stílusosan feldíszített színpad – feledhetetlen. A jeles művész, Végvári Tamás (sajnos már nem él) a középkori francia irodalomból tartott ismertetést, Járó Zsuzsanna magyarul, Tombi Kata franciául tolmácsolta a részleteket. Azt a hangulatot leírni nem lehet. A meghatódottságtól alig tudtam köszönetet mondani. Volt-e ilyen tanítványi ajándék a pedagógia történetében? Nem tudom.

Amikor belelapozok a díszes vendégekönyvbe, és olvasom a beírásokat, most is meghatódom. És érzem élemedett korom valóságát, amit Anatole France így fogalmazott meg: „A jövő csupa múltból áll”.

GIBA ISTVÁN (1944)

Mikor döntöttél úgy, hogy tanár leszel? Volt-e tanár a családban?

Már az általános iskolában is azt játszottam, hogy tanítok. Nem volt tanár a családban, de hárman voltunk testvérek, és a szüleim úgy döntöttek, hogy az egyik szobánkat albérletbe adták pedagógusoknak, ugyanis szüksége volt a családnak az így befolyó pénzre. Így kisgyerekként megismerhettem a tanárok életét. Tetszett nekem, másoltam őket, akkor úgy éreztem, hogy nekem való ez a pálya. Albertirsai vagyok, így 1948-ban az albertirsai katolikus iskolában kezdtem, aztán államosították, majd jött a ceglédi Kossuth Gimnázium. Jól tanultam, minden tantárgyat szerettem az idegen nyelvek kivételével. Nem humán szakra jelentkeztem, mert oda nehezebb volt bejutni. A fizikát nem szerettem annyira, mint a kémiát, de később azt is megszerettem. Matematika–kémia szak pedig nem indult, így lettem fizika–kémia szakos középiskolai tanár. A biztonság kedvéért megjelöltem egy szakmát is, ha nem sikerül az egyetem, akkor elektroműszerész lettem volna. A debreceni egyetemen végeztem, itt ismertem meg a feleségem is, aki évfolyamtársam volt.

A történelem erősen beleszólt a szülők életébe. A mi generációnk hallhatta szüleitől, hogy miként rajzolta át sorsukat többször is a 20. század: világháború, hadifogság, Rákosi-korszak, kuláktalanítás. Apám családjában a 11 gyerekből a hetedik volt az édesapám, anyagi okokból csak ő tanulhatott tovább, ő érettségizett. 1944-ben jegyzőként végzett, kinevezték, de a háború miatt nem ténykedett valójában, mégis megszervezte: hadifogság, B-listázás, majd az 1950-es években elbocsátották. Csak nagyon nehezen tudott elhelyezkedni egy útépítő vállalatnál, ahonnan csak kéthetente járhatott haza. Gyakorlatilag az édesanyám egyedül nevelt bennünket.

Milyen tanító, tanárszemélyiségekre emlékszel vissza szívesen?

Az albertirsai általános iskola alsó tagozatán nagy tapasztattal rendelkező kántortanító volt, aki eleinte több mint ötven gyerekkel foglalkozott, sőt a szülőkkel is. A felső

tagozaton osztályfőnököm, Diószeghy Sarolta és Baranyi Tibor, valamint a testnevelő Bársai György voltak rám nagy hatással. Külön megemlíteném Kézai Mária nénit, aki nálunk lakott. Korábban Kalocsán volt apáca, a tanítóképző igazgatója. A rend feloszlata után került az iskolánkba. Egy csodálatos világot nyitott ki előttem, általa szerettem meg az irodalmat.

A Kossuth Gimnáziumban sok tanáregyéniség tanított. Osztályfőnököm, Bogdán Zoltán volt, ő tanította a matematikát és a fizikát. Szerettük, megértő volt és türelmes. Lenyűgözően tanította a történelmet a Horváth Zoli bácsi, aki Nagykovácsról került át, 1956 után. Nagyon sok technikát tudott, igazi jó műhely alakult ki körülötte. Remekül látta, láttatta az összefüggéseket, sőt szemléltette is. Akkoriban készültek szemléltető eszközként a korhű öltözetet viselő babák, amiket a Bíró Károcsi le is fényképezett. Talán még megvannak valahol a gimnáziumban. Többeket is lehetne még sorolni: Czinege Imre rendkívül következetes volt, Nagy Lajos bácsi hatalmas tudású volt. Felnéztem rájuk, példát láttam bennük, én is jó tanár szerettem volna lenni.

Hogyan kerültél Ceglédre vissza?

1965-ben kezdtem el tanítani Cegléden. Nem volt egyszerű idekerülni, de szerencsém volt. Eredetileg Monoron írtak ki egy kémia szakos állást. Végül úgy üresedett meg a hely, hogy aki Ceglédre jelentkezett, az végül Monorra ment. Engem nagyon kedvesen fogadtak, ismertek, itt érettségiztem. Radványi igazgató egy problémás osztályt adott, amit az egyik szülő-kolléga még szóvá is tett. Miért adnak egy kezdőnek egy ilyen nehéz osztályt? Ám sikerült a diákokkal a közös hangot megtalálni, szinte összeszenőttünk az osztállyal, érettségijük óta rendszeres kapcsolatban vagyunk. Nagyon jól esett, hogy az általam nagyon tisztelt Horváth Zoli bácsi megdicsért, azt mondta, hogy „formát kapott végre az osztály”. Sőt a következő osztály is „hasonlóan nehéz” osztály volt.

A volt iskolámban a régi tanárain kedvesen segítettek a beilleszkedésem, sok jó tanácsot adtak. Szinte egy hét alatt feloldódott a félelem bennem, amit az első napokban éreztem. A kollégák közül itt voltak Horváth Zoli bácsi mellett Lénárd Béla, Tóth János, a volt osztályfőnököm, Bogdán Zoltán, aki a későbbi igazgatóval, Tóth Mihállyal sok szakmai vitát folytatott. Mindketten matematika szakosként törekedtek a feladatok lehető legtökéletesebb, legszebb megoldására, szívesen és hosszan bizonygatták igazukat.

Kezdetben főleg kémiát tanítottam, sok szakkörösöm volt, amire nagyon büszke vagyok. Például Kürti György osztályából, akivel később együtt voltunk hosszú évekig igazgatóhelyettesek, tizenkét fő járt a kémia szakkörbe, pedig német tagozatos

osztály volt. Sőt a kémia versenyen is szépen szerepeltek. Vegyészmérnöknek és kémia szakra is jelentkeztek közülük.

1968 januárjában átraktak az akkor induló Közgazdasági Szakközépiskolába, de én minden áron vissza akartam kerülni.⁶⁶ Meg is kérdeztem, miért nekem kell átmenni? A válasz érthető volt: Márkus Artúr kolléga már 1937-től a gimnáziumban tanított, Barotai Barnabás, a másik kémia szakos pedig a gimnázium szolgálati lakásában lakott. Én voltam a legfiatalabb, hát mentem. Sok osztály volt, sok óra, a feleségem is ott tanított. Óraadónak visszavett a gimnázium, aminek nagyon örültem. Közben a Közgazdaságban az óraszám lecsökkent, olyannyira, hogy a Világnézetünk alapjai tantárgyat is nekem kellett volna tanítani. Be is iskolázott az igazgató (Vámosi Nándor), a marxista esti egyetemre.⁶⁷ De sikerült visszakerülnöm a gimnáziumba, így maradt a fizika és a kémia tanítása.

Milyen módszerrel tanítottál, milyenek találtad a tanítást? Milyen feladataid voltak?

Nagyon szerettem például levelezősokeket tanítani. Sok olyan volt közöttük, aki tényleg tanulni akart, motiváltak voltak, szorgalmasak, derekasan helytálltak és hálásak is voltak.

⁶⁶ A ceglédi Közgazdasági Szakközépiskola (jelenleg Ceglédi Közgazdasági és Informatikai Szakközépiskola) alapításának éve 1968, ettől az évtől kezdte meg működését önállóan saját épületében. A korábbi években hely (épület) hiányában a gimnázium és a szakközépiskola egy épületben, a gimnáziumban működött. A tanítás két műszakban folyt, délelőtt és délután. 1949 és 1955 között az úgynevezett „gyorstalpalós”, egy-két éves bentlakásos szakérettségi tanfolyamok nem hozták meg a várt eredményt. 1949-ben valamennyi szakközépiskola gimnázium lett, kötelező lett az orosz nyelv és bevezették az úgynevezett szakgimnáziumokat: például pedagógiai, közgazdasági, ipari és mezőgazdasági. Később a szakgimnáziumok technikumi képzéssé alakultak át, amelyet az 1960-as években reformáltak meg. 1950-ben a gimnáziumokban új tantervet vezettek be, cél az ismeretek elmélyítése, a középfokú végzettséggel rendelkező munkakörök ideológiailag megbízható munkaerő-ellátásának biztosítása volt. 1954-től csökkentették a felsőoktatásba felvettek számát. Lassú koedukáció is megindult, ahol csak egy fiúgimnázium volt, oda a lányokat is felvették. In: PUKÁNSZKY Béla – NÉMETH András (2004): *Neveléstörténet*. <http://mek.oszk.hu/01800/01893/html/12.htm> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

⁶⁷ Az általános ideológiai képzés fő formája a Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetem (MLEE), amely három képzést adott: Budán a Villányi út 11–13. alatt, illetve a megyeszékhelyeken folyt az oktatás. Elvégzése elsőfokú tanulmánynak/diplomának minősült, amely besorolást a rendszerváltozás után eltörölték (1990). Az MSZMP Politikai Pártfőiskolája gondoskodott a párt nőmenklatúrájának a képzéséről, az utánpótlásáról. A Főiskola 1968-ban egyetemi rangra emelkedett, épülete az Ajtosi Dürer sor 19–21. szám alatt volt. In: ROMSICS Ignác (2010): *Magyarország a 20. században*. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_magyarorszag_tortenete/ch07s03.html (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

Sok tanítványom volt, akik nagyon egyszerű körülmények közül jöttek, a családi háttér meglátszott a diákok tudásán. Volt olyan idő, amikor a fizikai dolgozók gyerkeinek lehetett egyetemi előkészítőt szervezni. Én úgy oldottam meg, hogy mindenki járhatott. Olyan is volt, hogy nem vették fel tanítványomat elsőre, aztán járt hozzám, és ugyanúgy készültünk tovább. Mércének tekintettük, hogy hány tanítványunkat vették fel egyetemre, főiskolára. A felvételi vizsga egy külső kontrollja volt a tanári munkánknak.

Jó érzés, hogy most, amikor betegségem miatt gyakrabban megfordultam a kórházban, sok orvos és nővér tanítványommal találkoztam, akik rendkívül segítőkészek voltak. Azt mondják, nagyon kedveltek, „legkedvesebb tanáromnak” neveznek. Egy vidéki iskolában tanító pedagógusnak az a „nagy elismerés”, hogy sokan és sokáig emlékeznek rá. És ő látja tanítványai életútjában munkájának valamilyen eredményét.

Osztályfőnök is voltam többször, a gimnáziumban háromszor, a közgazdaságiban egyszer. Igazgatóhelyettes 1975-ben lettem, a Radványi igazgató úr nyugdíjba készült, így Tóth Mihály kolléga mellett én lettem a második helyettes. Igazgatóváltásra is sor került, Radványi Józsi bácsi nyugdíjba ment, nagyon beteg volt, sajnos nem tudta az első nyugdíját sem felvenni, mert meghalt. Tóth Mihály lett az igazgató, mellette voltam helyettes a Kürti György kollégával. Több mint tíz évet voltunk egy szobában, egymással szemben ültünk, dolgoztunk, néha bíráltuk Miskát, aki nagyon szigorú volt velünk és magával szemben is. Rendkívül teljesítménycentrikus volt. Az iskola állt mindenekfelett, tényleg az egész napot bent töltöttem az iskolában. A legfontosabbnak a versenyeredmények és a főiskolára, egyetemre felvettek aránya számított. E célok elérésére biztatott mindenkit, ennek érdekében, ha kellett, a kollégákat is „versenyeztette”. Persze volt olykor feszültség is, kinek vették fel több diákját a csoportjából, az osztályából? Hiszen ez nagyon függött a csoporttól, osztálytól.

Voltak kiváló csoportok, megesett, hogy 13-an felvételiztek fizikából és 12-t felvettek, vagy 13-an érettségiztek és mindannyian ötösrre írták, méghozzá kiemelkedően magas pontszámokkal. Maga az érettségi elnök is rendkívül elismerőleg szólt erről. A tudást sokféleképpen el lehetett érni. Én azt hiszem, engem szerettek a tanulók, mert differenciáltan terheltem és értékeltem őket, és sokat foglalkoztam a felvételi-re való felkészítéssel.

Milyen módszert találtál a legcélravezetőbbnek?

A kísérletek, a látvány, az élmény nagyon fontos. Gyakran csináltam frontális tanulói kísérleteket négy csoportban. A fizikában a feladatmegoldás nagyon számít. Itt főleg erre kellett a hangsúlyt fektetni, mert a fizika inkább a felvételi szempontjából fontos.

A kémia az más, az ott van a mindennapi életben. A környezetvédelem, az egészségvédelem miatt is el kell érni, hogy megszerettessük. Ez pedig látványos kísérletek és szemléltetés nélkül nem megy.

A továbbképzéseket is nagyon fontosnak tartottuk. Debrecenben jól megalapozták a szak módszertani tudásunkat. Később pedig rendszeresen jártunk a Fizikatanári Ankétokra, ahol kiváló szakemberek tartottak előadásokat. A tavaszi szünetekben Velkey Pál kollégával mindig eljártunk ezekre a rendezvényekre. Egymástól is sokat tanultunk. A tanári szoba is egy kis pedagógiai műhely volt, folyamatosan itt adtuk át egymásnak a tapasztalatainkat és a gyerekekről szerzett ismereteinket.

Szerettem az osztályfőnöki munkát is. Még a szakfelügyelő (Éliás Rozika) is járt nálam váratlanul, elégedett volt az órával. Épp a félévi magatartás és szorgalom jegyeket beszéltük meg. Egyébként sokat vittem kirándulni a gyerekeket, általában négy napra. Nagyon gondosan megszerveztem ezeket az utakat, törekedtem arra, hogy a négy év alatt a diákok az ország különböző pontjaira jussanak el.

KISZ-tanácsadó is voltam, A Radványi igazgató úr javasolta, hogy vegyem át a szervezet patronálását. Az egri diák napok elődöntőin például olyan jól szerepeltünk, hogy külön szerelvénnel mentünk Egerbe. Volt olyan, hogy megbetegedett az eredeti szereplő, és gyors döntéssel elvittem egy másik tanulót (szabálytalanul), aki persze nem volt benevezve, mégis aranyérmes lett. De a sportolókat is én kísértem a versenyekre. Sok időt töltöttem benn az iskolában, sokszor az utolsó vonatot is alig értem el negyed nyolckor. 1970-ig Albertirsán laktunk, csak utána költöztünk be Ceglédre.

Hogyan alakult a továbbiakban az életpályád?

Tiszteltem a volt igazgatóimat, Radványi Józsefet és Vámosi Nándort is. Sokat tanultam tőlük is, de a munkában a legfontosabbat – a rendet, fegyelmet, következetességet – a gimnáziumban, igazgatóhelyettesként Tóth Mihály igazgató mellett. Azt is elsajátítottam, hogyan kell a tanárokkal bánni. Ennek nagy hasznát vettem, amikor a Török János Szakközépiskolába kerültem igazgatónak. Ez egy fontos időszak volt a pályámon, az itt eltöltött idő, a hat és fél év nagyon tartalmas volt. Nem akartam a Törökbe menni. Meghalt az igazgató, és fölkértek. Huszonhárom évet tanítottam előtte, amit nagyon szerettem. Elméletileg voltak más jelöltek is, de a pártbizottságra behívtak és azt mondták: „Ez egy feladat, és meg kell oldani!”. Nem volt egyszerű.

Ekkortájt, 1988-tól az ellenzéknek már eléggé komoly súlya volt. Különösen az MDF bontogatta szárnyait. Az igazgatói székhez a tantestületnek meg kellett szavazni a kinevezésemet, sőt vétőjoga is volt. Ugyan pályáztak mások is, de nekik nem volt

pedagógiai végzettségük, így egyedülként, a titkos szavazáson egy szavazattal sikerült nyernem. Nehéz kezdés volt, ennek ellenére hamar elfogadtak.

Úgy hiszem, sikerült sok új dolgot megvalósítani. Szorgalmasak voltak a kollégáim is, és lettek eredmények: új épületszárny, tornaterem, gyakorló gazdaságok. Látni kell azt is, hogy a magyar mezőgazdaság akkor egy egészen más állapotban volt. Sokan bíztak benne, a rendszerváltáskor nagy figyelem övezte. Az eredmények megerősítették a bizalmat, az igazgatói tisztség újraszavazásakor már egyhangúan rám voksoltak. Az ismeretségeket, kapcsolatokat kihasználva sikerült számos új beruházást megvalósítani: gyümölcsös, szőlőtelepítés, baromfitelep. Az állattartás a mezőgazdaság nehézipara, tehát ezért mi is ezt terveztük, különösen, hogy a lovakat is javasolták. Akkor még nem voltak meg az anyagi feltételek ahhoz, hogy iskolai szinten állattartó telepet lehessen üzemeltetni, oktatás céljából, ezért a környező gazdaságokkal működtünk együtt.

A rádióban hallottam meg véletlenül a felhívást, hogy lehet tornaterem-építésre pályázni, csak 60% önerőt kell felmutatni. A Mezőgazdaságiban negyven éve nem volt tornaterem, ezért is aktuális volt az építés. Réti Miklóst, az akkori országgyűlési képviselőt sikerült támogatónak megnyerni. Így, miután a terveket már korábban elkészíttettem, sikerült a városi hozzájárulást is megszerezni. Azt már sajnos nem tudtam elérni, hogy kézilabda meccsek rendezésére is alkalmas legyen, pedig a város NB I-es csapata jól tudta volna hasznosítani.

Az iskolának kollégiuma is volt, sok vidéki tanulóval. Az oktatás és nevelés szorosan összefüggött, az elmélet kiegészült a sokirányú gyakorlati tevékenységgel. A Törökben egészségügyi képzés is volt, így belevetettem magam az egészségügy tanulmányozásába is.

Főként az angol és a skandináv gyakorlatot találtam példaértékűnek. Itt Ceglédén egy sajátos modellt alkalmaztunk az egészségügyi képzésben. A diákok már a 2. évtől kinn voltak gyakorlaton, a belgyógyászaton, és ott is vizsgáztak. A főorvosok is komolyan vették. Sőt az oktató egészségügyi dolgozók is, őket motiválta, hogy a mindennapi munkában naprakészen tarthatták tudásukat, hiszen ők is újra és újra megmérettettek.

Jó tantestület alakult ki. Fontosnak tartottam, hogy jól képzett szakemberekkel dolgozzam. Odavettem több doktorált kollégát, olyannyira sikerült ezt a célkitűzést teljesíteni, hogy a mi tantestületünkben volt a legtöbb doktori fokozattal rendelkező tanár Ceglédén. A mezőgazdaságiba bekerülő doktorok között volt főiskolai tanár, agrármérnök, középiskolai tanár, Erdélyből áttelepült kolléga is. Hasznos volt, hogy az élet különböző területeiről jöttek.

Az életem másik, egyik meghatározó szakasza, hogy 1994 és 2006 között, tehát tizenkét évig Cegléd alpolgármestere voltam. Húsz éven át, 1990-től 2010-ig önkormányzati képviselőként, az MSZP jelöltjeként tevékenykedtem. Az alpolgármesterség nagyon csábító ajánlat volt, Kárteszi István hívott maga mellé (ám ő röviddel

utána meghalt), a humán szféra tartozott hozzám. Szép feladat és nagy kihívás, ami a szakmai kihívásokon túl a politikai táborok kiegyensúlyozott együttműködésének a biztosítását is igényelte. Egy feltétellel vállaltam el a megbízatást, ragaszkodtam hozzá, hogy taníthassak, és ne kelljen teljesen elszakadnom az iskola, a tanítás világától.

Igyekeztem magam szakmailag is képezni, hogy helyt tudjak állni a közigazgatási kérdésekben is. Lehetőségem volt arra, hogy Franciaországban egy tanulmányúton az ottani közigazgatással ismerkedjek. Majd a Közgazdasági Szakközépiskola szervezésében az USA-ba eljutva, a baptista egyház vendégeként az amerikai iskola és önkormányzat feltérképezésére is volt lehetőségem. Meglepetéssel láttuk a kiváló felszereltséget (koncertterem, uszoda, edzőterem, laboratóriumok). Az iskolák két évre szerződtek a pedagógusokkal adott feladatokra. Két év után újra szerződtek velük, vagy nem. De az is figyelemre méltó volt, hogy milyen kevés alkalmazottal dolgoznak. Például egy Cegléd nagyságú településen összesen öten dolgoztak a helyi önkormányzatban.

Említhetném a közoktatási vezetőképzést, ahol másoddiplomát szereztem. Már idősnek számítottam a csoportban, de sok hasznos dolgot sikerült ott is megtanulnom. Sőt a gyakorló pedagógusoknak is tudtam segíteni abban, hogy jobban megismerjék a fenntartók nehézségeit.

Mire vagy büszke? Mit tartasz pályád csúcspontjának?

A pedagógusi életpályámra büszke vagyok. Egy vidéki városban a tanítványok sokaságával a mindennapi életben találkozok az ember, és érzi a tiszteletet és a szeretetet. A sok sikeres tanítvány mellett, kétségkívül nagyon meghatározó szakasznak tartom pályámon a városvezetésben eltöltött éveket. A polgármester, amikor felkért, szabad kezét adott. Én válogathattam össze az oktatási bizottság tagjait, tapasztalt, jól felkészült kollégákat. Hívtam a bizottságba új arcokat, a városi oktatáspolitikát meghatározó erőket. Tűri László kollégám a művelődési osztály vezetője lett, remek szakember. Sokat köszönhet neki a város. Az oktatás és általában a kulturális élet jól működött, az intézményvezetők is sokat tettek ezért. Sok neves nagy rendezvényt csináltunk: Kossuth-napok, Magyar Kultúra Napja, koncertek, hangversenyek országos hírvű művészekkel.

Az oktatásügy feltételeiben is jelentősen sikerült előbbre lépni: óvodák bővítése, felújítása, egyedül a Felszegi úti óvoda helyett nem sikerült újat építeni. De az iskolák is sokat fejlődtek: ekkor került sor a Bem József Szakmunkásképző bővítésére, a Közgazdasági Szakközépiskola átépítésére, amely egy tetőtérrel egészült ki. A „Piros Iskola” átalakítása, a Várkonyi Általános Iskola új tantermeinek építése, majd a Mezőgazdasági Szakközépiskola felújítása, tornaterem építése – maradandó eredmények, amelyekre – minden nehézség ellenére, szívesen gondolok vissza.

A politika más világ, sok eltérő elképzelés, eltérő érdek ütközése okoz feszültséget. Akár az azonos politikai szint képviselői is olykor szembe helyezkedtek az elképzeléseimmel. Mondhatnám, hogy olykor gátlástalan politikai eszközök is működtek. Ám én úgy éltem meg, és úgy emlékszem vissza, hogy engem tiszteltek az ellenfelek is, a jó szándékot és a becsületességet nem kérdőjelezték meg. Végül 2006-ban a Mezőgazdaságiból mentem nyugdíjba.

Hogyan töltöd nyugdíjas napjaid?

A Budai úton van egy hobbi-kertünk, amire még a Kürti Béla⁶⁸ bácsi beszélt rá. A föld szeretete mindig is fontos volt, mindketten vidékiek vagyunk, a gyerekkori élmények biztosan közrejátszottak ebben. Mindenféle gyümölcsfánk van, szőlő, zöldségfélék, krumpli, például négyféle. Ma már persze inkább azt mondanám, hogy a betegségem miatt, csak a feleségem szaktanácsadója vagyok. Korábban biciklivel jártunk ki, ma ez már csak autóval megy. Nyáron befőzünk, és nagy szeretettel adjuk gyerekeinknek, unokáinknak a házi finomságokat. Kuriózum: a dióágyas pálinkám. Három fiunk és négy unokánk van, családjaik szívesen fogyasztják és szeretik, amit megtermelünk. Jól érzem magam a nagyobb családban, és örülök az unokáimnak.

68 Kürti Béla (szül. 1915) magyar nyelv és irodalom – testnevelés szakos tanár, a munkatárs dr. Kürti György édesapja.

GŐZ SÁNDOR (1945)

Miért lettél tanár? Honnan jött az ötlet?

Sokáig eszembe se jutott, csak az érettségi táján, hogy tanár legyek. Nem ötletszerű, de inkább véletlen, hogy tanár lettem. Általános iskolás koromtól kezdve egy álomszerű dolog élt bennem. Nagyon érdekelték a felfedezések, vágyódtam az idegen földrészek és népek megismerése iránt. Kutató akartam lenni, földrajztudós. Nagy hatást gyakorolt rám Jules Verne⁶⁹ *Rejtelmes sziget* című regénye. Én is felfedező, kutató szerettem volna lenni. Sokat olvastam a felfedezőkről, élveztem úti beszámolóikat, Marco Polo, Kőrösi Csoma Sándor, gróf Teleki Sámuel, sorolhatnám a neveket. Nagy hatást tett rám Magyar László,⁷⁰ aki Dél-Afrika-kutató volt. A Kongó-medencétől délre új területeket fedezett fel, és onnan küldött haza beszámolókat. Bíró Lajos, a magyar Indonézia-kutatótól is olvastam. Orosz szerzőktől például Magidovics könyve⁷¹ jelentett nagy élményt, ő az összes felfedezésről írt. Akkor kuriózum volt Przsevalszkij⁷² orosz kutató tevékenysége, aki a Góbi sivatag feltérképezését mutatta be. De lenyűgöztek Kittenberger Kálmán afrikai kalandjai vagy Molnár Gábor élményei, aki évekig élt az Amazonas őserdejében. Gimnazista koromban a *Természet világa* folyóiratot járattam. Később ezek az olvasmányok motiválták, hogy mindenképpen földrajztudománnyal és biológiával, vagy velük összefüggő dolgokkal szerettem volna foglalkozni. Kevés esély volt gyermekkoromban arra, hogy nagy utazásokat tehessek, így gimnazista koromban, látva a korlátokat, kevésbé romantikus pályát, a tanárságot gondoltam ki,

69 Jules Verne (1828–1905): francia regényíró.

70 Magyar László (1818–1864): geográfus, földrajzi felfedező, Afrika-kutató, Kongóban és Angolában kutatott. <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/3-1454.html> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

71 Jozsip Petrovics MAGIDOVICS (1961): *A felfedezések története*. Gondolat Kiadó, Budapest. <http://www.fomi.hu/honlap/magyar/szaklap/2009/11/3.pdf> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

72 Nyikolaj Mihajlovics Przsevalszkij (1839–1888): Ázsia-kutató. Róla magyarul: Sz. HMELNYICKIJ: *Przsevalszkij utazásai*. Művelt Nép Kiadó, Budapest, 1953. <http://docplayer.hu/11621546-A-foldrajz-fejlolese-a-kapitalizmus-koraban.html> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

ami talán nem zárta ki az utazás lehetőségét. Egyébként az 50-es és 60-as években még volt realitása a földrajzi felfedezéseknek is, bőven volt ismeretlen vagy kevésbé kutatott terület. Hogyan jutottam el a tanári pályáig?

A Táncsics Mihály Általános Iskolába jártam, Cegléden, amelynek alsó tagozata⁷³ a Mizsei út és Déli út sarkán működött a város szélén, hogy a távol lakó gyerekeknek ne kelljen bejárni. Mi a Déli út felé laktunk, a Mikes utcában, tíz percre az iskolától. Akkoriban a biztonság összehasonlíthatatlanul nagyobb volt. Egyszer kétszer elkísértek, aztán egyedül jártam: csapatokba verődve, együtt jöttünk haza. Harmadikban kerültem be a belvárosi iskolába, és egészen nyolcadikig ott tanultam. A mi osztályunk az úgynevezett „Kis” Táncsicsban volt. (Az iskola két épületben működött, ebben a szárnyban korábban a polgári iskola működött. Itt volt tanári szolgálati lakás is.)

Az általános iskolai élmények biztosan meghatározóak voltak, sok érdekes dologra emlékszem vissza, amelyek hatottak későbbi tanári munkámra. Erre persze akkor nem gondolhattam. A harmadik osztályban Mayer Péterné volt az osztályfőnököm (férje rajztanár volt a gimnáziumban), aki elég szigorú volt, de következetes. Ha észrevette, hogy valakinek nem megy valami, a tanítás után hazavitte, és ott foglalkozott vele (közben főzte az ebédet). Én nem nagyon szerettem az idegen verandán számtanpéldákat megoldani, de hasznos volt. Negyedikben Lázár tanár úr lett az osztályfőnökünk, nála, az osztálytermünk melletti szolgálati lakásán hallgattuk rádión Szepesi György közvetítésében a futball-világ bajnokság magyar–angol döntőjének, a híres 6:3-asnak angliai közvetítését. Tanítási időben vele együtt ordítottunk, ugráltunk örömeinkben. Tanárkoromban is fontosnak tartottam az effajta „lazítást”. A diákok kedvelték, nemcsak azért, mert elmaradt a felelés, hanem mert érezték, hogy jó volt beszélgetni, nevetgélni. Talán ez is szerepet játszott abban, hogy kedveltek a tanítványaim, nem nagyon voltak fegyelmezési problémáim.

Ötödikben a Szűcs Béla lett az osztályfőnököm, megbecsült tanár volt akkoriban, természetrajzot, földrajzot és kémiát tanított. A tanterem egyik végéből nyílt a szolgálati szobája, a másik végéből pedig a kémiaszertár. A szigorú, középkorú férfinak nagy tekintélyt kölcsönzött, hogy mindig frissen vasalt hófehér köpenyt viselt. Nagyon jó tanár volt, jól magyarázott, hasznos vázlatokat íratott. Jól szemléltetett: színes krétával rajzolt a táblára, amit nekünk a füzetünkben kellett követni, állandóan használta a térképet. Én nagyon szerettem, önszorgalomból a füzetembe szívesen lerajzoltam és kiszíneztem a tanult országok domborzatát, vízrajzát. Mai napig örööm a füzeteim, amelyben benne vannak szóbeli feleleteimért adott osztályzatai, bejegyzései. Kissé modernizálva, de később magam is követtem a vázlatkészítést a tanári gyakorlatomban.

73 1–2. osztály működött a kihelyezett alsó tagozatokban.

Volt egy rossz tulajdonsága is Szűcs Bélának, időnként pofozkodott. (Ez más férfi tanárookra is jellemző volt még abban az időben.) Érdekes, hogy a szocialista törvények tiltották, mégis megmaradt az ötvenes években a fegyelmezésnek ez az eszköze. Szűcs Béla tanár úrtól én is kaptam egyszer pofont, valami csekélységért. Lehet, hogy meglepő, de az első pedagógus példaképem Szűcs tanár úr volt. Miért? Zömmel szegény gyerekek voltunk, és támogatott bennünket, ahol tudott. A családok többsége egyszerűen élt, a gyerekeket ellátták a szülők, de kirándulásra, nyaralásra szinte senkinek sem futotta. Ezt jól tudhatta a tanár úr is, és példamutató kezdeményezései voltak.

Szerintem egyedülként, az iskolai mozgóképvetítővel az 50-es évek második felében divatos filmeket vetített az egész diákságnak. A háborús filmeket nagyon szerettük. Az egyik címe: *Kegyetlen tenger*.⁷⁴ Az Atlanti-óceánon játszódó tengeri ütközeteket megörökítő eredeti dokumentumfilmekből összeállított jeleneteket láthattunk benne. Megrázó élmény volt látni, hogyan süllyednek el a nagy páncélhajók torpedótalálat következtében. A matrózok a tengerbe ugráltak, mint a *Titanic* című filmben, csak itt valóságosan.

A mozi úgy működött, hogy 1 forint volt a belépő (50 fillér volt egy fagylalt), tehát két gombóc árértéért be lehetett jutni. A belépőkből összegyűlt pénzen pedig elvitt bennünket 1956 nyarán egy hetes tiszavárkonyi nyaralásra. Velünk volt Irházi Sándor, a testnevelő tanárunk is. Sokunknak ez volt az első igazi nyaralása. Puritán módon táboroztunk. A tiszavárkonyi iskola igazgatójával beszélték meg a szállást, aki egy termet átadott, ahol egyszerű deszkaágyakat állítottak fel az olajos padlóra és szalmával szórták le. Most is az orromban érzem a friss szalma illatát. Szalmára lepedőt terítettek, a takaró pedig pokróc volt. De minden tiszta volt, rend volt és jól szervezett. A tanár urak a pénzből gondoskodtak az élelemlről, és együtt főztek. Bennünket beosztottak az előkészítő munkákra: krumplit pucolni, reggel zsíros kenyeret kenni. Minden nap gyalog lementünk a Tisza-partra, úsztunk, barangoltunk, játszottunk az ártéri erdőben. Csodálatos volt. Akik tudtak úszni, öten-hatan, azok bementek a Tisza sodrás-vonalába, a többiek a sekély vízben lubickoltak. Hál' isten, nem történt semmi baj.

Irházi tanár urat is a példaképemnek tartottam. Később tanárként a mezőgazdasági technikumban találkoztam vele, ahol igazgatóhelyettes volt. Rövid ideig együtt dolgoztunk. 1956-ban pár hónapra bebörtönözték, mert részt vett a ceglédi megmozdulásokban. Fantasztikus emlékezőtehetsége volt, például tudta nemcsak az én (és osztálytársaim), hanem a szülők nevét is, azt is, hogy hol lakunk. Tanárként ezt utánozni akartam, de sajnos nekem nem volt ilyen jó emlékezőképességem.

A gimnáziumban is voltak meghatározó tanáraim és olyan események, amelyek befolyásolták későbbi életutamat. (Bár a gimnázium mellett jelentkeztem a Puskás

⁷⁴ *Kegyetlen tenger*: Charles Frend rendezte, fekete-fehér, angol háborús filmdráma, 1953-ban készült. http://www.port.hu/kegyetlen_tenger_the_cruel_sea/pls/w/films.film_page?i_film_id=61559 (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

Tivadar Távközlési Technikumba is, mivel apám a távközlés területén, a postán dolgozott. A felvételin szabadkézi rajz is volt, amire nem készültem, mert nem tudtam róla, így nem jutottam be. Így kerültem a Kossuth Gimnáziumba.)

Márkus Artúrné tanárnő volt az első osztályfőnököm a gimnáziumban. Ő tanította a történelmet és a földrajzt is. Nagyon jó tanárom volt, jól magyarázott, szívvel-lélekkel, mindent megtett, nagyon rendes, korrekt volt. Sokat lehetett szerepelni az óráján, sokszor megdicsért, kiemelt. Térképfelelős voltam és óra eleji előrajzoló. Szünetben fel kellett rajzolnom a táblára a tananyagban sorra kerülő ország kontúrját. Részben ő indított el a történelem és a földrajz felé. Egyik évben a földrajz OKTV⁷⁵ dolgozati témaként megjelent az afrikai gyarmati országok felszabadulása, és ezen a versenyen elindított a tanárnő. Teljesen egyedül készültem fel, gyűjtöttem anyagot és írtam meg a dolgozatot. A tanárnő nem segített, a dolgozat megírásában is teljesen magamra voltam utalva. Később tanárként nem tőle tanultam, hogyan kell felkészíteni egy diákot egy tanulmányi versenyre. Sajnos már nem élte meg, mikor az én tanítványaim sorra kerültek be az országos döntőbe. Később azt is furcsának találtam, hogy első év végén leadott bennünket, vélhetően a gyenge tanulmányi eredményünk miatt, bár voltak magatartási problémák is.

Az új osztályfőnök, Kiskun Farkas László⁷⁶ Cegléd költője lett, a híres magyartanár, Velkey Imre bácsi tanítványa volt. Kiskun magyart és angolt tanított. Gyenge osztályba jártam, a magatartásunk is a legrosszabb volt. Nem köntörfalazok, a rosszat is elmondom, a jót is. Szinte alig tudunk néha a tanárokról valamit, hogyan viselkedtek, mit csináltak az iskolában. A későbbi visszaemlékezésekben pedig csak a szépet akarjuk felidézni, így meghamisítjuk az igazságot, nagyobb összefüggésben a történelmet.

Egyébként Farkas nagyon jó tanár volt, de bohém művészemberként leginkább a költészetnek élt. Egyszer szervezett nekünk egy egynapos kirándulást, de reggel hiába vártuk a vonatnál, nem jött. Mi jobb híján a következő vonattal egyedül mentünk el Visegrádra. Ma ilyen nem történhetne meg, óriási botrány lenne. A verseket egyébként felettébb megkedveltette, 30-40 verset is megtanultunk kívülről, vetélkedtünk, ki tud többet. Kiskun Farkas a rendszerváltás után azt nyilatkozta, hogy a szocializmusban őt elnyomták, nem értették meg. Viszonylag fiatalon halt meg.

Szabados Miklós tanár urat szeretném még kiemelni. Matematikatanár volt. Remekül magyarázott, a szóbeli felelés úgy történt (ma már nagyon ritka dolog), hogy a táblánál tételt kellett levezetni vagy bizonyítani. Ha jó volt a felelő, nem engedte, hogy végig mondja. Akkor csak annyit kiáltott: „Szevasz, ötös!”. Ha bele kellett segítenie, akkor hármast. És nem jött be a szülő, hogy miért hármast. Manapság talán

⁷⁵ Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny.

⁷⁶ Kiskun Farkas László: Kiskunlacházán született költő. Verseinek kiadására röviddel halála előtt került sor *Tegnap ének* címmel, 1995-ben. A költő több városban is megfordult és tanított, 1956-os tevékenységéért megjárta a Csillag Börtönt. Emlékét a Kiskun Farkas László Irodalmi Társaság őrzi. http://archive.webradio.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=83446 (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

azért nem feleltetnek, mert elég nehéz értékelni, ez egy tanári képesség. Másrészt ma a szülők akár ügyvédhez is fordulnak, ha sérelmeznek valamit. Nagyobb a társadalmi kontroll. A régi időkben is megvoltak a fékek, de nem volt ez a nyomás. Sokkal több a teher most, nagyobb az óraszám, sok az elvárás.

A földrajz és a történelem mellett a harmadik kedvenc tárgyam a biológia volt, amit dr. Tamasi József tanított, aki előtte a szegedi egyetemen oktatott. Nagyon készültem minden órára, szigorú is volt, de nagyon igazságos, amit nagyra becsültem. Úgy érzem, ő is megkedvelt engem. Én reálosztályba jártam, így nekünk volt kémia, fizika és biológia gyakorlat az órarendbe építve. Például békát boncoltunk tanári segítségével, kísérleteket végeztünk, meg mikroszkópos vizsgálatokat. A gimnáziumnak komoly felszerelése volt mikroszkópokból. Szövetek metszeteit vizsgáltuk, kitüntetés volt, ha én vihettem az eszközt.

A tanári pálya felé terelődésemet segítették a személyes „pedagógiai tapasztalataim”. Például segítettem édesanyámnak a 7-8. osztály, majd a rövidített textilipari szakmunkás iskola elvégzésében. Minden tantárgyat én tanítottam neki. Gimnazistaként nagyon élveztem. Nagy sikernek éltük meg, hogy édesanyám négyesre végzett.

Aztán az egyik nyári szünetben, a szomszédunk gyerekét kellett a nyolcadikos pótvizsgára felkészítenem. Véletlenül sem földrajzból vagy történelemből, amihez könyvtartottam, hanem számtanból. Ösztönösen tudtam, hogy a szemléltetés fontos (például a mértékegységeknél). Éreztem, hogy amit én értek, azt át tudom adni. Később jó néhány tanárkollégával találkoztam, aki jó szakember volt, mégsem tudta átadni a tananyagot. A tanári felvételi vizsgákon nem volt törekvés arra (talán ma is kevés van), hogy kiderüljön, kinek milyen pedagógiai képességei vannak.

Szerintem fontos szerepet játszott a sport is az életemben. A ceglédi Vasutas Sportegyesületben atletizáltam, középtávfutó voltam. A komoly edzések, a tavaszi időszakból a hetente versenyek nagy kihívás volt és óriási élmény. A Vasutasban egyébként két forintot kellett tagságiként fizetni, és ezért futócipőt kaptam, szöges cipőt és melegítőt, persze használtat. Beutaztuk az egész országot, vonattal, ingyen, Szombathelytől Nyíregyházáig. A vasútállomáson aludhattunk, a vasutas szállóban vagy az első osztályú hálókocsokban. Ám a tanulást nem akartam elhanyagolni, több edzés kellett volna, egyéniben második, harmadik voltam megyei szinten. A középiskolában nem tett jót a tanulmányi eredményeimnek, így abbahagytam a rendszeres edzést, de jótékony hatását nyugdíjasként (70 évesen) is érzem.

Hogy lettél végül történelem–földrajz szakos tanár?

A gimnáziumnak az utolsó éve azért volt érdekes, ekkor dőlt el, hová is megyek. Először geológus akartam lenni, de erről a Radványi Józsi bácsi, az igazgató úr időben le-

beszélt. Igaza is volt, 12 főt vettek fel minden második évben, és nagyon jónak kellett lenni matematikából.

Aztán földrajz–biológia szak volt számomra reális, a tanárain is erre biztattak. De az utolsó évemben Tamasi József tanár úr elment, és a Kiss Lajos tanár úr vett át bennünket, aki szintén remekül tartotta az órákat. Debrecenbe akartam jelentkezni. Az osztályfőnökömtől kevés támogatást kaptam a pályaválasztáshoz. Két héttel a felvételi előtt véletlenül tudtam meg, hogy a földrajz és biológia mellett még kémiából is felvételiznem kell. Ez a hír romba döntötte korábbi terveimet, mert az idő rövideje miatt kémiából már nem tudtam volna felkészülni. Nehéz volt, hiszen az egész családban nem volt tanár, így tanácsot se tudott adni senki. Nem volt felvételi tájékoztató sem, ha volt, arról én nem tudtam. Végül az igazgató úrtól tudtam meg, hogy a földrajz mellé csak a történelmet lehet választani. Ez a szakpár csak Szegeden és Debrecenben van az egyetemen. Az egyik évben Szegeden, a másik évben pedig Debrecenben indul. A történelemről eddig nem szóltam, de kedvenc tanárom miatt nagyon kedveltem, a legjobb voltam az osztályban, csak továbbtanulási szándékkal nem merült fel bennem. Elsőre nem vettek fel, de aztán szerencsém volt, így kerültem a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemre (ma Debreceni Egyetem).

Milyen volt a debreceni egyetem?

Számomra fájdalmas, hogy elvették az egyetem régi nevét, én továbbra is a régi néven hívom. Maga az épület a mai napig nagyon tetszik. Szerencsére minden átalakítás elkerülte, kívül-belül, még a festés is ugyanolyan, eltekintve attól, hogy megszűnt a Földrajz Intézet. Nagyon szép emlékeim vannak az egyetemi évekről és a tanárainról is, rendszeresen elzarándokolok oda. Tanítottak a „Nagyok”, országos és nemzetközi hírű szakemberek: a Niederhauser Emil,⁷⁷ Irinyi Károly,⁷⁸ Ránki György,⁷⁹

77 Niederhauser Emil (1923–2010): történész, akadémikus, Kelet-Európa-kutató volt. A témakör legismertebb szakértője, kimagaslóan magas számú publikációval. https://hu.wikipedia.org/wiki/Niederhauser_Emil (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

78 Irinyi Károly (1931–1988): új és legújabb kori magyar történelem, művelődés- és esztétikakutató, 1953 és 1988 között a debreceni egyetem oktatója, egyetemi tanár volt. www.nevpont.hu/view/10433 (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

79 Ránki György (1930–1988): Történész, egyetemi tanár, akadémikus volt. Fő kutatási területei: gazdaságtörténet, magyarországi politikatörténet, a II. világháború története voltak. [https://hu.wikipedia.org/wiki/Ránki_György_\(történész\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Ránki_György_(történész)) (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

Orosz István⁸⁰ történelemből. Földrajzból Pinczés Zoltán,⁸¹ Kádár László,⁸² Enyedi György,⁸³ Földvári Aladár⁸⁴. Sokkal jobb rendszerű volt az akkori felvételi, jobb válogatás volt. Másodszorra vettek fel (az előbb már említett okok miatt), a szóbeli után rögtön megmondták, hogy sikerült a felvételem, nagyon boldog voltam. Öt éven át négyes vagy afölötti volt az átlagom. Történelemből iszonyatos nagy mennyiségű irodalmat kértek számon, szinte lehetetlen volt elolvasni. Az egyetemi jegyzeteket is néha úgy kellett összevadászni, kevés volt belőlük. Sokkal kockázatosabb volt a vizsgára való felkészülés, mint földrajzból. Igaz, hogy az előképzettségem sem volt a legmegfelelőbb. Sokkal könnyebb volt kibukni az egyetemről. Elméletileg négy, gyakorlatilag két pótvizsga-lehetőség volt. Több évfolyamtársamtól is el kellett emiatt búcsúznunk. Szorgalmas voltam, sokat olvastam, keveset hiányoztam, ellentétben kollégiumi szobatársaimmal, akik éjjelente gyakran kimaradtak vagy sakkoztak. A Benczúr Kollégiumban laktam, nagyon szép környezetben, a debreceni Nagyerdőben, 12 ágyas szobában. Igaz, félórás séta volt innen az egyetem, de engem a reggeli madárszó kárpótolt. A menza teljes ellátást adott, de a kollégiumban volt lehetőség főzésre is. Igazán jól éltem, a 600 forintos ösztöndíjból könnyedén kifizettem a 300 forintot a kollégiumra. Sokan nem jöttek el a menzára, az ő jegyüket elkértem és így

80 Orosz István (1935–): egyetemi tanár, akadémikus, magyar és az egyetemes agrártörténet kutatója. 1959-től a debreceni egyetem oktatója, 1980–1986 között a BTK dékánja, 1986 és 1993 között rektor-helyettes, 1988-tól 1994-ig a Történeti Intézet igazgatója volt. http://mta.hu/koztestuleti_tagok?PersonId=19345 (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

81 Pinczés Zoltán (1926–2011): geomorfológus, egyetemi oktató, a Kossuth Lajos Tudományegyetem Földrajzi Intézetének kiemelkedő munkatársa volt. Kádár László tanítványa, munkatársával, Borsy Zoltánnal együtt végzett kutatásaival nagy tekintélyt szerzett a debreceni Kossuth Egyetem TTK-jának. Pinczés főként a periglaciális jelenségeket tanulmányozta, majd egy tájkutató csapatot állított fel. www.geogis.detek.unideb.hu/Tortenet/Tortenet.php (Letöltés ideje: 2015.06.30.)

82 Kádár László (1908–1989): földrajztudós, 1945-től a Kossuth Lajos Tudományegyetem Földrajzi Intézetének vezető professzora volt. A II. világháború előtt a Közgazdasági Egyetem Földrajzi Tanszékén dolgozott, 1938 és 1942 között gróf Teleki Pál munkatársa volt a Magyar Táj- és Népkutató Intézetben, 1938-tól a Győrffy Kollégium tanár-vezetője volt. Kiemelkedő érdemeket szerzett a futóhomok tanulmányozásával, sokat foglalkozott a földkéreg fejlődésével. Az 1970-es évekre a debreceni Természetföldrajzi Tanszék a geomorfológiai kutatások központjává emelte. www.mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC07165/07205.htm (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

83 Enyedi György (1930–2012): geográfus, az MTA tagja, 1999–2002 között alelnöke, kutatási területe a regionális tudomány, ezen belül a társadalom földrajz neves képviselője volt. 1962 és 1976 között a Kossuth Lajos Tudományegyetem oktatója volt. [https://hu.wikipedia.org/wiki/Enyedi_György_\(geográfus\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Enyedi_György_(geográfus)) (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

84 Földvári Aladár (1906–1973): természetrajz–kémia szakos tanár, geológus volt. A Közgazdasági Egyetemen kezdődött a karrierje, 1935-ben spanyol ösztöndíjas volt, 1938-tól a Magyar Földtani Intézetben dolgozott. 1949-től a debreceni egyetem Ásvány- és Földtani Tanszékének tagja volt. A tanszék modernizálásában, az oktatás korszerűsítésében kiemelkedő érdemei voltak. Jelentős érdemeket szerzett közettani, ásvány- és érckutatásaival. www.mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC03975/04674.htm (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

repetázhattam is (például a kakaó fonott kaláccsal volt az egyik kedvencem). A maradék pénzből moziba jártam, ruhákat vettem magamnak. Az utazáshoz korlátlan számban kaptunk félárú jegyeket. Egészen más világ volt ez a régi, a mai fiatalok egészen más körülmények között tanulnak.

Legmaradandóbb élményeim a nyári földrajzi (geológiai, meteorológiai, tájismereti és egyéb) buszos kirándulások voltak. Természetesen ingyen. Voltak egyhetes gyakorlatok is, például a Zempléni-hegységben. Jó élmény volt a sportolás. A kötelező testnevelésen túl fociztunk. Rendszeresen bajnokságok voltak a szakok között. A „tőfösök”⁸⁵ rendszerint az elsők között voltak.

Mi lett a kutatói álmokból?

Tudtam, hogy tanár leszek, történelem–földrajz szakos, de bíztam kicsit abban is, hátha kutathatok. A nagy világjárás, felfedezés, kutatás csak álom maradt.

Pedig jól indult a dolog az egyetemen. A 2. évfolyamon kellett konzulenszt választani a szakdolgozathoz, így kerültem Pinczés Zoltán docenshez, aki természeti földrajzot tanított nekünk. Odamentem hozzá, hogy engem a morfológia különösen érdekel. Kérdeztem, nem lenne-e valami téma. „*Hát hogyne volna*” – mondta ő. Magyarország területét alakító periglaciális jégkorszaki nyomokat kutatta a Zempléni-hegységben. Később meg is jelent a könyve a jég felszínformáló munkájáról. Felajánlotta, hogy szívesen maga mellé venne segítőnek, útítártnak, és én kidolgozhatok egy résztémát. Igaz, hogy nem afrikai kaland, de örültem a bizalomnak. Az egyetemnek, azaz a Földrajzi Intézetnek a kutatási feladatokhoz volt egy négykerék-meghajtású katonai dzsipje, saját sofőrrel. Azzal jártuk a hegyeket, meg persze gyalog. Magyarország területe a jégkorszakban a jégtakaró szélén helyezkedett el, ahol az év legnagyobb részében minden fagyott volt, a rövid nyár alatt megolvadt, olyan volt, és a sár a kötőmelékkel együtt lassan lecsúszott a hegyoldalakon. Olyan lehetett, mint most Kelet-Szibéria. A zempléni kutatások idején a szálláshelyünk a sárospataki vár egyik terme volt. Bejártuk a környéket, segítettem a docens úr kutatásait. Például feltáró gödröket ástam, talajmintákat vettem. A saját dolgozatomhoz a tanár úr által bejelölt térkép alapján jártam be a területeket: a hegylábíig biciklivel, onnan gyalog. A lejtőanyag rétegeinek vizsgálata hetekig tartott. A talajmintákat az intézet laboratóriumába vittem, ahol elemezték. Időre megszületett a szakdolgozat, de előtte szerepeltem az OTDK-n a dolgozattal. Vetített képekkel mutattam be a kutatásomat. Úgy éreztem, ez pont az, amit én csinálni akartam, életem egyik legszebb időszaka volt. Ekkor majdnem elvágтам a pedagóguskarrieremet.

85 Történelem–földrajz szakosok elnevezése.

Egy egyszerű oka volt, hogy nem maradtam benn az egyetemen. Megtudtam, hogy mennyit keres egy tanársegéd, és milyen körülményes az előrejutás. Azóta már bánom, hogy így történt. Egy magánéleti esemény is belejátszott a döntésembe. Az egyetem sátorlajújhelyi gyakorló iskolájában tanítottam ötödévben egy hónapot. Az iskola kollégiumában laktam. Itt ismerkedtem meg egy negyedikes, érettségi előtt álló csinos diáklánnyal. Ő leérettségizett, én lediplomáztam. Nekem közben vissza kellett jönnöm Ceglédre, mert Sátorlajújhely környékén nem kaptam állást. Nem volt protekció.

Hogyan kerül sz vissza Ceglédre? Hol kezdesz tanítani?

Hosszú keresgélés után a Ceglédhez közeli köröstetétleni általános iskolában tudtam elhelyezkedni, 1968-ban. Nekem adták a falucska kultúrházának az igazgatását is. A szaktárgyamat egyáltalán nem tanítottam. Megvolt a képesítésem, de gyakorlatilag képesítés nélküli tanárként tanítottam, a testneveléstől kezdve az éneken át mindent. Azt mondták, jártál zeneiskolába, ismered a kottát, akkor te tanítod az éneket. Sportoltál, hát igen, 10 évig, akkor te tanítod a testnevelést.

Köröstetétlenre⁸⁶ járni szörnyű körülményes volt. A város széléről ki kellett mennem az állomásra, onnan ment a vicinális, a keskeny nyomtávú (egyvágányú) kisvasút. Törtelen be kellett várni a szembejövő vonatot, ami rendszerint késett. Így a 17 kilométeres út két óra hosszat tartott. Ma talán romantikusan hangzik, hogy télen a vagonokat szenes kályhával fűtötte a kalauz.

A másik probléma az volt, hogy a kultúrház vezetéséhez egyáltalán nem értettem. Semmi támogatást nem kaptam, illetve csak a pénzügyek intézését segítette a tanács-titkár. Én festettem a plakátot, szüreti bált rendeztem, színészekkel tárgyaltam. A rendezvények után, éjszaka hazafelé, se vonat, se busz nem volt. Kölcsönből vettem egy Simson motort, és azzal jártam. Télen is, sőt, amikor nagyon hideg volt, kilométerenként megálltam, mert lefagyott a kezem.

Az iskolában nem volt tornaterem. Amíg jó idő volt, kimentünk a közeli futballpályára, beálltam a gyerekekkel focizni. 10 légpuskája volt az iskolának, kitettük a cél-táblákat, nem volt semmi előképzettségem, se engedélyem, de vezettem a lövészetet. Télen az iskola folyosóján tartották a tornaórákat. A felszerelés 2-3 zsámoly, meg bordásfal volt. Ebben a helyzetben nem sok vigasztalót találtam, és azon gondolkodtam, hogyan kellene innen megszökni. Ekkor jött (februárban) a katonai behívó. Március

⁸⁶ Köröstetétlen: Dél-Pest megye kis községe Cegléd és Szolnok városoktól nagyjából egyenlő távolságra, kb. 18 km-re fekszik. Lakóinak száma 917 fő. 900 éves története van. <http://www.korostetetlen.hu/index.php?t=1> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

elsejétől kellett bevonulnom. Aki főiskolát, egyetemet végzett, annak a végzés után öt hónapos tanfolyamra kellett bevonulnia. Mellesleg közben a Sátoraljaújhely melletti Karosra is rendszeresen utaztam, 330 km-t, vissza a megismert lányhoz. Jó időben a kismotorommal „robogtam”, 50 km/h sebességgel.

Katonaként négy hónapot Debrecenben töltöttem, akkor megkaptam az alhadnagyi rangot. Júliusban elhelyeztek egy hónapra, Aszódra. A katonai eltávozások alkalmával is rohantam Karosra. Közben a lány laboránsként állást kapott a leninvárosi, ma tiszaujvárosi vegyiművekben, ahol munkásszállón lakott. Úgy gondoltam, a lány miatt itt kell letelepednem. Leninváros tíz éve létesült, új iskola, új felszerelés, de állás nem volt. Amikor augusztusban leszereltem, állást kerestem a környéken, egyre nagyobb sugarú körben, egészen a Nyírségig. Mindenütt elutasítottak. Az állás mellé szolgálati lakást is szerettem volna, hogy az akkori tanári fizetésből, ami 1300 forint volt, ne kelljen albérletet fizetni.

Végül 1969 nyarán, Tiszacsegén kaptam állást, szolgálati lakással. Szívélyes volt a fogadtatás, és taníthattam történelmet, földrajzot, és osztályfőnök is lettem. Itt is akadt egy lány, három hónap múlva már kísérgettem. Pedig Leninvárostól már csak 40 km-re voltam, mégis távol kerültem a három műszakban dolgozó barátnőmtől. Közben Tiszacsegén megismertem a frissen érettségizett és képesítés nélkül tanító kolléganőmet. Egy közös mikulásesten a tánc, majd az 1970-es népszámláláskor az hozott össze bennünket, hogy közös népszámlálási körzetben dolgoztunk. Februárban megvolt az eljegyzés, májusban az esküvő, mégpedig közös esküvőnk volt az öcsém-mel. Azóta szét se váltunk, 44 éves házaspár vagyunk. Három és fél évet tanítottunk a feleségemmel Tiszacsegén. KISZ-titkár is lettem, beléptem a pártba, kultúrház-igazgatónak is felkértek, de ezt nem vállaltam. Helytörténettel, néprajzzal is foglalkoztam. Nagyon tetszett a tanítás, szerettem volna gimnáziumban is kipróbálni magam. Tartottam a kapcsolatot a ceglédi gimnáziummal, de oda bekerülni nagyon nehéz volt, leginkább csak protekcióval.

Közben édesanyám beteg lett, haza kellett jönni. Az Örkényi úton volt szükség tanárra, így 1973–74 telén lezártuk a félét Tiszacsegén, és a feleségemmel hazajöttünk Ceglédre. Egy tanyasi iskolában kaptam állást (az Ugyeri Általános Iskolában).⁸⁷ Magyar irodalmat tanítottam, orosz, egy leckével előbb jártam, mint a gyerekek. A szüleimnél laktunk, busszal jártam ki. A feleségem az Állami Tangazdaságban helyezkedett el titkárnőként.

Kölcsön segítségével 1974–75-ben építettünk egy kertes családi házat. Két gyermekünk született. Közben Cegléden több iskolánál is dolgoztam. Ennek az időszaknak az volt a haszna, hogy többféle iskolatípussal megismerkedtem. A három év alatt

⁸⁷ A ceglédi tanyavilágban élő gyerekek oktatását két külterületi iskola látja el: a Budai úti (8 km-re a várostól) és az Ugyeri városrészben (7 km-re) az Örkényi úti. <http://www.infocegléd.hu/cegregiszter/profil/kulteruleti-italanos-iskolak-20120529134256> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

voltam képesítés nélküli tanár, kollégiumi nevelő is, sőt személyzeti vezető is az ipari iskolában. Sikerült szakórákat is kapnom.

Hogyan sikerült a gimnáziumba kerülnöd? Milyen volt a gimnáziumban tanítani?

Végül annak árán, hogy beléptem 5 évre a Munkásőrségbe, kaptam helyet a ceglédi Kossuth Lajos Gimnáziumban, ahová már nagyon régóta vágytam. A Munkásőrségnek a legnagyobb haszna az volt, hogy öt évig nem hívtak be a katonasághoz 1-2 hetes szolgálatra a nyári szünetben. 50 éves koromig rendszerezések voltak ezek a behívások, sőt a katonai egyenruhát is otthon kellett tartanom, hogy minél előbb benn lehessenek a laktanyában. A szolgálat sokszor 100 kilométerre volt Cegléd-től. Miért én voltam a kiválasztott? 1970-ben a tartalékosok közül az én nevemet húzták ki, utána pedig mindig ugyanazt a személyt hívták be, mivel már volt gyakorlata. Így állandó készenléttel a főhadnagyi rangig jutottam.

Nagyon jó volt a gimnáziumban tanítani, és nagyon mozgalmas volt. Végre azt a korosztályt taníthattam, amelyet mindig is szerettem volna. 1976-tól 2006-ig, tehát pontosan 30 évig, nyugdíjba vonulásomig dolgoztam itt. Azt mondhatom, hogy szaktanárként rengeteg szakirodalmat olvastam. Nem elégedtem meg azzal, amit az egyetemen tanultam. Mindig alaposan felkészültem az órákra, és úgy vélem, a diákokat érdekelte, amit mondtam. A tananyagot igyekeztem kiegészíteni. Külön öröm volt a fakultáción tanítani. Tanítványaim legnagyobb részének sikerült a felvételi. Általában a történelmet tanulták többen. Nagy divatja volt a közgazdasági és a jogi pályának. Cegléd teli van olyan jogászokkal, ügyvédekkel, akiket én tanítottam történelemre. Földrajzból kevesebben felvételiztek, de azok között is sokan vannak, akik tudományos pályára léptek.

Néhány szó a tantestületről: Nagyon zavart, hogy voltak olyan kollégák, akik az értekezleteken sosem szólaltak meg. Én szinte mindegyiken. Nem is szerették a kollégák, talán az iskolavezetés sem, mondván, húzom az időt. Nekem az a magatartás nem tetszett, hogy tanítás után „vegyük a kalapunkat”, és minél előbb menjünk haza. Sokakat a magánórájuk jobban izgatott. A rendszerváltás után a tantestület csoportokra szakadt, pártok szerint. A korábbi jó közösség megszűnt. Kimentek divatból a korábban oly népszerű tanári bulik, névnapozások.

A szakfelügyelet megszűnésével teljesen eltűnt az ellenőrzés. Minden tanár magára csukhatja a tanterem ajtaját, és azt csinál, amit akar. A minőségbiztosítás nem talált nagy népszerűsége, pedig nem lenne rossz találmány.

A tanításon kívül sok mással is foglalkoztam. Az 1970-es években KISZ-vezető-tanár voltam. Egy tanfolyam elvégzése után a Dél-Pest Megyei Munkaügyi Döntő-bíróság elnöke voltam. Szerveztem az ODK-t (az Országjáró Diákok Körét). Számos

túrát vezettem. Sokszor voltam osztályfőnök. Többnapos kirándulásokat szerveztem az osztályaimnak, például kerékpártúrákat is. 30 éven keresztül én szerveztem és vezettem az iskola Kossuth-vetélkedőjét. A 80-as években pártvezető voltam. Tagja voltam az iskolai érdekvédelmi bizottságnak. 25 éven keresztül diákjaimmal, mondhatom, nagy sikerrel vettem részt történelemből az OKTV-n. Ötször került tanítványom az országos döntőbe.

Sokszor voltam érettségi elnök, kb. tíz évig a történelem munkaközösség vezetőjeként tevékenykedtem. 2002 és 2006 között városi önkormányzati képviselő voltam. 1988-tól kutatom a Kossuth Gimnázium történetét, amelyből több kiadvány született.⁸⁸ Ebből látszik, hogy nem unatkoztam és ma sem unatkozom.

Mit tartasz a legnagyobb sikernek a pályádon?

Először is azt, hogy sok fiatal eredményesen segítettem át az életpályájuk középiskolai szakaszán. Szinte mindent elértem, ami a pályán lehetséges. Ami tőlem telt, és a körülmények megengedtek, mindent megtettem. Nincs hiányérzetem.

A szakmai csúcs talán az OKTV bizottságban való részvétel Szakály Ferenc történész vezetése alatt, és az öt OKTV-döntős, háromszor az első tíz közé, 2, 3, és 5. helyezettek lettek. 1986–1995 között iskolánk ezzel az eredménnyel az országos listán történelemből a 4. helyezést érte el. De a mélypontot is megmondom: a kollégiumi nevelőtanári tevékenység. Ez inkább rendőrnymozói feladatkör volt.

Milyen módszert alkalmaztál?

A pedagógiától nem idegenkedtem, azért is mertem belevágni. Úgy éreztem, tudok tanítani. Bár az egyetemen kevésbé foglalkoztunk ezzel, de a későbbi továbbképzéseken felhívták a figyelmet, hogy a szemléltetés fontos.

A legfontosabb a figyelem fenntartása. A tantárgyaimból ezt leginkább a szemléltetéssel lehet elérni. Aztán a tanulók időnkénti bevonásával. Történelemből nagyon

⁸⁸ Göz Sándor: *A ceglédi Kossuth Lajos Gimnázium alapításának története 1889-től 1899-ig.* (Centenárium-i füzetek 1.) Cegléd, 1998. 41.; Göz Sándor: *A ceglédi Kossuth Lajos Gimnázium építése és működése alapításától 1904-ig.* (Centenárium-i füzetek 2.) Cegléd, 1999. 87.; Göz Sándor: *A gimnázium története 1904-től 1918-ig.* (Centenárium-i füzetek 8.) Cegléd, 2011. http://www.cklg.hu/?t=centenariumi_fuzetek (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

sok hang- és képanyag, forrás áll a rendelkezésre. Időigényes a felkészülés, sok minden függ a szertár felkészültségétől is. Fontosnak tartom az eredeti dokumentumokat, gyűjtöttem is őket, például cselédkönyveket, háborús képeslapokat, hadifogolytáborból írt titkos naplót, feljegyzéseket, érdekes forráskiadványokat. A szaktantermet igyekeztem évek alatt jól felszerelni: dia- és írásvetítővel, filmekkel, falitérképekkel. Manapság sokszor azt látjuk, mint 100 évvel ezelőtt: a tanár bemegy az órára egy krétával, és „leadja” az anyagot. Jó esetben visz falitérképet. Bár a mostani tankönyvek teli vannak forrásokkal és képekkel, térképekkel, szerencsés esetben használják is őket.

A módszerem másik fontos eleme a vázlatírás. Ezt még az egyetemen is tanították. Néhány tanár csak annyit mond: jegyzetelj. Én megköveteltem a vázlatírást, amit ki is vetítettem, a füzeteket is rendszeresen ellenőriztem. A füzetek külalakját beszámítottam az értékelésbe. Én ezt tanultam a tanáraimtól. (Ma sokan már a kézzel írásról is lemondanak, és mindent elektronikusan oldanak meg.)

Fontos kérdés: Hogyan szerezhetsz tekintélyt a tanár? Ha ez nincs, nem figyelnek rá. Röviden: szakmai tudás, jó előadó képesség, korrektség, következetesség.

Mindig tudatosítani igyekeztem, hogy otthon is kell tanulni. Sokan úgy vélik, hogy az iskolában, a tanárnak, az órán kell megtanítani. Nem így van, a kiváló képességűnek talán elég, de a legtöbb esetben nem így van. Szorgalom is kell, és sok idő a tanulás.

Mi lett volna, ha kutató lettél volna?

Ha az egyetemen maradtam volna, biztosan geomorfológus lennék, a Kárpátok láncait járnám vagy valamelyik másik földrészét. Talán nem lenne családom, az egy másfajta életmód.

A kutatásból nem földrajzkutatás lett, hanem helytörténeti. Engem ebben az életszakaszban ez is kielégít. Örömmel csinálom. Sok időmet töltöttem a gimnázium történetének a kutatásával. Most az 1918 és az 1938 közötti időszak közötti korszakon dolgozom. Az 1899 és 1918 közötti terjedő korszak már könyv alakban megjelent.

Mit csinálsz szívesen a szabad idődben?

A kutatások mellett a legtöbb időmet az általános iskolás korú unokáimmal töltöm. Hozom, viszem őket, tanulok velük. A másik kedvenc időtöltés a kertészkedés. Zöldséget, gyümölcsöt, szőlőt termeszték.

Végül sportolok. Korábban futottam is, mostanában a kerékpározás jelenti a mozgást. Szívesen járjuk a természetet a családommal. Nagyon szeretem a hegyeket és a Tisza-partot, visszajárunk Tiszacsegére.

DR. KÜRTI GYÖRGY (1950)

Hogyan lettél tanár?

Majdnem a véletlen műve volt. Édesapám⁸⁹ révén pontosan tudtam, hogy milyen a pedagóguspálya, mennyi munkával jár, és emellett milyen szerény megélhetést biztosít. 1968-ban érettségiztem. Mezőgazdász szerettem volna lenni, a földrajzot imádtam.

Az 1967-es OKTV-n hetedik lettem, ami azt jelentette, hogy felvételt nyertem bármely felsőoktatási intézménybe, ahol a földrajz a felvételi, kivéve az idegennyelvi párosítást, mert akkor a nyelvből felvételiznem kellett volna. A felsőfokú tájékoztatóban egyetlen helyen, Debrecenben volt földrajz–történelem szakpárosítás. Úgy is készültem, hogy történelem lesz a másik szakom, majd kiderült, hogy 1968-ban nem indul sehol ilyen szakpár, csak földrajz–matematika vagy földrajz–német, állítólag mind a kettőben jó voltam, de én ezt nem így éreztem. Szegeden a Tanárképző Főiskolán volt földrajz–biológia szak, én a biológiát nagyon szerettem, nem véletlenül szerettem volna az agrárpályára menni. 1972-ben szereztem diplomát a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán. Jól tanultam, népköztársasági ösztöndíjas voltam.

89 Az édesapa, Kürti Béla (szül. 1915) magyar nyelv és irodalom – testnevelés szakos tanár volt. 1938-tól a polgári iskolában tanított, majd igazgató lett. Ennek megszűnése után a Táncsics Általános Iskola, a Kossuth Gimnázium, majd a Közgazdasági Szakközépiskola tanára volt. Helytörténészként a ceglédi polgári iskola történetét dolgozta fel. Sporttörténet-kutató, tornaedző, a helyi tornaszakosztály és a ceglédi Sportmúzeum (1992) alapítója volt. 12 történeti kiadványt készített, munkájáért elismerésül 100. születésnapján (2016 novemberében) a MOB emlékéremmel tüntette ki. <http://www.cegledipanorama.hu/index.php/magazin/ember/5603> (Letöltés ideje: 2017. 12.15.)

Milyen volt a főiskola? Okozott-e meglepetést?

Egészen más a szemlélet a főiskolán, mint az egyetemen. A főiskola a tanárságra képez, erre egy konkrét példa, hogy egy földrajz előadáson az utolsó negyedórán megkérdezte a professzor, aki a tudományok kandidátusa volt: „*Kollégák, meg tudják mondani, hogy ebből mit és hogyan lehet megtanítani a 12 éves diákoknak?*”. Vagy földrajzból le kellett adni egy háromnapos tanulmányi kirándulás tervezetet, amiben arányosan meg kellett jelenni az üzemlátogatásnak, műemlék-látogatásoknak és szabadidős programnak. 1972-ben adták először a kiváló tanárjelöltnek járó oklevelet és érmét, én megkaptam, akkor ezt hárman kaptuk.

Hogyan kerültél Ceglédre? Vissza akartál jönni?

Ceglédre akartam kerülni, de a közlönyben csak Csemőben,⁹⁰ egy általános iskolában hirdettek földrajz–biológia álláshelyet. Beadtam a pályázatomat, és elfogadták. Csemőben a felsőjárású iskola félig osztott iskola volt. Az 1–2., 3–4. osztályosok egy teremben, a másik teremben pedig az 5–6. és 7–8. osztályosok voltak. Az óraszámom úgy lett meg, hogy alsóban tanítottam éneket, testnevelést, környezetismeretet; levelezőn, mert olyan is volt, fizikát. A felsőben földrajzot, biológiát, történelmet tanítottam és azonnal csapatvezető lettem. Nagy Lajos bácsinak még egy kérése volt: „*Gyuri, nagyon jó lenne, ha a szolgálati lakást elfoglalnád!*”. Az iskolában volt egy kétszoba-összkomfortos szolgálati lakás. Lajos bácsinak én azt javasoltam, hogy majd kijárok inkább mindennap. Mire ő: „*Tudod, azért lenne jó, mert ott van az egész környéken az iskolában televízió, és oda járnak az emberek nézni*”. 1972-ben nem volt villamosítva a környék. Nem volt telefon, legközelebb egy boltban volt egy készülék. Ha az iskola üzenni akart, akkor a boltoson keresztül tette. Például megtörtént egy alkalommal, hogy anyámat felhívták a gimnáziumban, és üzenték, hogy másnap reggel ne szálljak le a buszról, menjek tovább a hantházi iskolába, mert a tanárt elvitte infarkttussal a mentő, és nincs, aki tanítson. Hantháza

90 Csemő község, kb. 4500 fős lakosával, 70 km-re fekszik Budapesttől, Cegléd és Nagykőrös között. A századfordulótól jelentőssé vált a homoki szőlő-és gyümölcskultúra. 1978-ig áthaladt rajta a Cegléd–Hantháza vasútvonal, a kisvasút megszüntetése óta csak autóbusszal érhető el. 1997-ben a Virágos Magyarország I. helyezette volt, 1998-ban Európa legvirágosabb községe versenyben harmadik helyet ért el. Jelentős része (ma is) a lakosságnak külterületen, a tanyavilágban él. Csemő összterületének 54,7% erdő. <http://www.csemo.eu/component/content/article/14> (Letöltés ideje: 2017.12.15)

Klebsberg-iskola⁹¹ volt, ott volt villany. Az iskolában az asztalra téve várt a heti terv, 22,5 (!) perces órákra beosztva. Pontosan leírták, hogy mit kell csinálni. Két első gyerek volt, nekik a hurkos betűket kellett tanítani. Kihívtam a két első gyereket – az egyikük később gimnazista lett – tornaszámolyra ültek, hogy felérjék a tanári asztalt. A többieknek közben kiadtam a feladatokat, lehettek vagy 10-en 12-en, persze, odafigyeltek ránk ők is. Teljesen véletlenül találtam ki, hogyan lehet megtanítani a betűírást, például a pince, szoba és padlás hasonlattal: az „f” betű felmegy a pincétől a padlásig. A két kicsi meg csak húzta a vonalakat, aranyosak voltak. Aztán egy hónap múlva még helyettesítettem az 1-8. osztályt, egy olyan iskolában, ahol villany se volt. Ott az 1-8. összevonásban 12 gyerek volt. Villany nem volt, de ott állt egy tv, valamelyik szocialista brigád ajándéka.

Nem riasztott el ez a külterület? Hogyan lett állásod a gimnáziumba?

1973 végén hívott a Radványi Józsi⁹² bácsi, aki állást kínált a gimnáziumban. Egy hét gondolkodási időt kértem, mert nem akartam otthagyni a felsőjárás iskolát, mert szerettem. Mindenki, akitől tanácsot kértem, arra biztatott, hogy jöjjen be. Így 1974. január 1-vel kezdtem a gimnáziumban tanítani. Ehhez hozzájárult egy szerencsés momentum még az életemben. Főiskolás koromban szerepeltem tudományos diákköri konferenciákon, jó eredménnyel, és az akkori földrajz tanszékvezető megkérdezte: „*Mi lesz magával?*”. És akkor én elmondtam, hogy kimegyek tanyára. Akkor ő azt mondta: „*Figyeljen ide! El tudom intézni, hogy felvegyék egyetemre*”. Azt mondtam, jó lenne, és akkor egy olyan indoklással, hogy benn maradok a tanszéken, persze csak papíron, 1972 szeptemberében kezdtem levelezőn az egyetemet. Ez akkor szabálytalan volt, mert akkor egy év után lehetett csak kezdeni (1972 júniusában államvizsgáztam). Így, amikor a gimnáziumba bekerültem, már a kétéves levelezőn fél évem volt hátra.

91 Klebsberg Kunó (1875–1932): a Horthy-korszakban, 1922 és 1931 között kultuszminiszter volt. Oktatáspolitikájának meghatározója a kultúrnationalizmus elve volt, amely a magyarság kulturális fölényére épített. Ennek szolgálatában oktatási reformok sorozatát vezette be: 1924-ben a háromágú (egyenértékű) középiskola-rendszer (klasszikus gimnázium, reálgimnázium és reálskola), továbbá a tanárképzés reformját. 1926-ban a középfokú lányoktatás reformjára került sor. 1926-ban született meg az érdekeltségi népiskola. 1927-ben következett a polgári iskola önálló középfokú iskolaként történő elismerése. 1928-ban a 8 osztályú népiskola törvénybe iktatása következett, azzal a kitételrel, hogy majd 1940-ben váljék kötelezővé. 1925-ben kezdődött a tanyasi iskola program, amely keretében a tanyavilágban mintegy 5000 (modern, téglafalú palatetős) iskola épült tanári lakásokkal. A hantvázi iskola ennek a programnak keretében épült. <http://www.mek.oszk.hu/02100/02185/html/1362.html> (*Letöltés ideje: 2017.12.15.*)

92 Radványi Nagy József 1957 és 76 között igazgatója volt a gimnáziumnak. <http://www.oregdiak.cklg.hu/?t=tanarok> (*Letöltés ideje: 2017.12.15.*)

Az egyetem igazán többletet nem adott, ezt a levelező képzés színvonalának tudtam be. Ugyanakkor jó kapcsolatteremtésre nyílt lehetőség. Ott ismertem meg dr. Tóth József adjunktust,⁹³ aki ceglédi születésű volt. Egy diákköri konferencián mutattam be a „Cegléd munkaerő-gazdálkodása” című dolgozatomat, amely végén Tóth József gratulált nekem. Majd odajött egy diákja, Simon Imre, aki elkérte az előadásnál használt ábrákat a saját előadásához, majd ez a dr. Simon Imre⁹⁴ lett később a témavezetőm, amikor a „Csemő népség- és településföldrajza” dolgozatomat megírtam, amit azután Tóth József ajánlott a szegedi egyetemre doktorinak, és aztán egy év múlva doktoráltam. A doktori dolgozat megírásához egy éves akadémiai ösztöndíjat is kaptam, ez havi 500 forint támogatást jelentett.

Mennyire volt nagy fordulat a gimnáziumba kerülés, ami nem volt ismeretlen számodra?

1974 júniusában már megvolt a középiskolai tanári diplomám, és az akkori törvények szerint taníthattam volna a biológiát is, de erre nem került sor.

Amikor 1974 januárjában a gimnáziumban kezdtem, kilenc osztályban tanítottam földrajzt: 3 első, 3 második és 3 harmadik osztályt. Akkor még harmadikban volt utoljára földrajz. 1975-ben érettségiztettem először, azokat az osztályokat, akiknek csak fél évig tanítottam a földrajzt, és volt olyan anyag, amit még nem is tanítottam. Egyik oldalon a Szűcs Gergely ült, a másikon a Kiss Lajos, mind a kettő földrajz szakos volt, megkértem őket, hogy figyeljenek az osztályzatokra, hogy mennyire realisak. Én 24 éves voltam, ők tapasztalt tanárok és biztattak: „Pontosan így van, nagyon jó, nagyon jó”. Osztályfőnök lettem egyből, ez volt az egyetlen osztályom.

1975 szeptemberében lettem KISZ tanácsadó-tanár, talán, mert fiatal voltam. Ez pártösszekötő feladat volt, de én nem voltam párttag. Később, amikor igazgatóhelyettes

93 Tóth József (1940–2013): geográfus, egyetemi tanár, a Pécsi Tudományegyetem professzora, rektora volt. A szegedi József Attila Tudományegyetemen kezdte pályafutását. 1973-ban az MTA Földrajztudományi Kutatóintézet Alföldi Csoportját szervezte meg. 1983-tól tevékenykedett Pécsen. Fő területei: népségföldrajz, településföldrajz voltak. <http://lib.ptt.hu/ek/tudosok-a-tudaskozpontban-toth-jozsef-1940-2013-geografus-professzor-a-pte-rektora> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

94 Az *Alföldi Tanulmányok* 1977-től az MTA Földrajztudományi Kutatóintézet Alföldi Csoportjának (Békéscsaba), 1984-től az MTA RKK Alföldi Tudományos Intézetének (Kecskemét) évkönyv jellegű, tudományos folyóirata, szerkesztői voltak: Tóth József (1977–1986) mellett Simon Imre (1987–1988) és Becsei József (1987-től). Dr. Simon Imre: matematika–földrajz szakos középiskolai tanár, doktori címét 1974-ben szerezte, 1980-ban szerzett kandidátusi fokozatot (a Lomonoszov Egyetem aspiránsaként). Aktív közéleti tevékenységet folytatott, 1991-től a Békés megyei Közgűlés elnöke, 1991–1998 között országgyűlési képviselő. <http://www.parlament.hu/kepviselo/elet/s326.htm> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

lettem, kapacitáltak, hogy lépjek be, de hagytam, legyen inkább más, aki nagyon akar. Nagyapám megfordult volna a sírjában, ha belépek a pártba.

Kétségtelen nagy fordulat volt, amikor 1976 tavaszán, borzasztó fiatalon, behívott a Józsi bácsi, hogy szeretné, ha nevelési igazgatóhelyettes lennék. Nevelési igazgatóhelyettes nem lettem, mert a megye megszüntette ezt a feladatkört, de adott egy 2. számú igazgatóhelyettesi státuszt a fakultatív oktatáshoz. 1976 szeptemberétől lettem igazgatóhelyettes. 20 évig voltam helyettes, 26 évesen lettem helyettes. Utólag belegondolva, döbbenet, hogy fogadták ezt a kollégák. Amikor Radványi Józsi bácsi bejelentette, akkor Velkey Imre⁹⁵ bácsi felállt (talán nem véletlenül), és elmondta, hogy ő engem egy ambiciózus embernek ismer. Giba Pistával 13 évig ültünk egymással szemben, nekem ő tanárom volt, egy évig tanított kémiát. Amikor Tóth Mihály lett az igazgató, olyan felállás alakult ki, hogy sem az igazgató, sem a 2. számú helyettes nem volt párttag, csak az 1. számú helyettes. Ez 1976-ban nem volt gyakori. Giba Pista kollégámé volt a gazdaság, enyém pedig a fakultatív oktatás és az ifjúsági ügyek. Nagyon szerettem csinálni. A hetvenes években, különösen a második felében a KISZ-ben nagyon kevés volt a direkt politizálás. Túlnyomórészt szabadidős és kulturális tevékenységekre korlátozódott. A 60-as években, amikor még diák voltam, Nixon elnöknek levelet kellett írunk a 2.e osztály nevében, hogy azonnal fejezze be Vietnám bombázását.

Melyek voltak a legkellemesebb emlékek ezekből az időkből? Mire vagy a legbüszkébb?

Például az április 1-i fordított napok. 1970-ben volt először fordított nap, amikor az osztályok választottak meg április elsejére tanárokat, akik megtartották az órákat. 1974-ben választottak először diákigazgatót, ez még egyfordulós választás volt. Azután 1978 január elején volt egy földrajzfakt-csoportom, köztük Rátóti Zoli⁹⁶, Székely Laci⁹⁷ és Novák Éva⁹⁸. Január elején elkezdtünk beszélgetni, elmondtam nekik az elképzelése-

95 Velkey Imre a gimnázium legendás magyar–latin szakos tanára volt, Velkey (Velker) János (vitéz), történelem–földrajz szakos középiskolai tanár gyermeke, aki 1919 és 1946 között tanított a gimnáziumban. Velkey János pedagógusként tíz gyermeket nevelt feleségével. A mindenki által „Imre bácsiként” tisztelt tanár úr irodalomórái, tanári bölcsessége és emberszeretete legendaként élnek a Kossuth Gimnáziumban végzetek körében. (Testvérei, Pál és András szintén a gimnáziumban tanítottak.) Tiszteletére Velkey Imre Emlékdíjat alapítottak, amelyet a magyar nyelv- és irodalomtanításban kiemelkedő teljesítményt nyújtó tanároknak ítélnek oda. Először 2009-ben adták át. (KÜRTI 2005: 40.) <http://www.oregdiak.cklg.hu/?t=tanarok> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

96 Rátóti Zoltán színész, színházigazgató. (Lásd Mészáros Ágnesnél.)

97 Székely László, 1978-ban érettségizett, magyar–angol szakos tanár, később iskolaigazgató Budapesten.

98 Novák Éva, 1978-ban érettségizett, a ceglédi IBUSZ vezetője.

met a fordított napról, hogyan lehetne ezt megcsinálni. De azt is mondtam: „*Gyerekek erre nincs idő*”, mire ők: „*Tanár úr, miért ne lenne idő?*”. Bámulatos, de egy hónap alatt megalakult egy „illegális szervezet”, és egy hónap alatt megcsinálták, megcsináltuk az alkotmányt. A választáshoz szükséges jelképes tárgyakról is gondoskodtunk, a ládáról,⁹⁹ az összes kellékről. Februárra megtörtént a jelöltválasztás. A diák-dirik nem pártokat, hanem megyéket képviseltek, így az esetleges politikai támadásokat is ki tudtuk védeni. (Ezt egyébként kollégám, Giba Pista javasolta.) Érdekes, hogy a rendszerváltás után is megmaradt a megyerendszer, aminek kifejezetten örültem. Az első diák-diri Kókai János¹⁰⁰ volt, majd a következő Cserna Józsi¹⁰¹. 90%-ban úgy is volt minden, ahogy azt elképzeltem. Mint helyettes ezt végig kézben tartottam, az utolsó években átadtam az akkori ifjúsági felelősnek, mert belefáradtam. Mai napig is megy, bár mondják, hogy legyen két évente, mert nem akkora élmény már. Nagyon fontos diák hagyománnyá vált, ám javarészt a tanárok álltak a kezdeményezések, az ötletek, a kortesbeszédék mögött. A ládát a Polgár Lajos bácsi festette egy éjszaka alatt, az első beszédeket Imre bácsi találta ki.

Nekem a mai napig is hitvallásom, hogy egy jó iskola akkor működik, ha tanár-egyénségek vannak benne, a diákok, egy-egy korosztály csodálatos, de nem látok jelentős különbséget köztük. A tanár munkája határozza meg. Miért van jó énekkarunk? Talán van, aki azt gondolja, hogy 40 éve pontosan ugyanolyan hangú gyerekek vannak, előtte meg nem volt. Nem hiszem. Abszolút a tanártól függ, na jó, kell hozzá diák, persze hogy kell. Itt van például az OKTV-versenyeztetés, hát ez nem csak úgy van, a versenyeztetést meg kell tanulnia a tanárnak. Sokszor mondták, könnyű neked, mindig olyan jó diákjaid vannak. De a Tűri Béla bácsinak is volt OKTV-se, nekem, a Gőz Sándor kollégámnak, és egy csomó tanárnak nem volt OKTV-se, nem mondom, hogy ez hiba, de ők ezt nem tartották fontosnak. Rengeteg munka, de vagy van ambíció, vagy nincs.

Helyettesként tudtam szakmailag is haladni. Imádtam a versenyeztetést, ebben biztos közrejátszott, hogy a tudományos diákköri konferenciára három dolgozatot is írtam, tudtam, mi az, hogy dolgozatot megírni. Erre vagyok egyik legbüszkébb, az OKTV-n tizenkettő tanítványom volt az első tíz helyezett között. Mint helyettesnek volt időm erre, az igazgató is ösztönzött (Tóth Mihály), az iskolák eredményességének pedig egyik fokmérőjeként az OKTV-eredményt tekintették. Négy évig voltam OKTV bizottsági tagja, nagyon nagy élmény volt. Sok szép eredmény.

⁹⁹ A beiktatási kellékek tárolására szolgáló díszes, régi láda.

¹⁰⁰ Kókai János, 1978-ban érettségizett, fogorvos.

¹⁰¹ Cserna József, 1979-ben érettségizett, informatikus. <http://www.oregdiak.cklg.hu/?t=diakok-nappali>
(Letöltés ideje: 2017.12.15.)

Milyen változásokat hozott az igazgatóság?

Az igazgatóság predesztinált volt, én helyettes voltam. Jobban szerettem helyettes lenni, mint igazgató. Giba Pista kollégám 13 év után ment el a Mezőgazdasági Szakközépiskolába igazgatónak. Túri László lett a helyettes társam, aki három évig csinálta, majd 1995-ben elment a Művelődési Osztályra. Akkor behívott az igazgató úr, és azt mondta, maradj te egyedül helyettesnek. Azt mondtam rendben, de én a számítógéppel nem tudok úgy bánni, mint a Laci. Az ő idejében vitték fel a tantárgyfelosztást, órarendet a számítógépre. Ekkor a Miska bácsi fölkererte az Augusztin Guszt¹⁰² kollégámat, aki heti 4 óra órakedvezményt kapott. Amikor Miska februárban bejelentette, hogy igazgatóváltás lesz, mert nyugdíjba megy, behívatott. Arra gondolt, hogy jobb, ha nem két új emberrel kell kezdeni a vezetést, és kinevezte a Gusztit második igazgatóhelyettesse. Jól kijöttem vele az első perctől kezdve.

Májusban volt a választás, engem végig az zavart, hogy olyanok fölött kell mondanunk véleményt, pozitív, negatív döntést hozni, akik majd öt év múlva a szavazásnál újra minősítenek. Az más kérdés, hogy a fenntartó ezt hogyan veszi figyelembe. Én egyetlen igazgatóval sem találkoztam, akit ne zavart volna ez, legfeljebb olyannal, aki nem ismerte el, azt mondja, mit érdekel ez engem. Megválasztásomkor volt ellenjelölt is. 16-an csak rá szavaztak, 22-en rám és 8-an mind a kettőnkre. Az egyik igazgató azt mondta, most vagy kirúgod, vagy helyettesnek teszed. Kérdeztem, miért nincs harmadik megoldás? (Lett is, hiszen a kolléga itt maradt köztanárként a gimnáziumban.) Hát, így lettem igazgató. Akkor végeztem a mentorképzőt, nekem nincs meg a vezetőképzőm egyébként, butaság, de nem végeztem el, most már szakértői munkát sem lehet nélküle csinálni. Ez is a magyar oktatásnak egy negatív példája. A közoktatás-vezetőit iszonyú sok ember végezte el, leginkább azért, hogy egy fizetési kategóriát lépjen előre. A világon nincs erre példa máshol. A bajoroknál egy tanár, ha vezető akar lenni, elvégeztetnek vele két évet, saját maga finanszírozza, majd egyszer jön egy levél, kolléga ide és ide kineveztem igazgatónak vagy helyettesnek. Az is tanulságos, hogy ott nem lehet igazgató, ahol tanár volt, és 4 vagy 10 év múlva továbbhelyezik. Egy rossz tantestület például örül a gyenge igazgatónak. Az erős inkább visszatartó.

Érdekes, mennyire más a két munka: az igazgatói és a helyettesi. Amit ma is vallok, az igazgató mindenért felel. A helyettes sokat dolgozik, naprakészen az igazgató elé teszi a dolgokat, és mindenben az igazgató dönt. Mondok egy példát, megcsináltam a tantárgyfelosztást, odaadtam az igazgató úrnak, és ő azt kérte, jelezzem,

102 Augusztin Gusztáv 1989-től a gimnázium tanára, matematika–kémia–számítástechnika szakos. <http://www.oregdiak.cklg.hu/?t=tanarok> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

melyek a problémás pontok. Megmondtam neki, például, hogy melyik csoportot ki kapja, a rivalizálás miatt. Másik eset: a jutalomosztáskor ki kellett tenni a faliújságra, ki mennyit kap. Kivétel nélkül mindenki megsértődött. Aki a legtöbbet kapta, azért, mert még többet várt, aki egyformát kapott a többivel, azért. Nekem nagy szerencsém volt, mert háromszor vagy négyszer tudtam adni jutalmat, és nem kellett megbeszél-nem senkivel. Volt olyan, hogy a Miska bácsi az igazgatóhelyettesek javaslatára változtatott valamin, és a legnagyobb bajt hozta magára, és nem mondhatta, hogy ez nem az ő gondolata. A másik a személyi dolog, Tóth Mihály igazgató úr olyan vezető volt, aki személyi ügyeket soha nem beszélt meg a helyetteseivel. Mindig vállalta a döntései következményeit.

Nekem ez döbbenet volt, hiszen ettől kezdve, mindenkinek a magánéleti dolga is közvetlenül elém került. A betegségtől kezdve (kinek milyen műtétje volt), ezekről a tantestületből leginkább senki se tud. Vagy a kollégák anyagi gondjainak tömkelege, ha a szülőket ápolni kell, például haza kell menni tisztába tenni, ha beteg a gyerek.

Másik nagyon keserves dolog a szülői panaszok tömege. Hol tudsz határt vonni, hogy jogos, vagy nem jogos, ez engem megviselt. Nagyon nehéz volt látni, hogy mennyire igaza van a szülőknek, amikor már több dolog összefutott, és már az osztályfőnök is jelezte, akkor le kellett ülni a kollégával. Volt olyan, aki megköszönte a visszajelzést, volt olyan, aki kiabált, kikérte magának, és azt mondta, hogy nem hiszi el. Volt, aki elsírta magát és kiment. Sose felejttem el, magyar–német szakos fiatal kollégát. Szerződéssel volt itt, egy évre vettem fel, a Pázmányon végzett. Ám sokféle szakma illet hozzá, kivéve a pedagógust. Két nap alatt olyan panaszáradat érkezett a szülők részéről, hogy bementünk az órájára. Tanácsoltuk neki, hogy így csináld, úgy csináld. Én úgy tartottam korrektnek, hogy megmondjam, mire számíthat, úgy döntöttem, nem hosszabbítjuk meg a szerződését. Ezek nagyon nehéz dolgok.

Nagyon érdekes probléma, ha nyugdíjba megy valaki, megpróbálsz még óraadóként használni. Ez jól sikerült, senkit nem kellett küldenem, de ha ment is, nagyon jól meg tudtunk egyezni. Teljesen elnöisedett a tantestület, már Miska bácsi idejében is elindult ez a folyamat, és nem egyedi, országos probléma. Volt olyan év, amikor 10 kolléganő volt gyesen a 44 főállású kinevezettből, ez az egynegyede a tantestületnek, ami szinte elviselhetetlen probléma a helyettesítésben, ugyanakkor örülni kell, hogy van gyerek. A szülő jön be, hogy már megint új tanár? Én meg boldog voltam, hogy végre szakost tudtam találni. A hirtelen váltások, amikor augusztus végén jelenti be valaki, hogy elmegy. És kész a tantárgyfelosztás, amit augusztus 28-án kihirdettem. Vagy ha szeptemberben valaki hirtelen beteg lett, örültem, hogy be tudtam küldeni az óráira valakit, egy kétszakos helyettest.

Mire vagy a leginkább büszke?

Büszke vagyok az évkönyvekre, 23 kiadvány jelent már meg. Utólag lesz nagy jelentősége, az iskola története visszanezhető az évkönyvekben. Mindig találunk fehér foltokat, nem tudjuk megállapítani, ki volt az iskola igazgatóhelyettese 1951-ben, pedig feltúrtam az irattárat. Sikert az iskola alapítványát felfejleszteni. Kis-Kossuth díjat alapítottunk a diákoknak. Amire még nagyon büszke vagyok, az a tantestületi kirándulások. Csak határon túli magyar lakta területre mentünk, hogy azt ismerjük meg, és valamennyi területre eljutottunk: Erdélybe, Felvidékre, Vajdaságba, Kárpátaljára, Horvátországba. Aztán jött a szülői bál ötlete, Rajta László kollégám kezdeményezésére. A tantestületnek (csak) egyharmada mondta, hogy próbáljuk meg a bevétel miatt, azután bejött. Elkezdődtek az iskolatörténeti kutatások. Van egy iskolatörténeti gyűjtemény, amit még igazgatóhelyettesként kezdtem. Öregdiákok egyesülete is elég jól működik. Van egy iskolai honlap.

Az értékek hogyan változtak?

A munkahelyhez való hűség, az teljesen megváltozott. A kilencvenes évek közepéig valaki arra volt büszke, hogy egy helyen dolgozott 30 évig, a munkahely volt a második otthon. A tantestület nagyobb része az iskolát abszolút magáénak érezte. Az utolsó években, csak azt tudom mondani, 2011-ig, érezhető volt, hogy az iskola sima munkahellyé változott. Megcsinálom az órákat, aztán megyek haza, az a plusz, amitől iskola egy iskola, persze az is fontos, hogy rendszeresen megtartsa az óráit, de az igazi iskola, amiről beszéltünk, diáknapból (fordított napból) és minden egyéb dologból áll össze. Egyre nehezebb ilyen tanárt találni, bár van, de ez mindig a társadalmi változásoknak is a hibája. Az iskola egy túlszabályozott rendszer. Egy rendetlen vagy rosszul szabályozott rendszerben az iskola is rendszertelenné válik. 1990-től Magyarországon, négyévente mindenki mindent megváltoztatott. A szocializmus ebből a szempontból kiszámíthatóbb volt. Ma sokkal élesebben vetődik fel az anyagi probléma, mint a szocializmusban. Nem fizetés kérdése a minőségi munka, ettől még meg kéne fizetni. A magyar oktatás történelmi pillanata volt, amikor Medgyessy Péter miniszterelnöksége idején jelentős béremelés következett be. De a tényleges, 43%-os emelés minőségi változást nem hozott, nem történt semmi.

Ugyanakkor sok pozitív változásra is sor került, kinyílt a világ a gyerekek előtt, a tanárok előtt. Például az idegen nyelv tanulása terén egyértelműen pozitív változás van, az egyetemre menők zöme tudja, hogy nyelvet kell beszélni. Nekem élmény volt igazgatóként, és támogattam is a külföldi kapcsolatokat, akkor volt erre lehetőség.

Elődeimnek, Józsi bácsinak nem, a Miskának erre alig volt lehetősége. Az erdélyi testvériskolai kapcsolatok kialakításában helyettesként vettem részt. Sikertelenül olyan élő kapcsolatot létrehozni, amit az énekkar a mai napig fenntart. Az énekkart erőmhez képest szintén támogattam.

Változott a pedagógusok értéke, társadalmi megítélése, a szülők sokkal agresszívebbek, mint 30 éve. Pozitív, hogy mindenki tudja a jogát, és iszonyú erősen tudják hangsúlyozni. Az internet világa az én meglátásom szerint negatív, ezzel nem azt mondom, hogy nem kell, mert fantasztikus lehetőség. De a szülő nem tudja szabályozni, mert a gyerek külön szobában van, ami jó, de hajnali egy órakor még játszik. A számítógép nagyon jó, csak nem mindegy, hány órát ül valaki a gép előtt. Más a gyerek és más a felnőtt is, mint 20-30 évvel ezelőtt. 1996-ban óriási élmény volt, hogy el tudnak az énekkarral Erdélybe menni, most már nem vonzó, mert a szüleivel bármikor kimehet.

Engem nagyon megviselt, hogy a város önkormányzata a gimnáziumot átadta a megyének, egyetlen szavazaton múltott, MSZP-s többség volt az önkormányzatban, és hiába mondtam, hogy a városban az egyetlen olyan intézmény, ahol egyetlen gyerek van, aki körzeten kívüli (egy tápióbicskei tanuló). A gimnázium abszolút városi iskola volt. Cegléden jó kapcsolatom volt a város vezetőivel, a megyei vezetéssel kevésbé. Nagy küzdelem volt mindig a költségvetés. A városnál is, a megyénél is. Legtöbbször nem voltak tekintettel arra, hogy mennyi tanulónkat vették fel egyetemre, mennyi nyelvvizsga, mennyi OKTV, mennyi külföldi kapcsolat van.

Egyébként megbecsültek, díszpolgár lettem a városban, díszpolgár lettem a megyében, városi pedagógia díjat kaptam, ám szakmai elismerést egyet sem. Később kiderült, többször felterjesztettek, de egyszer se kaptam meg. Egyébként ezt nem csináltam jól, többet kellett volna élni a felterjesztés lehetőségével. Arra büszke vagyok, hogy megalapították a Velkey Imre- és a Tóth Czifra Mihály-díjat,¹⁰³ és mind a kettőt először a gimnázium tanára kapta. Miska bácsi autokratikusan vezetett. Én sokkal demokratikusabban akartam vezetni, és az utolsó években rájöttem, hogy ezerszer több energia kell a demokratikus vezetéshez, és lehet, hogy eredményesebb lett volna másképp. Iszonyú energiát vittem bele, hogy a munkaközösség-vezetők elé többféle alternatívát vigyek, hogy ők dolgozzák ki a javaslatukat, a fele azt mondta, dönts el te. Sokszor, amikor szavazni kellett, azt kérdezték: *Te hogyan fogsz szavazni?* A két helyettessel, a gazdasági vezetővel rengeteg dolgot megbeszeltünk a döntések előtt, ám ott már mindenki azt várta, hogy én mondjam meg, hogy legyen. Sokáig az volt a baj, hogy kevés információ jutott el a tanárokhöz, később annyi információ volt, hogy azt se tudta a többség, mit kezdjen vele. Nagyon szép esemény volt a gimnázium

103 2002-ben adták át először az iskola igazgatójáról elnevezett matematikadíjat. Tóth Czifra Mihály, matematika–fizika szakos tanár, 1958 és 1996 között dolgozott a Kossuth Lajos Gimnáziumban. 1976 és 1996 között az iskola igazgatója volt. <http://www.oregdiak.cklg.hu/?t=tanarok> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

alapításának 100 éves évfordulója, az egész éven át tartó megemlékezés-sorozat, az 1998–99-es tanévben.

Külön érdekesség, hogy a feleségem ott tanított velem végig, és utána beosztottam lett. Ő ezt nagyon megszenvedte, mint helyettes feleség is megszenvedte, de a család szempontjából jó volt, mert időrendben azért nagyon jól tudott koordinálni. A pálya egyik előnye, hogy sok délutánommal én rendelkezem. A két lányomról tudom, ha bármi van, szabadságot kell kivenniük. Pedagógusként sokkal egyszerűbb az ügyintézés. Jóval több a szabadság, mint más pályán.

Mi jelent neked kikapcsolódást? Rekreációt?

A rekreációban sokat segített a csemői telek, sikerült találni egy olyan helyet, ahová odaviszünk barátokat, odajönnek a nagyszülők, gyerekek, az unokák. A lakásunk igazából nem alkalmas nagycsaládi összejövetelre, de kettőnknek nagyon kényelmes. Nagyon szeretek kint tevékenykedni, csinállok saját bort, imádok befőzni. És a csemői téma, a tanyakutatás továbbra is izgat. Lemondtam a gimnáziumi alapítvány irányításáról, korábban azt is csináltam. Szívesen gondoztam az gimnáziumi évkönyvek megjelenését, amit nagyon fontosnak tartottam.¹⁰⁴ Ma is az iskola Öregdiák Egyesületének elnöke vagyok. Megválasztottak a ceglédi Múzeumi Baráti Kör vezetőjének, amit nagyon megtisztelőnek érzek, ott is van azért tevékenység.

104 A Kossuth Gimnázium történetét feldolgozó munkák megszületése és az évkönyvek megjelenése Kürti Györgynek köszönhető. Páratlan értékű forrásanyag került feldolgozásra a Centenárium füzetekben. Köztük KÜRTI György munkái: *A ceglédi Kossuth Lajos Gimnáziumban érettségizettek névkönyve*. (Centenárium füzetek 3.) Cegléd, 1999.; *A ceglédi Kossuth Lajos Gimnáziumban érettségizettek névkönyve*. (Centenárium füzetek 5.) 2. bővített kiadás. Cegléd, 2005. http://www.cklg.hu/?t=centenariumi_fuzetek (*Leröltés ideje: 2017.12.15.*); KÜRTI György (szerk.): *'56 a ceglédi Kossuth Lajos Gimnáziumban: Visszaemlékezések: Iskolai emlénap 2006. október 26.* (Centenárium füzetek 6.) Cegléd, 2008. (+ 1 DVD); *A ceglédi Kossuth Lajos Gimnázium neves tanárai: Velkey Imre: Visszaemlékezések*. (Centenárium füzetek 7.) Cegléd, 2010. (+ 2 DVD); KÜRTI György – MOLNÁR László (2012): *Tablók könyve: 1907–2012.* (Centenárium füzetek 9.) Cegléd; KÜRTI György: *A ceglédi Kossuth Lajos Gimnázium neves tanárai: Szőnyi Sándor*. (Centenárium füzetek 12.) Cegléd, 2015.

MÉSZÁROS ÁGNES (1941)

Miért lettél tanár?

Azért lettem tanár, mert anyám 3 éves koromban úgy döntött, hogy tanító néni leszek. Így nekem pályaválasztási problémáim nem voltak. Jelentkeztünk is Kecskemétre, a tanítóképzőbe Ceglédre is hárman. El is utasítottak bennünket, azzal az indokkal, hogy Pest megyeiek vagyunk, ezért Pesthez tartozunk. Akkor én írtam egy levelet Rákosi Mátyásnak, és legnagyobb meglepetésemre Rákosi irodája válaszolt. Így aztán a ceglédiek engedélyt kaptak a felvételre, és „véletlenül” be is kerültünk. Jellemző a korra, hogy szüleim a levél érkezésekor halálra ijedtek, hogy az osztálytársaim a mai napig nem tudnak az egésztől, most mondtam el először. Az érem másik oldala, hogy ősszel, a félig titkos bérmláson a magamírta beszéddel én köszöntöttem a püspök urat a Széchenyi úti kápolnában (lásd kettős nevelés).

A 120 jelentkezőből 24 fővel indult az osztály. Másodiktól órákat látogattunk, harmadiktól már tanítottunk egy-egy órát, negyedikben pedig már egy-egy napot is. Az osztott tanyasi iskolák módszertanát is megismertük.

Volt egy Kossuth-díjas vezető tanító néni, Magyar Ilonka néni, aki kifejtette, hogy nem csinálom én ezt rosszul, mármint a tanítónőiséget, csak szellemileg picit többet képzelek a 6-10 éves gyerekekről, mint ami reális. Nekem az igazi korosztályom a 14-18 évesek. Tehát középiskolai tanárnak kell mennem, még csak nem is felsőtagozatosnak. Közöltem a családdal, hogy a 18 évesen kapott oklevél helyett én felvételizek az ELTE-re, mert Ilonka néni így látja. Szüleim kissé összeomlottak, mondták, mert remélték, hogy őstől már keresek. De gondolták, hogy úgyse fognak felvenni. A vizsga azonban sikerült. Az egyetemen szóba került az is, hogy maradjak ott, de mondtam a professzor úrnak, hogy Ilonka néni azt mondta, hogy az én korosztályom a 14-18 évesek, így lettem középiskolai tanár.

Milyen volt az egyetem?

A felvételre nem készültem, nem is igen tudtam, hogy kell. Azzal mentem, amit a tanáraink megtanítottak. Besétáltam az egyetemre, megírtam a felvételi dolgozatot, a nyelvtannal hamar végeztem, ezért a körülöttem lévők néhányan lemásolták, és én örültem, hogy segíthetek. A 18. születésnapomat én már egyetemi hallgatóként ünnepelem az Astoriával szemben, a kollégiumban.

Azután egy félévig nem igazán szólaltam meg, mert a budapesti nagyon rangos gimnáziumokból érkezettekkel szemben erős kisebbségi érzésem volt. Kiváló csoporttársaim voltak, köztük Glatz Ferenc,¹⁰⁵ Ágh Attila,¹⁰⁶ Jordán Gyula¹⁰⁷. Az első vizsgaidőszak után, amikor úgy lettem jeles, hogy egy 4-esem volt, akkor hittem el, hogy van itt nekem keresnivalóm. A csoportban is, a szemináriumokon is aktívabban részt vettem. Kimondottan előnyömré vált, hogy a középiskolámból hozott pedagógiai elméleti és gyakorlati ismereteket az utolsó években jól fel tudtam használni.

Az irodalom érdekelt igazán, ott, ha lehetett, még fölösleges vizsgákat is letettem. Ha már végigjártam, meg elolvastam hozzá mindent, gondoltam, hogy az átlaghoz is jól jön még egy 5-ös. A nyelvészetet megcsináltam, a történelem szelektíven érdekelt, amikor olyan tanáraink voltak, mint Elekes tanár úr vagy Hahn István, akkor jobban behúztam.

A történelmet azért választottam, mert a középiskolában csak oroszra tanultam, a sok pedagógiai és pszichológiai tárgy miatt. A nyelvekből csak jó négyesem volt. Jeles diplomával végeztem. Irodalomból mindenevő voltam, diákként és középiskolai tanárként is. Ahhoz, hogy az ember megmutassa, hogy lehet ugyanazt a témát giccsesen vagy esztétikailag igényesen megközelíteni, és ennek milyen szerepe van a befogadásban, sokoldalúan tájékozottnak kell lenni. Élmény volt a Radnóti Gyakorló Gimnáziumban Bölcs István vezető tanárnál a kötelező gyakorlat.

105 Glatz Ferenc (1941): történész, egyetemi tanár, az MTA tagja, 1996–2002 az MTA elnöke, 1989–1990 művelődési miniszter, 2002-től az MTA Történettudományi Intézetének igazgatója. <http://www.glatzferenc.hu/content.php?id=eletut> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

106 Ágh Attila (1941): filozófus, politológus, egyetemi tanár, az MTA Politikatudományi Bizottságának a tagja. http://honlap.eotvos.elte.hu/uploads/documents/felev11122/eletrajzi_kislexikon.pdf (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

107 Jordán Gyula (1940–2012): történész, Kína-kutató, az ELTE docense, 1990–1993 között a Politikaelmélet Tanszék vezetője volt. <https://www.btk.elte.hu/hir?id=NW-923> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

Hogyan kerültél vissza Ceglédre? A Kossuth Gimnáziumba?

Az elemit a zárdában kezdtem, mert az volt az egyetlen általános iskola, ahová felvettek a szeptember 9-i születésemmel. Az államosítás után ugyanott végeztem, a Hámán Kató Általános Iskolában. Onnan mentem Kecskemétre, négy év kollégium, utána az egyetemen, öt év kollégiumban. Édesanyám érdeklődött Radványi igazgató úrnál, hogy lenne-e hely számomra, de Józsi bácsi közölte, hogy megyei fenntartású iskolába nem az igazgató választ munkatársakat. Ekkor bementem érdeklődni a megyei tanácshoz, mert volt egy tanulmányi szerződésem Pest megyével. Ez behatárolta a lehetőségeimet, először Aszódot ajánlották fel, ahol szolgálati férőhelyet is tudtak volna biztosítani. Megkérdeztem Vörösné Klárit a megyei tanácsnál, mi a helyzet Cegléden, mert hallottam, hogy megüresedett egy magyar szakos tanári állás. Azt mondta, ha tudok hol lakni, „*már is ki vagy nevezve*”. Kinevezést kapni korántsem volt könnyű a gimnáziumokban, mert a katonatiszt és a pártfunkcionárius feleségek előnyt élveztek. Szerencsém volt.

Bár nem akartam én Ceglédre jönni igazából, mert megszakadt a korosztályommal a kapcsolatom a kilenc év alatt. A szüleimhez a kollégiumból hazajártam, meg nyaranta is, amikor nem dolgoztam éppen SZOT-üdülőben, a filmgyárban vagy a párt-történeti intézetben (Szabad György¹⁰⁸ professzor úr szerezte ezt a munkát). Tanév közben is dolgoztam, például egy akadémiai munkacsoportnak újságokból gyűjtöttem a Széchényi Könyvtárban a szocialista irodalom gyöngyszemeit, viszonylag jó órabérért. Kubikos órabért kaptam, azaz annyit, mint a fizikai munkások. Egy nyáron át együtt dolgoztam Novotny Zoltánnal¹⁰⁹ is. Mivel támogatást csak az első két évben kaptam otthonról, harmadiktól már önellátó voltam. Ezért dolgoztam, és ezért kötöttem tanulmányi szerződést is.

1964-ben megérkeztem tehát Ceglédre, a Kossuth Gimnáziumba, és nem ismertem senkit. Hét új ember jött ekkor a tantestületbe. Négy osztályban tanítottam irodalmat, nyelvtant; elsőben történelmet, nappalin és levelezőn is. Osztályfőnök voltam, és az összes negyedikben én tanítottam a logikát, mivel én a tanítóképzőn és az egyetemen is tanultam, gondolták, elboldogulok. A középiskolás füzeteimből, könyveimből szedtem össze a logikaórák óravázlatát. Nem szakadt meg a szívem, amikor

108 Szabad György (1924–2015): történész, politikus, egyetemi tanár, akadémikus, az Országgyűlés elnöke volt 1990–1994 között. http://mta.hu/koztestuleti_tagok?PersonId=19488 (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

109 Novotny Zoltán (1940): sportújságíró, riporter, hosszú ideig a MÚOSZ, a TIT elnöke, a MOB tagja, 2004 óta a Protestáns Újságírók Szövetségének elnöke. http://www.napkut.hu/naput_2009/2009_10/065.htm (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

november vége felé jött egy új tanár, Túri Béla,¹¹⁰ akinek órát kellett adni, s az övé lett a negyedikes logika is.

Ki volt veled empatikus? Ki segített? Milyen volt a kezdet?

Majdnem mindenki, de ehhez történnie kellett dolgoknak. Tóth Jani bácsi negyedik-es osztályához ősszel beosztottak a kiránduláshoz kísérő tanárnak, és amire onnan visszajöttünk, a gyerekekkel és vele is „jóba voltam”. Velkey Pálnak, kollégámnak beszéltem a gyerekekkel kapcsolatos problémáimról, és akkor ő is elmesélt egy hasonló történetet a saját életéből, ez segített a megoldásban. Velkey Imre bácsival szakmai kérdésekről beszélgettünk. Kiss Lajossal közel álltunk egymáshoz. Virrasztó Jolit, Petőné Erzsikét is említhetem még.

Talán érdekes, hogy amikor az első tanévetem lehúztam Cegléden, akkor Bölcs István,¹¹¹ volt vezető tanárom „leugrott”, és megkérdezte, „*mi mindent csináltam a múlt évben*”. Jót beszélgettünk, pedig közben nem is álltunk kapcsolatban. Jólesett az érdeklődése.

Amikor Ceglédre kerültem, itt azonnal megfogalmaztam tanári ars poétikámat: „*Megmaradni köztanárnak, magamra csukni az osztályajtót, és úgy működni*”. Valószínű, igaza volt Magyar Ilonka néninek, én jól éreztem magam a gyerekek között. Hiába volt doktori témám stilisztikából Fábíán Pálnál, maradtam az iskolában. Pedig a kétműszakos tanítás, az este negyed kilencig tartó, lyukas órákkal szétszabdalt napok nehéz kihívást jelentettek.

Milyen fontosabb fordulópontok voltak a munkád során?

Fordulópont volt 1968-ban, amikor a két iskola: a gimnázium és közgazdasági szak-középiskola különvált,¹¹² és a Vámosi Nándi¹¹³ bácsi, a leendő igazgató szabad kezét

110 Túri Béla: történelem–földrajz szakos középiskolai tanár, 1964 és 1995 között tanított a gimnáziumban. <http://www.oregdiak.cklg.hu/index.php?t=tanarok> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

111 Bölcs István (1935): tanár, újságíró, filmesztéta. 1962–1969 között az ELTE BTK Radnóti Miklós Gyakorló iskolájának vezető tanára, 1963-tól 5 évig a Filmtudományi Intézet és OPI külső munkatársa. 1969-től 1994-ig a Magyar Rádióban dolgozott (168 óra, Gondolat-Jel műsorok felelős-szerkesztője, műsorvezetője). Számos díjjal tüntették ki a sajtóban végzett munkájáért. (Lásd: *MTI Ki Kicsoda* 2006.)

112 Épület hiányában a két intézmény a Kossuth Lajos Gimnáziumban működött.

113 Vámosi Nándor: 1968-tól az új épületben önállósuló ceglédi Közgazdasági Szakközépiskola igazgatója volt. <http://www.oregdiak.cklg.hu/index.php?t=tanarok> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

kapott a tantestülete kiválogatásához, és engem vinni akart. De én hisztiztem, a szó szoros értelemben bőgtem, hogy én nem megyek el a gimnáziumból, én nem akarom Radnótit kisebb óraszámban tanítani. És akkor Nándi bácsi azt mondta, hogy nem is kellek. Úgyhogy maradtam, de akkortól egy kicsit felszabadultam, nem volt már évfolyamonként hét osztály, mindannyian reméltük, hogy jobb lesz.

Azután jött a fődémcsere a gimnáziumban – iszonytató megpróbáltatásokkal, aládúcolásokkal, kiköltözésekkel. Ezek voltak a „vándorlások évei”. Az egyik szárnyból a másikba úgy mentünk át, hogy le kellett mennünk az alagsorba és vissza. Teljes felújítás, ajtócsere, teremátalakítások, könyvtárépítés.

A szakmai változások is elértek bennünket, 1975-ben kezdődtek országosan, hét iskolában a fakultációs kísérletek. A Radnóti Gyakorló Iskola volt a „főnök”, onnan indult, ehhez csatlakoztunk, külön dotálás ellenében. Lehetőség volt arra, hogy magam találhatom ki, mit szeretnék csinálni a heti plusz két órában. Persze, amikor országosan beindult, akkor minden egészen más lett, mint amit én a magam számára kigondoltam, de ez érdekes kísérlet volt. Érdeklődő gyerekekkel egészen szabadon szárnyalhattunk.

Milyen sikereidre gondolsz vissza szívesen? Mit szerettél a legjobban a tanári munkádban?

Közben folyamatos továbbképzéseken igyekeztek bennünket szinten tartani. Esztétikát és polgári filozófiát választottam, ez érdekelt. Szegeden két év alatt elvégeztem egy rendezőképzőt. 1973-ban megszabadultam a történelemtől, nem tanítottam tovább, mert a szavalóversenyeken, meg az irodalmi színpaddal megyei és országos helyezéseket értünk el. Még nemzetközi versenyekre is sikerült eljutni. Az OKTV-n nyelvtanból az első tízbe jutott a tanítványom, Lőrincz Julianna. Ez azért érdekes, mert akkor magyar nyelv és irodalomból összesen tíz hely volt, és ebből csak kettő a nyelvtanosoké. Mikor Fejős Edina versenyzett, már külön kategória volt a magyar nyelv – ő így jutott az első tízbe.

Aztán ott volt az irodalmi színpad. Én soha nem szavaltam, nem mondtam prózát, nem játszottam színdarabban, csak úgy jött, azt hiszem, a gyerekek akartak valamit csinálni. Még 1968 előtt (!) egy közgazdaságis osztállyal csináltunk egy holokausztműsort. A nemzetközi fordulókig jutottunk egy, a cigányokról szóló összeállítással. Ez sem volt divatos téma. Balogh Erika¹¹⁴ (ma színésznő) és Csordás Klára (ma Párizsban élő, híres operaénekesnő) is játszottak benne. Mindig „megelőztem a koromat”, már

114 Balogh Erika (1958): színésznő, a Kossuth Lajos Gimnáziumban érettségizett 1976-ban, a Színház- és Filmművészeti Főiskolán 1981-ben végzett. Több társulat tagja volt, Jászai Mari-díjas, 2008 óta az Aranytíz Kultúrház igazgatója. <http://balogherika.uw.hu/> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

1977-ben, március 15-én, Utassy József „*Zúg március*” című versét mondta egy osztály szavalókórusban, fáklyafény mellett a városi ünnepségen: „...*lopnak a bőség kosarából, a jognak asztalánál lopnak, népek nevében! S te halott vagy?! Holnap a szellem napvilágát roppantják ránk a hétszer gyávák*”.¹¹⁵ A városi KISZ-titkár pedig sírva gratulált. Tudtam, hogy mennyit szabad, mennyit lehet, ezeket az akciókat nem vette észre senki, a magam örömeire csináltam. A bibliai témákat is hamar és szívesen beillesztettem a tanításba, főként a fakultatív órákon. Olyan műveket elemeztünk, mint az *Iván Gyeniszovics egy napja*. Nagyon sokat jártunk színházba a diákokkal, mindent, ami jó volt, láttunk.

Aztán a 70-es évek közepére jött az erdélyi irodalom: Kányádi Sándor, Hervay Gizella, Szilágyi Domokos. Többen közülük érettségi tétellé lettek. Előfordult, hogy főiskolai felvételin, amikor mai magyar irodalomból a diákom Kányádi Sándort ajánlotta, akkor a felvételi bizottságból volt, aki megkérdezte, hogy az ki? Az irodalmi színpaddal úgy állítottuk színpadra Kányád Sándor meséit, hogy a romániai nemzetiségi problémáról beszéltünk. Két Kányádi-mese között Illés-számra táncoltak az előadók: „*Ne gondold azt, hogy tied a világ...*”.

De voltak más szakmai kihívások is. Az ember másképp beszélt 1956-ról vagy Trianonról a szakfelügyelő látogatásakor, vagy szakfelügyelő nélkül. Ha benn ült a szakfelügyelő, akkor tankönyvízű lett a szöveg, ha nem, akkor tágabbra lehetett nyitni az ablakokat. Volt mit megbeszélni, vagy legalábbis elindítani egy gondolkodási folyamatot. Ez tudatos volt, ezt a megalkuvást vállalom, kerültem a konfrontációt, fel akartam nevelni a fiamat.

Azt is megemlíteném zárójelben, hogy a reál szakos iskolavezetés azonban mindig kevesebbre értékelte a humán vonalon elért eredményeket.

Kire, mire vagy büszke, a legbüszkébb?

A színészpálántákra, akik közül sokan sikeresek lettek a pályán. Rátóti Zoltán,¹¹⁶ országosan ismert színművész, most a Kaposvári színház igazgatója. Balogh Erika nagy sikereket ért el fiatalon, most az V. kerületi Művelődési Központ igazgatója. Kocsis

115 Utassy József (1941–2010): költő, műfordító. *Zúg március* c. verse 1977-ben, átcusúsza a cenzúrán jelent meg a *Szép versek* kötetben. <http://www.kontextus.hu/kia/kia.php?ID=147&action=full> (*Letöltés ideje: 2017.12.15.*)

116 Rátóti Zoltán (1960): 1978-ban érettségizett a ceglédi Kossuth Lajos Gimnáziumban, 1983-ban végzett a Színház- és Filmművészeti Főiskolán, több társulat tagja, ismert szinkronszínész, 2010-től a kaposvári Csiky Gergely Színház igazgatója. Jászai Mari-díjas, érdemes művész. <http://www.csiky.hu/hu/tarsulat> (*Letöltés ideje: 2017.12.15.*)

Judit¹¹⁷ újra játszik a József Attila Színházban. Ozsgyányi Misi¹¹⁸ mostanában került fel Egerből Pestre. Ne feledjük a többiekét: Gruiz Anikó a szekszárdi Német Színházban játszott, Király Tamás a Nemzeti Színiakadémián végzett, Virág Péter most végez, Farkasházy Réka¹¹⁹ sorozatokban és más produkciókban vált ismertté. Volt tanítványaim között főiskolai és középiskolai tanárok, jogászok is vannak.

Nagy meglepetés volt, ahogy a 70. születésnapomat Ozsgyányi Misiék szervezésében megcsinálták. A gimnáziumban énekes, zenés nagy ünneplést tartottak az ország tortájával, meghívottakkal, családtagjaimmal együtt. Odacsalogattak, én meg óvatlanul, kissé snasszul öltözve persze elmentem. Egy albumot is kaptam később, ami dokumentálja az ünnepi eseményeket. Az iskola jelenlegi igazgatójának, jelenlegi és volt igazgatóhelyettesének is én voltam az osztályfőnöke.

Büszke vagyok, talán meglepő, egy abonyi bejáró tanítványomra, akit a rendszer-váltás előtt tanítottam. Körülbelül egy éve lehettem nyugdíjban, amikor Zoli, aki üzletember lett, meglátogatott. Közölte, hogy az elmúlt hetekben végiggondolta: mit kéne nekem most másképp mondanom, ahhoz képes, amit nekik négy évig tanítottam. És arra a következtetésre jutott, hogy egyetlen mondatomat se kellene visszavonom vagy megváltoztatnom, minden úgy érvényes, ahogy elhangzott. Hát ez megnyugtató.

Még egy, el ne feledjem. Süli Aladárék¹²⁰ osztálya alapított a tanárok elismeréseként egy aranygyűrűt-díjat. Olyan tanár kaphatja, aki szakmailag is jó, és a diákok közt is népszerű. A kollégák közül megkapta Velkey Imre bácsi, Tóth Mihály igazgató úr, harmadiknak meg én. Akkor voltam elsőéves tanár, amikor Süli Aladárék negyedikesek, 25 éve voltam tanár, amikor megkaptam a díjat, és nem tudom, azóta kiadták-e. A gyűrű és a 70 éves születnap, amit a volt tanítványaim rendeztek – ezek az igazi büszkeségeim.

117 Kocsis Judit (1961): 1979-ben érettségizett a Kossuth Gimnáziumban, 1985-ben végzett a Színház- és Filmművészeti Főiskolán, Jászai Mari-díjas színésznő, jelenleg a József Attila Színház tagja. <http://www.jozsefattilaszhaz.hu/muveszek/kocsis-judit> (*Letöltés ideje: 2017.12.15.*)

118 Ozsgyányi Mihály (1980): 1998-ban érettségizett Cegléden, 2003-ban végzett a Nemzeti Színiakadémián, több társulat tagjaként és több televíziós produkció szereplőjeként ismert. <http://ozsgyanimihaly.gportal.hu/> (*Letöltés ideje: 2017.12.15.*)

119 Farkasházy Réka (1977): Cegléden érettségizett, majd Górnagy Mária Színitanodájában tanult 1995-től. Művelődésszervezői (2002, ELTE) és drámapedagógiai (2013 Pannon Egyetem) végzettséget szerzett. Sorozatszínészként és gyermekműsoraival vált ismertté. <http://www.farkashazireka.hu/> (*Letöltés ideje: 2017.12.15.*)

120 Süli Aladár a gimnázium diákja, majd 1973-tól testnevelő tanára volt. <http://www.oregdiak.cklg.hu/?t=tanarok> (*Letöltés ideje: 2017.12.15.*)

Hogyan éled meg a változásokat?

Örülök, hogy idejében lettem nyugdíjas. Nehezen éli meg a pedagógustársadalom azt, ami most az oktatásban történik. Nem tudnám felvállalni Wass Albertet és Tormay Cecile-t. Én nagyon sokat olvastam Wass Alberttől, hogy ne nyilatkozzam felelőtlennül. Nem szeretném őt középiskolában tanítani.

A rendszerváltás után volt, amiből visszavettem, tehát hit, vallás, egyház, aminek a bemutatását annak előtte szükségesnek láttam, ekkor pedig soknak találtam. Fontosnak találtam ráerősíteni a másik vonalra, a szabadabb gondolkodásra, a liberalizmus értékeire. Magamról nem mondhatok semmi különösöt, ha az ember megmarad köztanárnak, akkor onnan nem eshet mélyebbre. És ott békében azt csinálhattam, amit akartam. Ez volt a lényeges, és eredményesnek éreztem. A találkozókából, a tanítványok visszajelzéseiből az derül ki, hogy megérte. Talán az számít, hogy nyomot hagytam. Ahogy én is visszaemlékszem a magyartanáromra, amikor Nánássy Miklós¹²¹ a Szózatot tanította a 24 fős osztályban, az katartikus pillanat volt.

Milyen ez a pálya, magányos? Milyen értékeket tud közvetíteni?

Semmiképpen nem magányos. Nekem szerencsém volt, mert a testületen belül is találtam olyan embereket, akikkel azonos volt az erkölcsi mércénk, meg a világlátásom is, olyan embereket, akik a 60-as 70-es 80-as években is fenntartották azt a jogukat, hogy lássák és értékeljék a világot, és ezt meg is merjék fogalmazni. Szerencsére szélsőjobbos megnyilvánulásokkal a gimnáziumban akkoriban nem találkoztam.

Hiányérzeted van-e?

Ha lenne is, már késő. Amivel kapcsolatban hiányérzetem van, ahogy édes hazám a munkámat nem dotálta. Képzeld el, milyen mélyszegénységben éltünk a gyerekkel, miközben megvettem ezt a lakást, hogy legyen hol élnünk. Az meg az én privát pechem volt, hogy a gyermekem apja időben külföldre távozott, és a gyermeke nevelésében egyetlen garással sem vett részt. Lakást szerezni, felnevelni egy gyereket, nem

121 Nánássy Miklós kiemelkedő tanáregyenisége volt a nagykörösi és kecskeméti tanítóképzésnek, a Katona József Társaság tagja, több művelődéstörténeti munka szerzője. <http://www.ajrg.hu/node/41> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

volt könnyű. Viszont hiányérzetünket úgy ellensúlyoztuk, hogy színházba mentünk azon a pénzen, amiből cipőt akartunk venni, és nem mentünk ki a szünetben, hogy ne lássák a rajtunk lévő csukát, mert a cipővétel a következő hónapra halasztódott. A nyugdíjmról hadd ne beszéljek, valamint arról se, hogy az Aranydiploma mellé „megdobtak” 20 ezer forinttal... Nem megalázó?

Mivel töltöd az idődet? Van-e sajátos rekreációs stratégiád?

Rengeteget olvasok, elszörfözgetek a neten, viszonylag sokat járunk színházba, legalább havonta kétszer, de minőségi darabokra. Kisebb betegségeket leszámítva jól vagyok, sokat segít a paleolit-diéta. A fiam hozta ezt az ötletet, de nekem bevált. Néha kicsit bűnözők, de alig. És a család oda-vissza, a fiamék és az ikerlányok. Mióta a gyerekeknek sokszor van meccse (kosár, kézi), azóta rapszodikusabb, régebben többet jártunk együtt múzeumba. A lányok ballagnak, mégpedig duplán, mert zenetagozatosok is. Itt az iskolaválasztás kérdése, hova menjenek középiskolába.

Nem bántad meg hogy tanár lettél?

Néha gondolkodom azon, ha lett volna választási lehetőségem, akkor mit választhatam volna, de olyan szinten be voltam oltva a tanítónőiséggel, hogy nem is gondolkodtam, hogy más is lehetek. Magyar Ilonka néni segített, szinte ráhelyezett a pályára. Talán lehettem volna jogász, a jogi egyetemet el tudtam volna végezni, de lehet, hogy csalódás lett volna: más dolog jogot és más igazságot szolgáltatni. És ugyanaz a helyzet az újságírással. De ez szinte szóba se került, a publikálást minden szinten kizártam, mert egy-egy érdemi publikáció után nemtelen vitákat is láttam. Tanárként ennek a veszélye nélkül nyilvánulhattam meg szóban.

SOLTÉSZNÉ LÉDECZI JUDIT (1944)

Hogy kerültél erre a pályára? Hogyan lettél tanár?

Az az igazság, hogy én ebbe tulajdonképpen beleszülettem. Édesapám igazgató-tanító volt Kenderesen. Ceglédi volt, Nagykőrösön végezte a tanítóképzőt, majd Csurgóra került, utána Kenderesre. 1937–39-ben helyezték oda, akkoriban ugyanúgy helyezték a tanítókat, mint a katonatiszteket. Itt ismerkedett meg édesanyámmal, aki derecskei volt. Hatéves koromig Kenderesen éltem. Azt nem tudom, láttam-e Horthy Miklóst, de a Horthy-kastélyba jártam óvodába. A faluban az orvos, a pap, az ügyvéd, meg a tanító volt a „krém”, akik tulajdonképpen az egész falut vezették. 1944-ben születtem, amikor a front közeledett, akkor engem és anyámat apám elküldött a balatonfüredi rokonokhoz, de ő nem hagyta ott a falut. Úgy vélte, neki az a feladata, hogy ott maradjon és őrizze a falut. Nem volt katona, leventeoktató volt, valószínű ez volt az oka. Hároméves koromban én nem babáztam, hanem beültem az iskolapadba, hatéves koromban hittanból kaptam egy gyönyörű bizonyítványt, hogy bár nem emlékszem, hogy pontosan minek, de megfeleltem. Én gyerekkoromban biztos voltam abban, hogy tanár leszek. Nem nagyon tudtam ezt kívül játszani, legfeljebb a húgomat irányígtathattam volna, de én írtam-olvastam nagyon-nagyon korán. Cegléden kezdtem az általános iskolát, sokszor beteg voltam a mandulámmal, de nem hiányoztam. Ha mégis hiányoztam és szakfelügyelő jött, akkor behívtak, hogy most olvasni, írni, vagy számolni kell. Szóval nagyon gyorsan ment ez nekem, hiszen ebben a közegben nőttem fel, és én ezt nagyon-nagyon szerettem. Apám az ölébe ültetett és a csillagokról beszélt, csillagász akartam egyébként lenni. A másik, amit szintén az édesapámtól kaptam, a rendszeretet. Állítólag hamarabb énekeltem, mint beszéltem. Amit vissza tudok idézni bármit a tudatomban, az az éneklés volt. Imádtam a verseket, pillanatok alatt a fejembe ment minden, aminek ritmusa volt. Apám egyszer 16 éves koromban azt mondta, fiam négyéves korodban sokkal okosabb voltál, mint most. Egyszer jött egy professzor, és villogtattak apámék, hogy mondjam el, amit tanultam. Egy száz versszakos verset, nem hitte el,

mondták a szüleim, hogy nem tanítjuk, magától olvassa és mondja. Nekem valahol innen jött az indíttatás.

Milyen zenét szeretett édesapád?

Édesapám kántortanító volt és nagyon szépen énekelt. Nem volt igazi muzsikus, harmóniumon tudott játszani, de a református nagykőrösi tanítóképzőn, apám idejében, ez volt az elvárás. Hatéves koromban hazaköltöztünk, mert édesapám mindenáron haza szeretett volna költözni Ceglédre, hiszen ő törzsgyökeres ceglédi volt. A Lédeczi név is Ceglédhez kapcsolódik, édesapám kikutatta, hogy a husziták vagy a Fekete Sereg által kerültek ide a Lédecziek, és 15. században telepedhettek le Cegléden. Később a nevem eredetét én is megtudtam, tudniillik, Szlovákia területén, Galánta környékén van egy Lédec¹²² nevű falu. Onnan származik az a dal, a révészek dala: „*Csillagom, révészem, vigyél által a Dunán, Uramtól maradott lovam neked adom,*” amit egyébként Kodály Zoltán gyűjtött.¹²³ Nagyon kedves nekem, hogy a kórus sokszor énekelte ezt a dalt, és rengeteg külföldi díjat nyert vele.

Édesapám először a Földváryban tanított, majd onnan átkerült a Mészárosba, és nagyon hamar a külterületi iskolák igazgatója lett, 14 iskola tartozott hozzá, és egészen aktív kora végéig igazgatója volt. Akkor nyílt meg a zeneiskola, és engem azonnal beíratott édesapám. Én aktív gyerek voltam, az örsi összejöveteleket a református kertben tartottuk. Ötödikben a Földváryból átkerültem a Hámán Kató Általános Iskolába, orosz tagozatra, akkor szedték össze a gyerekeket az orosz tagozatra, ott végeztem. Zongoráztam, hetedikesen csellózni kezdtem, magánénekre jártam. A húgom hegedült, és hogy legyen egy másik hangszer, én is hegedűvel kezdtem. De a zeneiskola igazgatója, Bácskai Józsi bácsi megfogott engem, és azt mondta, te nem hegedülni fogsz, hanem csellózni. Az ő lánya is csellózott, nagyszerű tanáraim voltak végig. A zongora így melléktantárgyam lett, de ez később nagy hasznomra volt a főiskolán, mert remekül tudtam zongorázni, nem úgy, mint a más hangszeresek. Végül cselló–szolfézs szakos tanár lettem. Ide jártam a ceglédi Kossuth Gimnáziumba, egy

122 Lédec, szlovákul Ladce, Szlovákiában, a Trencsényi kerületben található. Először 1253-ban említik, az első hivatalos feljegyzés a településről Mátyás király 1472-es okleveléből származik. http://epa.oszk.hu/02400/02472/00003/pdf/EPA02472_Hungarologia_1993_03_255-259.pdf (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

123 Barslédecről származik. Forrás: KODÁLY Zoltán: *A magyar népzene*. A példatárt szerkesztette VARGYAS Lajos, Zeneműkiadó, Budapest, 1952. 374. sz. (Dallammal) <http://mek.oszk.hu/06200/06204/html/manepbal00185.html> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

fantasztikus osztályba, a C-be kerültem, Bagóczkyné¹²⁴ Manyi néni volt az osztályfőnököm. Én voltam a KISZ-titkár két évig a Bartha Zsolt után, ugyanakkor az általános iskolában ifivezető voltam. A gimnáziumban a testnevelés órán gyakran meneteltünk, és mi mindig énekeltünk, több szólamban, gyönyörűen énekelt az osztály. És akkor nekem olyan érzésem volt, mint Csillebércen, amikor táborozni voltam. Valahol akkor bennem megalakult a kórus gondolata, ez bennem volt, az élet szeretete és a kórus.

Mit adott Debrecen?

Nem tudtam igazából megfogalmazni, majd amikor Debrecenbe kerültem a Zene-művészeti Főiskolára, cselló és szolfézs szakon, akkor a karvezetés nagyon fontos tárgy volt. Nekem pályám tényleges meghatározó tényezője Gulyás György karnagy¹²⁵ volt. Gulyás fantasztikusan maga köré gyűjtötte Biharban a tehetséges gyerekeket. Béres Karcsi bácsi is idejárt, a Szokolay Sándor és a Csukás István meseíró is. Fantasztikus emberek kerültek innen ki. Akkor ez túlságosan jól működött vidéken, és egy tollvonással meg is szüntették. Ezután Gulyás György Debrecenbe került, a Zeneművészeti zeneiskolájának lett az igazgatója. Ismét elkezdte ezt a fantasztikus munkáját, megalakította a Kodály-kórust, amely Angliában nyert először külföldön versenyt, ahol mi is, a gimnázium lánykarával később, 1995-ben elsőkké lettünk. A műsorvezető úgy mutatott be, hogy itt van az a karvezető, akinek egykori karvezetője szintén itt nyert díjat.

Hogyan kerülsz vissza Ceglédre?

Akkor szokás volt, hogy kijártunk a főiskoláról tanítani, én Berettyóújfalun alakítottam meg a cselló tanszakot, két évig ott dolgoztam a tanulás mellett, majd amikor

124 Dr. Bagóczky Lajosné (Zsengellér Margit): orosz szakos tanár, 1953–1980. <http://www.oregdiak.cklg.hu/?t=tanarok> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

125 Gulyás György (1916–1993): zenepedagógus, karnagy, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola debreceni tagozatának a Kodály Kórusnak (1955) és a Bartók Béla Kórusverseny alapítója volt. 1954 után a zenei tehetségek felkutatását támogató zeneiskolai program, az Állami Énekiskola tervének kidolgozója, a tarhosi (Békés melletti) iskola vezetője (1946–1954), a Zenepavilon (1953) építője, amit 1954-ben a pártvezetés bezáratott. (Az iskola Csongrádon folytatta működését). 1974-ben megalapítja a Békés-tarhosi Zenei Napokat. Gyakorlatban elsőként alkalmazta Kodály zenetanítási koncepcióját. http://www.bekesikonnyvtar.hu/onlinebd/helyismeret/1619_gulyas_gyorgy/ (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

végeztem, egy évig még ott maradtam. 1964-ben kerültem vissza Ceglédre, és vissza is szerettem volna jönni. A tanítói fizetésből éltünk, meg édesanyám varrt otthon. Akkor is igen rossz volt a pedagógusok sorsa, mert mi igen szegények voltunk, de nekünk mindent megadtak a szüleink. Apám, sohasem felejttem el a szavait, ő azt mondta: „*Mindegy, hogy mit tanulsz, tanulj, mert az agyadat állandóan frissen kell tartani*”.

Már 1968-ban a Béres Karcsi bácsi megkért, hogy nem venném-e át a kórust. Négy osztályban tanítottam az éneket. Szeptemberben átvettem a kórust és már az első évben megnyertük a megyei versenyt, és ott voltunk Egerben. Ez a leánykar, amelynek most van az ötvenéves évfordulója [2014]. A Béres Karcsi 1964-ben alapította, és egy évig, 1968–69-ben én vezettem. Miért hagytam abba? Mert 1969-ben született a fiam.

Hogyan alakult a tanári tevékenységed a továbbiakban?

1971-ben kezdtem el igazán tanítani, a Zeneiskolában a csellótanítás mellett a Béres Karcsi igazgatóhelyettese lettem, húsz éven át. 2000-ben kerültem kinevezett helyre a gimnáziumba, addig óraadóként dolgoztam. 1977-től 80-ig Moszkvában voltunk a férjem kiküldetése miatt.

A zeneiskolában a tanítványaim közül hét csellótanár lett, kettő művész, akik emellett tanítanak is. 1974-ben kezdtem a gimnáziumban, és 76-ban Balogh Erika (később) színésznő járt hozzám csellózni, és Csordás Klára (később) operaénekes¹²⁶. A zeneiskolában megbeszéltük, de jó lenne egy „*Éneklő osztályok versenyét*” rendezni. És lett is, amin mindenki részt vett. Milyen a sors, ki nyerte meg? Hát a Béres Karcsi osztálya. A pedagógiai munkámnak ezt tartom a legnagyobb eredményének, sikeremnek. Két dologra vagyok nagyon büszke, erre az Éneklő osztályok versenyére, ami most lesz 40 éves. Országos mozgalommá nőtte ki magát, de másutt nem kell mindenkinek részt venni, meg sok helyen délután van. Nálunk egy tanítási napot erre szánunk, és amikor jön a március, ez úgy hangzik kifelé, mintha ez egy ének-zene iskola lenne. Mert itt bizony matekórán, fizikaórán, angolórán és minden órán éneklés van ekkor, mert a gyerekek egy rafinált bűnöző: „*Tessék meghallgatni!*” – mondják.

A verseny a Kodály-módszer elvei szerint működik, a népdalcsozor kötelező, természetesen nem ugyanazok a dalok. Ezt a zsűrielnökök számolgatják, mert itt mindenki

¹²⁶ Csordás Klára mezzoszoprán operaénekes, 1978-ban érettségizett a Kossuth Gimnáziumban, a Liszt Ferenc Zeneakadémián végzett, a világ számos híres operaházában és koncerttermében fellépett. <http://www.koncert.hu/eloado/csordas-klara> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

megfordult már, aki számít a zenei életben: Szőnyi Erzsébet, Fasang Árpád, Gulyás György, a KÓTA¹²⁷ emberei, akik ezzel foglalkoznak. Zsűritagok voltak az osztályokat tanító tanárok, a Miska bácsi, aki nagyon jó kritikus volt, sokkal jobban meg tudta állapítani, kik milyenek voltak, mint egy idegen. Átjöttek többször is a kecskeméti Kodály Intézetből¹²⁸ az itt tanuló külföldi diákok, négy alkalommal 10-16 fő Brazíliából, Japánból, Koreából. A verseny a gyerekeknek is nagy élmény. Volt már róla híradás a helyi és az országos tévében.

Kodály azt mondta, hogy a mindennapi éneklés sokkal könnyebbé teszi más tárgyak befogadását, és ezért alapította meg a zenei általános iskolákat annak idején. Kecskeméten alapította meg az elsőt, 1964-ben már nem élt, amikor mi ezt elindítottuk, mert biztos meghívtam volna. 1976-ban indult tehát a verseny, 77-ben még megcsináltam, de mi akkor mentünk ki a Szovjetunióba. Aggódtam, hogy 1978-ban vajon mi lesz vele. És akkor a te osztályod, a 3.c nem akart elindulni, de a fiúk összefogtak és aranyat nyertek. Pedig akkor nagyon jó osztályok voltak, és nagy harc volt a kupáért. Mindez idáig a legsikeresebb rendezvénye az iskolának. Bízom benne, amikor én már tényleg abbahagyom, hogy megmarad. Mert én idén is főszervezője leszek, amíg végleg ott nem hagyom az iskolát. Ez az egyik. Tanítani nagyon szerettem, mindig az volt a célom, hogy a hangszeren túl rendes énektanár leszek. A gimnáziumban vagy hét éven keresztül úgy tanítottam, hogy mellette a zeneiskolában óraadóként dolgoztam. Végül is párhuzamosan csináltam mind a két iskolát. Nagyon fontosnak tartottam, hogy a gyerekek szeressék meg az éneket, ami nagyon nehéz az úgynevezett melléktárgyakkal. Egy magyar vagy matematika tantárggyal riogatható a gyereket, értsd meg, erre neked szükséged van, ebből érettségizel. Az énekekkel meg úgy vannak, hogy mi a csudának kell ez? Fegyelmezni is nehezebb, csak úgy lehet, hogy szeresse azt a 45 percet. A mai napig nem örülök annak, hogy ezt a tárgyat osztályozni kell. Soha nem osztályoztam, arra a készségre, hogy te tudsz énekelni, te nem tudsz énekelni. Az éneklésre csak ötöst adtam, mert csak az énekelt, aki akart. Az volt a lényeg, hogy ne zavarjon engem az órán a tanításban, és hogy azt a kis zenetörténetet, amit én felépítettem korok szerint, azt megtanulja. Volt, amikor három évben, volt, amikor négy vagy csak két évben volt énekoktatás. Amikor én jártam gimnáziumba, akkor egyáltalán nem volt énekórám. Nagyon kevés is, egyre kevesebb, ezt lehetett legjobban lenyesegetni, hogy a gyerek ne legyen túlterhelt, bár ettől aztán éppen nem lett volna. Amikor azt láttam, hogy örülnek, igyekeztem élvezetessé

127 KÓTA: Magyar Kórusok, Zenekarok és Népzenei Együttesek Szövetsége, a legnagyobb múltra visszatekintő szakmai egyesület, a Kórusok Országos Tanácsának (1970–1999) a jogutódja 1990-től. Választmányának tagjai között Soltészné Lédeczi Judit. <http://www.kota.hu/szervezeti-felelites/valasztmany.html> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

128 Kodály Intézet: az 1975-ben, Kecskeméten felállított intézet feladata a Kodály-módszer ápolása és továbbadása. Az épület emlékkiállításnak és továbbképzéseknek ad otthont. <http://kodaly.hu/> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

tenni. Nagyon jó zenetörténet-tanárom volt a főiskolán, tőle sokat tanultam, én nem egy vázlatot író, írató ember voltam. Lehetett ad hoc dolgokat is bevinni a tanításba, például, ha volt egy koncert, akkor arra a gyerekek figyelmét ráirányítottam. Bevittem a Beethoven IX. szimfóniát, ha éppen nem volt anyag, de előzőleg azt mutatták a televízióban.

A másik vonzó dolog volt a gyerekek számára, meg aztán nekem is, hogy 1980-ban én vettem át Béres Karcsi bácsitól az énekkar vezetését. Eleinte a Miska bácsinak (az igazgatónak) kellett az osztályokba bemennie, hogy járni kellene, merthogy váltás volt, és nem nagyon akartak jönni a gyerekek. Miután igen hamar, 1982-ben az Éneklő Ifjúságon aranyat nyertünk, jöttek a sikerek. 1984-ben már rádiófelvételünk volt, és 1987-ben berobbant a kórus a nemzetközi zenei életbe. Békéstarhoson, a Gulyás György által létrehozott zenei napokon azonnal elnyertük a Montanai Filharmónia különdíját. Itt volt a filharmónia igazgatója, és annyira megtetszett neki a mi éneklésünk, hogy 300 dollárt kaptunk, többet, mint a két első díjas. Így kaptunk lehetőséget arra, hogy elinduljunk a következő évi debreceni kórusversenyen, ahol bejutottunk a döntőbe, ez óriási dolog volt. Aztán 1988-ban szintén Békéstarhoson elnyertük a fődíjat. A következő évben, Debrecenben már második helyezettek lettünk, én különdíjat kaptam. 1990-ben voltunk először nemzetközi versenyen Hollandiában. Aachenben 3. díjat kaptunk, és innentől minden évben mentünk, ezzel a „mezei” (nem zenetagozatos) gimnáziumi kórossal. Mindig zeneművészeti főiskolásokkal, akadémistákkal versenyeztünk. És akkor 1992-ben jött Anglia, 1993-ban Olaszország, 1994-ben túl az Óperencián, Kanadában versenyeztünk, és mindenütt második díjat kaptunk. 1993-ban Budapesten életünk első díját egy nemzetközi versenyen nyertük, az ifjúsági kórusok kategóriájában. És csak mi énekelhettünk a magyarok közül a nagydíjas versenyen. Itt kezdtek minket Magyarországon is igazán megismerni. 1995-ben jött életünk egyik legnagyobb sikere: Llangollenbe mentünk, ahol az a Kodály-kórus 20 évvel ezelőtt 1. díjat nyert, és mi is első díjat nyertünk, ugyanakkor másodikak lettünk a folklórral, Szabó Ági pedig népdaléneklési kategóriában harmadik díjat kapott, még több más díjakkal. 1996-ban Debrecenből ismét díjat hoztunk el, 1997-ben Kodály-kórusverseny volt Budapesten, ahol csak magyar kórusok voltak, ezt is megnyertük. 1998-ban Llangollenben¹²⁹ ismét első díjat nyertünk, ugyanakkor megint másodikak lettünk a folklórral, megismétlődött az eredmény, és mind a kétszer énekeltünk a világ kórusa címért, ahol a négy legjobb kórus énekelt, és ebben mindkét alkalommal másodikak lettünk.

129 Llangollenben, az észak-walesi kisvárosban 1946-ban alapították meg a népek megbékélését elősegítő nemzetközi (*International Eisteddfod*) kulturális fesztivált, amely többek között kórustalálkozók színhelye. Ezen a kórusversenyen érte el első sikereit Gulyás György karnagy is. <https://de.wikipedia.org/wiki/Llangollen> (*Letöltés ideje: 2017.12.15.*)

A kisgimnazistákból létrehoztam a csalogány gyermekkart, 1998-ban hatodikak lettünk, majd a második versenyen egy csodálatos aranydiplomát kaptunk. Azok a gimnazisták, akik végeztek, szerettek volna továbbénekelni, visszajártak, de az ifjúsági kategória az 18 évvel befejeződik, ezért a versenyeken női karként indítottam a gimnázium leánykarát. Ekkor megalakult a *puella* kórus, ami a magasabb gimnáziumi osztályokból és a gimnáziumot befejező egyetemistákból, főiskolásokból állt. És az 1999-es Budapesti Nemzetközi Kórusversenyen ezzel a kórossal indultunk és meg is nyertük a kategóriánkat, és itt is másodikak lettünk a nagydíjas versenyen. Egy, csak zenetanárokból álló kecskeméti kamarakórus verte meg a kórust. 2000-ben az első kórusolimpián, ahol 354 kórus mérte össze különböző kategóriában a tudását, mi két kórossal szerepeltünk, a *puella* kórossal, és a gimnázium leánykarával. A leánykarral nyertük meg a kategóriát, és lettünk olimpiai bajnokok. Öt kategóriában nyert magyar kórus olimpiai bajnoki címet, és a nemzetek rangsorában is a magyarok lettek az elsőek. Azóta így szoktunk bemutatkozni: „*a gimnázium olimpiai bajnok leánykara*”, erre mi nagyon büszkék vagyunk. Azután is folytatódott a sor, voltunk Spanyolországban, Svájcban, mindenütt az első, ahol másodikak voltunk, ott első díjat nem adtak ki. 2010-ben voltunk utoljára versenyen Spanyolországban, és nem azért nem megyünk, mert sok vele a baj, meg az idegeskedés, hanem, mert vagy van támogatás, vagy nincs, ha csak a szülők fizetik, nagyon nagy teher.

Ha mérleget vonsz, mi a rangsor? Van-e?

A sorrend talán a tanítás, mert minden ebből jön, az éneklő osztály és a kórus, még akkor is, ha az igazi sikereket a kórus hozza. Régen a kórus 60-70 fő volt, most a gimnáziumi 45-50 körül van, és ehhez jön 15-20 egyetemista. A versenykórus 40 fő, ezért volt mindig nehéz kiválogatni, ki az a negyven. Most készült el a kórus története. Most készülünk az 50 éves jubileumi koncertünkre,¹³⁰ csak nálam 528-an végeztek, mint énekkarosok. Karcsi bácsi rendszeresen nem írta fel, akiket átvettem, azokról lehetett tudni, hogy a Karcsi bácsinál is énekkarosok voltak. A régiek közül 130-140-et sikerült feltérképezni, bekerül a nevük a könyvbe. A koncerten azt szoktam csinálni, hogy akik megérkeznek és tudják a dalt, azok éneklnek. Van öt-hat szám, amit biztosan mindenki tanult, régen személyesen küldtük ki a leveleket, ma már a facebookon keresztül, a kottákat e-mailen keresztül küldjük el.

¹³⁰ A jubileumi koncertre 2014. szeptember 20-án került sor a városi Gál József Sportcsarnokban.

Hogy élted meg a különböző váltásokat?

A zeneiskolában és a gimnáziumban is igyekeztem a lehető legjobban tenni a dolgom. Több vezetőt is megéltem, magam is voltam vezető. Itt a gimnáziumban talán jobban tetszett. Én a Radványi Józsi bácsinál is voltam kicsikét, a Tóth Miskánál nagyon sokáig, a Miska bácsi nagyon kemény volt, én nagyon szerettem, nekem jó főnököm volt. Aztán jött a Gyuri, aki szintén támogató, fontosnak találta a kórust, majd a Zoli, aki más karakter. Szerencsére a zenét, a kórust fontosnak találták valamennyien. Nekem elsősorban a „szabadabban engedem az egyéniség kibontakozását” felfogás tetszik. A mai változásokat, már nyugdíjasként, az új bérezést, a pénztelenséget, a pedagógusok megítélésének felemás voltát – nagyon nehezen élem meg.

A zene az egy másik fontos kérdés, hogy mit gondolunk róla. A zene hungarikum, a Kodály-módszer mindenképpen, nagyon nem tetszik nekem a művészeti tárgyak elnyomása, a tanulók túlterhelésére hivatkozva. Például csökkentik az óraszámokat, a gimnáziumban az ének-zene tantárgy tanítása két éven keresztül történik, heti egy órában. Úgy tudjuk megoldani, hogy van egy választható tárgy, a művészetek. Tizenegyedik osztályban megkapja az egy órát az ének-zene, tizenkettedikben pedig megkapja a rajz (művészettörténet). Kevés az óra, ötödikben 2 énekóra van, minden további évfolyamon 1 óra, amikor elindítottuk a nyolcosztályos képzést, akkor ötödikben 3 énekóra volt, 2-2 hatodikban és hetedikben, és onnantól 1-1 óra. Ahhoz képest, ahogy kezdtem a tanítást, egyre csökken az énekórák száma. Nagy-nagy sírás van ez ügyben, de beszéltem a szakemberekkel is, egy-egy órában is lehet nagyon tartalmas dolgokat csinálni. Egy dolog nem fog talán változni, például arra nincs idő, hogy elkezdjek istenigazából szolmizálni, azt, amit Kodály akart, a zenei írás-olvasást. Ezért nagyon-nagyon meg kell válogatni, hogy abban a 45 percben mit csináljunk. Én úgy gondolom, hogy pedagógiai célom az, hogy megszerettessem ezt a tárgyat, hogy szívesen üljenek 45 percig, mert valami marad belőle. Emlékszem, hogy a mindenkori diák-igazgatók megkérték a tanárokat erre meg arra. Egyik fordított napon a Pokolgép-együttes voltunk, kollégáimmal (Böbe néni, Halász Jutka, meg én). Beöltöztünk szöges ruhákba, volt gitár meg lobogó haj, meg minden. Érdekes és tanulságos volt, az egyik gyerek, amikor elment mellettem azt mondta: „*Tanár nő nem jobb ez, mint a Bartók?* – *Az lehet, hogy jobb, de ha azt mondtad volna, hogy jobb, mint a Beethoven, az nagyon rosszul esett volna*” – mondtam. Engedek szabadságot a diákoknak, az ízlést megpróbálom irányítani, nem tudnak elszakadni attól, amit tulajdonképpen kapnak.

Felkészítettem a gyerekeket egy musicallal, ez már nem komolyzene: az István, a királlyal. Milyen volt? Vikidál Gyula azt mondta a Koppány szerepét játszó Papp Zolinak: „*Te fiú, ezt a szerepet az országban ketten tudják eljátszani: én meg te*”. Azt megcsináltuk vagy háromszor. A Jézus Krisztus szupersztárra zenekart hoztunk össze,

és koncertszerűen adtuk elő, egyszer angolul is, lejött a tévé. Megkérdezte a tévés riporter a Pákozdi Zolit, aki szintetizátoron játszott, hogy neki melyik előadás volt könnyebb, az angol vagy a magyar? Erre Zoli, így bele a kamerába: *„Az az igazság, hogy én angolul és magyarul is egyformán szintetizátorozok”*.

Nekem szembesülnöm kell azzal, hogy amikor a gyerek beteszi a fülébe a fülhallgatót, nem Bartókot hallgat. A média árasztja a könnyűzenei műsorokat. Most, hála istennek, visszajött a *Röpülj Páva* népzenei vetélkedő, de az *X-Faktor* és hasonlókat nem az én ízlésem. Főleg az *Ének Iskolája*, azon teljesen fel vagyok háborodva, kis gyerekek, nem szabadna őket ebbe a csapdába csalni. Ennek dacára el kell fogadni, hogy ez van, a gyerekek ezt szeretik hallgatni, az én unokáimról is el lehet mondani, ők sem klaszikuszt hallgatnak, hiába járnak zeneiskolába.

Van egy idézetem Kodály Zoltántól, ez az én vezéreszmém is: *„Utóvégre lehet élni zene nélkül is. A sivatagon át is vezet út. De mi, akik azon fáradozunk, hogy minden gyermek kezébe kapja a jó zene kulcsát, s vele a rossz zene elleni talizmánt, azt akarjuk, ne úgy járja végig élete útját, mintha sivatagon menne át, hanem virágos kerten”*. Ezt én úgy rövidítettem le, hogy a sivatagon át is vezet út, de mennyivel jobb a virágos réten át, mi a kórossal Kodály zenéjéből szedjük a virágokat, a szebbnél szebb dalokat, és ezt átadjuk a magunk örömére is, meg a hallgatóságnak is. Mert itt van a pedagógiai lényeg. Bárhol is voltunk, egy kórus, ha Kodályt énekelt, az egy mérce volt. Japánban, Amerikában, a Fülöp-szigeteken a Kodály-módszer abszolút elfogadott. Kodály zenéjét nem ismerik, Bartókot igen.

Mi számodra a rekreáció?

Van-e olyan nekem? Én úgy vagyok kódolva, hogy nekem a pihenés a munkám. Az a pihenés, hogy mindig legyen célom, és a szabadidőmben azon töröm a fejemet, hogy azt hogy lehet elérni, megvalósítani. Nagyon-nagyon szeretek utazni. Ez úgy adódott, hogy olyan helyen voltam, ahol sokat kellett utazni. A Kodály-kórossal is, amikor még nem lehetett Nyugatra menni, mi mentünk Németországba, Szardínia szigetére. Olyan szerencsém volt, hogy utána meg hozta a kórus ezt a sok-sok különleges utazást. A családdal is, amikor már megtehettük, Lacinál, a férjemnél (aki katonatiszt volt) korlátozva volt, nem mehettek el nyugatra egyáltalán, de a legelső alkalommal elmentünk Jugoszláviába, bejártuk a Szovjetuniót: Üzbegisztánt, Szibériát, Észtországot. Az igazi pihenés az utazás és a karrier. Ha ki szeretné kapcsolódni, akkor valahová elmegyek, mert akkor nem tudok mással foglalkozni, csak azzal. Nagyon szeretek világot látni, nagyon szeretem megnézni a különböző országokban a temetőket. Az megmutatja annak az országnak a kultúráját. Például Tallinnban, a temetőben fenyőfák tövében mindenki egyforma, Jordániában a kövek alatt, Olaszországban a katonai temetők

sajátos rendjében, Bécsben a muzsikuskertjében. Ott van Mozart hatalmas emlékműve, közben fogalmunk sincs, hova temették, mert közös sírba került. Ugyanakkor ott van Beethoven, Mendelssohn és Schubert. És mind a mai napig szeretek utazni.

Nagyon büszke vagyok a házra, amit szinte a romokból alakítottam újjá. A kedvem szerint alakíthattam ki, van egy kis kert is, a bútorokat is mind egyenként szedtem össze, szinte semmit nem hoztam el a régi lakásból.

És hát a családom, egymás mellett lakunk a fiam családjával, nagyon jó, hogy közel vannak az unokáim. Jövőre érettségizik az idősebb unokám, orvosira szeretne menni, és azt döntheti el, hogy fizikát vagy kémiát visz. A kicsit még nem tudom, mi lesz. Igazából a fiam is orvos szeretett volna lenni. Most talán az unokám lesz orvos, aki nyolcosztályosba jár, nagyon jó gyerekek, tehetségesek az osztálytársai. Más a mai világ. A mi időnkben csak a felvételi volt, vagy sikerült, vagy nem.

SZABÓ SÁNDOR (1933)

Hogyan lettél tanár? Volt-e valaki a családban tanár?

1939-ben kezdem az első elemeit Öregcsertőn. Ez egy kis község a kalocsai járásban. Apám falusi asztalosmester, anyám háztartásbeli volt. Az elemi osztatlan falusi iskola volt, azaz az első és második, a harmadik és a negyedik, az ötödik és a hatodik tanult összevonva.

A háború döntő szerepet játszott az életemben. Apám harmadik házasságából születtem, három testvérem van. Az I. világháborúban az apám már nő volt, behívták, megjárta Isonzót. Ám mire hazaért, a felesége nem várta meg. Az első házasságból nem született gyerek, a másodikból, amelyet 1920-ban kötött, két féltestvérem született. A nővérem nyugdíjas óvónő, a bátyám 1944-ben leventeként a nyugati frontra került, ahonnan nem jött vissza. Apám második felesége meghalt, így került sor a harmadik házasságra. Keresni kellett egy megfelelő asszonyt, abban az időben úgy mondták, hogy az akkor harmincéves anyámat kommandálták. 1932-ben kötöttek házasságot, húsz év különbség volt köztük. Én 1933 márciusában születtem. Apám az ötvenes éveinek elején járt, amikor megszülettem. Később még született egy fiú és két lánytestvérem. 1941-ben apám váratlanul meghalt. A kisebbik húgom mindössze két hónapos volt ekkor.

Anyám nagyon nehéz helyzetbe került. Egy ideig abból élt, hogy eladta a műhely felszerelését. Ő kalocsai származású volt, végül ott tudott munkát vállalni, illetve Öregcsertőn napszámba járt. Hogy gondoskodni tudjon a gyerekekről, nem volt más választás, a kalocsai érsekség alá tartozó árvaházba kerültünk, rotációs rendszerben. Így kerültem Hajósra, ahol egy évig voltam, ott végeztem el a negyedik osztályt, ez az 1942–43-as tanév volt.

A bizonyítványom alapján felfigyeltek rám, apácák tanítottak egyébként, és jól tanultam. 1943 őszén egyházi befolyás révén a kalocsai Jezsuita Gimnáziumba¹³¹ kerültem.

¹³¹ Kalocsán 1860 és 1948 között működött a Jezsuita Gimnázium, amely a piaristáktól vette át az oktatást. Az érseki gimnáziumnak jelentős szerepe volt abban, hogy a 20. századra művelt, fegyelme-

A tandíjmentesség feltétele az egyházi pálya volt. Számomra is úgy látszott, hogy ez lesz a járható út.

A tanulás egyáltalán nem volt könnyű. Édesanyámmal egy szoba-konyhás lakásban laktunk. A görög, a latin, a német nyelvek nagy kihívást jelentettek. Ha jó idő volt, korán reggel kimentem a közeli parkba, ahol szívesen tanultam. A humán tárgyak voltak a kedvenceim, a történelem, a földrajz, a latin és a német. Latint nyolc évig, németet hat évig tanultam.

Két tanévet végeztem el, de jött az 1944–45-ös év, amikor megszűnt az egyházi támogatás. Emlékszem, hogy 1945 őszén természetben kellett beiratkozási díjat fizetni, ami egy kiló disznósír volt, és egyáltalán nem volt könnyű beszerezni. A gimnázium 1948-ig maradhatott egyházi, utána államosították, és a továbbiakban csak világi tanárok taníthattak benne. A korábbi években színvonalas oktatás, szigorú fegyelem és szervezett hitélet (naponta mise, lelkigyakorlatok évente) jellemezte az iskolát. 1948 előtt közismert tanintézmény volt országszerte, az államosítás után pedig egy lett a sok közül. De ahogy mondani szokás, mindent meg lehet szokni. Így a következő három évben az új „lazított” körülményeket is megszoktuk. Közledett az érettségi, 1951-ben tettük le, mi voltunk az utolsó osztály, amely német nyelvből érettségi vizsgát tett.

Hol tanultál tovább?

A jelentkezésnél két helyet jelöltem meg: az agráregyetemet és a bölcsészkaron az orosz szakot.

Az agrárszakma azért vonzott, mert falusi gyerek voltam, abban a környezetben nőttem fel, természetesnek találtam. A barátaim közül is többen jelentkeztek és fel is vették őket Gödöllőre. Ekkor már működött az Idegen Nyelvek Főiskolája,¹³² de

zett, egységes arculatú papságot nevelt ki. Az épület folyamatos korszerűsítése, az 1885–1886-ban Stephaneum néven emelt kollégium, a jó hírű tanárok kiváló nevelő munkát végeztek. Az intézmény falai közül elsősorban papi, jogi és katonai pályára mentek. A nevelés egyik alapelve a különböző korosztályok elválasztása és külön kezelése volt. Fontosnak tartották az állandó tanári-nevelői felügyeletet a nap 24 órájában („őrangyal módra”). Jelentős szerepet kapott a diákok önszerveződésre és önállóságra nevelése, a versengés (római mintára két tábor, tisztségviselőkkel), ezzel összefüggésben a jutalmazás mint motiváció. <http://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/jezsuita-oktatás-nevelés-kalocsán-1860-1948-tanulmány-2010> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

132 Idegen Nyelvek Főiskolája: 1951 és 1955 között működött. Orosz, német, francia és angol nyelvű műszaki, sajtó- és közgazdász szakfordítók, valamint tolmácsok képzése volt a főiskola célja. Nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. A hallgatói a Lenin Intézetben vagy a Nyelv- és Irodalomtudományi Karon folytatták tanulmányaikat. https://leveltar.elte.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=262 (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

ez egy elit intézmény volt, úgy gondoltam, hogy ide nagyobb támogatásra lett volna szükségem. Igazából nem én döntöttem, nem akartam pedagógus lenni. A történelem így alakította a sorsomat. Az egyetemnek, az iskoláknak orosz szakosra volt szüksége.

A szegedi egyetemre mentem, a Bölcsészettudományi karra, azon belül az Orosz Intézetbe. Egyébként három szak volt: magyar, történelem és orosz nyelv. Az orosz nyelvvel akkor három lehetőség kínálkozott: nyelvtanár, tolmács (például a hadseregben), fordító. Nekem ezekből inkább az lett volna szimpatikus, ahol nem kell emberekkel foglalkozni. Ez pedig a fordítás lett volna, de erre nagyon kicsi volt a kereslet. Így került előtérbe a tanári pálya.

Szegeden a felvett hallgatók összetétele is rendkívül változatos volt: néhányunknak volt érettségije (ez a csoport kisebbségben volt), többen jöttek szakérettségivel, ami azt jelentette, hogy rövid tanfolyamon szereztek végzettséget. Voltak olyanok is, akiknek csak általános iskolai végzettsége volt, ám származásuk miatt bekerültek.

Milyen volt a képzés?

A képzés egyszakos és négy éves volt, de nem mindenki tudta tartani a tempót. Aki nem bírta, az átment a főiskolára, ami csak kétéves volt.

Jó iskola volt számomra ez az időszak, megtanultam a pénzzel bánni. Otthonról nem kaptam semmit, az ösztöndíjból kellett megélnem, ami 340 forint volt (a negyedik év végén 400 forint). Ez a sokat emlegetett viszonylag hosszú időszak, amikor 3,60-ba került egy kiló kenyér. Be kellett osztani a pénzt, a kollégiumért 90 forintot kellett fizetni. Úgy döntöttem, hogy csak az ebédet fizetem be, a többi étkezésről magam gondoskodom. A reggelit leginkább kihagytam, a vacsora legtöbbször zsíroskenyér volt. A ruházkodásról is magam gondoskodtam. Évközben alkalmi munkát vállaltam, leginkább vagonkirakodást a vasútnál. Nyári szünetben pedig otthon, Kalocsán az állami gazdaságban végeztem mezőgazdasági munkát.

A nyári szünet egyébként rövid volt, mert akkor volt a kötelező egy hónapos katonai kiképzés is. Ennek volt egy országismereti haszna, több helyen megfordultunk katonai táborokban. Például 1952-ben a Bükkben, Nagyvisnyón, 1953-ban a Balatonfelvidéken, Balatonedericsen, Tapolcán. 1955-ben, a negyedik év után, háromhónapos tartalékos tiszti képzéssel fejeztük be a katonáskodást Szeged környékén, aztán Kis-kunmajsán.

1955-ben végeztem, sikeresen. A tanárok kicsivel jártak előttünk a tanulásban, bár volt orosz anyanyelvű tanárnőnk is, aki Nagykőrösről járt be tanítani. Az utolsó év végén megnősültem.

Hogyan kerülsz Ceglédre?

Véletlenül kerültem Ceglédre. A feleségemmel a tanulmányaimnak köszönhetően ismerkedtem meg. Akkoriban az volt a szokás, hogy a Dékáni Hivatal felkért bennünket, hogy válasszunk ki neveket azok közül, akik a következő évre az egyetemre akarnak jönni, és írjunk nekik levelet. Először fiút választottam, másodszor lányt, akivel személyesen is megismerkedtem. Így találkoztam a későbbi feleségemmel, akinek tanítói oklevele volt. Közös megegyezéssel megállapodtunk abban, hogy ő abbahagyja a tanulmányokat, mert akkor még két évig lettünk volna távol egymástól, és tanítóként ő könnyen el tud helyezkedni. Így is lett, Mikebudán kapott először állást, aztán Csemő következett, ahol két évig tanított.

Hol kapsz munkát?

Albertirsán kaptam állást, az általános iskolában. Ha nem nősülök meg, akkor Kaloocsára mentem volna vissza és a gimnáziumba kerültem volna. De én ide nősültem. Kérdéses volt, hogy lesz-e állás Cegléden. A Városi Tanácsnál, az Oktatási osztályon azt mondták, hogy nincs a gimnáziumban hely, de a Mészáros Lőrinc Általános Iskolában kilátásba helyeztek egy helyet. Ám mire ideértem, „szomorúan” közölték, hogy már közben betöltötték. Felsőbb utasításra, ami akkoriban általános jelenség volt, egy tisztfeleség kapta meg az állást, akinek a férjét időközben idehelyezték. Engem viszont átküldtek a Járási Hivatalba, ahol Irsát¹³³ ajánlották. Albertirsán két általános iskola is volt. Én a Petőfi iskolába kerültem. Itt tanított néhány évig Bíró Károlyné, akivel később a gimnáziumban újra kollégák lettünk.

1955. november 1-én kezdtem az irsai iskolában. Kijártam Ceglédre, a feleségem szüleinél laktunk, a Kazinczy utcában. Amikor első nap a munkahelyemre mentem, megszólítottam egy fiút, hogy hol van a Petőfi iskola? Ő is odatartott, így elkísért.

133 Albertirsa: a település eredete a 13. századra nyúlik vissza, 1950-ben Alberti és Irsa közigazgatási egységesítésével jött létre. 2003-tól városi rangra emelkedett. Cegléd-től 17 kilométerre fekszik. Az 1847-es vasútvonal bekapcsolta az ország vérkeringésébe. Ma is sok a vonattal ingázó. <http://albertirsa.hu/telepulestortenet> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

Milyen volt Irsán tanítani, milyen volt a kezdő tanárság? Milyen módszerrel tanítottál?

Úgy kezdtem, ahogyan velem kezdték, előlről, minden osztályban, azaz ötödiktől nyolcadikig mindenütt ugyanazt, hiszen mindenki kezdő volt.

Azt gondoltam, hogy simán fog menni. Nem ment! Később rájöttem, hogy a tanításban első a diák, és utolsó a tanár. Meg kell ismerni a gyereket. Le kellett küzdeni azt az általános tanári sovinizmust, hogy nem veszem figyelembe, hogy más tantárgy is van, másból is kell készülni.

Módszerként segítségül hívtam a szlovák nyelvet. Bár főként Alberti volt szlovák, de itt Irsán is jól tudtam hasznosítani az oroszra azonos hangzású és jelentésű szavakat, például *bráda, zajac, koska, dolina* vagy *ocsenás*. Ezek a szavak, mint családnevek a tanulók névsorában is szerepeltek. Így megkérdeztem a gyerekeket: Tudod-e, hogy hívnak téged?

A nyelvoktatás akkoriban nagyon mostoha körülmények között volt. Nem voltak szemléltető eszközök. Mi csináltuk őket a gyerekekkel együtt. A hatvanas években saját zsebből vettem egy magnót, és azzal készítettünk hangfelvételeket.

Itt az általános iskolában egészen más helyzetekkel találkoztunk, mint a gyakorló tanítás során, Szegeden, a Radnóti Gyakorló iskolában. A nyelvtanuláshoz kitartó szorgalom és bizonyos fokú nyelvkészség szükséges, ami nem minden tanulónak volt meg. A jó tanulók száma nagyon kevés volt. De szívesen emlékszem vissza az itt töltött évekre. A sors úgy hozta, hogy néhányan a tanítványaim közül kollégáim lettek a gimnáziumban (Lavicska Irén,¹³⁴ Giba István,¹³⁵ Major Judit¹³⁶).

Osztályfőnök csak egy-két évig voltam. Aztán jöttek az 1956-os események. Ekkor szünetelt az orosz tanítás, más tárgyakat tanítottam. 1957 őszén azonban minden a helyére billent. Egy pesti kolléga volt az úttörővezető az iskolában, de 1956 után nem jött vissza. Megkértek, hogy vállaljam el az úttörővezetést. Először ódzkodtam tőle, végül megszerettem, hiszen korábban cserkész is voltam. 1957 és 1967 között voltam úttörővezető.

Tetszett a munka. A hétfők szabadok voltak, ilyenkor voltak a járási értekezletek. Tágult a látóköröm, megismerkedtem más kollégákkal, más iskolákkal.

134 Dr. Bajdik Zoltánné (Lavicska Irén): 1970–2002 között magyar és orosz szakos tanára volt a gimnáziumnak.

135 Giba István: 1965–1967 és 1971–1988 között kémia–fizika szakos tanára, majd igazgatóhelyettese volt a gimnáziumnak. Később alpolgármester, igazgató volt a Török János Mezőgazdasági Szakközépiskolában. <http://www.oregdiak.cklg.hu/index.php?t=tanarok> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

136 Major Judit: 1975–2015 között matematika–fizika szakos tanára volt a gimnáziumnak, ugyanitt érettségizett. Albertirsa Önkormányzatának vezetője 1991 óta, öt cikluson keresztül, jelenleg alpolgármester. http://albertirsa.hu/szervezeti_szemelyi_adatok (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

Közben szolgálati lakást is kaptunk, hét évet töltöttünk el itt. A hatvanas évek második felében felmerült, hogy végleg ott maradunk, építkezünk, de nem adták ide a területet a házépítéshez. Így aztán 1964-ben a víztoronynál épülő sorházba befizettünk. Ettől kezdve újra átvártunk. A lányunk, Márta 1965-ben született, aki később angol–orosz szakos tanár lett, és jelenleg az abonyi gimnáziumban tanít.

1967-ben a feleségem állást kapott a Táncsics Mihály iskolában magyar–ének szakos tanárként. Közben, levelezően ő is elvégezte a főiskolát.

1967-ben, tehát ugyanebben az évben a Földváry iskola igazgatója, Kovács András értesített, hogy lenne hely a számomra. Ugyanakkor a gimnáziumban is üresedés volt. Így kerültem a gimnáziumba, 1967 őszén, a Radványi igazgató úr hozzájárulásával. Vele már régebről ismertük egymást. Ugyanis 1959 tavaszán, egy pedagógusküldöttség tagjaiként, kéthetes moszkvai úton vettünk részt.

Így 1967 ősztől kezdtem tanítani a Kossuth Gimnáziumban, tizenkét év albertirszai tanítás után.

Hogyan élted meg a változásokat?

Erős kezdés volt, rögtön osztályfőnök lettem, első osztályt kaptam. Albertirszán nagyon belém rögződött, hogy a családlátogatás a legfontosabb. Így karácsonyra végiglátogattam a gyerekek családjait. Csakhogy egy furcsa helyzet állt elő. Ekkor indult a Közgazdasági Szakközépiskola, 1968-ra lett kész az épület és többéves szimbiózis után különvált a gimnáziumtól. Minden évfolyamból elvittek tanárokat, osztályokat, aminek az lett a vége, hogy elvitték a lelátogatott osztályomat is. Az iskolavezetés rugalmasan megoldotta a helyzetet, a maradék három harmadik osztályból csináltak egy negyediket, önkéntes alapon. Így kezdhettem előlről a látogatást, mivel ennek az új osztálynak lettem az osztályfőnöke. A legmesszebb lakó, kollégista fiú Bernecebarátiban¹³⁷ lakott. Két évig voltam velük, jól összejöttünk, most volt a 45 éves érettségi találkozónk, sokan jelen vannak mindig. Sikerült velük jól megtalálni a közös hangot.

Az 1968-as változások sok mást is érintettek a gimnáziumban. Az ifjúsági felelős kolléga (Giba István) is átkerült az új iskolába, és így én lettem az utóda a gimnáziumban. Az volt a feladat, hogy segítsen a vezetőség munkáját. Nyaranta delegálni kellett a diákokat az építőtáborokba. Ebből az építőtábor-szervezésből lett egy házasság is. A második osztályom (1969 és 1973 között), egy némettagozatos osztály volt. Az egyik nyáron a táborozók közül két tanuló otthagya az építőtábort. Fegyelmi ügy lett belőle, a bizottság vezetője egy lány volt, akit a vádlott később elvett feleségül.

¹³⁷ Pest megye legészakibb települése, a Börzsöny-hegység nyugati partfala mentén.

Egyébként válogatott, jó osztály volt, szép eredményekkel. Volt egy harmadik osztályfőnökségem is, amikor az egyik kolléganő szülési szabadságra ment, és én vettem át az osztályát.

Fontosak voltak az orosz nyelvi továbbképzések is, amelyeken két alkalommal vettem részt: 1970-ben és 1987-ben. Ezek háromhónapos moszkvai utak voltak, egy-egy nagyobb kirándulással, 1970-ben Leningrádba jutottam el, 1987-ben pedig Jerevánba.

1974-ben egy fiatalabb kolléga vette át az ifjúsági ügyeket. A hetvenes években „A világnézetünk alapjai” tantárgyat is tanítottam, amelyet a nyolcvanas években felváltott a „Bevezetés a filozófiába”, majd ezt követte a „Társadalmi ismeretek” tantárgy. Ezekben az években sokat foglalkoztatott, többek között, a jó és a rossz fogalmi meghatározása, egymáshoz való viszonya és jelentésének tartalmi változása a társadalom fejlődése során. Milyen lehetett (illetve lehet) az adott társadalmi viszonyok között az egyén szerepe és lehetősége sorsának alakításában. Ez a kérdést vizsgálta Nyekraszov jeles orosz költő is a 19. század derekán, a „Kinek jó Oroszországban élni” című elbeszélő költeményeiben. Emlékszem, hogy 1944-ben még Öregcsertőn észrevettem, és nagyon megdöbbenett, hogy a plébánoson a miseruha milyen szegényes, teljesen ki volt rojtosodva. Miközben az érsekség egyáltalán nem volt szegény, sőt, mondhatni, dúskált a javakban.

Mi volt a csúcspont? Mit szerettél a legjobban? Mire vagy a legbüszkébb?

Az oktató munka mellett az úttörővezetést szerettem a legjobban. Ez mozgalmas, sokoldalú munka volt. De büszke vagyok az osztályaimra is, a tanítványokra, akikkel jól kijöttem. A családomra, arra, hogy nulláról indulva, magunk erejéből elfogadható egzisztenciát tudtunk teremteni. Örülünk, hogy lányunk született, de annak is, hogy fiúunokánk van, aki idejár a gimnáziumba. Végül hálás vagyok a sorsnak, hogy feleségemmel 60 évig „kibírtuk” egymást.

Mivel töltöd nyugdíjas napjaid? Mi jelent rekreációt neked?

1993-ban mentem nyugdíjba, néhány évvel a rendszerváltás után, ami némi csalódással tölt el bennünket, eltűnt az a biztonság, ami korábban megvolt. Az életszínvonal nem lett jobb a nagy többség számára.

Sokat kertészkedem, van néhány diófánk és sokféle virág nyílik a kertemben minden évben. Az unokám például kertépítő mérnök akar lenni.

Szívesen nézem a különböző orosz, ukrán nyelvű csatornákat, összevetem a híreket, követem az eseményeket. Jelenleg is továbbképzem magam, azaz gazdagítom a nyelvtudásomat.

Próbálom az egészségemet is karban tartani, nekem sokat használt a Kombucha-tea, amit évek óta rendszeresen fogyasztok. Korábban gyakrabban, mostanában már ritkábban járok úszni.

Mi lettél volna, ha nem leszel tanár?

Szerzetes, ha nincs 1945. De szívesen foglalkoztam volna nyelvekkel is. Például szlavisztikával. De, mint mondtam, az én sorsomat nagyban alakította a történelem.

TOMPA TIBOR (1944)

Hogyan lettél tanár? Volt-e példa a családban?

A családban volt már tanár, a nagybátyám, aki tanítóképzőt végzett Győrben. De nem az ő példája volt a meghatározó, hanem a sport adta az indíttatást, az volt a nagy „szerelem”. A középiskolában kosárlabdáztam és olyan pályára akartam menni, ami a sporttal összefügg.

A soproni Berzsényi Líceumban¹³⁸ tanultam, ide járt Berzsényi Dániel is. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a bátyám, aki nálam jobb tanuló volt, a Széchenyi Gimnáziumba¹³⁹ járt. Engem, mivel nem voltam kitűnő tanuló, nem mertek, nem akartak a szüleim ugyanabba az iskolába íratni, így kerültem a Berzsényibe. A szüleim egyébként szigorúan neveltek, különösen az édesapám szigorától féltünk. Édesanyám, ma azt mondanánk, hogy vállalkozó volt, kereskedelemmel foglalkozott. Talán érdekes lehet, hogy a nagymamámnak kalapos műhelye volt, szekéren hordta eladni Bécsbe a kalapokat. Az édesapám gépésztechnikus volt. A pályaválasztáskor nem követünk a szülői mintákat, a bátyám orvos lett, én pedig a tanári pályát választottam. Bár kezdetben a tanárság kevésbé volt számomra tudatos, a kosárlabdának, a sportnak éltem.

138 A Soproni Líceum, amely az 1557-ben Hummel Kristóf polgármester által alapított latin iskolát tartja jogelődjének, az államosításkor, 1948-ban, az egykori tanítvány, Berzsényi Dániel nevét vette fel. A nyolcosztályos képzést ekkor négyosztályos váltotta fel. 1952-től biológia-kémia és orosz tagozat indult. 1956-tól lett koedukált a tanítás. Sok hagyományt megőrzött a korábbi líceumi tradíciókból. A kimagasló tanulmányi élet mellett (humán- és reáltantervű osztályok) tanulói jeleskedtek a sportban is, különösen a vívás (Tóth Antal testnevelő éleszti fel újra), az atlétika és a kosárlabda területén. 1991-től Berzsényi Dániel Evangélikus Gimnáziumként működik. <http://www.bdeg.hu/index.php?p=menusor/1-1-6.php> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

139 1850-ben katolikus alreáliskolaként kezdte működését, amelyet 1876-ben államosítottak, így nyolcosztályos, érettségi vizsgát adó főreáliskolaként folytatta a képzést. 1922-től viseli Széchenyi István nevét. 1930-tól reálgimnázium, 1935-től gimnázium, 1948-tól négyosztályos, 1964-ben megszűnt fiúiskolai jellege. <http://www.soproniszig.hu/post/130> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

Már középiskolás koromban NB-II-es csapatban játszottam. A testnevelő tanárom Tóth Antal volt, aki nagy érdemeket szerzett a korábbi sporttradíciók felkarolásában. Láttam bennem feltehetően a tehetséget, mert minden nyáron elküldött kéthetes sporttáborba. Nagyon szerettem a középpontban lenni, harmonikáztam, zongoráztam. A sportban persze láttam és éreztem a lehetőségeimet és a korlátaimat. Nem voltam túl magas, viszont jó volt a technikám, jól tudtam irányítani és messziről dobni. Volt egy példaképem, aki már középiskolásként a felnőtt válogatottban játszott, őt Orbay Lacinak hívták. Később a soproni Erdészeti és Faipari Egyetem tanára lett.

A negyedik (ma tizenkettedik) osztályban úgy döntöttem, hogy magyar–történelem–testnevelés¹⁴⁰ szakra jelentkezem a pécsi Tanárképző Főiskolára.¹⁴¹ Akkoriban háromszakos volt a képzés, ami meglehetősen megnehezítette a dolgomat, mivel az intenzív sport mellett nagyon komoly vizsgáknak kellett eleget tenni.

Őszintén megmondom, a főiskolára kerülés nekem nagy „fellélegzés” volt, kikerültem a szigorú apai felügyelet alól, elhagyva a szülői házat, szabadon „lázadhattam”. Először felvettek, és élveztem a testnevelők bohém életét. Kosarasként bekerültem Pécsen is az NB-II-es csapatba, és végig ott játszottam. Más sportversenyeken is indultam, súlylökésben értem el a legjobb eredményt, a főiskolai bajnokságon országos 6. helyeztettem. A sporttársak között sajnos olyan nem volt, aki a tanulásban is példát mutatott volna. A tanárok is utaztak a testnevelőkre, így komolyan meg kellett küzdenem a nyelvészet, az irodalomelmélet és a történelemtudomány nehézségeivel. Testnevelést tanító tanáraink közül feledhetetlen egyéniségek voltak Jillek Emil és Detre Pál (atlétika). Utóbbi ceglédi származású volt, nála írtam a szakdolgozatomat is. Nagy élményt jelentettek az évenkénti sítáborok. Soproniként, már „otthon” megtanultam a sízést, így nekem nem jelentett „szenvedést”.

140 A testnevelés szakos képzés 1948-ban mellékszakként indult Pécsen, a 3 éves képzési idő alatt az összes testnevelési órák száma 312 volt. 1950-től fő szakká válik. Az 1950-ben bevezetett 2 éves képzés 1954-ig tartott (433 óra), 1952-től önálló fő szak lesz a testnevelés, felvételi vizsgával, négy féléves képzéssel, 1005 órában. 1954-től három éves a képzés, kétszakos formában, 879 órában. 1959-től a szaktanárihiány miatt négy éves, háromszakos képzés bevezetésére került sor. Ez átmeneti megoldás volt, 1964-től kétszakos, négy éves képzés állandósul, és megindul az edzőképzés is. 1955-ben Jillek Emil Dr. Kálmánchey Zoltán tanszékvezető váltotta, akinek időszakában a testnevelés és a sporttudomány helye megszilárdult Pécsen. <http://www.tesi.ttk.pte.hu/hu/intezetunkrol/intezetunk-tortenete> (*Letöltés ideje: 2017.12.15.*)

141 A Pécsi Tanárképző Főiskola 1962-től viseli ezt a nevet, elődje az 1948-ban megalakított Pécsi Pedagógiai Főiskola volt. A főiskola tágabb történelmi múltja visszanyúlik az 1367-ben Nagy Lajos király által, Vilmos püspök közreműködésével megalapított első magyarországi egyetemig. Közelebbi múltjában szerepet játszott, hogy 1923-ban a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem Pécsre kerül, majd 1940-ben Szegedre, illetve részben Kolozsvárra. 1982-től a Tanárképző Kar a Janus Pannonius Tudományegyetem része lett. <http://www.btk.pte.hu/menu/51/28> (*Letöltés ideje: 2017.12.15.*)

Hogyan kerültél Ceglédre? Hol állsz munkába?

Sopronnal volt szerződése, így, amikor végeztem 1967-ben, vissza kellett mennem szülővárosomba. A Fenyőtéri Általános Iskolába¹⁴² kerültem, ahol nagyon jól éreztem magam, nagyon szép helyen fekvő iskola volt. Ám már ekkor tudtam, hogy nem fogok Sopronban maradni, ugyanis eljegyeztem a szintén testnevelés szakos, ám ceglédi származású (későbbi) feleségemet, akivel a főiskolán megismerkedtem. 1968-ban házasodtunk össze, így jöttem Ceglédre. A soproni igazgató – hogy maradjak – felajánlotta az iskolai szolgálati lakást és éves szerződést, hogy költözzünk oda, de Ceglédet választottam.

Az Ipari Szakmunkásképző Iskolába¹⁴³ kerültem, ahol Czinege Imre igazgató alkalmazott. Üres álláshely pedig úgy lett, hogy a feleségem nővére éppen szülési szabadságra ment. Tíz évig tanítottam itt. Főként magyar szakos tanár volt szükség. A levelező képzésben jelentős számban készítettünk fel érettségire is, így el kellett végeznem az egyetemet, amit az iskola igazgatója is erősen szorgalmazott, mivel nem volt egyetemi végzettséggel rendelkező, magyart tanító tanára. 1971-ben beiratkoztam a szegedi József Attila Tudományegyetemre, és elvégeztem a magyar szakot. Megismerkedtem a középiskolai követelményekkel, az iskolában pedig az érettségire való felkészítés és vizsgáztatás menetével. Jó tapasztalataim vannak, akiket tanítottam, ma is sokszor megállítanak az utcán, és még mindig tudnak idézni a megtanult versekből. Ez nagyon jólesik.

Bár akkor is és utóbb is felmerült bennem, hogy esetleg jobb lett volna, ha a Testnevelési Főiskolára megyek, és azt végzem el levelezőn. Talán nehéznek is találtam a felvételi követelményeket (biológia, kémia), meg akik odajártak, ők sem kecsegtettek sok jó hírrel. Még a levelező képzésben is a nagyon komoly sportkövetelmények teljesítését várták el. Végül a sors döntött. Akkor még nem volt szükség Cegléden testnevelőre, csak négy év múlva lett üres álláshely.

Hogyan alakult tovább a ceglédi élet? Megszoktad az itteni vidéket?

Bevallom, nem volt könnyű megszokni a ceglédi életet, nagyon más, mint Sopron, ahonnan persze nagyon elvágytam. A táj ma is hiányzik. Hosszú évekig a feleségem szüleinek a házában laktunk, a Kertész utcában. Aztán megszülettek a gyerekek, anyó-

142 Ma Soproni Német Nemzetiségi Iskola. <http://fenyoter.sopron.hu/> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

143 Ma: Bem József Műszaki Szakközépiskola és Szakiskola, amely az 1883-ban alapított tanonciskola utódja, 1956 óta viseli Bem József nevét. <http://www.bem-cegled.hu/?q=node/33> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

som nagyon sokat segített nekünk. Most látjuk csak, nagyszülőként, hogy milyen sok mindent átvállaltak tőlünk. Amikor megépítettük a saját házunkat, itt a Gubody utcában, azóta érzem igazán itthon magam. Kifelé alig látszik valami a házból, de nagy és kényelmes, teljesen a mi ízlésünk. Feleségem tervezte, és hogy otthonos legyen, gondosan gyűjtögettük a képeket, tárgyakat a bolhapiacokon, bizományi áruházakban. Vannak olyan festmények, amelyeket Sopronból hoztam, van, amelyiket ajándékba kaptunk. A felső szint, mióta nincsenek a gyerekek, szinte teljesen könyvtárként funkcionál, több mint kétezer könyv van a polcokon.

Közben eljöttem a Bem József Ipari Szakmunkásképző Iskolából, mert kivált és önállósult a Kereskedelmi Szakközépiskola.¹⁴⁴ Ennek igazgatója a Vígh Feri kollégám lett, aki elhívott magával. A Czinege Imre nem akart elengedni, többször behívatott, Monoron igazgatóságot ajánlott. Nem akartam maradni, mert az Ipariban a tanítás egy igazi taposómalom volt. Délelőtt-délután is voltak órák, két műszakban dolgoztunk, nagyon lehetetlen volt az órarend. Reggel 7-től, este 7-ig tanítottunk. A fegyelem szinte katonás volt, erős volt a dresszírozás, és Czinege nehéz ember volt. A fizetés kevés volt, túlórákat vállaltunk, hogy valamivel többet keressünk.

Végül jól döntöttem, amikor eljöttem, jó kezekbe, egy sokkal nyugodtabb, jó hangulatú iskolába kerültem. Ebben az iskolában négy évig voltam, a baráti kapcsolatokat a mai napig ápoljuk. Jó közösség alakult ki. Így nagyon nehéz volt megmondani az igazgatónak (Vígh Ferinek), hogy négy év után elmegyek. Ugyanis lehetőség nyílt a gimnáziumban arra, hogy oda átmenjek testnevelést tanítani. Süli Aladár, ott tanító kollégám keresett meg, akit az értekezletekről jól ismertem. Megbeszéltük feleségemmel, és végül úgy döntöttünk, hogy van értelme a váltásnak. Feleségem került a Kereskedelmibe a helyemre, én pedig átmentem a gimnáziumba.

Milyen volt a Kossuth Gimnáziumba kerülni?

Ezt a lépésemet sosem bántam meg. 26 éven át, a nyugdíjazásomig a Kossuth Gimnázium tanára maradtam. Egy olyan iskolába kerültem, amely a város legjobb középiskolája volt, eredményei alapján országosan is elismert. Falai közé lépve, mindig

144 A kereskedelmi ismeretek oktatása 1945-ig a tanonciskolában folyt vasárnaponként, az államosítás után Iparostanuló Iskola néven szervezték át, 1950-ben indult Cegléden az első kereskedő osztály 11 fővel, 1951-től a Pesti út 7. szám alatti épületben kapott helyet az iskola. 1967-től Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakmunkásképző Iskola lett. 1989-től kapott új épületet, és a Kossuth Ferenc utcában kiegészült szakközépiskolai képzéssel is. Jelenleg: Ungbháry László Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakközépiskola és Szakiskola. <http://www2.cegledikersuli.hu/official/index.php/iskolankrol/iskolank-tortenete> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

egy igazi „alma materben” éreztem magam, amelynek tekintélye van, és arra kötelez, hogy itt jó munkát kell végezni. Sosem felejttem el azokat a sorokat, ahogyan Tóth Mihály igazgató üdvözölte az évnitókon megjelenteket: *„...Köszönöm a szülőknek, hogy ide írtatták be a gyermeküket, köszönöm a bizalmat”*. Példaképem volt Tóth Mihály igazgató úr, akinek meghatározó szerepe volt az iskola eredményességének, szellemiségének az alakításában. Személyisége, értékrendje, vezetési stílusa, elvárásai a kollégákkal és a tanulókkal szemben mind-mind hozzájárultak saját pedagógiai hitvallásom átformálásához. Munkájának méltó folytatója volt Dr. Kürti György, aki igazgatósága alatt kiemelkedő közösségi munkát végzett. Az iskola számára fontos döntésekbe ő jobban bevonta munkatársait. Fantasztikus tantestületi kirándulásokat szervezett, sok felújítást kezdeményezett: például a kerítés, a sportudvar, az öltözők esetében.

A gimnáziumban az tetszett és élveztem, hogy okosabbak, jóval intelligensebbek voltak a diákok, mint az előző iskoláimban. A velük való beszélgetéseinkben éreztették velem is, hogy többet tudok, mint amit általában elvárnak egy testnevelő tanártól. Nem voltak sosem ellentéteim a diákokkal, nem aláztam meg őket, pedig a testnevelés alkalmas arra, hogy éljen vagy visszaéljen vele a tanár. Egyenrangú embernek tekintetem a diákjaimat, tiszteltem őket, ők is engem.

Milyen feladatokat kaptál a gimnáziumban?

A gimnáziumban sokáig az volt a szokás, hogy a testnevelők nem kapnak osztályfőnökséget, mert kevés órában vannak együtt a diákokkal, illetve a fiú-lánybontás miatt nem is tanítják az egész osztályt. Végül egyszer csak megdőlt ez az álláspont, talán már a Kürti kolléga idejében. Így osztályfőnök, majd munkaközösség-vezető és munkavédelmi felelős lettem. Ez utóbbi nagyon felelősségteljes munka, nem szerettem csinálni.

Végül két ciklusban voltam osztályfőnök. Az első osztályom nagyon gyenge volt, de jó magaviseletű, jószívű társaság. Matematikából és fizikából nagyon sokan buktak, a szülők még meg is támadtak engem, hogy többet kellett volna harcolnom a bukáskok elkerüléséért.

A második osztályom fantasztikus csapat volt, ugyan kicsit csibészek voltak a hiányszások igazolásánál, olykor megküzdöttünk egymással. De rengeteg sikert értek el, megnyerték az Éneklő osztályok versenyét, 10 kitűnő tanuló volt az érettségi vizsgán, szép teljesítmények álltak mögöttük.

Milyen módszerrel tanítottál? Testnevelőként, hogyan nyerted meg a diákokat?

Itt a gimnáziumban nagyon ideális rendszerben és feltétellel működtek a testnevelés órák. Három terem volt (van): a nagyterem, ahol a labdajátékok folynak; a kék terem, a talajtorna és atlétika alapozó edzésre, erősítésre és a sárga terem, ez egy konditerem. A Kereskedelmi iskolának például nem volt tornaterme, a zsidó templomban kialakított sportcsarnokba jártunk át. Tehát egy egészen új és jól kialakított testnevelési komplexumba kerültem. Hárman voltunk, amikor idekerültem, a Velkey Bandi bácsi volt a rangidős, Süli Aladár kollégám¹⁴⁵ és én. Osztottunk a termeken, az osztályokon, és a sportágakon. Heti három óra volt a kötelező testnevelés, a fiúk és a lányok külön testneveltek, két osztály volt egyszerre bontva. Ma a mindennapi testnevelés bevezetésével nagyon megváltozott a helyzet, ám lehetetlen helyzetbe kerültek az iskolák, mert a tornatermek száma nem lett több. Itt helyi viszonylatban egy kedvező változás van az úszás kapcsán, azzal, hogy a gimnáziummal szemben lévő strand folyamatosan használhatóvá vált, amióta télre sátortetőt kapott.

Tudtam, hogy fegyelem nélkül eredmény nincs. Módszer, módszerem? Garas Kálmán kollégám mondta egyszer: „...*akitől elvárok valamit, annak előbb vagy utóbb adni is kell valamit, például tudást, szeretetet*”. Én ezzel nagyon egyetértek. Lényegében érezte a gyerek a szeretetet, nem volt soha fegyelmezési problémám, pedig köztudottan „vajszívű” voltam. Nem kellett figyelmeztetéseket, fegyelmiakat alkalmaznom. Ha a gyerek esetleg nem szívesen csinálta, akkor is csinálta. Mindig jelentéssel kezdődött az óra, majd jött a bemelegítés, aztán pedig az éppen aktuális sportág. Megtapasztaltam, hogy a kisebbek, a nyolcosztályos kisdíjak hosszabb bemelegítést igényeltek, kifejezetten szerették azt.

Nagyon jó érzés volt, hogy a kosárlabdából mindent meg tudtam tanítani, hiszen „minden csínját-bínját” tudom. A szaktudás sokat segített. Meg készültem is, jó szakmódszertani könyveim voltak, amelyekben nagyon pontos és szakszerű óravázlatok, útmutatások segítették a tájékozódást.

A gimnáziumba kerülve kiderült, hogy a kollégák már választottak, ki melyik sportágat, sportkört csinálja. Miután én voltam az új, nekem jutott az atlétika, mivel a Velkey Bandi¹⁴⁶ bácsi volt hosszú évtizedek óta a kosárlabda felelőse. Süli Aladár a leány tornát és a fiú röplabdát választotta. Külön az igazgató úr kérése volt, hogy legyen kézilabda is, aminek szintén én lettem a felelőse.

¹⁴⁵ Süli Aladár: 1973–2010 között a gimnázium testnevelő tanára volt. <http://www.oregdiak.cklg.hu/?t=tanarok> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

¹⁴⁶ Velkey András: 1962–1990 között a gimnázium testnevelő tanára volt. <http://www.oregdiak.cklg.hu/index.php?t=tanarok> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

Milyen sikereid voltak, mire emlékszel vissza a legszívesebben? Mi volt a csúcspont?

Nagyon szerettem a nyolcosztályosokat tanítani, jól megtaláltam velük a hangot. A legnagyobb sikereket is velük értem el, például a hatodikosokkal országos versenyen.

A kézilabda-szakosztályt tíz évig vezettem. Remek gyerekeket taníthattam, köztük Kökény Pistát¹⁴⁷. A selejtezőkön nagyon jól vettük az akadályokat, az országos döntőtől hajszálra voltunk, csak a gólkülönbség választott el bennünket attól, hogy a nyolc közé jussunk. Többször lettünk megyebajnokok. Nagyon szép élmény volt a kölni kirándulás, amelyet a megyebajnokság megnyerésért, jutalomként kaptunk.

Legelőször, a gimnáziumba kerülésemkor, 1982-ben egy fantasztikus fiúcsapat szerzett érmekeket. Zátrok Zsolt gerelyhajításban lett országos 2. helyezett, a fiú gátfutó csapat 1984-ben negyedik (Kertész Sándor, Motyovszky János, Zátrok Zsolt, Ecsedi Péter). Országos rekorddal lett első Szárnóczky Mihály síkfutásban. 1985-ben Ecsedi Péter gátfutásban, Krekács László távolugrásban döntős. Csak a jelentősebb helyezéseket sorra véve is hosszú a lista.

Atlétikában is szép országos eredmények születtek: Kökény István, távolugrásban második helyezett lett, Mészáros László gerelyhajításban harmadik. 4x1500 méteres síkfutásban első lett 1995-ben Nagy Attila, Bozán Károly, Kisfaludy István, Süveges András és Véber Gergő. Mezei futóbajnokságon országos első helyezést értünk el csapatban és egyéniben is. Távolugrásban Ferbert Gábor és Turján Tamás értek el első helyet. A lányokat sem feledhetjük ki. Tóth Mária (1985), Karsai Éva (gerelyhajítás), Bozán Ágnes (hosszútávfutás, 3000 méter), Csomor Erika (futás, 1500 méter, később felnőtt bajnok, világbajnok), országos helyezettek (Zsigmond Nikoletta gerelyhajító), Bata Beáta (gátfutó), Kurucz Krisztina (3000 méter). Persze a sikerekben külső edzők is közreműködtek, hiszen a legtöbben sportegyesületben is edzettek. Ebből voltak viták, féltékenységek. Ezeken a sportversenyeken viszont a gimnázium tanulóiként vettek részt, évente egy pályaverseny és egy mezei futóverseny volt. A leánykosarasokra vagyok talán a legbüszkébb, ötödikes koruktól kerültek hozzám. A soproni országos döntőben velük elért 4. hely jelentette számomra a csúcspontot.

A röplabda tömegsportorákkal sikerült elérnem, hogy délután szívesen jöttek vissza játszani, a városi versenyeken mindig elsőkké lettünk. Az atlétika tömegsporton a kék teremben is mindig sokan voltak, aki benyitott, mindig meglepődött, hogy ott milyen komoly munka folyik.

¹⁴⁷ Kökény István később az NB-I-es ceglédi csapat erőssége lett. Ma edzőként dolgozik. A ceglédi KK SE férfi kézilabda-csapat vezetőedzője. (A Kossuth Gimnáziumban érettségizett 1990-ben.) <http://www.oregdiak.cklg.hu/index.php?t=diakok> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

A készsége tárgyak esetében egy dolog számít: szereti-e a diák, vagy nem, elfogad, vagy nem. Ha jól érzik magukat, jönnek, még az sem baj, ha szigorú. Nagyon nagy szerencse, hogy soha nem volt problémám a fegyelemmel.

Munkaközösség-vezetői feladatokat kb. nyolc-kilenc éven át láttam el. Együtt alkottunk egy közösséget az énekekkel, a rajzzal. Nem volt könnyű feladat egyáltalán, talán hálátlan is, könnyű kiváltani a kollégák kritikáját, ellenállását, akár kisebb dolgokban is.

Összességében nagyon fontosnak tartom, hogy baleset, maradandó sérülés nélkül sikerült végigtanítanom a sok-sok órát, edzést, miközben ez folyamatosan ott lebeg az ember feje fölött. Pályámon kaptam néhány hivatalos elismerést is: 1980-ban és 1990-ben miniszteri szintű dicséretet, 2002-ben és 2008-ban, kiváló pedagógiai munkámért városi kitüntetést.

A gimnázium évkönyvében Hornyákné Ágnes, igazgatóhelyettesként úgy írt rólam, hogy „*segítőkézség, kedvesség, harmonikus kapcsolattartásra törekvés*” jellemez.

Tanítványaimat soha nem néztem le, a pályámon a rátermettséget tartom a legfontosabbnak, sok év tapasztalata azt mondatja velem, hogy a felkészültség is fontos, de a rátermettséget nem pótolja semmi más. Először magamat is nehezen tudtam elképzelni tanárként, ám a gyakorlótanításon, a főiskolán, az iskolai gyakorlaton, Nagycenken már ráéreztem az ízére. Megdicsértek, akkor derült ki számomra, hogy, milyen is lesz a tanítás.

Mi lettél volna, ha nem leszel tanár?

Mindenképpen sportközeli szakmát választottam volna. Talán edző, és sajnálom is, hogy nem próbáltam meg a Testnevelési Főiskolát, de a két egyetem időben nem fért volna bele.

Mivel töltöd nyugdíjas napjaid?

Sok munkát ad a ház, ilyenkor télen én vagyok a fűtő. Komoly fizikai munka a favágás, és a cserépkályha befűtése minden reggel. A ház körüli kert kicsi, éppen most ritkítottuk ki a fákat és alakítjuk át a kertet. Van egy komolyabb kertem is a Kőrösi úton, szilvafákkal, szőlővel, veteményessel. Ez sok munkát ad, de nagyon szeretem, bár lassan túlnő rajtam. Időközben szerezttem egy segítséget is. Szeretem a kinti csendet, a nyugalmat, a csodálatos naplementéket.

Segíték a fiam vállalkozásában, most pályázott sikeresen, így egy komolyabb beruházásba tud kezdeni. És az unokák, a család, ahol tudunk, segítünk, leginkább az együtt tanulással. A feleségem is nagyon aktív, sok minden hárul rá: a nagy ház, a főzés, az unokák. Hétvégén, közös ebédeken tizenegyen ülünk asztalhoz. Nekünk is sokat segítettek korábban a nagyszülők, most, mi is természetesnek tartjuk, hogy amiben tudjuk, támogassuk a gyermekeinket. A régi barátokkal is tartjuk a kapcsolatot, volt egy ulti-csapatunk, ami egy évvel ezelőtt feloszlott, de a szűkebb kör tagjaival rendszeresen találkozunk.

Most csináltunk egy családi túrát Sopronba. A halottak napja alkalmából eljöttek a gyerekeink is, mivel a bátyámék nem voltak otthon, így szállodában aludtunk, kihasználtuk az időt, és felkerestük valamennyi nevezetességet, megmutattam a gyerekkori emlékeket. Nagyon szép város, bár régen elkerültem, jó volt felidézni a gyermekkort, a diákemlékeket. Sopron egy virágzó város, sokat köszönhet az osztrák szomszédságnak, meg a szabad határoknak.

TÓTH CZIFRA MIHÁLYNÉ (1935)

Hogyan lettél tanár?

Ennek a kérdésnek a megválaszolásánál mindenképpen meg kell emlékezni azokról, akik ebben segítettek. Szüleimről, akik a nehéz anyagi helyzetük ellenére is hozzájárultak ahhoz, hogy ne a nyársapáti osztatlan iskolában kezdjem az 5. osztályt, hanem Cegléden a bentlakásos zárdában,¹⁴⁸ (később Hámán Kató Általános Iskola). Az itt eltöltött három év meghatározó volt számomra a továbbiakban. Két tantárgy állt hozzám a legközelebb, a matematika és a magyar. Kiváló tanáraim voltak, akik nagyon megszerettették velem ezeket a tárgyakat. Tulajdonképpen már itt eldőlt, hogy tanár szeretnék lenni. Az egyházi iskola államosítása után hazakerültem Nyársapátra, és a 8. osztályt magánúton végeztem.

1949-ben kerültem a nagykőrösi Tanítóképzőbe.¹⁴⁹ Újabb szerencsés iskolaválasztás! Először csak a gimnáziumba vettek fel, de az édesanyám végül hozzájárult, hogy bekerüljek a tanítóképzőbe, ami végül sikerült. Bár a bejárás megnehezítette az osztály

148 A Római Katolikus Elemi Népiskola 1895-ben kezdte meg működését Cegléden. Kilenc fiú- és nyolc lányosztály kapott helyet az átalakított uradalmi szálló és vendéglő épületében. 1895-ben készült el az iskola épülete. 1922-től a Kalocsai Szegény Iskolanővérek Társulata szerzetes nővérei is letelepedtek, és megkezdtek az oktatást a leányosztályokban. (1927-től polgári iskola nyílt.) Az 1949-es államosítás után a leányiskolát Hámán Kató, a fiút Mészáros Lőrinc Általános Iskolának nevezték el. Az 1993–1994-es tanévtől az iskola újra katolikus iskolaként működik, jelenleg Szent Kereszt Katolikus Iskola néven. <http://egykor.hu/cegléd/656> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

149 Nagykőrösi Tanítóképző: jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kara, Magyarország egyik legrégebbi, a rendszerváltás idején elsőként induló egyházi pedagógusképző intézménye. A Dunamelléki Református Egyházkerület közgyűlésén, 1836. május 2-án Teleki Sámuel gróf indítványára alapították, működését 1839-ben kezdte meg. 1849 után komoly küzdelmet folytatott a fennmaradásért, ekkor lett Arany János a gimnázium tanára. A két világháború között kiemelkedő szerepet játszott Juhász Béla a neveléstudomány oktatásában. 1948-ban államosították, majd 1957-ben felszámolták a képzőt. A rendszerváltozás után az 1990–1991-es tanévvel kezdődött meg újra az oktatás. <http://www.kre.hu/ftk/index.php/iskolatoertenet.html> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

életébe való szorosabb bekapcsolódást, ennek ellenére az ott töltött négy év így is csodálatos volt. Mondhatom, országos hírvű tanáraink voltak ebben a kiváló intézményben. Köztük olyanok is, akik a későbbiekben a Szegedi Főiskolán tanítottak. Jelentősebb nevek: Juhász Béla,¹⁵⁰ Fruttus Istvánné,¹⁵¹ Kovács István,¹⁵² Seri András,¹⁵³ Csikai Pál¹⁵⁴.

Nagyon szerettem idejárni. Többen végeztek itt későbbi kollégáimból, akikkel jó kapcsolatban maradtunk Cegléden is: Tűri Béla, Oláh István, későbbi férjem, Tóth Mihály.

Fő tantárgynak számított a pedagógia (érettségi tárgy volt), nagy óraszámban tanultuk a módszertant és az úttörővezetést. Tudatosan készítették bennünket a tanári pályára. Második osztálytól hospitáltunk a gyakorló iskolában, harmadiktól tanítottunk. A tanítóképzősök elé komoly követelményeket állítottak. A gyakorló iskolában tanítók a szakma kiválóságai voltak. Kalapból húztuk ki: ki, mit tanít. Testnevelésből kevésbé voltam jó. Emlékszem, hogy nem minden sikerült úgy, ahogyan elterveztem. Komoly kihívás volt a szemléltetés (cséphadarót kellett szemléltetni magyarórán, nem sikerült, igaz, sose láttam cséphadarót). Remek magyar- és matematikatanáraink voltak, így arra kaptam inspirációt, hogy ezek közül a tantárgyak közül válasszak. Különösen szerettem például Danczkay Győző bácsit,¹⁵⁵ a matematikatanárunkat, aki iszonyú kemény volt. Végül a matematikát választottam szakként, mellé fizikát (ez volt vele párban). De változatlanul nagyon szerettem az irodalmat, ezért nehéz volt a döntés.

De kalandosan alakult az érettségi is. Az érettségi elnök, amikor megérkezett, azzal kezdte a mondandóját, hogy két szenzációs magyar dolgozat született, ugyanakkor matematika dolgozat nincs hibátlan. Mindenki nevetett, a többiek tudták, hogy az egyik én, a másik (későbbi férjem) Miska lehet a jó dolgozat gazdája.

150 Juhász Béla (1903–1958): Imre Sándorhoz közel álló latin–történelem szakos középiskolai tanár volt, főként pedagógiai tárgyakat oktatott 1927-től a Nagykőrösi Tanítóképzőben. Több szakmai szervezet, a Polgári Demokrata Párt, majd a Nemzeti Parasztpárt tagja, majd 1957-től pedig a Kecskeméti Tanítóképző igazgatója volt.

151 Fruttus Istvánné: a Nagykőrösi Tanítóképző után a Toldi Miklós Élelmiszeripari Szakképző Iskola meghatározó tanára volt.

152 Kovács J. István (1980–1965): a Budapesti Református Teológiai Akadémia professzoraként a Nagykőrösi Tanítóképzőben a lelkész tanárképzésben játszott meghatározó szerepet.

153 Seri András (1909–1995): református lelkész, tanár, igazgatóhelyettes volt a Nagykőrösi Református tanítóképzőben.

154 Csikai Pál (1907–2011): Természettan, földrajz, kémia tantárgyakat tanított a Nagykőrösi R. Tanítóképzőben, 1952–1953-ban a ceglédi Kossuth Lajos Gimnáziumban, majd a nagykőrösi Toldi Élelmiszeripari Szakképző Iskolában, kiemelkedő teljesítményeket ért el biológiából. http://konyvtar.uni-pannon.hu/doktori/2007/Szenczi_Arpád_dissertation.pdf (Szenci Árpád) (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

155 Danczkay Győző 1936-tól tanított a Nagykőrösi Tanítóképzőben, amelynek meghatározó személyisége volt. http://konyvtar.uni-pannon.hu/doktori/2007/Szenczi_Arpád_dissertation.pdf (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

Milyen diák voltál?

Egyébként nagyszájú voltam, egyik tanárom szerint inkább „fiús mentalitású”. Mindig nagyon aktív voltam, sokszor a tanár előadásaiba is belekérdeztem: Mi, mit jelent? Miért van így? Talán fegyelmezetlenségnek tűnt. A többiek szerint bátor voltam. Egyik osztálytalálkozón mondta az osztálytársam, hogy: „Böbe, te voltál az osztály esze”. Erre azt válaszoltam: „Ha az lettem volna, akkor nem lennék Tóth Mihályné. A Miska volt az osztály esze”.

De egy biztos: imádtam iskolába járni, szerettem tanulni. Nagyon becsültem a tanáraimat. Jól tanultam, hat tárgyból érettségiztünk, nekem mind kitűnő lett.

Mi vonzott a tanításban?

Talán az eddigiekből is kitűnik, hogy nagy hatással voltak rám a tanáraim. Példaképeim voltak, és talán az a vágy is bennem élt, hogy én is ilyen szeretnék lenni. A matematikába pedig egyszerűen beleszerettem.

Özvegyen nevelt az anyám, nehéz körülmények között éltünk, és nem akart elzárni a tanulástól, de azt kérte, hogy olyan iskolát válasszak, amelyikkel hamar végzek, és korán munkába állhatok. Egyéb kategóriába számítottam, tehát ösztöndíjra nem számíthattam, az egyetem így nem jöhetett szóba, hanem a főiskola.

Így kerültem a hároméves képzést adó, budapesti Apáczai Csere János Pedagógiai Főiskolára,¹⁵⁶ matematika–fizika szakra, ugyan a fizika nem ment annyira, a matematikát nagyon szerettem. Az iskola akkor a Papnevelde utcában volt. Itt szintén nagyon jó tanáraim voltak, köztük Hódy Endre,¹⁵⁷ Péter Rózsa,¹⁵⁸ Öveges

156 A kötelező nyolcosztályos általános iskola bevezetésével (1945) szaktanárhiány lépett fel. A tanítók átképzésével és szaktanítói tanfolyamokkal (1947) nem sikerült megoldani a problémát. 1948-ban alapították meg a pedagógiai főiskolákat: Budapesten (Papnevelde utca, ahol 1955-ig működött), Szegeden, Debrecenben (ezt 1949-ben áthelyezték Egerbe) és Pécsen. <http://mek.oszk.hu/01800/01893/html/12.htm> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

157 Hódy Endre (1923–2003): Matematikatanár volt. Eötvös-kollégistaként szerezte diplomáját, a Budapesti Pedagógiai Főiskola docense volt, 1959 és 1987 között számos tanítványt készített fel a matematikai olimpiára. Az OPI vezető munkatársa, a *Matematika Tanítása* című folyóirat főszerkesztője volt. <http://www.komal.hu/cikkek/2003-09/hodi.h.shtml> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

158 Dr. Péter (Politzer) Rózsa (1905–1977): matematikus, az MTA levelező tagja, 1947 és 1955 között a Budapesti Tanárképző Főiskola tanára, a Matematika tanszék vezetője volt. 1955 és 1975 között az ELTE professzora volt. A rekurzív függvényekkel foglalkozott, kiváló oktatói munkát végzett, sokat tett a tehetséges matematikusok felfedezéséért. <http://www-groups.dcs.st-and.ac.uk/~history/Biographies/Peter.html> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

József¹⁵⁹. Jó volt a közösség is, máig tartjuk egymással a kapcsolatot. És itt volt korábbi osztálytársam, Tóth Mihály is.

Hogyan lett a barátságból házasság?

Már a középiskolában szorosabb kapcsolat alakult ki köztünk, mint amilyen két osztálytárs között kialakulhat. Közös volt az érdeklődésünk, mindketten nagyon szerettük a matematikát. Miska szintén Budapestre jelentkezett, egyetemre, matematika–fizika szakra. Ő az ELTE-re járt, nagyon jól tanult, népköztársasági ösztöndíjas volt. Közben dolgozott is, totó-kiértékelést csinált, ami akkor még mechanikusan, kézzel történt. Mindig éjjelente dolgozott, a József nádor téren volt az iroda. Este megtanulta az eredményeket, hogy gyorsabban menjen. Jól fizették ezt a munkát. Például 1956 őszén Miska nagyon beteg lett, kórházba került. Október 19-én jött ki a kórházból, és 23-án már ment is munkába. Én is dolgoztam, korrepetálást vállaltam.

A Pesten eltöltött évek végleg eldöntötték az együtt maradásunk. Rengeteg közös élményünk volt: színház, mozi, hangverseny. 1955 augusztusában jegyeztük el egymást, 1957. január 5-én volt az esküvőnk. Nehéz idők voltak ezek, alig kaptunk fekete anyagot, nem lehetett fényképészhez menni. Miska is Ceglédre akart kerülni, ő egyébként szarvasi volt. Néha viccelődött velem, hogy miért is volt Szarvason csak lányoknak tanítóképző. Nagykőrös lett az ő veszte, ott ismert meg engem.

Hogyan kerültél Ceglédre?

A főiskola elvégzése után mindenképpen Ceglédre szerettem volna jönni. Először a Budai úti Általános Iskolába kerültem. Mindkét tárgyat tanítottam, a matematikát és a fizikát is, három évig. Mindenütt nagyon szerettem, itt is. Melegszívű, tanyasi gyerekek közé és összetartó tantestületbe kerültem, ismét jól alakult az életem.

159 Öveges József (1895–1979): piarista szerzetes, pap, tanár. 1948 és 1955 között a Budapesti Tanárképző Főiskolán a Fizika tanszék vezetője volt. Jelentős szerepet játszott a tudományos ismeretterjesztésben, műsorokat szerkesztett és vezetett a Magyar Rádióban és a Magyar Televízióban, több mint harminc éven át a TIT elnökségi tagja volt. <https://www.piarista.hu/hirek/120-éve-született-öveges-józsef-piarista-szerzetes-tanár-és-fizikaprofesszor> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

1958-ban sikerült bekerülnöm a Földváry Károly Általános Iskolába, ahol hat évig tanítottam. (Ugyanebben az évben került a férjem a Kossuth Gimnáziumba.) Itt is jól éreztem magam. Először mindkét tárgyat, majd csak matematikát tanítottam. Sok kedves tanítványom, a tantestületben igazi barátaim lettek. A Földváryban Kovács András volt az igazgató, a gimnáziumban Radványi József, aki 1964-ben megkérésre, hogy menjek át a gimnáziumba. Azzal a feltétellel, hogy természetesen el kell végeznem az egyetem matematika szakát. Főképpen azért vonzott ez az ajánlat, mert a férjem már itt tanított, és örültem neki, hogy egy tantestületben lehetek vele. Nehéz volt a váltás, arról nem is beszélve, hogy 1964 őszén el kellett kezdeni a matematika szakot az ELTE-n. Többet tanultak tovább, nagyon népszerű volt a filozófia, én is elkezdtem, de abbahagytam és a matematikát csináltam.

Milyen volt az általános iskola után a gimnázium?

Nem volt könnyű. Ebben az időszakban hét párhuzamos osztály volt. Délelőtt és délután is tanítottunk. (A gimnáziumban működött a közgazdasági szakközépiskola is, a K osztály volt a közgaz.) Négyéves volt a fiunk, közben egyetemre jártam, és két műszakban tanítottam. A képzés három éves volt, kb. 400-an kezdtük el, és 17-en jelentkezünk a diploma megvédésére. Közben költözködtünk is, átépítés miatt ki kellett költözni a lakásunkból, sparherden kellett főzni, kisgyerekekkel különösen nehéz volt, és majd egy évig tartott ez az állapot.

Másrészt a beilleszkedés sem volt egyszerű, bár talán észre sem vettem. Komoly kihívás volt, de szerettem ezt a munkát, és sosem bántam meg, hogy átjöttem a gimnáziumba. Egy alkalommal, amikor a volt igazgatóm, a Kovács András bejött a gimnáziumba a Földváryból, és megláttam, mégis elérezékenyültem. Kiváló tantestületbe kerültem, sok nagy tekintélyű kollégával, akik mindig kedvesek voltak, sokakat ismerem is közülük. Segítőkészek voltak. Rögtön osztályfőnök lettem egy némettagozatos osztályban, válogatott gyerekeknél. Biztos, hogy jobban izgultam, mint ők.

Miért volt a Radványi igazgató úr kedvelt, mindenki elismerőleg szól róla?

Csak a legnagyobb elismerés hangján tudok róla beszélni. Nagy tudású volt, korrekt, törődött a kollégákkal, segített nekik. Tiszteltem és szerettem. Nagyon megrázott a halála, hosszan beteg volt, azt is méltósággal viselte. Többek között ezért is lett a férjem (Tóth Mihály) igazgatóhelyettes a hetvenes évek elejétől. Röviddel a nyugdíjazása előtt halt meg, 1976-ban, nem érte meg sajnos, hogy megkapja az első nyugdíját.

Többi kolléga? Hogyan viszonyultak hozzád, akik később az igazgatóhelyettes, majd az igazgató felesége voltak?

A férjem már a hatvanas évek elején igazgatóhelyettes lett, 1976-ban pedig igazgató. Én tiszteltem és becsültem a munkáját, de semmiképpen sem szóltam bele vagy közvetítettem a kollégák felől. A döntéseit egyedül hozta meg. Úgy érzem, korrektül kezeltük ezt a helyzetet. A kollégáimtól tudom, hogy ők is így érezték. Sok volt tanártársammal a mai napig rendszeresen találkozom, úgy érzem, ez igazolja, hogy korrekt voltam. Például tartom a kapcsolatot a két irodai dolgozóval, Motollainé Katival és Margóval¹⁶⁰ is. Mindig felhívjuk, meglátogatjuk egymást. Van, akivel levelezek.

A hetvenes években formálódott a tantestület. Meghatározóak voltak a Velkeyek,¹⁶¹ Virrasztó Joli,¹⁶² Szalkai Miki,¹⁶³ Burgmann Jutka¹⁶⁴. Nagyon jó közösség volt akkori-ban, a nőkkel és a férfiakkal is jól kijöttem.

Milyen volt a tanári munka? Milyen tanár voltál? Mi volt a módszered?

A tantárgy jellegéből következik, hogy nem volt mindig könnyű. Ha statisztikát csinálunk, hogy melyik tárgy a legkevésbé szeretett, akkor a matematika az első helyen lesz. Sok tanulónak és nekem is, meg kellett küzdeni azért, hogy az érettségiig eljussanak, és az sikerüljön. Szigorú voltam, de mindig azt éreztem, hogy felelősséggel tartozom a gyerekeknek. Természetesen sok olyan diákom is volt, aki vonzódott ehhez a tárgyhoz. Velük nagyon szívesen foglalkoztam, külön is. Legjobb módszer a külön foglalkozás, a gyengébbet felhozni, a jót még jobbra tenni. A gyakorlás a legfontosabb.

160 Motollai Károlyné, Katika iskolatitkár, Molnár Károlyné, Margitka adminisztrátor. Mindketten a gimnáziumból mentek nyugdíjba.

161 Velkey Imre: 1945–1980 között magyar–latin szakos, Velkey Pál 1955–1991 között matematika–fizika szakos, Velkey András 1962 és 1990 között testnevelés szakos tanárok voltak, testvérek, valamennyien a Kossuth Gimnáziumból mentek nyugdíjba.

162 Virrasztó Jolán: 1961–1976, 1978–1988 között magyar–orosz szakos tanár volt, a Kossuth Gimnáziumból ment szintén nyugdíjba.

163 Szalkai Miklós: 1962 és 2001 között angol–orosz szakos tanár volt, aki a Kossuth Gimnáziumban érettségizett, és innen ment nyugdíjba is.

164 Burgmann Lászlóné: 1970–2003 között matematika–fizika szakos tanár volt, a gimnáziumból ment nyugdíjba.

A tanári munkában persze sok más kihívás is volt. Osztályfőnök lettem 1964-ben, Kürti Gyuri,¹⁶⁵ Horváth Géza¹⁶⁶ jártak az első osztályomba. Tartottam tőle, bár az általános iskolában is voltam osztályfőnök. Tulajdonképpen úgy érzem, hogy túl szigorú voltam, ezt lehet, hogy zokon is vették.

A következő osztály, az 1969-es kevésbé erős osztály volt. Találkoztukon mondtam is, olyan sokat szidtalak benneteket. Lehet, hogy ők is észrevették, hogy értük volt, hálásak voltak, hogy mindenki leérettségizett, idővel átértékelődnek a dolgok. Férjem, Miska filozófiája volt, hogy a gyengébb tanuló mindig sokkal hálásabb. Aki küszködve jut el az érettségiig, az jobban értékeli a segítséget, a tanári munkát. A jó tanuló, ahogy Miska is mondta, azt gondolja, hogy ő kiváló, bárki tanította volna, akkor is sikerül neki.

Aztán jött a többi osztály. 1968-ban az Ócsai Pista bácsi nyugdíjba ment, tiszta lány osztálya volt, egy évre őket kaptam meg. Hárman is főiskolai tanárok lettek közülük. 1969 és 1973 között egy normál osztályt vittem. Aztán az 1973 és 1977 közötti osztály egy remek csapat volt, idejárt a Balogh Erika (később színész), Oláh Pista, Márki Jutka (tanárok lettek). Aztán jött az utolsó, az 1980 és 1984 közötti csapat. Akkoriban az volt a szokás, hogy ötven év fölött nem nagyon adtak osztályt.

A családlátogatásokat nem merem megkerülni, ki kellett menni, volt, hogy az osztály is jött, összekötöttük egy-egy kirándulással. Sok volt a bejáró tanuló. Volt olyan osztály, ahol küzdeni kellett, de vannak nagyon szép élményeim. Tanítványaim közül többen választották a matematikatanári pályát, van, aki matematikus lett, vagy a Műszaki Egyetemre ment. Jó volt hallani, ha azt mondták, hogy két évig szinte semmit sem kellett tanulniuk a főiskolán vagy az egyetemen.

Több tanulóm ért el a versenyen kiváló eredményeket. Nagyon sok tanítványomra vagyok nagyon büszke. Ki ne felejtsek valakit: Gábor Ági, Lugossy Erzsi, Laszip Attila, Takács Géza, Zászkaliczky Eszter, Giba Péter, Bujdosó Mónika, Szoljár Ágnes, Volter Etelka.

A következő versenyeken indultak: Arany Dániel, OKTV, három megye versenye (Pest, Fejér, Veszprém), amit Bogdán Zoli kollégám¹⁶⁷ szervezett mint szakfelügyelő.

Mindig örömmel találkozom régi tanítványaimmal, és közülük is sokan szívesen emlékeznek a közösen eltöltött évekre.

165 Dr. Kürti György: 1974–2011 között a gimnázium későbbi tanára, igazgatóhelyettese, igazgatója volt.

166 Dr. Horváth Géza, később jogász, mindkét fia a gimnáziumban érettségizett. Felesége, dr. Horváth Gézáné 1980–2000 között magyar–német szakos tanárként dolgozott, a gimnáziumból ment nyugdíjba. <http://www.oregdiak.cklg.hu/index.php?t=tanarok> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

167 Bogdán Zoltán: 1955–1993 között matematika–fizika szakos tanár, szakfelügyelő volt, a Kossuth Gimnáziumban érettségizett, és tanárként innen ment nyugdíjba. <http://www.oregdiak.cklg.hu/?t=tanarok> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

Milyen szép élményeid van a tantestületi, régi legendás bulikról, névnapokról?

A tantestületben csodálatos műsorokat szerveztünk, nagyon jó hangulat volt. Mi tanári bulinak neveztük az évente tartott összejevetelt. Természetesen mindig műsorral kezdődött, amit nagyon színvonalasan a kollégáim állítottak össze. Szinte mindenki szerepet vállalt, ki énekelt, ki zongorázott. Voltak beöltözések, jelmezek is. Rengeteget neveltünk. Én általában az ételért, italért, terítésért voltam felelős. Fantasztikus élmény volt. A buli általában hajnalig tartott. Falakat rengető éneklésekre emlékszem, és persze a tánc sem maradhatott el. Aztán lassan elmúltak ezek a rendezvények. Jöttek a szabadban szervezett főzések, de ez már más volt.

Miskának fontos volt, hogy milyen ételt viszünk a névnapjaira. Nagy gonddal készültünk ezekre a szeptember 29-ékre, mindig kitaláltunk valami újat. Sokszor már éjjel nekiláttunk, hogy frissen vihessük például a rétest, palacsintákat a kollégáknak.

Nagy élményt jelentettek a tanári kirándulások. Kürti Gyuri által szervezett, csodálatos, nagyon jó utak: Erdély, Szlovákia, Ausztria. Nyugdíjasként is felejtethetetlenek számomra, nagyon örülök, hogy részt vehettem rajtuk. Hiányzanak, de megértem, hogy nem csinálja, nagy munka, nagy felelősség a szervezés.

Idegen társasággal nem szívesen megyek. Nem sokat járok be a gimnáziumba, nem akarom feltartani őket. Még van néhány tanítványom: Oldal Éva, Volter Peta (Etelka), Hornyák Ági, Augusztin Mónika, Dudás Erna.¹⁶⁸

Mikor lettél nyugdíjas?

1992-ben mentem nyugdíjba, de még 1995-ig három osztályban tanítottam. Végül 2006-ig dolgoztam nyugdíjasként, az unokák, a hármaskerek ekkor érettségiztek. Igazából tavalyig tanítottam, magántanítványokat vállaltam. Most már úgy döntöttem, hogy nem csinálom.

Mivel töltöd a szabad időd? Van-e valamilyen hobbid?

Nagyon sokat olvasok, rengeteg könyvünk van, még mindig találok olyat, amit nem olvastam. Sok éven át az volt az első, hogy, amikor megkaptam a fizetést, az első utam a könyvesboltba vitt. A boltvezető már várt egy összekészített kupac könyvvel, amik-

¹⁶⁸ <http://www.oregdiak.cklg.hu/?t=diakok> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

ről ő úgy gondolta, hogy érdekelni fog. A többségét elhoztam, ez látható a lakásban is, teli vannak a polcok, több mint négyezer kötetünk van. Sajnos a katalógusunk nincs meg. Az unokám katalogizálta a könyveinket, de a számítógép meghibásodása miatt odalett. Miskával mindketten nagyon szerettünk olvasni. Az ő halála után nagyon nehéz volt, nekem ő volt a legjobb barátom, a tévét is mindig együtt néztük. Például szerettük a focimeccseket. A tévét főként azért kapcsolom be, mert emberi hang, belezérek, belehallgatok. Néha azon veszem észre magam, hogy a meccseket ma is úgy kommentálom, mint Miska idejében.

Általában hetente két könyvet elolvasok, szeretek rejtvényt fejteni, különösen szeretem a sudoku-t. Tavasztól őszig Tiszaécskén vagyok a nyaralóban, ahol sok szép napot éltünk át a férjemmel és az unokákkal. Többször lejönnek az unokáim most is, és a kollégáim közül néhányan. Tiszaécskén a vízpartot szeretem, a strandért soha nem voltam oda. Az unokákkal is mindig a vízpartra mentünk. Sokat biciklizem, ha tehetem. Barátnőmmel felfedeztük a Scrabble-t, szenvedélyes játékosok lettünk, már többeket sikerült bevonnunk.

Vannak érettségi találkozóok, szívesen megyek, ott a régi kollégákkal is össze tudok futni. Van számítógépem is, az unokákkal inkább azon keresztül érintkezünk. Talán hihetetlenül hangzik, de sokszor előveszem a matematika-feladatgyűjteményt, és példákat oldok meg, ami aztán igazán élvezek.

Mi lettél volna, ha nem lehetsz tanár?

Most így életem vége felé nem is érzem azt, hogy valami más pálya igazán érdekelt volna. Talán kereskedő. Szatócsboltja volt a szüleimnek, ahol a cukortól a kapáig minden volt. Van egy kis kereskedői vénám, a számolás sincs ellenemre. De örülök, hogy tanár lettem. Mindenkinék hálás vagyok, aki hozzásegített ehhez a szakmához. Nem volt könnyű, de sok szép élményt adott.

TANÁRI ÉLETUTAK AZ 1945 UTÁNI MAGYARORSZÁGON¹⁶⁹

*Középiskolai tanári létviszonyok
a visszaemlékezések tükrében*

169 Az interjúk szakmai bemutatására a következő konferenciákon került sor: *Teacher's careers in Hungary during the Kadar-regime*. ISCHE, Buenos Aires, 2017.; *Moves of teachers from training to work place in the 20th century Hungary*. ISCE, Chicago, Loyola University, 2016.; *Középiskolai tanárok életpályája visszaemlékezéseik tükrében, Felülnézet a 20. században: történelem és emlékezet*. Pécs, PTE Doktori Iskola, 2015.; *Everyday heroes of school memories – teachers' paths of life in 20th century Hungary*. School Memories, Seville, 2015.; *Pedagógus életutak az 1945 utáni Magyarországon*. Sárospatak, Hajnal István Kör Konferenciája, 2015. A tanulmány és a konferenciák forrása a 11 középiskolai tanárral készített interjú, amelyek felvételére 2014–2015-ben került sor.

KORTÁRS EMLÉKEZŐK

A tanárrá válás folyamatát több jelentős történelmi változás alakította a 20. századi magyar történelemben. A műveltség áthagyományozását professzionálisan végző középiskolai tanárok kiemelt szerepet kaptak és kapnak a szellemi élet alakításában, a társadalmi elit képzésében és az értelmiségi lét minőségének formálásában. A tanulmány tizenegy kisvárosi, nyugdíjas középiskolai tanárral készített interjú alapján kívánja rekonstruálni – a személyes életutak bemutatásán keresztül – a változó világ kihívásaira választ kereső tanárképzés főbb átalakulásait. A visszaemlékezőket meghallgató kísérletet tesz az „egyéni történetek” elemzésével annak a feltárására, hogy miként igazodtak a tanárok a történelem által többször átrajzolt társadalmi, politikai viszonyokhoz, miként éltek meg tanári hivatásukat.

Az interjúk segítségével jól szemléltethető, hogy a változó képzési utak hogyan befolyásolták az továbbtanulni vágyókat; milyen tényezők játszottak szerepet a szakok, a képző intézmények és a munkahelyek megválasztásában. Hogyan vélekedtek és vélekednek a tanárok a pedagógushivatás különböző feladatairól, szakaszairól, szerepeiről, presztízséről, miként éltek meg kudarcaikat, sikereiket, aktív és nyugdíjas éveiket. A szerző előzetes feltételezése az volt, hogy a válaszadók a politikai fordulatok által végbemenő gyökeres változásokat markánsabban kiemelik, és hangsúlyosan reflektálnak ezekre. Mint az oktatás főszereplői, akik benne élnek, és nap mint nap művelik a tanítás mesterségét, kellően kritikusan látják az oktatás és a nevelés gyakran változó helyzetét.

A válaszadók sok kérdésre választ adtak, és voltak, amelyek nyitva maradtak. Mindamellet a „személyes történetek-történelmek” segítenek megérteni a középiskolai tanári professzió változásait. Az élettörténetek mintegy kiegészítik a kor hivatalos neveléstörténetét. Egy olyan generációról szólnak, amely a magyar oktatás 1945 utáni időszakában volt aktív, és a hétköznapi tanári munka „iskolaszagú, emberarcú” változatról adnak képet.

Az interjúk alapján rekonstruálható életpályák lehetőséget adtak arra, hogy összevessük a magyar oktatáspolitikai fontosabb csomópontjait a személyes visszaemlékezésekkel. A válaszok egymással összefüggő négy kulcsfogalom köré rendezhetők, amelyek a következők: professzió, életpálya, identitás, presztízs.

Az interjúalanyok valamennyien ugyanakkor az alföldi kisvárosi középiskolának a tanárai voltak, közülük legtöbben aktív éveiknek legnagyobb részét vagy egészét ebben az egy intézményben töltötték el, és innen mentek nyugdíjba. Az interjúalanyok kiválasztásában a legidősebb korosztály megkeresése volt a cél. A hetven év felettiiek képezték a célcsoportot (70-84 év közöttiek). Kivételt jelent a két iskolavezető, két szempontból: az egyik közülük nem a gimnáziumból ment nyugdíjba¹⁷⁰ (de betöltötte

170 Alpolgármester, majd a Mezőgazdasági Szakközépiskola igazgatója volt, innen vonult nyugállományba.

a hetvenedik életévét), a másik fiatalabb a vizsgált korosztálynál¹⁷¹ (hetven alatti), ám mindketten vezetőként jelentős időt töltöttek el az intézményben, szélesebb rálátásuk volt az iskolának mint szervezetnek a működésére, és kollégáikra, akik közül többen még tanították is őket. Sajnos, egészségi okok miatt nem mindenki kerülhetett sor a személyes beszélgetésre, így végül 11 teljes interjú készült el.¹⁷² A beszélgetések kollégialis légkörben folytak, a megkérdezettek pozitív hozzáállása segítette a munkát. A félig strukturált interjúk ugyanazon kérdésekre fókuszáltak, viszonylag szabad teret adva a visszaemlékezőknek. Az interjúalanyok fontosnak tartották, hogy a válaszokra készüljenek, többen előre, akár írásban összeállított kis emlékeztetőket írtak. Megtiszteltetésnek vették, hogy érdeklődnek a pályájuk, személyük iránt.

A visszaemlékezők az 1930-as és 1940-es években született generációhoz tartoznak, akiknek gyermekkorát, következőképpen szülei neveltetését, életét még a II. világháború előtti konzervatív, keresztény értékeket képviselő Horthy-korszak határozta meg. Fiatalságukat és aktív éveiket abban a mintegy negyven évben éltek meg, mely az 1945 utáni gyökeres fordulattal kezdődött, s amelyet a szovjet befolyás, a kommunista hatalomátvétel és az egypártrendszer kiépítése jellemezett. Valamennyien idős, tapasztalt fővel éltek meg a rendszerváltozást, és azt követően mentek nyugdíjba, sokan aktívan dolgoztak tovább. A különböző politikai rendszerek műveltségi kánonjával szembeesülve elmondható, hogy négy történelmi alperiódus szemtanúi és részesei lehettek: az 1944 és 1949 átmeneti korszak, az 1949–1956 közötti időszak, azaz a kommunista diktatúra kiépülése, a harmadik szakasz 1956–1988 között – a Kádár-korszak¹⁷³ és a negyedik szakasz, az 1989–1990-es rendszerváltozást követő plurális demokrácia korszaka (ROMSICS 2010: 271).

Az interjúalanyok megélték a „szovjetizálás”, az államosítás, a kollektivizálás, a többpártrendszer felszámolásának időszakát. A családok életébe beleszólt a történelem: a kitelepítések, a vagyonelkobzások, a kuláktalanítás, majd a személyi kultusz éveit követő 1956-os forradalom. Megélték az 1960-as második felétől a jobb életkörülményeket biztosító „gulyáskommunizmus” időszakát, a hatvanas évek második felétől a „puha diktatúra” éveit. Számukra is, mint a többi család számára is elérhetővé vált a motor, az autó (Trabant, Wartburg, Lada), a hétvégi telek, a vidéki embereknek a kiskert (hobbitelek, háztáji). Lehetőség nyílt az utazásokra, az országon belül és kívül. A többségben tudatosult, hogy olyan országban élnek, amelyet a szovjet befolyási övezetben a „legvidámabb barakk” néven emlegettek (ROMSICS 2010).

171 Közel harminc éven keresztül az iskolavezetés tagja volt igazgatóhelyettesként, majd igazgatóként, maga is a gimnáziumban érettségizett – így a terep (kollégáinak és az iskolának) legjobb ismerője.

172 14 tervezett interjúból 11 született meg, amelyek létrejöttében nagy szerepe volt az iskola jelenlegi és volt igazgatója támogatásának.

173 Kádár János, a Magyar Szocialista Munkáspárt első titkáráról elnevezett korszak az 1960-as évek elejétől fellazult, és úgynevezett puha diktatúraként működött. A magyar szóhasználatban szocializmusként jelölt időszak.

A kérdezőt elsősorban az motiválta, hogy betekinthesse a hétköznapiak mögé – benézve az iskola falai mögé, meghallgatva az iskola főszereplőit, a tanárokat –, s így többet tudjon meg a középiskoláról, a középiskolai tanárokról. A visszaemlékezők történetei nem hoznak létre új történelmet, de a jelenből folyamatosan újraíródó „történelem” rekonstruálásához és az ok-okozati viszonyok objektív feltárásához nem hagyhatóak figyelmen kívül a kortárs visszaemlékezők személyes élményei. Számarányát tekintve ugyan csekély, de ez a tizenegy visszaemlékezés mint forrás segítheti a történeti vizsgálódásokat, számos esemény, rendelet, jelenség kerülhet új kontextusba és válhat az emlékezet(ek) segítségével tágabb kontextusban értelmezhetővé.

TÖRTÉNETÍRÁS ÉS A HÉTKÖZNAPI EMLÉKEZŐK

A történelem a múltbeli események összessége, ám annak eldöntése, hogy mi válik a történelem részévé, arról a történetírás dönt. A történetírók érdeklődése az utóbbi két évszázadban jelentősen átalakult, a történetírás specializálódott és interdiszciplinárisává vált. A modernizációs folyamatok, az iparosodás és a tömegtársadalmak kialakulása egyre hangsúlyosabbá tette a gazdaság- és társadalomtörténetet, illetve az eszmetörténetet. Új tudományágak és módszerek gazdagították a történelemtudományt. A 20. század második felétől új témák kerültek a történetírás horizontjába, felértékelődtek egyes társadalmi csoportok, elsősorban mentalitásuk, státuszuk alapján (*cultural history*, *gender study/history*). Viszonylag új, néhány évtizedes múltra tekint vissza a kollektív emlékezet kutatása, az egyes társadalmi csoportok múltképeinek a vizsgálata: eszerint a történelem számára releváns információt hordozhat, hogy az egyes korok szereplői milyen emlékeket őriztek meg, milyen értékeket tulajdonítanak azoknak, és miként konstruálják meg visszaemlékezésükben a múltat.

Ebben az összefüggésben kiemelt figyelmet kap Jan Assman (1938), német egyiptológus és vallástörténész (ASSMANN 2013), aki a kulturális emlékezetről, az egyéni és a kollektív emlékezet sajátosságairól szóló írásaival új impulzusokat adott a 20. századi történeti kutatásoknak. Assman figyelmeztet arra, hogy a technika fejlődésének következtében átalakul az adattárolás, ezzel együtt az emlékezés is, felejtésbe merül a múlt, amelynek újraértelmezése a jelentől új technikát igényel. Assman szerint a kulturális tradíciókkal szemben nagyobb teret kap a kultúra utáni kultúra, a letűnt, az elfelejtett elemek felidézése és értelmezése az emlékező és magyarázó által. Veszélyesnek tartja annak a generációnak a kihalását, amelynek még voltak személyes tapasztalata a történelem nagy sorsfordító pillanatairól. A nemzedékek eltűnése (kb. nyolcvan év), a negyven év mint korszakhatár, a felnőtt fővel való megélés sürgeti az emlékezést, előtérbe helyezi az élőszó fontosságát (a kommunikatív emlékezetet), az *oral history*. A szemtanúk elvesztése leszűkíti a történelem értelmezési tartományát.

A kulturális emlékezettel megtörténik a mítoszteremtés, amit a jelen (az emlékező) formál meg, a számára (a jelen szempontjából) fontos válik az ünnepivé. A szóbeliség átadja helyét az írásbeliségnek. Ebben a folyamatban az emlékezés, az identitás és a kulturális hagyományteremtés hármasa épül egymásra (ASSMANN 2013). A posztmodern felülírja a nemzetet, és előtérbe helyezi a társadalmat, a társadalmi szereplők alternatív, egyedi történetei értékelődnek fel. A könyvnyomtatás koraként számon tartott modern korra jellemző nagy elbeszélések véget értek. Az individuális tudást a könyvnyomtatás tette lehetővé. Az információrobbanás következtében a könyv már nem elégséges mint közvetítő, az össztársadalmi tudás nem áttekinthető. A szintézisek ideje lejárt, ezek spekulációk, nincs realitásuk. A francia Lyotard úgy véli, hogy a nagy elbeszélés elveszíti legitimitását, a tudomány egymástól független „kis elbeszélések” alakját ölti (NYÍRI 1994). A posztmodern álláspont szerint csak a pillanatnyi, az esetleges, az egyedi a fontos és az érdekes. A történelem demokratizálódik, az átlagember fontossá válik. Különösen nagy a reneszánsza a visszaemlékezéseknek az 1990-es rendszerváltozást megelőző közép-kelet-európai térségben, ahol a II. világháború, a holokauszt, a diktatúrák kibeszéletlen kérdései generálják az emlékezőket.

Maurice Halbwachs, francia történész (1877–1945) felhívja a figyelmet, hogy az emlékezést mindig befolyásolja a társadalom, a jelen (HALBWACHS 2010: 403–432). Bár az egyén emlékezik, de az emlékezőképesség közös produktum, amit befolyásol, hogy az individuum egyszerre többféle közösséghez is tartozik.

Az egyéni emlékezés jelentőségét több dolog is felerősítette. Pierre Nora (1931) úgy véli, hogy a globalizáció és a felgyorsult technikai fejlődés következménye az emlékezeti-társadalmak kihalása. Az életmódváltásnak átalakulásának köszönhetően kimegy a divatból a naplóírás, a levelezés, az új médiafelületek megjelenésével elvész a történelmi emlékezet (NORA 1984). Mára a személyes emlékek felidézésének és megőrzésének új módszere lett az interjúkészítéssel történő életút kutatás. A strukturált interjú (mint módszer és forrás) túllép az élettörténeti interjú keretein, választ keres a személyes és a társadalmi közötti összefüggésekre. A technika a komputerrel, az internettel új eszközöket adott a kutatók kezébe, hogy akár nagyobb mennyiségű adatok tárolásával és elemzésével jussanak újabb következtetésekhöz.

A kutatási módszerek átalakulása mellett megváltoztak az értelmezési keretek is. Az emlékezés struktúrája a nemzeti emlékezés szűk keretét szélesebbre tárta, „társadalmasította” és egyben interdiszciplinárisá tette, bevonva a szociológiát, antropológiát, szociológiát. Az szóbeli forrásokkal szemben kifogásként támasztható a szubjektivitásuk és narratív jellegük, de ezek egyben erényük is: képesek a személyes identitás megragadására. A szubjektív forma sajátossága, hogy jóval gazdagabb, árnyalt képet tud adni a múltból (VÉRTESI 2004: 1–15).

A kortársak vallomásai nem tekinthetők egyszerű állításoknak, bennük olyan összetett jelentéstartalmakkal kell számolnunk, amelyek magukban hordják mint

narratívum az emlékezet, az ideológia, és a tudatalatti vágyak olyan komplex rendszerét, amelyek egy bizonyos szituációban jönnek létre.

A visszaemlékező lehetőséget kap arra, hogy távolságot tartson a múlttól, hogy rendszerezze, strukturálja és interpretálja a múltat – a jövőre való tekintettel. Ez egyben segíti az emlékezőt abban is, hogy akár védekezési stratégiákat alakítson ki. A múlt megkonstruálásában jelen van az élmény, a megélés és az elbeszélés hármassága. Miközben az emlékező a múltba néz, a jövőből írja a történetét, s a jelent teszi múlttá (KOVÁCS 2007, GYÁNYI 2010).

Az emlékező tanárok az interjúk során, elbeszéléseikkel a „*kanyargó folyó kékét idézték fel*”, életük, pályájuk azon eseményeit emelték ki, amire ők emlékezni akartak, amit fontosnak tartottak. A terelgető kérdések csak laza mederben tartották a visszaemlékezőt. Az emlékből szándékosan vagy nem, de „emlékmű” válik (ESTERBERG 2001: 71).

A most visszaemlékezők közül többen hivatkoztak arra, hogy „*csak a szépre*” szeretnének emlékezni,¹⁷⁴ ugyanakkor őszintén és tárgyilagosan tekintettek végig pályájukon. Megjelentek a sikerek, a nehézségek, az esetleges kudarcok. Középiskolai tanárként aktív szereplői voltak a társadalmi folyamatoknak, munkájuk hatása sokszor később volt érezhető; több nemzedéket is befolyásolt. Érettségizett fiatalok, diplomás felnőttek, „kiművelt emberfők” sokasága vált oktató-nevelő munkájuk révén a társadalom hasznos tagjává.

A visszaemlékezők „elbeszélései” révén a személyes emlékezet lehetőséget ad arra, hogy összevessük emlékeiket az írott történelemmel, a pedagógiai történeti kánonnal: a mikrotörténetet a makrotörténettel. A jelen keretek között a kevés számú interjú nem ad lehetőséget arra, hogy akár kvalitatív vagy kvantitatív elemzésekkel következtetéseket vonjunk le. A visszaemlékezések viszont terepet biztosítanak ahhoz, hogy problémákat fogalmazzunk meg, további vizsgálódásokat jelöljünk ki (BARTLETT 1930; MASON 2001/2005; SCHÜTZE 1983; ROSENTHAL 1995).

Miközben azon kételyeknek is teret kell adni, hogy az emlékezet mindenkor szubjektív, a jelen határozza meg mind az emlékezőt, mind az emlékeztető személyt, az interjúkészítőt, azaz a mai/pillanatnyi szemléletünket tükrözik a múltra vonatkozó tartalmak.

174 A négy legidősebb tanár (80 év felettiek) kifejezetten kiemelte, hogy a szépre szeretnének emlékezni.

AZ ISKOLAPADTÓL A KATEDRÁIG

A megkérdezett tanárok életútja szorosan összekapcsolódott az alföldi kisvárossal, Cegléddel, a kisvárosi léttel és a munkahelyükkel, a Kossuth Lajos Gimnáziummal. A fővárostól, Budapesttől 74 kilométerre elhelyezkedő 38 000 fős agrárváros, több mint 650 éves múltra tekint vissza, a várost először IV. (Kun) László említette oklevelében. 1364-ben kapott a település mezővárosi rangot (vámmentességet), így ez az év a városalapítás hivatalos dátuma. A középkor nagy veszélyeit – tatárdúlás, törökveszély, Dózsa-féle parasztháború, reformáció és ellenreformáció küzdelme – sikeresen túlélte a város. A 18. századtól egyre jelentősebbé váló rideg állattartás, szőlő- és gyümölcsstermesztés virágztatásában nagy szerepet kapott a város körül kialakuló tanyavilág. Az 1847-ben megépült Pest-Szolnok vasútvonalnak köszönhetően bekerült a város az ország vérkeringésébe, ám a település falusias jellege megmaradt. Jelentős előrelépést a 19. század utolsó harmada és a századelő hozott, amely előmozdította az urbanizálódást (csatornázást, közvilágítást, szilárd burkolatú főutakat). Cegléd ma is „Kossuth városának” tartja magát. A 48-as függetlenségi érzelmeket ápoló város megőrizte Kossuth toborzóbeszédének emlékét. Annak idején rendszeres levelezésben álltak az emigrációban élő idős hazafival, a város díszpolgárának választották. Sőt országos hírűvé tette őket azon kezdeményezésük, amikor a ceglédi polgárok 100 küldötte¹⁷⁵ személyesen látogatta meg 1877-ban a „turini remetét” (REZNÁK 1982: 263–287).

A városlakók nagy álma volt, *„hogyan kelljen az észért Körösre és Kecskemétre járni, (a szomszéd városokba)”*. Céljuk egy nyolcosztályos gimnázium alapítása volt, amely végül hosszabb küzdelem után, állami főgimnáziumként, 1899-ben kezdte meg a működését (GÖZ 1989). Nagy vitákat gerjesztett, hogy valóban egy nyolcosztályos gimnáziumra vagy inkább egy gazdaképző intézetre van-e szüksége a városnak?

Az országos oktatáspolitikai a 19. század végén támogatta azokat a városokat, ahol még nem volt középiskola. A soknemzetiségű Magyarországon a századfordulóra felerősödtek a nacionalista tendenciák, és a fiatal nemzetállam az oktatásban látta a védelmet a magyar szupremácia megőrzéséhez (PUTKAMMER 2003). Igaz, hogy Cegléd esetében kevés veszélyt jelentettek a nemzetiségiek, lévén a város lakossága szinte teljesen magyar volt, ám a politikai antiszemitizmus nem hagyta érintetlenül a helyi közéletet sem (REZNÁK 1982: 263–287).

Az Osztrák–Magyar Monarchia akkori iskolatípusa alapján felépített, kétemeletes, szecessziós gimnáziumi épület 1903-ra készült el. Nagy változást hozott a többségében gazdagparaszti réteg gyermekeiből kikerülő növendékek életében. A modern, komfortos iskola, elektromos világítással, csengővel, vízöblítéses WC-vel, tornateremmel

¹⁷⁵ A Turini százas küldöttség közössége fennmaradt, jelenleg Múzeumbaráti Körként tevékenykedik, vezetője dr. Kürti György. <http://frissvideok.hu/regionalis/380005-video-turini-szazak-muzeumbarati-kor-unnepi-kozgyulesrol> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

és tornaeszközökkel nagy újdonságot jelentett. A város polgárai büszkéek voltak az intézményre, hiszen az alapításhoz szükséges összeget ők ajánlották fel, megküzdöttek az épületért és a gimnázium nevéért.

A város lakói az 1848-as eszmékhez hűen, Kossuth Lajosnak, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc vezetőjének a nevét akarták névadónak, de azt csak 1919. január 30-án vehette fel az intézmény: azóta is viseli. A több mint 100 éves iskola túlélte a 20. századi oktatáspolitikai átszervezéseit, mindvégig állami gimnázium maradt, megőrizve nevét jelenleg is változatlanul gimnáziumként működik, amelyben négy, öt- és nyolcosztályos a felsőfokú tanulmányokra előkészítő képzés folyik.

A kutató számára az interjúk lehetőséget adnak annak a megvilágítására, hogy a vizsgált tanárgeneráció térbeli mozgását nyomon kövesse, megvizsgálja, milyen mértékű volt a háborút követő mobilitás. A horizontális (földrajzi) mozgások mellett 1945 után jelentősen felgyorsul a társadalmi mobilizáció. Kérdésként merül fel, hogy horizontális és vertikális mozgásokat hogyan befolyásolták a megkérdezettek esetében a gazdasági, társadalmi és politikai változások? Milyen távolságokat tettek meg térben és időben az interjúalanyok?

3. táblázat: A tanárok (11 fő)¹⁷⁶ térbeli és időbeli mozgása¹⁷⁷

Személy, szak, nem	Születési hely	Középiskolai tanulmányok	Felsőfokú tanulmányok	Munkahelyek	Aktív évek nyugdíjba vonulásig ¹⁷⁸
BB (f) biológia– kémia	Cegléd	Cegléd	Budapest	Pásztó, Albertirsa, Cegléd	1957–1992
BK (n) magyar–orosz	Budapest	Budapest	Budapest	Albertirsa, Cegléd	1964–1994
GK (f) magyar– francia	Kiskunmajsa	Kiskunfélegy- háza, Baja	Szeged	Mezőberény, Cegléd	1975–1996
GI (f) fizika–kémia	Albertirsa	Cegléd	Debrecen	Cegléd	1965–1994
GS (f) történelem– földrajz	Cegléd	Cegléd	Debrecen	Kőröstetétlen, Cegléd	1976–2006

¹⁷⁶ A 11 főből 4 nő és hét férfi (n=nő; f=férfi).

¹⁷⁷ A táblázatban **Cegléd** vastag betűvel jelölt a ceglédi születésűek és ott is tanulóknál, vastag dőlt betűvel **Albertirsa** és **Nyársapát**, mint közeli települések, valamint **Kenderes**, mert csak születési hely, a család visszatért Ceglédre.

¹⁷⁸ Hivatalos nyugdíjazás éve. A legtöbben óraadóként még dolgoztak.

Személy, szak, nem	Születési hely	Középiskolai tanulmányok	Felsőfokú tanulmányok	Munkahelyek	Aktív évek nyugdíjba vonulásig ¹⁷⁸
KGY (f) biológia– földrajz	Cegléd	Cegléd	Szeged	Csemő, Cegléd	1974–2011
MÁ (n) magyar– történelem	Cegléd	Kecskemét	Budapest	Cegléd	1964–1997
SLJ (n) cselló– szolfézs, karvezető	Kenderes	Cegléd	Debrecen	Cegléd	1968–1969 1973–1977 1980–2015 ¹⁷⁹
SZS (n) orosz– társadalom ismeret	Öregcsertő	Kalocsa	Szeged	Cegléd	1967–1993
TT (f) testnevelés– magyar	Sopron	Sopron	Pécs	Sopron, Cegléd	1982–2009
TCZM (n) matematika– fizika	Nyársapát	Nagykőrös	Budapest	Cegléd	1964–1992
Átlag:					32 év/fő

Az interjúalanyok térbeli mozgását megvizsgálva megállapítható, hogy három kivétellel, a tizenegy főből heten közvetlenül kötődnek a városhoz. Négyen kerültek más városból a gimnáziumba (1 fő a fővárosból és hárman vidéki városokból: Sopron, Kalocsa, Mezőberény). Valamennyien családi okok miatt költöztek a városba, hárman házastársukat követték, akik idevalósiak voltak.

A kötődés kettős öt fő esetében,¹⁸⁰ ők nemcsak a város (vagy környező kistéleplés) szülöttei, hanem a középiskolai tanulmányaikat is itt végezték. Később saját tanáraik kollégái lettek. Aktív tanári tevékenységük legnagyobb részét a Kossuth Gimnáziumban töltötték, átlagosan 32 évet. Nyugdíjasként egy fő költözött el Ceglédre, a többiek a városban maradtak (3. táblázat).

¹⁷⁹ Csak 2000-től főállású tanára az iskolának, előtte óraadó.

¹⁸⁰ BB kémia–biológia, GI kémia–biológia, GS földrajz–történelem, KGY biológia–földrajz és SLJ cselló–szolfézs, karvezető szakosok. (SLJ családja ceglédi.)

A megkérdezettek közül hárman jártak tanítóképzőbe, amely akkor középfokú képesítést igényelt, érettségi után kellett képesítő vizsgát tenni. Két ceglédi illetőségű tanárnő a szomszédos városokban (Nagykőrösön és Kecskeméten), a kiskunhalasi születésű interjúalany Baján végzett. A tanítóképzők az 1882-től gyakorlatban lévő elv alapján 4+1 éves középfokú képzést adtak. Közismereti, pedagógiai és készségi tárgyakat tanítottak, érettségit adtak, majd egy év gyakorlat után lehetett képesítő vizsgát tenni (PUKÁNSZKY–NÉMETH 2004). A három megkérdezett tanár az érettségi után a továbbtanulást választotta (nem tették le a képesítővizsgát), két fő egyetemre, egy fő pedig főiskolára ment. A középiskolai tanulmányokról összegezve megállapítható, hogy a tizenegy főből egy budapesti, egy soproni gimnáziumba, 5 fő a ceglédi gimnáziumba járt, 1 fő egyházból államivá lett intézményben kezdte tanulmányait, (amelyet 1949-ben államosítottak), hárman pedig tanítóképzőbe jártak.

Az 1940 és 1950-es években középiskolai végzettséget szerzők átérték az iskolaszisztem teljes körű átalakítását, a szovjet mintára történő államosítást, az ideológiai áthangolást, a képzési formák átszabását. A beiskolázásban döntő szempont lett a munkás és szegény paraszti származású gyerekek preferálása. Gyermekként, érdeklődésüknek és a családi mintáknak köszönhetően, személyes indítékok vezették őket a pályaválasztásban, megnyilatkozásaikban nem utaltak sem politikai, sem egyéb külső motivációkra.

Több tényező is jelentősen befolyásolta a tanárság rekrutációját a két világháború közötti időszakban: a zsidó származású értelmiségre vonatkozó *numerus clausus*¹⁸¹ szűkítve a továbbtanulni akarók számát, a nők erőteljes megjelenése a pályán és az iskolaszisztemet átalakító 1934-es középiskolai törvény (NAGY P. 2009: 291–305). A paraszti származású tehetségek felkarolása jelen volt a Horthy-kurzus oktatáspolitikájában, majd új ideológiai töltettel meghatározóvá vált a II. világháború után. A gyökeres átalakulás száműzte a polgári értelmiséget, a munkás-paraszt fiatalok tömeges beiskolázását és továbbtanulását ösztönözte, mely a tanárság erős felhíguláshoz vezetett, és megtörte a professzionalizációs folyamatot (NÉMETH 2009: 279–290). Ennek az átmenetnek az alanyai voltak az interjúkban megkérdezett középiskolai tanárok, akiknek továbbtanulását és tanárrá válását, képzését és munkába állását e változások határozták meg.

A középiskolai oktatógárda biztosításához 1947–1948-ban, felszámolva a tanárképzés korábbi hagyományait, bevezették a gimnáziumra épülő hároméves nevelő főiskolákat, amelyek Budapesten, Debrecenben, Szegeden és Pécsen is megkezdtek a működésüket (LADÁNYI 2008, ROMSICS 2010: 320).

181 1920-ban a Teleki-kormány által kiadott 1920. évi XXV. tc., amely korlátozta a felsőoktatási intézményekbe felvehető nem keresztény származású fiatalok számát. 1928-ban módosították, emelték az úgynevezett zárt számokat.

A felsőoktatási reform (1948) célul tűzte ki a felsőoktatásnak a népi demokrácia szolgálatába állítását: 1. a haladó szellemű, magas tudományos színvonalú tanári kar biztosítását, 2. a tudományos kutatás és a szakképzés pontos körülhatárolását, 3. a társadalomtudományi szempont és gondolkodás érvényesítését, 4. a hallgatóság összetételének gyökeres átalakítását, 5. kötött tanulmányi rend bevezetését, megfelelő egyéni mozgástér biztosításával. Valójában azonban túlterhelés és számos torzulás jellemezte a képzést.

Az interjúalanyoknál két esetben módosult a pályaválasztás, az előbb már említett egyházi karrier (pap vagy misszionárius) helyett lett tanár, bár inkább a tolmács, fordító szak vonzotta volna, ám úgy gondolta, hogy oda nem lenne elég támogatottsága. A másik esetben a sportlövőnek készülő fiatal leány érettségizőként szembesült azzal, hogy erre a pályára csak katonai képzés keretében van lehetőség, és ebből a nők akkoriban ki voltak zárva. Így a pótjelentkezés során a megjelölt matematika–fizika szak helyett (helyhiány miatt) a Lenin Intézetbe került, amely egy speciális, orosz nyelvtanulást és ideológiai képzést (marxizmust–leninizmust) biztosító intézmény volt.

A pályaválasztás, a szak és az intézmény kiválasztása több esetben is a véletlenen múlt. A gimnázium későbbi igazgatója, aki biológia–földrajz szakos középiskolai tanárnak készült, az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyen (OKTV) elért eredménye miatt automatikus felvételt nyert földrajzból is. Ám ez a szakpár épp nem indult az egyetemen, így a szegedi főiskolát választotta, amelynek gyakorlatorientált képzésével nagyon elégedett volt. A Debrecenben történelem–földrajz szakra jelentkező interjúalanyuk is több nehézsége volt a pályaválasztással. Ő információhiányról is panaszkodott, illetve a szakpár kétévenként való indítása ugyancsak nehezítette a helyzetét. Az orosz szak választása is sajátos megoldásnak tűnt, a később orosz nyelv és világnézetünk alapjait tanító kolléga esetében. A Lenin Intézet megszüntetése után az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karába integrálódott be az orosz nyelv szakos tanárképzés. A szakok megválasztásában a fenti példákön túl szerepet játszottak a tanárok, a szülői minták (két főnél a szülők pedagógusok voltak) és az albérlő tanár házaspár.

A rövidebb (főiskolai) képzés megválasztásában az időfaktor játszott szerepet, mivel a főiskolai képzés rövidebb, így gyorsabban munkába lehetett állni (egy fő említette). Másik példa az orvosi egyetem helyett a tanár szak választása (biológia–kémia szakon), amely szintén gyorsabb utat jelentett a pénzkeresés szempontjából.

Négyen nyilatkoztak arról, hogy az egyetemi tanulmányok mellett folyamatosan dolgoztak, ám kiemelték, hogy az ösztöndíjból kielégítően fenn tudták tartani magukat, a keresetüket ruházkodásra, kultúrára vagy családjuk támogatására fordították. Többen hangsúlyozták, hogy mennyire hálásak a családjuknak, amiért lehetővé tették a továbbtanulásukat.

A munkahely megválasztásában meghatározó volt a családhoz való visszatérés. Azok a fiatal pályakezdők, akik Cegléden születtek és itt érettségiztek (5 fő), illetve idevalósiak voltak, de nem itt érettségiztek (2 fő) valamennyien visszatértek a gimnáziumba. Ez a trend némileg ellentmond annak a nagy társadalmi mobilizációnak, amit az iparosítás és urbanizálódás jelentett. A két világháború előtt is jelentős volt Budapest vonzereje, Cegléd közel esik a fővároshoz, könnyű volt a közlekedés. Ebben a korszakban a gimnáziumba érkező tanárok között megfigyelhető néhány érdekes mozgástendencia. A trianoni béke után többen érkeztek a határon túli területekről, sok esetben egy jóval polgárosodottabb kultúrát hozva magukkal. Rendszeresen felbukkantak olyanok is a tantestületben, akik később a felsőoktatásban akadémiai, esetleg hivatali karriert futottak be, ám állás vagy ösztöndíj hiányában gimnáziumi tanárként vállaltak állást. Köztük például dr. Pais Dezső (1886–1973), latin–görög–magyar szakos (1912–1929 között tanított Cegléden), később nyelvészprofesszor, az MTA tagja; dr. Palágyi Menyhért (1859–1924), mennyiségtan–természettan szakos (1902–1903 között tanított Cegléden), fizikus, filozófus, a Jelenkor publicistája, Ludwig Klages munkatársaként a grafológia és karakterológia megalapozója. Ide sorolható (vitéz) Szőnyi Sándor (1888–1972), aki 1920-tól tanított Cegléden, 1927 és 1940 között a Kossuth Gimnázium igazgatója volt, 1940-ben tanügyi főtanácsossá nevezték ki, és az Országos Tanáregyesület alelnökévé választották.

Az 1945 utáni időszakban a tanárok számára a munkába állás nem szabad választás kérdése volt. A megyék előszerződéseket kötöttek a pedagógusokkal, azért, hogy némi tanulmányi ösztöndíj ellenében a megyehatárokon belül tartsák az értelmiséget, így az oktatás szaktanári ellátását lehetőleg minél nagyobb arányban biztosítani tudják. Szinte minden megkérdezett beszámolt arról, hogy az elhelyezkedése nem volt egyszerű. Még akkor sem, ha esetleg személyes kapcsolatainak voltak, ha egykori diákként akart visszakérülni volt iskolájába tanítani. A legtöbben természetesen tartották, hogy a szülővárosukba vagy közelébe kerüljenek vissza. Ennek a családi kötődésen túl, és azon reményen felül, hogy esetleg az egykori iskolában sikerül majd álláshoz jutniuk, nagyon prózai okai is voltak. Ez pedig a megoldatlan lakáshelyzet. Az ötvenes évek elején alig volt lehetőség arra, hogy lakáshoz jusson egy kezdő tanár. Egyrészt mert nem voltak lakások, másrészt mert a lakhatást sem tudta volna megoldani. A legtöbben a szüleikhez költöztek vissza, vagy albérletbe mentek (lásd Irsa). Kevesen voltak olyan szerencsések, hogy szolgálati lakáshoz juthattak (lásd Csemő). Szolgálati szoba vagy lakás leginkább a külterületi, falusi iskolákhoz tartozott. A hatvanas-hetvenes években elkezdődött lakásépítési program és a szociális támogatások, kedvezményes kölcsönök lehetővé tették, hogy a tanárok önálló lakáshoz jussanak. A nyolcvanas-kilencvenes évekre is jellemző volt, hogy számos volt végzős diák visszatért az alma materbe. Minden bizonnyal szempont volt a szülői ház támogatása, amely megkönnyítette a pályakezdést.

Az állásokról az önkormányzatok tanulmányi osztályai rendelkeztek, ők közvetítették ki a munkaerőt, ám a pártnak (MSZMP)¹⁸² beleszólási joga volt a kinevezésekbe. Előnyt élveztek a katonatisztek hozzátartozói,¹⁸³ a pártelit kedvezményezettjei, de tekintettel voltak a házastársak végzettségére is (például a kórház orvosi ellátásának szempontjából jelentős érv volt egy orvos feleség). Többen kényszerültek arra, hogy először közeli települések általános iskoláiban tanítsanak (6 fő). Az álláshely megszerzése minden interjúalany beszámolójában külön figyelmet kapott, kiemelték az utánajárás, a várakozás, a véletlen szerepét. Jellegzetes példa a történelem–földrajz szakos kolléga beszámolója arról, hogy a párttagságon túl a Munkásőrségbe¹⁸⁴ való belépést is vállalta azért, hogy a gimnáziumi állást elnyerje. Két kolléga jött az ország távoli pontjáról. A testnevelő tanár Sopron városát hagyta el. A pécsi főiskolai évek után egy évre ugyan a szerződése miatt visszament Sopronba tanítani, de a szerelem erősebb volt, követte menyasszonyát Ceglédre. A magyar–francia szakos, Mezőberényben több évet eltöltő tanár családi okok miatt vált meg előző munkahelyétől. Több évi általános iskolai tanítás után került a gimnáziumba, ahol megtalálta azt a szakmai közeget, amelyre egész életében vágyott.

A tanárok életpályájának jellemző vonásaként megállapítható, hogy a korszakban egyébként erős társadalmi mobilizáció (faluról a városba áramlás, vidékről a fővárosba áramlás) nem vagy alig jellemzi a vizsgált tanárok életútját. A szocialista állam igényeinek megfelelő munkaerő képzésében és ellátásában a központi, pártállami irányítás, a tervgazdálkodás, a megyei szempontok érvényesültek. Más tekintetben, a műveltség kérdésében az interjúalanyok többsége első generációs felsőfokú végzettséggel rendelkező értelmiségi lett (a 11-ből 9 fő). A kor célkitűzése volt, hogy a munkás és szegény paraszti sorból származó diákok előnyt élvezzenek a továbbtanulás során. A statisztikák alapján az 1937–1938-as tanévben a középiskolába beiratkozottak közül munkás: 1779, paraszt: 114, egyéb származású 50 256 fő volt. Míg 1950–1951-ben munkás-származású: 33 830, paraszti 22 640, egyéb 50 256 fő volt. Az egyetemek keretszámok alapján dolgoztak, de a szociális összetételt és a nők arányát megszabták, a nők számára az 1946. évi XXII. tv. biztosította az egyenlő tanulási feltételeket (PUKÁNSZKY–NÉMETH 2004).¹⁸⁵

Az ötvenes évek elejének változásai a felsőoktatásban a mennyiségi mutatók alapján ítéltethők meg, a tömegkultúra területén rohamos fejlődés volt tapasztalható. A sajtó, a rádió, a mozi a tömegek nevelésének és szórakoztatásának jelentős eszközévé vált.

182 MSZMP: Magyar Szocialista Munkáspárt (1957 előtt: Magyar Dolgozók Pártja), amely a politikai hatalmat kizárólagosan a kezében tartotta.

183 Ceglédén Dél-Pest megye legnagyobb hadtestének a felállítására került sor.

184 Az MSZMP félkatonai, védelmi testülete 1957–1989 között.

185 1945. évi 2. tc. <http://mek.oszk.hu/01800/01893/html/12.htm> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

A növekvő szakember-szükséglet a hallgatói létszámok jelentős emelését jelentette. A hallgatói létszámot az ötéves terv (illetve az egyéves tervek) szabták meg. A munkába állást központi elosztás alapján oldották meg (LADÁNYI 1999: 81–82).

A középiskolákban a diákok 67%-a munkás- vagy parasztszaládból származott. A gimnazisták száma „csak” megduplázódott, feltehetően a magasabb tanulmányi elvárások miatt, míg a technikumokban tanulók száma 3–400%-kal nőtt. Jelentősen nagyobb lett a nők aránya. Az ötvenes évek közepére a nappali tagozaton tanulók létszáma megháromszorozódott.

A szovjet kultúra erős jelenléte több szempontból is érvényesült: a szovjet tankönyvek fordításainak mechanikus alkalmazása,¹⁸⁶ a gyakorlati képzés arányának növelése, egyes szakok megszűnése (társadalomtudomány, élettan, kétszakos modern idegen nyelv), a pedagógiai-pszichológiai tárgyak csökkentése jelezte a hatást, ám nem kedvezett a felsőoktatás színvonalának (ROMSICS 1999: 360). Sematizmus, dogmatizmus, vulgarizmus uralta az oktatást (LADÁNYI 2008: 90–95).

A gimnáziumokban ugyan növelték a természettudományos tárgyakat, de a túlterhelés miatt nagy volt a lemorzsolódás, amit igyekeztek megfékezni. A gimnáziumi oktatás célja a megfelelő munkaerő biztosítása, az ideológiai nevelés, a harc a reakciós tanok ellen és a továbbtanulásra előkészítés volt.

A megkérdezettek közül egy tanítói, egy tanári végzettségű apa mellett a többi szülők (apák) egy része szakképzettséggel rendelkező: vasutas, postai dolgozó, műszerész. A paraszti származásúak nem adtak pontos megjelölést a birtok nagyságáról (egy fő emelte ki a szegény származást). Az interjúk alapján az rajzolódik ki, hogy a tanulni vágyók a szakválasztással, szakmódosítással vagy némi kitérővel, azaz kompromisszumok árán, de eljutottak a felvételig és a diplomáig. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy az 1952-es Minisztertanácsi rendelet bevezette a kötelező írásbeli és szóbeli felvételi vizsgát, de a származás és a világnézeti hovatartozás erősen számított a felvételnél. A felvételi élményeikről csak néhányan beszéltek, főként azok, akik sikerként élték meg a szóbeli vizsgát. A munkába állás részleteiről az interjúalanyok inkább szívesen és hosszan beszéltek. A hivatalokkal való küzdelem, az első nap a munkahelyen emlékezetes volt többeknél. A gimnázium későbbi igazgatója munkáját például egy osztott falusi iskolában kezdte, ahol a négy évfolyam egy tanteremben tanult. Számára vonzó volt a szolgálati lakás, a falu nyugalma, a mindennapi tanítás kihívásai. A közlekedés nehézségeit többen érzékletesen írták le. A falusi iskolákban a legtöbb esetben járt szolgálati szoba vagy lakás, ám a házások naponta kijártak munkahelyükre: busz, vonat csak naponta néhányszor közlekedett, igazi megváltás volt, amikor motorkerékpárt tudtak venni maguknak. A munka mellett többen (négy fő) kényszerültek arra, hogy posztgraduális

186 1950 és 1952 között megjelenő új egyetemi tankönyvek közül 86 volt szovjet tankönyv fordítása.

képzésben kiegészítsék főiskolai diplomájukat. Munka és család mellett 2-3 éves képzéseken vettek részt levelező tagozaton.

A személyes érdeklődés kielégítésére is volt lehetőség. Két jellemző eset: az orosz–magyar szakos kolléganő számára, aki eredetileg sem készült tanárnak, és nem érezte jól magát a tanári szerepkörben, a legnagyobb örömet az jelentette, amikor az iskolai könyvtárat ő alakíthatta ki, és ehhez könyvtárhasználati képzést is sikerült elvégeznie. A magyar–történelem szakos tanárnő pedig színházi rendezést tanult, és hosszú éveken át gondozta a színésznek készülő, tehetséges fiatalokat, nagy sikerrel.

TANÁRI FELADATOK ÉS SZEREPEK

Az iskolai élet hétköznapijainak kereteit az aktuális feladatok szabják meg, és ezekből rajzolódik ki a pedagógusi életpálya. A szaktantárgyak tanítása mellett, amire a leginkább büszkéek a tanárok, sok más szerepben kell helytállni. Az egyik legnagyobb presztízse az osztályfőnökségnek van, a megkérdezett tanárok közül a zenei konzervatóriumot végzett énekkarvezető kivételével mindenki ellátta ezt a teendőt. Néhányan csak rövidebb ideig, mások hosszabb ideig. A végigvitt osztályok száma a többi iskolai feladattól és a személyes habitustól függött.

Az oktatási és nevelési feladatok között az értékhierarchiában egyfajta megtiszteltetés a szakmai munkaközösség vezetése, a 11 főből hárman töltöttek be ilyen feladatot. Bizonyos tanítási tapasztalattal, általában tíz év után váltak a kollégák érettségi elnökké, hárman látták el ezt a feladatkört. Az érettségi vizsgák jegyzői teendőit rendszeresen és hosszú éveken keresztül a könyvtáros tanárnő látta el.

Két főből lett iskolai vezető, mindketten először igazgatóhelyettesi funkciót láttak el, egyikőjük később a gimnázium igazgatója lett, míg a másik a város mezőgazdasági szakközépiskoláját vezette. A Kommunisták Ifjúsági Szervezete (KISZ) határozta meg a mozgalmi életet, ennek szinte minden középiskolás tagja volt. A 11 főből négy fő látta el hosszabb vagy rövidebb ideig a KISZ-pártösszekötő feladatát. Általában törekedtek arra, hogy lehetőleg a párttagok közül kerüljön ki az összekötő, ám az élet ezt többször felülírta. A fiatalok kapták leginkább ezt a megbízatást, jelen esetben a négy főből kettő volt csak párttag. Ténylegesen a diákszervezet vezetőségének a segítése volt a feladatuk. A hetvenes évektől az ideológiai kérdések háttérbe kerültek, a tanulók színvonalas szabadidős tevékenységének a megszervezése volt a fő cél.

Magáról a párttagságra a megkérdezettek közül csak két fő tért ki, a 11 személyből öt volt tagja az MSZMP-nek, a Magyar Szocialista Munkáspártnak.¹⁸⁷ Ketten vezető pozíciót is betöltöttek. Más érdekképviselői szervezetekben két főnek volt lehetősége a közreműködésre: a szakszervezeti mozgalomban és a munkaügyi kérdések (perek) kapcsán. A helyi önkormányzatban három kolléga volt hosszabb ideig képviselő, a gimnázium igazgatója a városi oktatási bizottság tagjaként alakíthatta hosszabb ideig a város oktatási koncepcióját. A gimnáziumból előbb alpolgármesterként, majd középiskolai igazgatóként a kémia–fizika szakos kolléga töltötte be a legmagasabb politikai, közigazgatási funkciót. A rendszerváltás előtt tanácstagként, a tanács Végrehajtó Bizottságának tagjaként volt módjukban a tanároknak beleszólni a helyi közügyekbe. A rendszerváltozás utáni 10–15 éves időszakról elmondható, hogy a város politikai vezetésében azok a tanárok, akik igazgatói feladatokat láttak el vagy önkormányzati képviselők is voltak, ugyancsak jelentős súlyt kaptak az oktatást érintő szakmai döntések meghozatalában. Jelentős szerepet játszottak az iskolai fejlesztések, építkezések, iskolai körzetek átszervezésének kérdésében. Mindkét igazgató úgy ítélte meg (Giba, Kürti), hogy az önkormányzatban sikerült a pedagógusok és az oktatás képviselőit a megfelelő szakemberekkel biztosítani.

A tanárok szakmásozásának fontos ismérve a saját társulások, szervezetek, folyóiratok létrehozása, és az azok fenntartásában való közreműködés (NÉMETH 2009: 279–290). Hatan kapcsolódtak különböző szakmai szervezetekhez, általában a saját szakjuknak megfelelő, országos szakmai tömörülésekhez. Ezeknek a szakmai társaságoknak az volt a célja, hogy összefogják az adott tudományterület tanárait: szakmai továbbképzéseket szerveztek, biztosították a rendszeres szakmai kommunikációt, versenyeket szerveztek, díjakat alapítottak, elősegítették szakjuk népszerűsítését. Ilyen volt például a Földrajztanárok Egylete, a Magyar Földrajzi Társaság, a fizikatanárok Eötvös Loránd Fizikai Társulata, a Magyar tanárok Egyesülete, a három megye matematika versenyének kuratóriuma, a KÓTA¹⁸⁸. De számos rendezvényre juthattak el a szaktanárok és diákjaik egyéb kapcsolatrendszerükön keresztül. A biológia–kémia szakos tanár korábbi egyetemi professzora révén került kapcsolatba a Magyar Rovartani Társasággal, amelynek tagjaként rendszeresen vitte tanítványait annak rendezvényeire. A szaktudományok szerepe, helyzete változott, ám túléltek az oktatáspolitikai folyamatos hangsúlyeltolódásait (hol a társadalom, hol a természettudományok preferálását tartották fontosnak). Az erős ideológiai ráhatás képes volt diszciplínák száműzésére (például a genetika, pszichológia, szociológia nem kívánatos burzsoá tudományként definiálódott az 1950-es években). Természetes volt, hogy

187 A Magyar Szocialista Munkáspárt 1957-ben, az 1956-os forradalom leverése után alakult, elődje a Magyar Dolgozók Pártja volt. Egyetlen uralkodó pártként mint állampárt működött, és a teljes politikai hatalmat birtokolta.

188 KÓTA: Kórusok Országos Tanácsa, 1970–1990 és jogutódja.

nem múlhatott el ez az időszak a „*Ki tud többet a Szovjetunióról?*” vetélkedő rendszeres megrendezése nélkül sem. Az orosz nyelvet kötelező idegen nyelvként 1949-ben vezették be, ami új kihívást jelentett a nyelvtanítás terén, hiszen meglehetősen gyorsan nyelvtanárookra volt szükség. A képzést segítették a Lenin Intézet, az Idegen Nyelvek Főiskolája (tolmács és fordítók képzésével), a tanárképző főiskolák és az egyetemek. A vetélkedőt a Magyar Szovjet Baráti Társaság támogatta, amely „barátság vonatok” szervezését is végezte. Jutalomként szovjetunióbeli utazásokon vehettek részt a támogatott pedagógusok.

A középiskolai tanárok korábbi „tudós tanár” szerepüket a II. világháború utáni időszakban elveszítették, és inkább mozgalmi vezetővé, bürokratává, népművelővé, az állami akarat képviselőjévé váltak. Mégis elmondható, hogy a korábbi, a polgári iskolarendszerben szocializálódott tanárok mintái erőteljesen hatottak, a művelődés és műveltség komoly követelményként íródott be a tanítás erkölcsi normáiba. Ezen idős generáció tanáraiban a kultúra közvetítése, az enkulturációs folyamat erősítése komoly hagyományként élt tovább. Az interjúalanyok közül a két magyartanár minden bizonnyal maradandó nyomokat hagyott tanítványaiban az általuk szervezett irodalmi rendezvényekkel. Színjátékok, rendhagyó iskolai ünnepek rendezésével formálták a tanulók ízlését, látásmódját, erősítették a színház iránt fogékonyak pályaeorientációját. Figyelemre méltó, hogy az 1950-es évektől a 2000-es évek elejéig mintegy tizenöt jelentős színművész került ki az iskola falai közül.

A könyvtárt újjászervező kolléganő munkájának köszönhetően tért át az egyébként igen gazdag, több tízezres iskolai könyvtár az ETO-rendszerre, és vált áttekinthető és használható szakkönyvtárrá. A történelem–földrajz szakos kolléga az évente megrendezett Kossuth-vetélkedők megszervezésével járult hozzá az iskola névadójának és a városi Kossuth-kultusz hagyományainak az ápolásához.

A tudományos munka, a kutatás sem tűnt el a gimnáziumi munkából a vizsgált időszakban. Az iskolavezetésben jelentős szerepet betöltött biológia–földrajz szakos tanár földrajzból az egyetemi diploma után doktori fokozatot szerzett. Igazgatóként és nyugdíjasként is a helyi kutatások támogatója és szervezője. A Debrecenben végzett történelem–földrajz szakos kolléga a helytörténet iránt kötelezte el magát. A gimnázium alapításának és több mint száz éves történetének feldolgozásával több történeti munka született meg a tollából. A Centenáriumi Füzetek¹⁸⁹ (sorozat) elindítását dr. Kürti György igazgató javasolta. Számos rész kutatás került már bemutatásra, a kutatómunka ma is folyamatos. Jó kezdeményezés: a gimnázium tanárai és diákjai teljes névsorának az összeállítása, a kiemelkedő tanárok életútjának bemutatása, a tablók dokumentálása és egyben archiválása. Mindkét kolléga számos tanítványát segítette az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyen (OKTV), többször döntős helyezéseket értek el. Az iskolavezetés, különösen Tóth Czifra Mi-

189 http://www.cklg.hu/?t=centenariumi_fuzetek (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

hály igazgató, elsőrendű feladatnak tartotta a diákok versenyeztetését, a rangos versenyeken a legjobb helyek megcélzását. Ebben kiemelt helyet kapott az OKTV, mert az első 10–20. helyezett automatikus felvételt nyert a felsőoktatásban. A versenyeken való helyezések elérése olykor feszültséget is gerjesztett, nem mindenki osztotta ezt az álláspontot (mindenáron versenyezni), másrészt az osztályok tanulói között jelentős különbségek voltak („válogatott osztályok”), amely nem adott egyenlő esélyt a kollégáknak. Sőt a testnevelők szerint a sportteljesítmények sem mindig számítottak egyenrangúnak a tantárgyi versenyekkel. Mások a matematika túlzott privilegizált helyzetét sérelmezték.

A visszaemlékezők utaltak rá, hogy számos más feladat is hárult rájuk, amelyek kisebb-nagyobb terheket jelentettek, sok esetben nem jártak anyagi juttatással. Ilyenek például: tűzvédelmi, balesetvédelmi, tömegsport megszervezése iránti és a menza ellátásáért való felelősség; tanulószoba, verseny, érettségi, folyosó, udvari felügyelet, szakkör, korrepetálás. Kevésbé kellemes emlékként őrzik többen az őszi munkákon a felügyeletet és a felügyeleti beosztás kialakítását. Néhányan felidéztek a kommunista szombatok emlékét, volt rá példa, hogy az elhúzódó betakarítások miatt október végi, hűvös hétvégén került sor a szőlőszedésre.

A legkedveltebb és sokat emlegetett tevékenység az iskolai kirándulások szervezése az osztályoknak vagy a tantestületnek, illetve az ezeken való részvétel. Jelentős az iskolai hagyományápolásban az énekkar és a Kodály Zoltán által fémjelzett Éneklő Osztályok versenyének éves megrendezése. Az április 1-i fordított nap kiemelkedő eseménye a gimnázium ifjúsági életének. A diktatúra éveiben is a valódi parlamenti demokrácia szabályainak megfelelő jelöltállítás és korteskedés után megválasztott diákigazgató és diáktantestület került az iskola élére. A választás és a beiktatás immár 30 éve ugyanazon ceremónia szerint történik. A fordított napi „diák hatalomátvétel és önkormányzat” hagyományának a kialakulásában talán nem meglepő, a KISZ-tanácsadóként is tevékenykedő, majd igazgatóhelyettes, később igazgató dr. Kürti Györgynek volt meghatározó szerepe. Az ösztönösen jó „játéknak” vélt diákdiri-választás szalonképes tételeben sokat segített Giba István, a másik igazgatóhelyettes. Fontos volt, hogy politikailag ne legyen támadható legyen, ezért kerülték a párt szó használatát, a jelöltek megyéket képviselnek.

A visszaemlékező tanárok összességében szívesen és lelkesen beszéltek múltbéli feladataikról, sikereikről, nehézségeikről. Felmerül a kérdés, mit tartottak igazi sikernek? A funkciót? A versenyeredményeket? A kitüntetések? Pályájuk megítélésében alapvetően a diákjaikra büszkéek. Arra, hogy sokaknak segítettek és juttattak el a sikeres továbbtanuláshoz, az egyetemi felvételhez. Tanítványaik közül sokan sikeres szakemberek, orvosok, jogászok, tanárok lettek. Többen kitértek arra, hogy nagy kihívásnak tekintették a tanulási nehézséggel küzdők támogatását, felzárkóztatását. Különösen a természettudományos tárgyakat tanítók emelték ki, hogy a bukás elkerülése például a matematika érettségén komoly pedagógiai munkát

igényelt a részükről, ám nagyon hálásak voltak a „megmentettek”. Talán hálásabbak, mint a jó tanulók.

Adódik a kérdés, mi volt a biztos sikerhez vezető út? Milyen pedagógiai módszereket alkalmaztak, melyeket vélték fontosnak? Legtöbben a szemléltetés fontosságát emelték ki, a motiváció fenntartásához elengedhetetlennek tartották. Számos eszközt próbáltak ki szakjaiknak megfelelően. A válaszokból kiderül, hogy a megkérdezettek a tanításról klasszikusan gondolkodtak, azaz a frontális módszert alkalmazták a legtöbben. Személyenként ugyanakkor más-más hangsúlyokat találtak tantárgyaik érdekessé tételéhez. Köztük néhány figyelemre méltó megoldás: az érdeklődőket rendszeresen elvinni a budapesti Rovartani Társaság előadásaira, rendszeres színházlátogatások, határon túli erdélyi irodalom és kortárs irodalom tanítása, filmvetítések, túrák, üzemlátogatások, tanulói kísérletek, zenehallgatás. Munkájukról beszélve a megkérdezettek mindig tanításról beszéltek, a nevelés szót nem használták, ám tanításuk korántsem nélkülözte a nevelő célzatokat. Olyan értékeket közvetítettek, amelyek segítettek a világban való eligazodásban, a felnőtté válásban, utóbb a Kádár-korszak kiismerésében: többeket megtanítottak az úgynevezett „sorok közötti olvasásra”.

KARRIER ÉS PRESZTÍZS

A kisvárosi nyugdíjas középiskolai tanárok visszaemlékezése a „*megélt történelem*” hétköznapijait idézik fel. A visszaemlékezők nem tekintik magukat hősöknek, ám büszkén és jó érzéssel gondolnak vissza életútjukra. A karrier szót nem használják, életpályájukat összességében komplex egésznek tekintik.

Érdemes a fogalmakat röviden definiálni, hogy egyértelművé váljon a használatuk. Az életpálya és a karrier szó az angol nyelvben azonos jelentéstartalommal bír, a magyar fogalomrendszerben a karrier szónak korábban (a rendszerváltás előtt) pejoratív értelme volt: esetleg más, mások rovására is elért érvényesülést jelentett. Elért pozíciót, rangot, hatalmat jelölt. Az életpálya a szakmai előrejutást és az elért teljesítmény stációt jelentette. A mai szóhasználat a pedagógusok esetében is az életpálya kifejezés részesíti előnyben (lásd pedagógus életpályamodell).

A presztízs erkölcsi elismertség, megbecsülés mások által, amelyet valamilyen teljesítménnyel érdemel ki valaki. Rokontható vele hatalom, tekintély, pénz. Az egyének társadalmi státusza (rendi helyzete) alapján kijáró társadalmi megbecsülése.

Az interjúalanyok esetében elmondható, hogy gyermekkori álmaik és a valóság nem kerültek messzire egymástól, visszaemlékezéseikben többen kitértek arra is, miként módosultak az esetleges vágyak és kerültek összhangba a realitással.

4. táblázat: Lehetőség és valóság

Személy, nem	Szak	Gyermekkori álom	Mi lett volna, ha nem tanár?
BK (n)	magyar–orosz	sportlövő	könyvtáros
GK (f)	magyar–francia	tanár, pap	író
GI (f)	fizika–kémia	tanár	műszerész
GS (f)	történelem–földrajz	felfedező	kutató
KGY (f)	biológia–földrajz	mezőgazdász	mezőgazdász
MÁ (n)	magyar–történelem	tanár	újságíró
SLJ (n)	cselló–szolfézs, karvezető	tanár	zenész
SZS (n)	orosz–társadalomismeret	misszionárius	tolmács
TT (f)	testnevelés–magyar	sportoló	edző
TCZM (n)	matematika–fizika	tanár	kereskedő

A fenti táblázatban az életpálya kimenetelének bemutatása a lehetőség és a valóság összevetésével történik. Az interjúalanyok a legtöbb esetben kitértek arra, hogyan módosult pályájuk, miként módosult az álmuk. A sportlövőnek és a misszionáriusnak készülő két tanár kivételével a többiek pályájuk, szakjaik révén többé-kevésbé közel állnak a vágyott szakmához. A személyiségek megtalálták azokat a feladatokat, amelyek a leginkább testközeliek voltak számukra, amely jelentősen hozzájárul az elégedettség érzésükhöz (4. táblázat).

Úgy vélik, munkájukkal jelentősen hozzájárultak lakóhelyük értelmiségének formálásához. Sikereik között nemcsak azt tartják számon, hogy tanítványaik a különböző versenyeken és az egyetemi felvételin jól szerepeltek, hanem azt is, hogy becsületes embereket, jó szülőket, elégedett felnőtteket neveltek. A siker személyes megélése mellett összetettebb képet kapunk a pedagógusokról, ha figyelembe vesszük, hogy a társadalom hogyan ítéli meg munkájukat. Az interjúalanyok volt tanítványaik és azok gyermekeinek, unokáinak visszajelzéseit, olykor segítségét többre tartják akár a kitüntetéseiknél is. A város megbecsült polgárainak tekintí¹⁹⁰ őket, a középiskolai tanár szakmai presztízse lokális, kisvárosi keretek között nem kérdőjeleződött meg.

A 20. század második felének oktatáspolitikája országos szinten jelentősen módosítja a tanárok társadalmi helyzetét és presztízst, az interjúkban visszaemlékezőktől eltérően, számos negatív tendencia kibontakozása figyelhető meg. 1945 után a felsőoktatás kiszélesítése még tovább növeli a tanárok körében az alacsony rekrutációt,

190 Kettő (a kórusvezető és a gimnázium igazgatója) a 11 főből díszpolgári kitüntetést is kaptak.

amely alacsony önbecsüléssel párosul, erős szakmai leértékelődéshez vezet és egyfajta deprofessionalizálódást eredményez (FÓNAI – DUSA 2014: 41–49).

A presztízvesztést növeli a tanárok alacsony, fokozatosan csökkenő bérezése is, amely az 1950–1960-as évekre a szakmunkásokéhoz hasonló, majd annál alacsonyabb fizetéshez vezetett (NAGY 2001: 82–86). Ennek eredményeként rohamossá válik a szakma elnőiesedése, a férfiak közül többen a tanítás helyett inkább a hivatalt vagy a pályaelhagyást választják. A bekövetkező változások a tanárok életkörülményeit is jelentősen átalakítják, egyre inkább differenciálódnak, helyzetük alapján inkább az alsó középosztályhoz sorolhatók.

A megkérdezettek nem éreztek vagy érzékeltettek efféle leértékelődést. Fontosnak tartják, hogy munkájukkal önállóan meg tudták teremteni családjuk egzisztenciáját (lakást, családi házat, autót, kertet), gyermekeiket taníttatni tudták, valamennyien felsőfokú végzettséghez jutottak, amelyre joggal büszkék. Szüleikhez képest (két eset kivételével) magasabb iskolai végzettséghez jutottak, többen teljesen önerőből fedezték továbbtanulásukat, teremtették meg megélhetésük kereteit. A Kádár-korszak értelmiségi hierarchiájában kiemelkedően nagy presztízse volt az orvosoknak. Az interjúalanyok kivétel nélkül szívesen említik első helyen azokat, akikből orvosok lettek. Ebben feltehetően az is fontos szerepet játszik, hogy idősként nagyon jó néven veszik ezen orvosok segítségét egészségügyi problémáik megoldásában.¹⁹¹

Elégedettségükben feltehetően nagy szerepet játszik aktív életmódjuk, tudatosan megőrzött vitalitásuk. Érdeemes kiemelni, hogy valamennyien családostok (két özvegy és egy elvált), gyermekük született, unokáik vannak. Az életpálya nem ért véget számukra a nyugdíjba vonulással. Sokan nyugdíjasként (két fő kivételével) is tovább dolgoznak, órát adnak, magántanítványokat tanítanak. Kivétel nélkül valamennyien teljes értékű, aktív életet folytatnak, amelyben nagy szerepet kapnak tudatos rekreációs technikáik. Tudatosan kialakított napirendjük van, valamennyien önállóan látják el háztartásukat. A legváltozatosabb tevékenységekkel őrzik testi és szellemi frissességüket: kerti munka, kvíz- és társasjátékok, memoriterek, biciklizés, úszás, rendszeres séta, főzés, befőzés, gyógynövények, gyógykészítmények fogyasztása, kórusban éneklés, idegen nyelv gyakorlása, unokák felügyelete, fotózás, utazás, színház, mozi, kiállítások, olvasás. Az ép testben ép lélek szellemében igyekeznek megtalálni azt az egyensúlyt, amellyel jól kondicionálják magukat. Bámulatos erőtartalékokkal őrzik és ápolják testi, lelki, szellemi harmóniájukat.

191 Az orvosok, orvosdinasztiák esetében ugyancsak jellemző volt a szülővárosba történő visszatérés, mivel a ceglédi kórház folyamatosan biztosított munkát.

ÖSSZEGZÉS

A vizsgált tizenegy nyugdíjas középiskolai tanár élettörténete az 1945 utáni magyar oktatás főbb változásainak szemléltetéséhez nyújtanak lehetőséget.

A kisvárosban erősen kötődő, szülővárosába többségében visszatérő pedagógusok életútja némileg különbözik az országos átlagtól. Pályafutásuk viszonylag kevés térbeli és szakmai mobilizációt mutat. Az 1945 utáni nagy migrációs folyamatok (a faluból a városba áramlás) hatása kevésbé (vagy csak részben) érezhető. A szülőkhöz, a házastárshoz, az alma materhez való ragaszkodás határozta meg leginkább iskola- és munkahelyválasztásukat, amelyet a rendszer központi szabályozása ugyanakkor erősen befolyásolt (felvételi, szakok, tanulmányi szerződések).

A professzionalizálódási folyamatot megtörte az 1945 utáni szocialista fordulat, ám a középiskolai tanárrá válás a társadalmi felemelkedés lehetősége maradt. A kisvárosi értelmiségi elit részeként jelentős volt a szerepük az oktató és nevelő munkájuk és példamutatásuk révén. Az irányításban dolgozók (a két igazgató) jóval markánsabban látták saját helyzetüket, társadalmi szerepüket, míg a többiek számára inkább a mozaik-kép összerakásával, a visszaemlékezéssel tudatosult ez.

Élettörténeteik sikeres és teljes életutakat mutatnak be, amelyben meghatározó a városhoz és a gimnáziumhoz való kötődés. Az emlékező és az emlékezés sajátjának megfelelően az életpálya alakulását maguk is egészként, maradandóként, sikeresként kívánják látni és láttatni. Kezükben az emlékezés irányításának a kulcsa. Direkt módon nem szívesen nyilatkoztak politikai kérdésekről (párttagságról, világnézeti változásokról, oktatáspolitikáról, konfliktusokról), kerülték a megnyilvánulásokat az utóbbi évek oktatásának megítéléséről is. Legérdekesebb az lehet, amiről nem beszélnek vagy csak informális keretek között említenek meg. De a személyes élettörténetek a pályaválasztást, a tanulmányokat, a munkába állást, a tanári munka hétköznapijait életközeli szinten mutatják be. Az eltérő szakos tanárok különböző feladatkörök más-más területekre nyitnak ablakot, viszonylag jól bepillantást adnak a különböző tantárgyak helyzetének alakulásába. Kiemelkedően sok és hasznos információval szolgált a két iskolavezető, akik nemcsak az iskolai, hanem a lokális kérdésekben, a politikai és oktatáspolitikai, sőt az országos összefüggések szintjén is látták és látják a változásokat, kollégáikat és saját szerepüket.

A narratívák az oktatáspolitikai változások személyes megélésével láttatták azok finomabb, árnyaltabb hatásait mind a képzésben, mind az elhelyezkedésben. Míg a tanárképzés nyújtotta lehetőségek, a továbbtanulás valamennyi megkérdezett számára pozitív élmény volt (egy fő kivételével), addig a munkába állás, az ideális munkahely megtalálása szinte mindenkinek nehézséget jelentett, hosszabb küzdelmet éltek meg a kívánt munkahely eléréséhez. Elmondható róluk, hogy többségében elsődipomás értelmiségiként a végzettségüknek megfelelően (ugyan legtöbbször némi várakozással) tudtak elhelyezkedni. Nem veszélyeztette őket a munkanélküliség, nem merült fel

a pályaelhagyás gondolata. A szakmai végzettség megszerzéséhez befektetett tőkéjük megtérült, a magántanítványokon túl más kiegészítő foglalkozást nem végeztek, igaz, a szabadidőben művelt kiskertek némileg kiegészítették a családok éléskamráját.¹⁹² Pályájukat a tudás és a karrier közötti inkongruencia ellenére sikeresként élték meg. A pénz mellett vagy helyett fontosabbnak tartják az egészséget (KARÁDY 2012: 122–136; NAGY P. 2012: 137–160).

Lokális közegben, a kisvárosban, ismert, elismert, tisztelt és meghatározó személyei a helyi értelmiségnek. Vitathatatlan érdemük van a nemzedékek számára történő tudás közvetítésében és a generációk nevelésében.

Kevésbé kutatott és nem kap figyelmet, ám leginkább hasznos lehet az utókor és a jövő generációja számára az az életbölcesség és életmód, amellyel nyugdíjas éveiket megélik. Számos rekreációs technika birtokában aktívan töltik napjaikat, kiegyensúlyozottak, életvidámak. Érdemes odafigyelni rájuk: ők tudják a hosszú élet titkát. Miben lelik meg? Hasznosan töltik nyugdíjas éveik mindennapjait. Szakmai karrierjük és személyes boldogságuk legfontosabb zálogának a biztos családi háttérrel és kollegáik támogatását tekintették.

Az elbeszélők mikrotörténetei számos új, kiegészítő információt adnak arról, hogy az oktatást többször átrajzoló reformok hogyan hatottak az oktatás szereplőinek a hétköznapjaira. Különösen sok és hasznos háttérinformáció birtokába juthatunk a tanárképzés struktúráját és tartalmát érintő változások személyes hatásairól, a munkába állás nehézségeiről, a szaktanári és osztályfőnöki feladatok ellátásának sokszínűségéről, saját magukról és a tanítványaikról való gondolkodás differenciáltságáról. Ugyanakkor számos terület maradt feltáratlan, köztük éppen azok, amelyekről nem szívesen beszéltek: a kortársak, politika, pártpolitika, ideológiai befolyás, mozgalmi múlt, konfliktusok. A jövőbeli kutatások számára lehetőségként kínálkozik – a hazai vizsgálódások mellett – a közép-kelet-európai térség államaiban az egyéni életutak felkutatása és adatbankokban való összegyűjtése. A közel hasonló múltú térség makrotörténeti folyamataival mellett a mikrotörténetek a neveléstörténet új, eddig feltáratlan jelenségeihez vezethetnek el bennünket. A személyes életutak segíthetnek a pedagógusi hivatásról alkotott ismeretek differenciálásában és kiegészítésében.

¹⁹² Az alföldi, mezővárosi hagyományok tovább éltették a mezőgazdasági munka fontosságát, a föld szeretetét, a 11 főből nyolcnak volt, van jelenleg is kiskertje (hobbikertje), amelyet szívesen és lelkesen művel.

Irodalom

- ASSMANN, J. (2013): *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magas kultúrában*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
- BÁTHORY Zoltán (2000): A marathoni reform. *Iskolakultúra*, (9) 11. 3–22. <http://epa.oszk.hu/00000/00011/00043/pdf/t200011.pdf> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)
- BARTLETT, F. C. (1930): *Remembering*. Cambridge University Press, Cambridge.
- ESTERBERG, K. G. (2001): *Qualitative Methods in Social Research*. The McGraw-Hill Companies, New York.
- FALUS Iván (szerk.) (2001): *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest. 177–185.
- FÓNAI Mihály – DUSA Ágnes Réka (2014): A tanárok presztízsének és társadalmi státuszának változásai a kilencvenes és kétezres években. *Iskolakultúra*, (17) 6. 41–49.
- GŐZ Sándor (1998): *A ceglédi Kossuth Gimnázium építése és működése az alapítástól 1904-ig*. Apáti Nyomda, Cegléd.
- GYÁNYI Gábor (2010): *Az elveszített múlt*. Nyitott Könyvműhely, Budapest.
- HALÁSZ Gábor (1984): Felügyelet és oktatásirányítás Magyarországon. http://halaszgofi.hu/download/Felugyelet_es_oktatasisiranyitas.html (Letöltés ideje: 2017.12.15.)
- HALBWACHS, M. (2010): A kollektív emlékezet. In: FELKAI Gábor – NÉMEDI Dénes – SOMLAI Péter (szerk.): *Szociológiai irányzatok a 20. században*. Új Mandátum Kiadó, Budapest. 403–432.
- KARÁDY Viktor (2012): A diplomás értelmiség „népi” rekrutációjának alakulása 1945 előtt és után. In: KARÁDY Viktor – NAGY Péter Tibor: *Iskolázás, értelmiség és tudomány a 19–20. századi Magyarországon*. Wesley János Lelkészképző Főiskola, Budapest, 2012. 122–136. <http://mek.oszk.hu/10900/10983/10983.pdf> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)
- KARDOS József (1996): Gondolatok a középiskolai tanárképzés történetéhez. *Pedagógusképzés*, (3) 1–2. 114–123.
- KELEMEN Elemér (2003): Oktatáspolitikai irányváltozások Magyarországon a 20. század második felében (1945–1990). *Új Pedagógiai Szemle*, (53) 9. 25–32. <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00074/2003-09-ta-Kelemen-Oktatapolitikai.html> (Letöltés ideje: 2015.12.15.)

- KISS László (2014): Diplomával a rendszerváltás előtt. *Felsőoktatási Műhely*, (2014) 4. 13–42. http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2014_4/femu_2014_4_13-42.pdf (Letöltés ideje: 2015.12.15.)
- KLEBELSBERG Kunó (1924): A középiskolákról szóló törvényjavaslat tárgyalása a nemzetgyűlésen. Klebelsberg Kunó gróf vallás- és közoktatásügyi miniszternek az általános vitát bevezető beszéde. *Néptanítók Lapja*, (56) 13–14. 15.
- KOVÁCS Éva (1995): Öt nap tanulás – egy nap munka. *História*, (17) 4. 17–18.
- KOVÁCS Éva (2007): A narratív módszertanok politikája. *Forrás*, (43) 7–8. 3–20. <http://www.forrasfolyoirat.hu/1107/kovacs.pdf> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)
- LADÁNYI Andor (1999): *A magyar felsőoktatás a 20. században*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- LADÁNYI Andor (2008): *A középiskolai tanárképzés története*. Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- MASON, J. (2001/2005): *Kvalitatív kutatás*. József Műhely Kiadó, Budapest.
- MÉSZÁROS István (1968): *A magyar nevelés története. 1790–1849*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- MÉSZÁROS István – NÉMETH András – PUKÁNSZKY Béla (2003): *Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe*. Osiris Kiadó, Budapest.
- NAGY Mária (2001): Tanárbérek régen és ma, nálunk és külföldön. In: PAPP János (szerk.): *A tanári pálya*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 82–86.
- NAGY Péter Tibor (1999): Minőségek versengése. *Educatio*, (7) 3. 429–461.
- NAGY Péter Tibor (2009): Egységesülő tanárképzés – differenciált társadalom. *Educatio*, (18) 3. 291–305.
- NAGY Péter Tibor (2012): Az egyetemi diplomások a magyar társadalomban 1930-ban és 2000-ben. A diplomások és az általuk betöltött foglalkozások. In: KARÁDY Viktor – NAGY Péter Tibor: *Iskolázás, értelmiség és tudomány a 19–20. századi Magyarországon*. Wesley János Lelkészképző Főiskola, Budapest. 136–183. <http://mek.oszk.hu/10900/10983/10983.pdf> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)
- NÉMETH András (2002): *A magyar neveléstudomány fejlődéstörténete. Nemzetközi tudományfejlődési és recepciós hatások, egyetemi tudománnyá válás, középiskolai tanárképzés*. Osiris Kiadó, Budapest.
- NÉMETH András (2007): A modern középiskolai tanári és tanítási szakmai tudástartalmak kibontakozásának történeti folyamatai. *Pedagógusképzés*, (34) 1–2. 5–27.
- NÉMETH András (2009): A magyar középiskolai tanárképzés és szakmai professzió kialakulása a 18–20. században. *Educatio*, (18) 3. 279–290.
- NORA, P. (1984): *Entre Mémoire et Histoire/Emlékezet és történelem között*. (K. Horváth Zsolt ford.) <http://epa.oszk.hu/00800/00861/00012/99-3-10.html> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)
- NYÍRI Kristóf (1994): *A hagyomány filozófiája*. T-Twins kiadó, Budapest. <http://mek.oszk.hu/09800/09808/09808.htm> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)

- ORTUTAY Gyula (1949): *Művelődés és politika*. Hungária Könyvkiadó, Budapest.
- OEVERMANN, U. (1979): Die Methodologie einer „objektiven Hermeneutik“ und ihre allgemeine forschungslogische Bedeutung in den Sozialwissenschaften. In: SOEFFNER, Hans-Georg (Hrsg.): *Interpretative Verfahren in den Sozial- und Textwissenschaften*. Metzler, Stuttgart. 352–434.
- PUKÁNSZKY Béla (2014): *A magyar iskolatörténet és a pedagógusképzés paradigmái*. Selye János Egyetem, Komárno. http://www.pukanszky.hu/eloadasok/Tarhos/Pukanszky_MC%2015_VNUTRO_TLAC.pdf (Letöltés ideje: 2017.12. 15.)
- PUKÁNSZKY Béla (2010): Paradigmák a magyar pedagógusképzés történetében. In: Fenyő Imre – Rébay magdolna (szerk.): *Felszántatlan területeken*. Csokonai Kiadó, Debrecen. 11–24. <http://www.pukanszky.hu/Paradigmak.pdf> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)
- PUKÁNSZKY Béla – NÉMETH András (1996): *Neveléstörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. <http://mek.oszk.hu/01800/01893/html/> (Letöltés ideje: 2017.12.15)
- PUTTKAMMER, v. Joachim (2003): *Schulalltag und nationale Integration in Ungarn*. Oldenbourg Verlag, München.
- REZNÁK Erzsébet (1982): Társadalmi és politikai harcok, irányzatok a XX. század elejéig. In: IKVAI Nándor (szerk.): *Cegléd története*. Studia Comitatusia 11., Szentendre. 263–287.
- ROMSICS Gyula (2010): *Magyarország története a 20. században*. Osiris Kiadó, Budapest.
- ROSENTHAL, G. (1995): *Erlebte und erzählte Lebensgeschichte, Gestalt und Struktur biographischer Selbstbeschreibungen*. Campus, Frankfurt – New York.
- SCHÜTZE, F. (1983): Biographieforschung und narratives Interview. *Neue Praxis*, 13. 283–294.
- VÉRTESI Lázár (2004): Oral history. *Aetas*, (9) 1. 1–15. <http://epa.oszk.hu/00800/00861/00027/pdf/vertesi.pdf> (Letöltés ideje: 2017.12.15.)
- VINCZE Beatrix (2010): Harmadikutas kiutkeresési kísérletek a két világháború közötti Magyarországon. Szabó Dezső: „Az elsodort falu” és Németh László: „A minőség forradalma”. In: KOZMA Tamás – PERJÉS István (szerk.): *Új kutatások a neveléstudományokban 2009*. Aula Kiadó, Budapest. 297–310.

Köszönetnyilvánítás

A kötet szerzője köszönetet mond a Kossuth Lajos Gimnázium igazgatójának, Gulyás Zoltánnak, aki támogatta a kutatómunkát, személyesen segített az interjúalanyokkal való kapcsolatfelvételben, maga is fontosnak tartva az interjúsorozat elkészítését. Itt szeretném kiemelni, hogy a helytörténeti kutatások jelentős hagyománnyal bírnak az intézmény történetében. A gimnáziumot hosszú időn át irányító dr. Kürti Györgynek meghatározó szerepe van a Kossuth Gimnázium történetének tudományos igényű feldolgozásában, a Centenáriumi füzetek sorozat elindításában, a források szakszerű megőrzésében. Kürti György nagy segítséget nyújtott a korszak oktatáspolitikai változásainak és azoknak a tanárokat érintő hatásainak az áttekintésében. Hasonlóan számos új szempont felvetésével segítette a kutatást Giba István, az intézmény igazgató-helyettese. Számos kiegészítő észrevételt tettek, amelyek gazdagították a középiskolai tanári létről való tudást.

Mindenekelőtt a legnagyobb hálával tartozom a kötet interjúalanyainak, azoknak a tanárkollégáknak, akik támogatóan vállalták az interjút, fogadtak otthonukban és bizalmukba avattak azzal, hogy életútjuk felidézésével bepillantást engedtek személyes sorsukba. Talán nem is gondoltak arra, hogy visszaemlékezéseikkel számos nemzetközi és hazai konferencia szereplőivé válnak, újabb kutatások ösztönzői lesznek. Az életutak egyes elemek és a megélt események több olyan pontra világítottak rá, amelyek újabb területek felé irányíthatják a témával foglalkozók figyelmét.

A Kossuth Lajos Gimnázium egykori diákjaként, majd később tanáraként, az egykori kötődés és kapcsolati háló segítségével más minőségben fordulhattam az intézményhez. Korábbi munkáimban szívesen foglalkoztam a város és a gimnázium történetével. A jelenlegi kötetnek támogatója az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karának Neveléstudományi Intézete, amely Történeti Elméleti és Összehasonlító Pedagógiai Kutatócsoportjának kutatásai, főként a pedagógusképzést, a pedagógiai professzionalizációt kutató projektjei biztosítottak keretet.

Köszönöm a támogatást, a jó tanácsokat azoknak a kollégáimnak, akik személyesen már hallhattak előadásokat e témáról, és biztattak arra, hogy folytassam az elkezdett feltáró munkát. Külön köszönetet szeretnék mondani a kötet elkészülésében segítőknek, a lektori munkát végzőknek, Prof. Dr. Németh Andrásnak és Dr. Boreczky Ágnes professzor emeritusnak, illetve a szakmai bírálóknak, akik önzetlen segítségükkel orientáltak és támogattak. Kiemelt köszönet illeti az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karát, amely támogatja a kötet megjelenését.

Budapest, 2017. december 15.

A Szerző

A kötet személyes életutakon keresztül mutatja be a tanári hivatást, annak jellemzőit, kihívásait, sikereit és nehézségeit. A szerző a ceglédi Kossuth Lajos Gimnázium tizenegy nyugalmazott tanárával készített interjút, és kérdezte őket pályájukról. A megnyilatkozások információgazdagok az 1945 utáni és az 1990 közötti időszakról, a szakok, a képzőintézmények megválasztásáról, az egyetemi tanulmányokról és a munkahelyekről. Kirajzolódnak a sikerforrások, képet kapunk a tanári munka szépségeiről és nehézségeiről, a leginkább kedvelt és alkalmazott módszerekről, az interjúalanyok visszavonulás utáni példaértékűen jó erőnlétét biztosító rekreációs technikákról.

A generáció tevékenységét félig strukturált interjúk segítségével ismerjük meg, elsősorban a szubjektív tapasztalatokat, élményeket és az interjúalanyok hozzájuk fűzött reflexióit állítva a középpontba. A visszaemlékezők életútjainak dokumentációja hozzájárul a neveléstörténeti kutatások részét képző élettörténeti kutatásokhoz, amelyek a személyes és a társadalmi, a nemzedéki váltások és az emlékezet közötti kapcsolatokat igyekeznek felfejteni, képviselve azt az álláspontot is, hogy identitásunk részben az emlékezés, az élmények felidézése során, a méltatás gesztusaiban keletkezik. A kvalitatív kutatási módszerek közül a biográfiakutatás különösen alkalmasnak mutatkozik arra, hogy a közép-kelet-európai térségben a rendszerváltás utáni időszakban végbement politikai és társadalmi átalakulásokat az élettörténetek segítségével feltárja. A kisszámú visszaemlékező által elmondottak ebben a tekintetben is hiánypótló értékű információval szolgálnak. A tanároknak mint a nevelési folyamatok fontos kulcsszereplőinek életútja olyan forrás, amelynek narratív eszközökkel történő vizsgálata a neveléstudományi kutatások fontos és elengedhetetlen területe.

ISBN 978-963-284-964-5

9 789632 849645